

Dolën prej shtypit:

VISARET E KOMBIT (ÁT BERNARDIN PALAJ DHE
ÁT DONAT KURTI)
PRRALLA KOMBËTARE I (ÁT DONAT KURTI)
PRRALLA KOMBËTARE II (ÁT DONAT KURTI)
VEPRA I "POEZI" (ÁT BERNARDIN PALAJ)
KANGË POPULLORE GEGNISHTJE (ÁT VINÇENC
PRENNUSHI)
SINTAKSI I SHQIPES (ÁT JUSTIN RROTA)
RRETH VOTRES (ÁT JUSTIN RROTA)

Do të botohen së shpejti:

BOTA E MALEVE SHQIPTARE - VEPRA II
(ÁT BERNARDIN PALAJ)
LOJNA KOMBËTARE (ÁT DONAT KURTI)
PËR HISTORIN E ALFABETIT SHQIP (ÁT
JUSTIN RROTA)
GRAMATIKA E SHQIPES (ÁT JUSTIN RROTA)

ISBN: 99927-981-5-7

Çmimi: 500 lekë

RRETH VOTRËS

ÁT JUSTIN RROTA

S²³⁸
592B

BIBLIOTEKA FRANÇESKANE "ÁT GJERGJ FISHTA"
KOLANA E SHKRIMTARËVE FRANÇESKANË

ÁT JUSTIN RROTA

RRETH VOTRËS

Novela, Romanxa, Kalxime, Legjenda etj.

Bleni I.

Botimi II

Botime Françeskane
Shkodër, 2005.

347

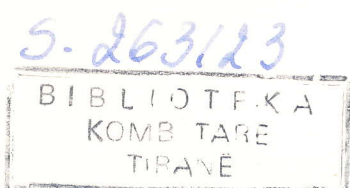
BIBLIOTEKA FRANÇESKANE "AT GJERGJ FISHTA"
KOLANA E SHKRIMTARËVE FRANÇESKANË

ËT JUSTIN RROTA

RRETH VOTRËS

Novela, Romanxa, Kalxime, Legjenda etj.

Botimi II

Botime Françeskane
Shkodër, 2005.

238
598

A. JUSTIN PROTA O. F. M.

Me leje të parit të fesë

Copyright : Provinca Françeskane Shqiptare

ISBN: 99927-981-5-7

Lajm

*Provinca Françeskane Shqiptare mban të drejtën e plotë mbi çdo veprë të botuar
prej Françeskaneve shqiptarë. Prandaj çdo rishytyje pa leje, edhe e pjesëshme,
përkthimet, ndërrimet, cënimet kemi me i kërkue simbas së drejtës ligjore.*

Fra Ndue Gashi
Minister Provincial

Rreth Votrës

Novela, Romanxë, Kalkime, Legjenda etj.

BLINI I.

SHKODRË
SHPIJA BOTUESE "A. GJ. FISHTA"
1945

At Justin Rrota

PARATHANJE

Jo të gjitha copat, qi po rreshtohen ndër këto fletë, dalin së parit sod në dritë.

Nji shumicë e madhe sosh u botuen rrokull këtyne 30 vjetore të mbrame aty-këtu mbi rivistat tona.

Përsa i përket hartuesit të tyre, shtojm, se kalximet, legjendat a shembëlltyrat, — si mund të kuptohet prej vetit, — janë zgjedhë prej letratyrve të hueja: frengishte, gjermane, italishte, etj.

Nobelat da nënshkrim, gjithënjë të botueme dikur, mbahen me në.

Por, nji numër i mirë nobelash shofin sod në këtë blë dritën për të parën herë, nën siglën P. Er. Kemi fjalën për nobelat e shqiptueme e të përmendunit, shkrimtar francez: Edmund Louitil; i cili, gjatë këtyne vjetve të fundit, shkoj tue i bosh tue ndër rivistat e ndryshme të Parisit, nën pseudonimin: Pierre l'Ermite.

Veçse copat e artisit të madh, të cilat kanë pasë aq sukses në botën intelektuale, e qi janë përshkrye në sa e sa gjuhë; copat e kësaj pende ma-

Diftoj si

gjike, q' i' i bien punët a s' i' ishesh tue i pà me s'j, — mbassi ai, ma fort me përshkrue, fotografont — e q' është i zoti të depërtojë tejzat ma derlikalet e zemrës së njerit, tue i prekë mjeshtërishit varrët e shogunís moderne; na, po thomi, këto copat të tija nuk i prúm krejt ashtu si i gjetëm n' original.

Prekëm në to, diku edhe mirë; përsa ishte e mundun me u bà, pa u a prishë natyrën. Jemi tepër larg nga jeta parisine, e operacioni na u lfaqte i nevojshëm.

Përkah gjuha e orthografija në këtë botim, të drejtuem ma fort familjarvet e popullit të thjeshtë, si lexim „rreth votrës“, nuk u ndëjëm përpikënisht disa intimevet i' asaj kështu së queitunës „gjuha e përbashkët“, ndjekë parandei prej nesh ndër botime ma fort letrare. Kishim para sysh këtun, mos të ndeshet lexuesi a ndiguesi ndër pengime e vështirës kuptimit. Na u kandë në këtë botim copash kalxuese me i a flijue këto natyrës së shprehës.

Na rrën mendja, se me këtë blë, i cili për së shpejtit pret shoguin, po i japim atë kontributin tonë leximit të lirë shqiptar.

E me kaq jemi kondend.

AUKTORI

Shkodrë, 31 Maj 1945.

At q' është (<i>Guri i temelit</i>)	Faqe
1. — Penin në gjyplanë (<i>Kalxim</i>)	3
2. — Kashala e kjoftëlargut (<i>Leglëndë</i>)	4
3. — Se q' e gjet të ngratin Filip ! (<i>Novelë</i>)	6
4. — Eufrazia (<i>Kalxim</i>)	10
5. — Fugjia e vestit. (<i>Shembëllturrë</i>)	11
6. — „Eh, jû u pastë mendja në qafë !“ (<i>Novelë</i>)	13
7. — Po pse të rrëfhem ? (<i>Kalxim</i>)	18
8. — Shqype, a pulë ? (<i>Shembëllturrë</i>)	21
9. — Mbi Krojet e Bardha (<i>Nga kujtimet e mija</i>)	23
10. — Ndërmjet shogesh (<i>Djalog</i>)	37
11. — Nata e Këshndellavet (<i>Kalxim</i>)	40
12. — Vlera e vuerjeveret (<i>Thalbi i nji romanxi</i>)	41
13. — Fjetë gjumit së madh (<i>Novelë</i>)	47
14. — Lodja e pendimit (<i>Leglëndë</i>)	52
15. — Medaja e arit (<i>Kalxim</i>)	53
16. — Nata e qirit (<i>Nga kujtimet e mija</i>)	57
17. — Ma i imbrami mendim i Jolandës (<i>Novelë</i>)	75
18. — Paret Paret Paret (<i>Hymn</i>)	79
19. — Lufta e përherëshme (<i>Nji romanx fantastik</i>)	81
20. — Dita 3 shtatuer (<i>Novelë</i>)	84
21. — Si maimunat (<i>Shembëllturrë</i>)	90
22. — Legjenda e shtypit	92
23. — Në driën e kandilit të vojit (<i>Novelë</i>)	94
23 b) — Fëmijt i k' gjithsi i' i dush (<i>Thalbi i, nji romanxi</i>)	96
24. — Gjethtët e drandofilës (<i>Novelë</i>)	103
25. — Dý kulumrijat (<i>Leglëndë</i>)	106
26. — Nji vizitë (<i>Novelë</i>)	108
27. — Dý Net Këshndellash (<i>Nji studentit</i>)	110

28. —	Mesha e Parë (<i>Kalxim</i>)	113
29. —	„Nanë, ku më lae?“ (<i>Kalxim</i>)	115
30. —	Zemra e bardhë (<i>Legjendë</i>)	121
31. —	Uh, fatzli! (<i>Novelë</i>)	124
32. —	Ke del Kiri (<i>Nga kujtimet e mija</i>)	129
33. —	Me ç' mbretin mbahesh? (<i>Kalxim</i>)	140
34. —	...e pagja njerzvet! (<i>Novelë</i>)	141
35. —	Bir, a u vrave? (<i>Kalxim</i>)	144
36. —	Mungesha në tregun e baktis (<i>Kalxim</i>)	145
37. —	Mija e Nanës (<i>Kalxim</i>)	146
38. —	Kë thret Zoti!... (<i>Kalxim</i>)	151
39. —	Kah jeta moderne (<i>Novelë</i>)	154
40. —	„Ajo qi kurr nuk të falë“ (<i>Legjendë</i>)	156
41. —	Fjala e nanës (<i>Novelë</i>)	157
42. —	Legjenda e ndallavet	159
43. —	Prej Durrësit nëpër Vionë në Poian (<i>Nga kujtimet e mija</i>)	162
44. —	Damë! (<i>Novelë</i>)	179
45. —	Motra për motrën (<i>Kalxim</i>)	184
46. —	Gëzimi i dyfishët (<i>Novelë</i>)	185
47. —	Lypsi i Tagorës (<i>Legjendë</i>)	187
48. —	Nana moderne te Famullitari (<i>Novelë</i>)	188
49. —	„Po e bani e s' kje gjë?“ (<i>Kalzim</i>)	189
50. —	Në Meshën e njmbëdhjetës (<i>Novelë</i>)	191
51. —	Nji riçetë punë e madhët (<i>Kalxim</i>)	195
52. —	Tek e mbramja e kam gjetët! (<i>Novelë</i>)	195
53. —	Shplaka e Zoiti (<i>Kalxim</i>)	200
54. —	„Forcua me të gjitha...“ (<i>Novelë</i>)	201
55. —	Për kurrigjësend... (<i>Kalxim</i>)	204
56. —	Bija për t' an (<i>Kalxim</i>)	206
57. —	Bari i flokret (<i>Novelë</i>)	210
58. —	Plaku si fëmija (<i>Novelë</i>)	215
59. —	Era jodium (<i>Novelë</i>)	220

Ai qi është!

Guri i temelit

Zoti!... Porsa goja e shkrete e jemia t'a shqyptojë këtë fjalë të madhnueshme, njëmijë mendime, të natës të gjitha e të pa kund kufi, vijnë e më reshën me një herë para syvet të shpirtit. Mundohem t'i i zhvilloj, di si nemosë, këto kujtime; por me të parën e ndiej vetin se nuk jam i zoti me shkue ma andej: Mbës në rrugë i ligështuem, përse njëherë ma mirë se askurr, e shof vedin sa i vogël jam, se s'jam kurrigjâ!

Zoti!... Por prap; nuk më bâhet me ndëjë në gjithë këtë terr në një çastitë kaq temelore, në të cilën unë shof çilcin e të gjitha çastitëvet. U jap hov unë atëherë rishias mendimevet të mija, e mundohem me u naltësue me tëtana fuqit shpirtmore, edhe pves: „Kush është Zoti?“

Kapi në dorë, plot dishir e shpresë, librin e librave, Biblijën shëjte; e ndër shtylla të saja unë gjei se Zoti vetë më përgjegjë: „Unë jam niai qi jam...“ Por ç' dobi? Ç' dobi, qi unë këto fjalë, për muve prap plot mystere, s'mund t'i kuptoj, as s' gjei ndër theologjët ma të mëdhajt një qi të m'i zhvillojë, një qi të më dfttojë, shka është njëmend kjo Kenë e Amshueme, shka është në vetvedi ky Zot, ky Krijuesi!...

I përvum e i shtypun ndër këto kërkesat e ligjëshme të mijat, kthehem atëbotë kah kafshët e krijueme, kah veptrat e duervet të tija.

Siellem me pá hapsin e delit; por syt e mi nuk e përshijn!... Këqyri fushat e gjana, majet e hjedhta të malevet, kupën e pamatun të qiellvet, edhe tham vetë me veti: „Ah, Zoti! Unë nuk mrrij t'a marr me mendë

madhnin tande; por, tue soditë madhnin e sendeve, qi Ti me një fjalë gojë krijove, unë e kuptoi atë herë në një farë mënyre, sa i madh do të jesh Ti, qyshëse vepra kaq të mëdha duelen prej duerve të tua!

Vë n' oroe hijeshin e lilit, erën e mirë të vjollcës e të drandofilles, ngjyret e ndeza të lulëvet të fushës e të malit; m'a kënaqin shpirtin, edhe kurr syni nuk më ngihet tue i këqyrë. ...Shikoj nalt kah qiella, edhe aty daj atë mrekull dritet, diellin, kah flakron pezull n' ajri tue ndritë e tue xë, krejt vetëm, katër anët e shekullit tash sa qinda e mijë vjetësh!... Atëbotë, një si ande e mbnatyrëshme e përshkon këtë zemrën teme, qi më shtyn me thanë: „Sa të bukra jeni, o lule! Sa i bukur jë, o diell!... Por ma i bukur, fort ma i bukur se ju, do të jët Ai qi ju ka goditë!...“

Rri tue e skyr tue me mendë të mija rregullimin e çuditshëm të natyrës e të trupëvet qiellorë; rendin e kandëshëm të stinvet e të motit. Kam para sysh ato netë të kthiella të pranverës; edhe ndër hyt e panumër të kupës së qiellës, n' atë hanë qi aq hijshëm ndritë errësin e natës, unë shof ma kiarë se askund fuqin e Dijes së pambarueme, e cila më ngushton me fshà tue thanë: „E çka do të jesh ti, o Zot, çka do të jesh ti, qi ditë me ndërtue prej asgjët sende kaq të mrekullueshme!...“

E më bien me pá për mot të lig qiellë e tokë kah ndezen flakë ndër vetima; edhe shof si një rrëfë e vetme shkrin me ças landë e saraie... Veshtroj gjamët e ushimët e frigueshme të bubullimës; e e ndiej hera-herë, me të dridhun të shatit, botën kur trandet e lku-ndet shregullë nën kambë të mija prej tërmetit! E atëherë, strukë në ligshin teme, tham; „Sa i fuqishëm e i rrebtë do të jesh ti, o Zot, qi sendërgjove e kë për doresh ndeshkime e shplakë kaq të mëneshme!...“

Prej fenomenave e sendeve të pajetë sielëm unë mandej kah krijatyrët e gjalla t' ajrit e të tokës. Tfaqen ndër mendë të mija kanga, vesha e fluturimi i zogjvet; shkathtësia e peshqëvet, qi jetojn ndër gjire t' ujinavet; marr para sysh fuqin e luajvet, shpejtin e lepujvet, egër-sin e bishvet, deri qi vij të kryevepra e Krijuesit, te shembulli ma i gjalli i tij, te mieri! Por në të nuk di

ç' me vrojtë ma para: A hijeshin madhështore të korpit, apor fuqit e nalta të shpirtit të tij; veprat e shkrimet, qi dikuen prej mendje së tij, apor punët landore e veglat e trillueme prej duerve të tija... Kah rri tue i kundue këto sende, unë tress kryekëput, e veg s' mund të pritem edhe një herë pa thanë: „Sa i mirë e i push-tueshëm do të jesh ti, o Zot, në vetvedi, atje nalt në selin e qiellvet, kurse kaq i mirë e i madh dishmohesh ndër krijatyrët e tua!...“

E një dishir i këthellët e një përmasim më ngufon atëherë mbrenda krahnorit, edhe më jepet me e pvetë vedin: „A thue kam për t' a pá ndonji herë këtë Zot?... Këta syt e mi, a kanë me e pasë fatin e bukur me u kënaqë për s' afërmit në madhnin e hijeshin e këtij Zoti?... A thue vjen për mue kurr ajo ditë, kur do t' a shoh me sytë mi, se prej kah e merr shkëlqimin e vet diellit, e kah e ká bukurin e vet lulj, kahë i vjen shkë-ndija vejmës, fuqija bishvet e kah i rrjedhë njerit dija: me e pá, në një fjalë, kronin e të gjitha të miravet, fillin e mbarimin e të gjitha sendeve, shkasin e të gjithë lëvizet, Zotin, krijuesin, qandrrën e sunduesin e mbarë rrozullimit!...“

„E pra, kë me e pá, po; — ndiej një zà të përmbre-ndëshëm qi më thotë — por me do sytë tërë, jo me këta, qi kë sot: Tjerë sy, ma të kultuët, ma shëjtën duehen, për me kenë të denjë me párn një Zoti!“

1. - Penin në gjypanë

(KALXIM)

Ndër sytë Luigjit XIV e t' oborrit mbrehner kalxojn se një lojtar paska pas' bà një provë të çuditë-shme. Në mjedis të salës të palatit vendoi, në kambë, një shkop të ndrejtë e një dy metrash të gjatë. Në majë nguli një gjypanë të zakonshme, qepse. Muer ndër dy gishtat e dorës një fije penit, edhe, tue ngà në pikë të vrapit për bri t' atij shkopit, kje i zoi me e shiue penin në birë të gjypanës!

Si i dha fund lojës, mbreti e thirri ngjat veit edhe e pveti:

— Sa kohë t'është dashë me u ushtruar, për me e fitue gjithkëtë shpejt?

— Dhete vjetë, Madhni.

— Dhete shkopi shpinës këtij të papuni! — u thotë mbreti, sjellë kah rojtaret që i rrishin për rreth — i cili ka shkue e i ka trete dhete vjetë të cmueshme të jetës së vet për një marrë keso dorë!

Se ç'e lypin, me kenë, një ndeshkim si këtë, a gati, njata që e çojnë dam kohën ndër do ushtrime të kota, por sidomos tue i a kushtue këndimit të do librave të pakrypë e të damshëm!

2. - Kashata a kjoftelargut

(LEGJENDË)

Në katër anët e dheut mierzët s'prajn tue i a falë atij që kjoftë tretë gjithëshka t'u vijë për doret. Për me ditue, shka i kande atij me hangrë ma fort, gjermanët kalxojnë legjendën që vijon.

Një tregtar i shtrëjtë ke s'vë ma, që u a pjtë gjatë kun nevojtarvet, tue lëshue pare me kamatë sa s'thotë Zoti, u çueka një ditë nade heret edhe i thanka së shogës: — Lamtumirë, grue! Po dal sot deri në katund, pse kam punë me do miqë, që s'i kam pá kah ditë...

— Morë, ty udha e mbarë të vofte! Veq këqyr e ktheju me kohë; pse, besë, nuk i kam mendët në vend sa herë që largohesh për keso punësh.

Veshë e shtrënguc, valigjën e vogël në njënen dorë, shkopin në tjetrën, nisët.

Dalë pora në krye të rrugës, që se po ndeshet në një zotni. Veshë edhe ky, punë e madhe, çizmet e lustrafinit mbathë, krehë e goditë, kishite në dorë një valigjë pak si të madhe.

Falen e përtales, si t'ishin njofte kah ditë.

— Po ju, a larg, Zotni? — po e pvetë tregtari.

— Jë, veq deri në katund të...

— Sa mirë! Edhe unë atje jam nisë; kështu pas-

Kam një shog. Por...më falni Zotni, se harrova: Me kë kam nderën?...

— A unë a?... Jam vetë djalli, ai i përmenduni; të cilin gjindia, — falemi nderës prej sish! — nuk më lëshojnë gojet një ças.

— Po mirë, morë burrë; por ju me gjithatë valigjë, shka kërkoni këndeji pari?

— Kjo më duehet; pse jam tue shkue me pá, palë a po më falë kush gjá!

— Më vien fort mirë, që hasa në ju; pse s'kam pá kurr, si i hani mierzët.

Fjalë në fjalë, kishin dalë prej qytetit, kur po ndiejn një bari tue namë e tue i true plot gojën një a dy lopë që i kishin ikë e rá ndër do ara të shokvet.

— Qe pra, — i a ban tregtari — a po i merni njato lopë, që ju a fali ai katundari?

— Jo morë, — i a kthen djalli — s'e pat për-mend. Mos u ngut, se ka hohë.

Ndër ma të parat shpija në krye të katundit, ndiejn një grue, kah po e truate me roc e koc të birin, që s'i ndigjonte, për s'dij se shka.

— E këtë, a po e merni? A nuk ju pëlqen një fëmijë i njomë, që po ju a kon me gojë të vet shi e ama?

— S'e ka përiment as kjo. Qyqaria, është idhnue, e s'din shka flet.

N'ato fjalë i aviten shpis ku kishite punë tregtari. Katundari, i zoti i shpis, që ishte mbytë në borxh të ai, po vëne një mullar sanet. Përmiqë e pau tue ardhë, ishani me gjithë zemrë edhe tha: Uh, serrafi i fundit të ferrit! Po ty, ç' dila e zezë të paska qitë këndeji pari kaq heret!... Uh, ty të hangrët ai që kjoftë larg, se shumë e la kashatën e vet pa e hangrë!...

— Hë, — i a ban plot gëzim shejtani — a e ndjeve? Nijky e pat përiment!

Hapë në të shpejtë valigjën, t'a përtales edhe t'a shijën palmuç, kambë e krye mbrendë; mandej çan me të në krah, për me dalë e me kërkue njëti!

3. - Se ç' e gjë të ngratin Filip!

(NOVELLË)

I kishite hi në krye me e bënë të shoqin me e mbajtë-
të prenden!

Edhe kush mandej me njin, ai, Zolmi Filipi!... Ma
kadale!

Por, kur ban me i u mbushë mendja grues për një
send, gjithë s'e pret. Edhema së shqes: Nji grue vocrrake,
e thatë e zverdhane; por e gjallë, e kujtueshme e e
mendëshme, me t' a dhanë voen pa të kuq!

E kishite mendue mirë punën, edhe e kishite ve-
ndosë vetë me veti me e bënë si pa i u kujtue trimi.

Të parën të prende kishite goditë për mjesditë shoja-
Peshk... sa me i thanë peshk; por i kishite gatue një ç' mos,
me lanë thojt! Aq ma, sa të shoqit as në mendë s' i rënë
me e xanë në gojë punën e së prendes.

Të prenden mbas, prap i qiti para peshk: kurmat
e levrekut, sa... fërgue e mbytë në tëlyen, me të tërbue
prej erës së mirë.

A ishin? Përnjëmend që s' diq qyshë kur s' e kishite
pë ai me s' atë farë haje! Me u çue i dekuni!

Vjen e treta e prende, edhe i bien në sofrë bli.
A s' me kenë mish: Mos me u hangrë prej së majmit!
Do, kuqë; do, zie me lang e goditë me mardanos e
barishte e erna të mira: Me të bënë përdhuni me e hangrë!

Dikur, njatje vonë mbassi u ngj, dishka filloi me
i u kujtue lojës. Peshk e peshk e peshk, tri të prende
rresht: S' mund e bari ma. Ishte koha me e çue zanin
kundra këtyne... marrive meshtarësh. I a ban:

— Po ma, lum grueja! A mue a? Mue kujton
se po m' a shet? Njëmend?... E kë gjete!

— ...E?... (hapi syt kjo, kinse s' po e marr vesh!).
— Ta ta ta... Me më bënë edhe të marrë, ë?...
M' atëherë kjo, krejt ambëlçim, i a kthen:

— Nuk e di, e mjera, ku e kë. Po pse thue ti,
lum trimi, se unë due me të mbajtë për...

— Jo, jo; ti kurr gjatë, ti!... — E vijoi si tue i folë
veti:

„Ah, grat! Se të fortat gjarpënusha janë! Nieri i
gjallë s' mund t' u a dijë shka blueja ato me mendë!
Kështu, me i pë, kurr gjatë... thue se janë shërnesh... Kur
të shofin idhnueshëm, njëherë nuk të bënë zë: Të lan
me tërëllue, me u përplasë e me t' u helmatisë gjaku!
Të thonë „po, po“ për gjithëshka; por ma, atë menden
e vet, se të vetën!...

Sa mirë mund të durohen pa e çitë gojën! Por,
të kaluemen një grimë ajo stubija e parë, t' i rrijn gadi
edhe t' i a fillojnë me i dalë zot vetit e me fitue kah
pak shka u duk se kishin bjerrë tue lëshue pë. Atëherë
lenjua atynve! Kaq dijnë me t' i marrë mendët e me të
sjellë me fjalë t' ambia e me ojna, sa t' a mërzin
shpirtin. Të lodhin e të muejnë; edhe për fund, si pa u
kujtue, të bëjnë me rënë në pendim e me u lypë të falun!...

„Por ti, more qyqar — i thotë vetit — hapi syt, këqyr
e mos të të rrëjë grueja! Në të thacin burrë, kurr ma,
kurr sodit e mbropa me e shi në gojë peshkun!“

— U, po ti, a për punë të peshkut veç e paske?
— I a kthen ajo me zënë të hollë.

— Të lutem, mos u shijn kinse jam n' andrrë... Ti
e din ma mirë se unë.

— Po ku e diq vetë, e shkreta! Ti s' m' a kë xanë
në gojë kurr!

— Eh, e shkreta! Jo, kurr gjatë... ti s' po din kurr gjatë!
— Mjalt, mjalt; mos u xël!... Jo more, kurr ma
kurr, t' a dhacë besën, se kurr s' kam me të goditë ma
peshk.

— Po moi, po; peshk, posi s' due?!

— E po atëherë?

— Peshk, po: por kurr ne e prende, kurr! A
more vesh!

— Po me nãm!

Me kaq meni fjala.

Grueja s' i a dajte synin. Mbas një grime i a fillojnë:

— ...Po ti, more trim, ti e din... Unë s' e kam bënë
për gjatë; por thacë se, mbassi ne e prende zakonisht na
vjen kush, po mbarojm punë ma shpejt me peshk. Ma
ndej thojshem, peshku asht i freskët, bien edhe ma lirë;
posë kësaj, edhe përshëndet ban mirë me ndërrue kajherë...
— Po po; sa bukur din me e sjellë punën!... Kë.

qyr këtu: Ne e dielle e ne e merrkurre mjesditë kë me na goditë peshk; a jemi marrë vesh? ...Mos më thuej mandej, se s' dija! ...Ah, këto grat!

Edhe këshu, deshti Zoti, me kaq i shoqi pështoi prej krezhmijet!

Për me i rë punës shkurt, për ditë e për ditë, mish e mish, ku ishte ma i majmi: mish e venë mjesditë e mbrame. Edhe këshu Zotni Filipi erdh e t' u bë si rrinxak, mos me e xanë dera; lëmue e rumbullakue, i shndritte lëkura: s'yt kapuç gati përherë e kuq si gjaku.

Me e ndie mandej, si bisedonte me të shogën, kohën e krezhëmvet sidomos!

— Edhe kjo kisha katolike, gjithmonë njashu ne e moçme, antikë! Me shkue e me vù detyrë të habet krezhmi, vetëm groshë e peshk, sot, në shekullin XX! Athue se mish e piekun ban keq ne e prende!... Fanatikë! Por heraherë s'ithej si me i u dhimbte e shoqia; edhe, tue e ankue, i a bante.

— E shkreta ti! Po ty përnimend qi të mbyti kisha!... Si jë bër, si skrajë! Ti këqyr mue. Qe unë pra, mjaft i shëndoshët jam; me një grusht, më thotë mendia, se jam i zoti të plandosi për tokë këdo. Sa për shëndet, mos i klosa falë kuj! Por, një ditë me pasë për të mbajtur krezhmi, unë, a din si bëmë?... Meherë e ndiej, më ban keq e ligështohem. Ti ndoshta kujton, se unë flas këshu, pse nuk ndjeqi kishë e meshë si ti; por jo. Unë kam keq e më shijen në mendim puna jote, kah të shof se të prendet nuk han me mue. S' e din, sa të ligështon! E shuemia ti për mendë të krës!... Por kot. Gjithë ditën me të thanë unë, një asklë s' t' a hieki. Pritënt e frehtënt t' i kanë marrë mendët! Ata të paçin në qatë!

* * *

...Nji burrë i bashëm, kuq në felyrë edhe diku zverdhan, në shpin e Doktorit B.

Të dy janë ndejë, njëni për ball tjetrit, mbë karriqë. Mjeku, me sapat në dorë, rrin tue i a këqyrë dhe llin zotnis, i cili shifet trazueshëm.

— ...A fienj, Zotni, natën?
— Besa, pak e aspak; copa copa. Edhe kur ban

me më marrë gjumi, shof do andrra të këqija e të trishtueshme. Sonte, bien fjala, jam çue tremshëm, tue britë të madhe. Më bëhej si me më pasë hypë dikush sypti, një si nieri i veshun me të zezë, i randë një dy qind kilesh, qi ishte tue m' a marrë frymën.

— Po me mide si jeni?

— Keq, me ju th anë të drejtën. E pra, për natë pi ujë Vichy.

— Qitnje gjithën!

—

— Oh, po, po: e mora vesh! — i a bani si hë bishëm Doktor.

— Po shka, Zotni? Mos jam...?

— Jo, jo; ka kohë.

Edhe Doktor, aty për aty, vëhete i a shkruen riqetën, tue i shqypitue fialët: "Pik' së parit, mish lopet a berrit, as kurnji ród mishit, mos me e shtie në gojë. Mandej venë, kurnji pikë; se ma kafe e alkohol sidomos, aspak, as..."

— ...Askurgjia ma, Z. Doktor, veçse me u shtri e me deké, se s' paska mbetë tjetër! — i a bani i smu-ndëti, kokërdhacë s'yt.

— Jó; ju për mue grahnia njashu si i a keni bërderi tash; edhe, jo ma larg se mbrenda tre muçjvet, do të ju murrudhet gryka e zgrolit e mandej, s' ka tjetër, por me deké unit!

— Me deké unit?

— Posi, Zotni. Në mos e besoshi, po ju a jap me të shkrueme, si Doktor qi jam!

...Atë natë, kur u kthye te shpija me krye la-vjerrët, ishte bër trimi... si pulë e lagët. E ndërsa e shoqia po i ndihmonte me hjekë pallon, i tha:

— Ah, moi grue, Doktor m' a ka ndreqë samarin! Edhe një herë ti me pritën më keni muçjët!... Po, mjeku s' më ka lanë tjetër me hangitë, veç bukë e groshë... gjithmonë, se të jëm gjallë!... Pó, tash krezhmi, dymbë-dhete muçjët e motmotit!... A po të bëhet zemra?

E shoqia, një herë s' bani zà, pati keq. Por kur duel n' odën tjetër, dhe i vojt mendia te shka kishin pasë folun dikur për punë të krezhmis, pa dashtë, vuni buzën në gaz.

P. Er.

4. - Eufrazja

(KALLXIM)

Vajzë e ré, virgjin me kushite, Eufrazja, grabitë si
plackë lufet, gjindej në dorë të njëj ushtari pagan. I u
lut, kiau, bani ç' mos për me i a përkulë menden që t' a
falte e t' a lente me u kthye në shpí. Kje kot; si me i
folë murit.

M' atëherë i a jep Zoti me u pështue thojvet të
tij nëpër një shteq guximtar, të ndershëm njiheret e
bujar, që veç i Lumi i a qiti në mendë.

Sjellë kahë ushtari: Po kje se më lëshon të lirë —
i a ban — me shkue në punë teme, unë jam e zoja që
t' a shpërblej këtë nderë me një dhaniti kaq të cmueshme,
së, me pasë për të më falë ti gjithë pësunin e shekullit,
nuk m' a paguen. Ndiej: Prej disa bimve që dalin ndër
ara, une di me goditë një ród barit kaq të mrekullue
shëm, së, me pasë për t' a lye me të ç' do pjesë të
shtait, kjo vjen e forcohet e bëhet gúr: mos me pasë
çka i ban as thikë as shpatë!

Ti nuk më beson; edhe s' ké faj. Por, për me t' a
mbushë menden se s' po due me të rrëjtë, ma të parën
provë bane në mue. Kështu që, mbassi t' a vërtetojsh
ti vetë me sy të tú forcën e këtij bari, mund të delish
trimnisht në luftë; mund të vendohesh, po deshte, edhe
ndër rreshtat e parë për ball anmikut, e mos me marrë
vesht për zhgjetat e tij!

I u mbush mendja dikur ushtarit, edhe i dha besën,
se do t' a lëshonte të lirë; jo vetëm, por se të bëhet
për ma tepër ai vetë improisi i virgjinis së saj.

Ndërkaq Eufrazja, shend e verë, u vù me kërkue
me të madh kujdes gjithënduerë baresh e bimësh. Ma-
ndej muer e i dñiri edhe i lidhi në kindin e facoletës
qí kishite në krye; i shitypi me gúr, edhe langun e
mbloodh në një filxhan të vogël.

E ljeu me të mirë e mirë gafën e fylin; mandej,
ulë në dy gjiut para ushtarit, buzën në gaz, i thotë:
Xiere tash shpatën, edhe mos u tut; por, me gjithsa fuqi
qí të kesh, siell e më bje gafës. Dije, se sa ma me hov

t' a siellësh shpatën, aq ma tepër ké me e pá se si kjo
ka me u kthye dalë; jo ndryshej, por si me e pasë
shkrepe për kullmen e farkatarit!

Ushitari, të cilit nuk ishte tue i vojte kurkund mendja
për strategjin heroike t' Eufrazes, xuer shpatën, e tue
kujtue se tashma do të shifte një mrekulli të jashtëza
konshme, i a mshoi gjithsa ku mujt!

Me një të rame të vetme i a qiti vajzës kryet në
tokë, tue i çilë njiheret dyerët e lumnis atij shpirti të
bukur, stolisë me kunorë dyfishore të virgjinis e të
martyrvet.

(Segneri)

5. - Fuqija e vesit

(SHEMBËLLTYRË)

Ësht ligjë e patrandëshme e psikologjis: Natyra
shkon tue shenjue imnishi në rregjistrin e vet ç' do veprë
qí bëjm; nuk harron kurr, edhe kurrqí s' na falë. Zoti,
kajherë edhe njerzët, kur pendohemi e lypim ndjesë, kanë
dhimbë për në; natyra, lute sa të dësh, kurr s' të falë.

Ma shqyp: Një send që të bëhet ves, kadalë ka
dalë vjen e shndërrohet në një punë të natyrëshme. E
atëherë kjo, natyra e pamishrirehme, edhe kur i kundër-
shojm, nuk merr vesht: Ësht mësue, ë na ngrehë
rrshanë me i krye do vepra, të cilat, për shpirt, nuk
kishim me dashë t' i përtrisin ma.

E qe, si vllazënt *Gritim* e ndrisin ketë të vërtetë
me një shembëlltyrë të gjallë.

Shkuen një ditë në lokandë tre mjekë. Lavdoheshin
të tre para shërtores për një bër të çuditëshëm që kis-
shin gjetë. Kah kjo nuk besonte, i thán:

— Na po losim me kushit. Shko e na bje një çini.

— Oe; por shka ju duehet?

— Këqyr! — i a ban ai i pari — E ndër këto
fjalë merr e i xjerrë vetit syt me pírú, edhe i qet në çini.

— Këqyr! — siellet e i thotë i dyti — Edhe e
prén në thikë dorën e djathtë e e hjedhë në çini.

— Shif këtu! — vijon i tretí — Edhe zhbërthen

krahnorin, e çan me brisk, xjerre zemrën, e e fla kron, si mos t'ishite gjà, në çini me tjerat.

— Tashu pra, nesër nadet — i thonë shërbtores — tash vijm të tre e i marrim këto sende, qi po të lām këtu. E kë me e pà, si kemi për t' i vù këto gjymtyrë prap në vend ku i kemi pasë, tue u lye me këtë barin tanë... Porse ti atëherë do të na qitësh mjesditiën *falë*?

A e lām kështu?

— Edhe unë, — u a pret shërbtoria — qe besa, ju a kam qitë!

Si duelën e shkuen, kjo rà në mendim e tha vetë me veti: Po bani e u duel përjmimend e tynja, mue tash po me duehet me ju a qitë mjesditiën. Posë kësaj, kanë për të më vù edhe gazin, pse nuk u besova. Por... prit njiherë, se tash po ju a lós lojën edhe vetë.

Pik' ma sê parit vojt e mbyti dacin e shpis; i xuer sýt e shkoi e i qiti në çini në vend t' atynve të mjekut të parë. Mandej, kishte pasë ndodhë, qi shi natën para kishin vrà aty mbas shpijet nji qi kishte dashë me vjedhë. I a preu këti dorën e djathtë e e vuni në çini, në vend të dorës qi kishte lanë mjeku i dytë. Merr sê mbaramit nji zemrë thuit, qi e kishte diku në nji kjur të kuzhinës, edhe e ndërroi me zemrën e thuit, qi kishte pas' lanë mjeku i tretë.

Në e nesër nade i a behin të tre.

I pari i kapë prej çinijet sýt, tue kujtue gjithënji se janë ata të vetët; i ven ku i kishte pasë, i fëtkon nji herë me atë barin, u bien lehtas me dorë... edhe sýt vijm e i rrijn në ball aq mirë, si mos me i pas' hjekë kurr. Kështu i a ban i dyti me dorë, e i treit me zemrë. Kush kje aty në lokandë mbetën të gjithë pa me. Kush kjerës, s' pat kah me i a mbajtë, i u desht ndë. Kamerjerës, s' pat kah me i a mbajtë, i u desht me u pague mjesditiën.

Mbas buket dalin tre doktorat. Edhe, ec e ec... në nji shëj vendit njeni ven n' oroe, se shoqi i vet po i a shijen dorën në xhep.

— Hej ti, çka asht kjo punë? Don me më vjedhë?

— More, as vetë nuk e di çka don me thanë. Njikjo dora e djathtë, s' e marr veshit as unë pse, veç mënji mësyn xhepat e tjeret...

Ishte dora e vjedhsit të vrám!

— Këqymje njatë trim!... Mandej edhe njatë grue njatë!... Me e dijë, sa gjinde e poshtëme e e panderëshme janë!... i a ban i dyti.

— Çudë, si kenke bà edhe ti sot, morë burrë, kaq sherr! — i a presin shokët. — Pse mendon kështu keq për tjerë?

— More, edhe unë jam tue u çuditë prej veitt. — I a ban i dyti. — Çka don me thanë kjo punë, qi qyshë nade jam tue pà gjithëshka zi!...

Ishtin sýt e dacit!

— Ah, se ç' ballë e bukur kenka nitiu! — bërtet mjeku i tretë, t' a pamen rrugës nji burdhë të madhe.

— Ah, kur kë e bien mbrendë nji herë!

Edhe, para se të ngjshin shokët me e kapë, ai hiedhet e shkryehet me shije të madhe n' atë ballë.

Kështu e lypie zemra e thuit qi kishte në krahnuer! Shërbtoria, si e muer veshit shka u kishte ndodhë rrugës tre doktoravet, u fik gazit e tha: Mirë e kanë! Ata deshtën me luejtë me mue, por unë ju a bana atynve!

6. - „Eh, jú u pastë mendja në gafë!“

(NOVELË)

Atë natë, kah të zbardhant e dritës, Zoja Vero- nika N., nuse porsa nji vjeti, kur mbas ballos u kthye në shpi, e ndjeu veijn keq. Pëshiellë mirë pra në pallto, e mblue veshësh me pelice plot push, gjithënji tue u dritdhë së ftoftit, i a ban të sho'it:

— Ti në daç dije, në daç mos; unë njiherë, lum Koleci, mbërdhita.

— Njimend e ké? — i a ktheu ky, tue e shikjue nëpër xhamat e sýzavet.

— Përnjimend, po. Nuk e beson?

— Paj, ti ké këcye deri njitash si flutur!... Aq ma, sa të gjithë më thojshtin: Sa mirë kenka me shë- ndet zoja! Si mos të kishte kenë kurr e smundë: Jó kjo... kush asht burrë qi mund të këcejë me të?...

— Thuej shka të duesht; por unë jam akull. S' e diç se mund t' a kapí shpin.

— „Sa keq!...”

— Të lutem, mos luej me mue! Unë plasa së ftoftit, e ti... kë ngae. Uh kukù! Diga, mbarova, shkova!...
Atëherë veç i shoji e pau se s'ishite punë me luejtë, edhe i tha:

— Po ty ç' t' u desht me shkue sonte në ballo, mbassi nuk është mbushë mueji që se e kë bā opera-cjonin!

— Me të kalxue të drejtën, e kam bā ma fort për me u a mbyllë gojën disa smirrezave, të cilat kanë shkue tue thanë për mue, se tash, mbassi kam bā opera-cjonin, kishem mbetë si e shembun, edhe se kurr ma s' do t' ishem e zoja me këcye!... Prandej, t' a merr mendia... kam dashtë me u diffue atynve se...

— Mandej, si mos të kishesh pasë kohë tjetrë! A e din, se kemi bi ndër krezhëm!... e për nji shogon ta-nde, që mbahesh e perspirtëshme... s'është mirë, s'ka hije.

Por grueja e shkrete e ka agusht e nuk i për-gjegjë ma. Me të zi ndërton gjurmë. Tue u dridhë krejt shtatit, buzët e saja ma bardh se pelicja që ka krah e qatë, kambët rrëshanë, tue gjimue e tue thanë. „O Zot!... diqa së ftoftit...” dikur e kapi derën e shpis.

Edhe aty, hjekë porsa pallton e pelicën, njashtu veshë në kostumin e ballos, vojt e rā.

Kie e s' kie. Nijzet minuta gjā e s' ngjati; i u lidh fiala e mbaroi. E njashtu, me atë fill, të thuesh pa pritë pa kujtue, u gjet përpara derës së Sh. Pjetrit.

* * *

— Sh. Pjetër! Të lutem, m' a çil!

— Me t' a çilë? Po a ban me e dijte, se kush jē ti?

— Jam shpirti i nji grueje së ré prej N., që më thoishin emnit Zoja Veronika N.

— Shportu titujsh: mjafton emni. Këtu nalt s' kemi veç nji Zoje: të *Bekuemien!*

— Jó, por deshtia me të thanë, se unë kam deké sod nade në të zbardhun të dritës. Puna m' erdh nji-mend si pa pritë, por kam bā punën e pendimit.

— Si thae?

— Po, sa me i peshue ferrit. Njimend, e dij edhe

unë, se nuk kam bā mirë, që kam shkue në ballo ko-hën e krezhëmvet; por, t' a kishem pvetë rrëfyesin tem, sigurisht që m' a kishie dhanë lëjen!

— Nuk e xā besë... Rrëfyesi yt?...

— Pra, sa për punën e dënimit të pasosun, mbassi-qi kam bā punën e pendimit, i kam ikë! A s' është e vërtetë? Mos më këqyr ashtu rrebtë! ...Po në këshu na kanë mësue në kalhekizëm. Mos e luej kryet kesh për jó... Apor ndoshta don me më tremë, a s'...? —

— Ti a jē e sigurte se e kë bā mirë punën e pen-dimit?

— Pó; niaty s' kam farë dyshimit. Kam mbyllë syt e kam shtrëngue grushlat; jam vrā vellash, edhe jam mundue gjithsa kam dijte me i shqypitue mirë fjalët.

— Kjo s' don me thanë gjā.

— Zot, si kenke edhe ti! Ç' rrëfyes i rrebtë!... Pra, si kjeçë tue të thanë, nuk kam me pasë punë me fërr a s'...? Sa për burgatuer, as këti nuk i tutem fort; këshu nemose më thotë mendja!

— ...?!

— Pó; jam e sigurte. Këcye, njimend kam në nji kohë që s' vien; por kam këcye për ndhmën e vorfën-vet të qytetit. Përse, do t' a diësh, se unë jam e shkrueme në shumë shoqni bamirsijet... Mandej, kam bā sa e sa vepra të mira; e kam cue gjithata qira në kishë! Edhe i kam ndie tëlana predket e Pater N... Mandej kam... Po njimend, a i a kë ndie zanin Pater N.?

— Jó.

— Çudë! Duket se do punë nuk i dijkeni mirë këtu nalt... Nejsë, veç mue nuk më kjān zemra për kurr gjā.

* * *

Mbassi qi Sh. Pjetri i a lëshoi nji sy për së shpejtit lisës së veprave të zojës Veronikë, cue s'zbat permbi ballin rrudha-rrudha, e shiktoi edhe atë. Ndërtaq ajo, gjithënjë i a bante: Pó, falemi nderës Zottit, sa për vedi, jam kondend. I kam peshue të gjitha; s' më kjān zemra për gjā, nuk kam shka drue! Pra?...
— Pra, dh!

— Po de, pra?

— Me shka po shof unë, pak vëshirë kë me e pasë të peshtojsh... Llogarit nuk na dalin ashtu si kujton ti...

— E si?

— Qe: Sa vjeç jë?

Zoja e shkrete ne e parë u pi. Kur ishte kenë gjallë, atje në shekull punë vjeç kurr s' e kishin pvetë. Por, si e pau se Sh. Pjetri e kishite përnjimend, e bani zemrën gür, edhe i përgjegji: Nijzetedy vjeç!

— Nijzetedy e gjysë! Pra, këtu kemi ma se 15 vjetë përgjegjish. Qe, tash; prap po të tham... nuk biejm në godi kurkund...

— S' ka se si. Atje poshtë, në daq me e dijtë, më mbajshin gati si shëjtneshë!

— S' asht fjalë, ajo! Kush? Ti shëjtneshë?

— Po pra, de! Edhe diali i tezez shpesh më thonte: Lum kushrina, ti kishesh bā fort ma mirë, t' ishesh ndër në kuvend!

— Punë të shkrete! Shka kjoftë per ty kuvendi?... Tash kemi çashitjen e numrit të veprave. Këtu, s' di si dalim!

* *

E Sh. Pjetri vuni edhe një herë s'yzat, muer e e çili një libër të madh; edhe me gishtin e dorës së djathtë plot neje, si gishi i peshkatarit, nën shkonte tue i a kërkue emnin Veronikës N... — Qe, po e xām, — i a bani — t' a kontrolojm shka shkruen këtu përmbi: *Veprat e mira*.

— Oh, për njaty, q' s' më tutet syni asnjë grimë! — ...Qe, pra: *Vepra të mira*... Gjithsejt, q' se kë marrë mendë e shise, dhanë lëmoshë fr. 1745.

— Njimend pakë janë... por janë kohët e këgjia!

— Të lutëm, mos rri me m' a prë fjalën tash e parë!... Këqyr këtu: Prej këtyne 1745 frangvet, të cilët tham se i kë dhanë për shpirt, duehen rruxue gadi 1000 fr. q' i kë vū peng.

— Oh, po si tash?

— Këta 1000 fr., q' i kë dhanë kinse për vepra bamisijet, këtu shkruen se i paske falë *delem* për me u dukë; edhe kajherë për me e hjekun qafet lypsin... Pra,

ashlu krejt për shpirt, për dashtëni të vërtetë, nuk mbe-
sin, veç 743 fr.

— Mirë, por na e kemi dijtë, se mjafton një gotë ujë...

— Po, diën e gjyqit të mbramë, po... kur të vijë ajo ditë... Por, ka kohë... Ndiç, deshta me të thanë, se nuk kë lëmoshë tjera, të dhanuna ashlu krejt për shpirt, përposë niekëtyne 743 frangvet... Ndërsa këtu po shof se e paske pasë bā shpin me u shpenzue sa s' ka hije. Këqyr:

„Për flokë fr. 1837; pelka fr. 7400; sheitina e arg-
time të kota fr. 2650; për kinema, romanxa etj. fr. 3700;
pudra e tjera marrina të modës fr. 1900. E tjera e tjera...
q' po këndoij këtu; a din se ku kapet shuma?...“

— Shumë janë njimend; po, kur t' a këqyrësh, nuk kishin me kenë gjithaq për një jetë njerit... 15 vjetë?

— Për ashtu, as ata 743 frangat, q' tham se i kë dhanë për shpirt, shka kjoshtin për një jetë njerit?...

— Unë kurr gjā s' jam tue marrë vesh. Rrëfyesi jem, q' pra ishte njeri fort i dijshtëm, kurr s' m' i ka xanë në gojë këto sende.

— Ai i shkreti ka pasë tjera punë me të porositë... Ka bā ç' mos, për me të shkapullue prej ferrit.

— Këшту q' pra, simbas shka po më thue, pas-
kam punë me burgatuer, ë?

— !...

— Me shka po shof, atëherë të gjitha shoqet e
mija kenkan në burgatuer!...

* *

Atbotë atë qyqare, alë kokonë të lehtë, q' e kishite kalue jetën e vet marrë mëç prej fantazivet të shekullit, erdh e mbloi një frigë e madhe, më short me u disprue. Por Sh. Pjetri, gjithmonë burrë i mirë, me gjithse pak i vrashtë në fëtyrë, për me i dhanë zemrë, i tha:

— Sot atje poshtë gjithë diën tash bashkohen gjini
e migasi, për me u pjekë në mort... Prandej, tham, di-
kuj ka me i rā në mendë me u lutë per ty!

— Jo, jo, se po i bjen kuj në mendë me e thanë

2. —

nji uratë për muel... — i a kthen ajo tue kja. — Gjia ndia kanë me ndëjë tue këqyrë, kush po vien e kush po shkon; si janë veshë grati, palë kush po din me më kja ma bukur... se sa për shpirt tem, jo, t'a paça, se po i bien në mendë kuj!... Kanë me ndëjë tue i njëjë kunorat e lulevet, tue vù n' oroe arkivolin, qirat, a janë të trashë a të hollë... Mandej kanë me u habitë mbas bandet, edhe... kanë me mendue me m' a feje burrin. ...Njëkështu i a bëshem edhe vetë, kur shkojshe në mort... Kesh t' i bieje në mendë ndokuj nemosë me m' a dhanë një Meshë për shpirt!... Në dashtët Zotit, tash kujtohen kur nesër nade të më gojn në kishë!

— Jo; në dhë kanë me të shtë nesër mbasdite vonë, n' orën 6.

— Ma muer mendja! S' kanë dashtë me i a prishë vetit atë punën e vet!

Fjalën s' e kishite krye ende mire, kur i dftuen, se i kishite ardhë rendi me u dukë me bā gjyq me Zotin.

Tue u dridhë kje dërgue përpara Gjyqarit t' amshuem; ndërsa Sh. Pjetri, tue e mbyllë regjistritin e madh, tha: *Eh, të shkretët ju! Po s' i a patët mendët oetit, keni mbarue me tëlana!*

P. Er.

7. - Po pse të rrëfhem?

(KALXIM)

Diku në një vend mbi shpinë të kësaj bote paska pas' kenë një nier, q' s' shkonte kurr me u rrëfye. E pra, nuk ishte burrë i keq; mu niehej ndër dorzanët e kishës së famullis; por qe... s' i bāhej!

Tash e parë Don Pjetri shkonte tue i a qitë ndër mendë detyrën e randë, si i keshitenë q' ishte. Sa herë q' u ndeshite në të, kishite për t' i thanë: Lum mik, si po i a bājm për atë punën q' din vetë? Kur ma, me kenë shëndosh, don me xanë mendë?

I a thonte si tue qeshë; ashtu qesh e njësh!

E Kola s' i a merite për të keq; jo, kurnji grimët! Përgjegjen e mbante gati gjithmonë; arrësye e madhe

e kishite në xhep: "Zotni Don Pjetër, unë kishem me ardhë e me u rrëfye, nuk pritoj; por... s' kam çka me rrëfye. S' e di se i a bāj keq nierit të gjallë; as micës së shpës... Me vrā, s' kam vrā; me vjedhë, s' kam vjedhë kurr në jetë teme. Nji burrë të drejtë si mue — marre me thanë, — vëshitë se 'mund t' a gjëjsh... Jo; t' ishin të gjithë si vetë, shëkulli kishite me shkue pak ma mirej!..."

Edhe kështu gjatë e gjatë shkonte tue e ende atë panegjyrikun e vet Kola, sa herë q' Prifti e ngucte për punën e rrëfimit.

Së mbramt, Don Pjetri u mërzit ma tue i a xanë në gojë gjithmonë njatë fjalë e tue ndie përherë njata të gjeji un. U mendue si me i a bā, edhe e gjet mënyrën: Nji mënyrë i rā ndër mendë fort e bukur e me vend.

Në kishën e famullis, kah fundi, ishte ëlteri i Shëna Ndout. Pak si nalt, në nikje, ishte truporja e Shëjtit. Kishite shumë kohë, që se sakristani s' e kishite shi atë ëlter; kështu q' nikje e trupore ishin mbushë me plushun e me marimanga.

Kisha ishte mbyllë. Prifti kishite folë shpesh me Kolën për do përmirsime, q' kishite ndër mendë me bā në ndërtësën shëite.

— Z. Kolë, — i thotë një ditë — a m' a bān një nderë?

— Edhe dy, në daq; mjaft mos të jët punë rrëfimit... Unë, jo se kam gjā kundra këtij Sakramendi shëit; mo' Zoti!... por ma, kam bā e s' i a kam nisë, edhe tash... a po din?... Mandej, unë jam nierit i ndërshëm, Zotni; nuk e di çka të rrëfej... — Edhe këtu t' i a niste gjatë e gjatë vargun e lavdevet, si perherë.

Por Prifti i a preu fjalën: Jo jo; nuk asht punë rrëfimit. Deshta me t' u lutë të më ndihmoish t' a shpluthnoj pak e t' a dftiri prej marimangash. truporen e Shëna Ndout, q' asht bā... s' shifet me sy! Sakristani s' asht burrë i keq, i shuem; por ma ka nisë me u plakë, e s' i vëhet faj... Tash pra, dtyerët e kishës janë mbyllë, e n' ardhësh me më ndihmue, po e ulim poshtë truporen, edhe po i biejm pak më shisë nikjes.

U shpërvolën, morën shkallën e gjatë, edhe vetë

Kola hypi te truporia. E xuer prej nkiel, edhe kadalë kadalë e uli e i a lëshoi në dorë Priftit, qi rrinte tue e prië në fund të shkallës. Mandej, me një shisë të gjatë në dorë u nji prap nalt, për me shi marimangat.

Ndërkaq Kola kuitonte gjithënjë, se Prifti ishte tue shpluhue truporen. Mjеса famullitari, si e pau atë... burrin e mirë atje nalt mbrenda nkiel, kapë e i a hjekë shkallën; len truporen e Shëna Ndout në një anë, edhe ngjet e u bien kumbonvet ashtu turreshëm, mbarë e mbrapëhtë, tue bā një zhurmë e një potërë, gjā mos me e marrë vesh.

Kola i shkretë tue turfullue, bërtite atje nalt si i luejtun mëç. Dontë me zdrypë, më këçye poshtë, me i dhanë vetit dikah. Por e shifte, se s' i a kishite kërci-kun: ishte tepër nalt.

Ndërkaq, pa frymë gjithëja ishin tue rrā, për me pā shka e kishite gjete Priftin... "A thue hainat? - shoja shin - Mos ka marrë ziarm kisha a gela? Ka shkue kush me i mbetë në gatë Priftit?"

Hjshin në kishë, shifshin në tokë truporen e Shëna Ndout, e atje nalt një nier, Kolën, me shisë në dorë. Nuk diishin me marrë veshit gjā.

Kumbonët bieishin gjithënjë sa ku mundëshin, e kisha erdh e t' u mbush me popull.

M' atëherë Prifti i a nisi predkut: "Popull i dash-tun, sod po ju paraqes një shëit të ri; në daci me e ditë, edhe ma të madh se Shëna Nduen; d. m. th. Zoini Kolën, dorraxin e kishës!"

Gjindja ishin zbërthye në gaz. Kola andej prej së nallit hodh poshtë shisë, kah s' dinte shka me bā prej disprimit... U bā do zhurmë, dikush u frigue; por famullitari vijoi:

"A e shifni Shëna Nduen? Ka kenë një nier shëit, e vërtetë; madje edhe fort i madh. Me gjithkëia shkante shpesh me u rrëfye. Mjеса ky Kola jynë nuk shkon kurr; përse thotë, se nuk ka nevojë, s' ka bā mbekate. Pra... ky asht edhe ma shëit se Shëna Ndou!"

E populli atëherë — me e pas' ndie! — i a filloi se i cili atë të vetën: "Kush? Ai qi rin gjithë ditën tue true plot gojën?... — Tjetri i a bante: "Lum shpija

qi e ka mbrendë! Asht krejt ziarm; një qen i tërbuem, një bishë, një shejian; qe çka asht ai!" — E dikush tjetër: "Zoini Kola, kishite me bā ma mirë, me kenë qi s' na vjedhë në kūt e në kandar! Njēkëtë: ç' farë shëitit ai shëitan?..."

Në një fjalë, t' i a ëndën të shkretit Kolë një kah një lavdet, qi s' kë ma bukur! Nuk i rā ma në mendë me u mbajtë burrë i mirë!

Si mbaroi puna e tij mandej, nuk dihet. Për një herë veç pat mjaft; i duel edhe i teproi.

8. - Shqype, a pulë?

(SHEMBËLLTYRË)

Prap një shembëlltyrë qi mëson shum. Asht e afrikë kanit *Aggrey*, prū në një revishtë moderne.

Njeni, tue kërkue për zogië të rrallë, paska pas' xanë një zog shqypiet. Merr e e gon tu shpija, edhe e ndryn me pula. E rritë tue e ushqye me çka u qitte me hangrë tieravet.

Pesë vjetë ma vonë një mik qi erdh me e pā, tue kalue kah kopëshiti, i thotë:

— Qai zog gatje, asht shqype, s' asht pulë.

— Morë, e dij edhe vetë, — i a priti ky — por e kam mësue me ndëjë me pula, e s' din me u dā sosh. Tashma s' asht shqype; asht, si me thanë, *pulzue*, sado qi, me pasë për t' i hapë krahët, mund t' i kapen deri në dy metra.

— Jo, — i a kthen mik, qi ishte një natyralist — ajo asht prap se prap shqype. Ka zemrë shqypjet, e... bane provën ti, lëshoje një herë të fluturojë, e kë me e pā.

— Shqypja asht mësue tashma me jetue me pula, e më thotë mendja, se edhe me dashtë, s' mund të fluturoj.

Fjalë në fjalë, së mbramit dān me e lëshue, për me pā cili kishite arrësye. Natyralisti e kapī para duerësh, edhe tue e i dhanë kah përpjeta, i flet këso dore:

— Mori shqype, ti je shqype! Ti i përket qiellës e jo tokës: Hapi krahët e fluturo!

Shqypia suell një herë s'yt andej e këndej; por tue pë pulat kah po bubroreshin në pleh, voit edhe ajo ndër to.

— Hë, a të thaqë unë ty, se kjo tashma është bā pulë? — i a ban i zoti.

— Nuk ka si me kenë! — i a kthen mik'u.

Ajo është shqype, po pulë ç' e bani atë? Nesër tash po e baim provën edhe një herë, e mandej, të shofim!

E kështu ditën mbas morën e e njëjtën zogun mbi kulmin e shpis, pak si larg prej ku mbaheshin pulat.

— Mori shqype, mendo, se je shqype! Hapi krahët e fluturo!

Por, edhe prej andej, i hetoi pulat tue kullotë në bār; edhe, në vend qi me u dhanë krahvet nalt kah qiella, rā e u bashkue me hangrë me to.

— A të thaqë vetë, se kjo është bā pulë? — i thotë i zoti në kreni.

— E pra, jo; kjo është shqype, edhe ka zemrë shqypjet. Tash e shet nesër, kah t' a çaji qiellën.

Të nesërmen u çuen heret, edhe e morën me veti shqypen jashta qytetit, larg shpishash e zhurmët, tu rranxa e njëj mali. Dielli naltë herë kishie shkrepë mbi majet e landvet; gjithëshkafja ngufonte prej dritet e gëzimtit t' agimit... Tue e lëshue shqypen, natyralisht i tha:

— Shqype, moj shqype! Ti i përket qiellës, e s' kē punë me tokë: Hapi krahët e fluturo!

Mbretnesha e zogjvet i a lëshoi një herë s'yt bukuris së natyrës: hapi ato fletë të madhnueshme, por, me fluturue nuk fluturoi. Atëherë natyralisti mori e e solli me fëtyrë prej diellit.

Për një qi u ndeshën s'yt e saj me ato rexe të ndezia, u trand krejt shtait, u shkund krahësh, edhe t' u lëshue n' ajri tue marrë gjithënjë përpjetën përherë e ma nalt, deri qi syni s' e dau ma.

Ndëq, — vijon revista — na jemi kenë krijue për njëti: porse njerzët na kanë thanë e mundohen të na mbushin menden, se jemi pula, se jemi majmuna, se s' jemi të zotët me qindruë, me përparue e me u për-mirsue shpirtualisht; e se tue jetue në baltën e tokës, s' kemi si rrëjm pa u përlye prej soje!...

Shëjani!... Na jemi shqype; kemi krahët me fluturue! Kësollat e furriqet e pluhnueme të pulavet nuk janë për në. Banimi ynë, ai i përherëshmi, gjindet nalt, atje mbi sferat e kësaj qielle së kaltërt, qi shofim tash.

9.- Mbi Krojet e Bardha.

(NGA KULTIMET E MUSA)

Ç' trishim, atë ditë:... — Shkodrë, 27 Marc 1897 — kjoftë per atë herë!

Ka kenë një e shtunde nade e na, fëmijë shkollës, gjindeshim në kishë, tue naltësue të lutumat e zakon-shëme para mësimit.

Në një shëj kohet po i a behin tu dhyrët e vendit shëjt do grā. Veshë e njeshë krejt njashu si kishin qillue nëpër shpi, kuqë e ndezë në fëtyrë, flokët e shpishunë prej vrapit, a s' me kenë të desprueme, thirshin me emën se e cila ata fëmijë e vet. Për me i a bā ma shpejt, u hullën në mjedis të rreshlavet e filluen me kapë për krahët fëmijë; të cilët, si të pīm e të marrunë mendësh, ngurojshin me u shkepë prej shokësh.

Pa e ditë psehin, u çuen të gjithë me dalë. Disa, ata ma të vogjëlt, i a nisën vajit e brimës. T' u pëshijellue m' atë herë grupi e s' e muer veshit gjā. S' e ndigjonte kush zanin e mësuesvet, qi kërkojshin me mbajtë rend e qetsi. I pari të mbaramin s' e pritit.

Grat kishin pasë lëshue të madhe fjalët: Luftë, luftë! Është mbyllë pazari!

Si dolëm jashtë, u ndeshëm ndër tjera grā, qi na kishin dalë para: nana, gjyshe e motra xansësh, — seks i privilegjuem në Shqypni ndër këso rasash... Në rrugë morëm veshit edhe dishka ma tepër për atë pëshijellim të papritun: Malsorët kishin dhunue xhamin e Rusit, tu Ura e Maxharrit!

U ndryn. ndër shpija. S' na lëshshin me dalë as tu dera e oborrit.

S' kishin kalue, veç pakë minuta, e rrugat erdhën e t' u terën, si me i pasë shi murrani i dimnit. Në të

rrallë vetëm shiteshin kokrrakokrra ala ndër ma të guxueshëm, qi ktheishin prej furrari me thasë në krah plot hasë e simita, për me u shërngue për nj'a dhetë ditë qindresë.

Edhe njimend: ngujimi u zgjat ma se një javë.

Kërsitshin në katër anët dyerët e uborrevet kah forcosheshin me dryi e shula; çlëshin gjatë murevet kah rruga bira e frangija. Shiteshin e merreshin nëpër dorë me një kujdes të madh pushkët e gjata: hutat, hapaklijat, kapsulaqet e kacaturrat; mbusheshin e lyesheshin me voj armët e brëziti: kuburet e callnat e, për sprovë e siguri, ndieheshin tue u shprazë aty-këtu me një krizmë të mënerëshme, a s' me kenë top, qi shkaktonte brimët e gravet e të fëmijvet.

E fliteshin gjithfarë fjalësh: Nesër kanë dà me i rà kështenimit... Sande bien në Fushë të Shtoiit mbarë Dukagjini, burrë per shpi... Kështu ka çue fjalë Malsija e Madhe, ashtu Malet e Pukës... Krént e Mirdiës i kanë çue letrë Arqipeshkëvit: „Kur të na duesh, na kë në Shkodrë me dy mijë pushkë“... Mbramë janë mbledhë Korcullozat tu Valija e i kanë thanë kështu e këhà...

Merrej veshit vrasa e ndonij rrezikziu; e deka e tij përhapet gojë në gojë, derë në derë, gardh në gardh, prej grësh sidomos, e smadohej e veshet me njëmijë rrethana tragjike.

Një ditë vertë muer zjarm kryengritja. Dyndë prej Rusit të madh pushkatarët, u përshkuen nëpër rrugë të Palinë Canes; e një batarrë së shtiemesh u ndie kah shpijat në krye të Ballabanës. Plani, më si dukej, ishte me mësy Kathedralen. Valija, qi ishte aso here Qasim Pasha, për një qi e muer veshit, qiti në të shpejtë ushtri e gjindarmeri, qi e zhदारitën atë tym...

E gjithëshkafja mbaroi me kaq.

* * *

Rruga, qi prej Shtoiit merr kah Qafa e Bishkazit, përshkohet nëpër Kurte, lagje e bajrakut të Rrjollit. Janë të përmenduna *Gurrat e Kurtes*.

Shtegtarija e bajrakvet të Pulit, qi ka rrugën asajit për me rà në treg të Shkodrës, paska pasë zakon me

rmue të dekunët shtegtarë afër do rrenojave të niaj kishë së vjetër të Shën Mris, në Kurte. Për shëj vëjshin përmbi murana vorresh, simbas zakonit të kështenë, kryqa të mëdhaj duliit a pishet.

Një ditë ata kryqa u zhdukën. Pronari i tokvet afër vorresavet, tue dashtë me e zgjã bashitinën e vet e ndoshta pa mendue ma gjatë, kishite pasë marrë lirin me e dliun vendin prej atyne shëjve rmaish.

Pulçakët e morën për të fyeme të randë dhunën, qi u ishte bëshlënvet të të parvet. Protestuen, madje edhe me kërcnime laksative të gjaqevet, për ketë veprë të pabukur.

Sa për një herë, me ndërmjetsin e auktoritetevet, u ndreq disi çashija: Kje vendue me solemnitet një kryq i madh ndër vendet e dhunueme. Por, s'e pat të gjatë; vetëm nandë ditë, e kryqi prap u hoq andej.

Të zemruemë malsorët e të ngucunë, më si duket, prej ndonij së hueli, rân natën në Shkodrë, e bân shka bân në xhami të Rusit.

Dy vjetë ma vonë, dhunën tue e shpague me dhunë, pulçakët vojtën e përsritën edhe në xhami të Kurtes shka kishin bân në Shkodrë.

Asi shtegu, me 16 Gusht 1899 u xún disa pulçakë, si shkatarrët e ketij të perziemi, për me u dhanë rrugat e mërgimit për Diarbekir, gandrë e zakonshme e Turkis për lajtorë politikë.

Të burgosunët gjithsejt ishin gjashtë, fajtorë të vërtetë a jo, Zoti e din: Prëkë Lëkë Cani, Ndokë Shytani e Martin Leka prej Planit; Tomë Gjeka i Rrjollit, një i Gjajes e një i Kiqner.

Me 17 kallinduer morën rrugën e deit, tue mbajtë ketë vizë udhimit: Durrës, Korfù, Rhodos; andej e n'Iskenderum, Halep, Urfa, e mbas ma se gjashtë muejësh mujtën m' u kapë në Diarbekir.

Xún vend në qytet. Paraqiteshin, simbas ligjet, në Polici kah i herë në ditë; për ndryshet, ishin krejt të lirë me shkue kah doishin e me punue shka ju u tekte.

Perposë niatij çiti karraanesh, qi u daishin për ushqim të përdishëm, për tjetër do të mendojshin ata vetë. Kësh'u mundoheshin, tue bajtë sidomos me krah, me e shtie në dorë ndonji metelik.

Hieqshin keq njimendi, por s' e mershin gjithaq në dorë: Filluen dishka me u mësue e me i u vù asaj jetese. Nostalgjiia, kjo i lodhte ma fort se kurgjià. Të gjithave ju a kishin gjetë disi, këtë s' dijsin si me e mujtë.

Mbledheshin së bashkut sidomos në kohë të mbra- mes e hieqshin të keq me shqisjo'in. Kuvendëshin, të gjithë të përmalluemë, punët e shpijavet që kishin lanë, punët e bajrakut, të shokvet e të fisit, për të cilin s' kishte marrë veshi ma kurgjià që prej aso dite që kishin dalë. Por me këso kuvendesh, në vend që me i a lar- gue, vijshin tue i a shue veti mallin për vend.

Ata ma të squetët mendojshin shiqet, studiojshin mënyrën, si mund t'i bëhej me ikë prej andej. Por ishte një andrë, një utopi. Gjash të muejtë kishin bà për me ardhë n' atë vend; tash, si mund t'i a hijsin një udh- timi aq të gjatë, ata, gjinde e pashkollë, e pagjùhë, pa kurrnj dysh në kuletë?!...

Shqypitari, sidomos analfabeti, për natyrë është fort nostalgjik, kur gjindet larg atdheut të vet. Por njëhere është edhe i shqagnueshëm, e pa të vishitirë, kudo që të gjindet, me këdo xen miqsi.

Kështu malsorët tanë e patën keq ato ditët e para: se mandej, kur filluen me u marrë disi veshi me vendasë, bân miqë plot; miqë, që mund t' u gjindeshin ndër ne- vojtë e mund t' u a lecojshin pësimet e mërgimit.

Ditë: kalojshin; kalojshin muejtë e vjetët: por jeta për ta nuk e ndërronte gati aspak atë monotonin e vet.

Gjyshë n' ato ditët e para u diq një shok, ai prej Gjanit. Deka e tij atje larg shpijet, në dhë të huej, ku s' njëfishin ende nier të gjallë, kje për ta tepër e dhimbë- shme, e shemtueshme. I ligështoi tejët, kah mendojshin se do t' u vinte edhe atyne mbarimi njëshu. Kjaishin rrezikun ke s' mundëshin me i a bà salikimet, gjamën e dre- kën simbas kanunit së vendit; por sidomos ke s' mund t' i a barshin trupin të dekunit, për m' e çue me pushue ndër vorre me shokë!... Mos, Zot, ma keq! Me dekë nieri larg së vetësh e me lanë eshlnat përtej deit!...

Ndokë Shytani, burri ma i urti ndër ta, sado ende i ri, kishte pasë ngrehë një treglizë të voglë në skaj të qytetit e punonte ma së mirit për ku ishte e për kapital

që mund të kishte. Shitte pemë, barishte, gjanà ushqimti e sende të vogla që i lypen shpis.

Kishin kalue rumbull shtatë vjetë, e të mërguemët kishin nisë me u mërzië. Malli për vend i kishte lodhë fort. U menduen e u shmenduen; së mbramit me ndonji metelik, që kishin mundun me afrue gjatë kësoj kohe, dishka ma të fortë sa për punë të gjithës, që tash e zot- nojshin mjaft mirë, të pëshketunë mbi ndihmë të Zotit, një ditë nade me terr u zhdukën prej Diarbekirit, edhe morën rrugën, kambë, për me u kthye kah Shqypniia. Mund të merret me mendë, sa vishitirsit e sa peripetit u rà me vucitë gjatë këij udhëtimi vertë të guxueshëm.

Si i a bân, ata ditën: Puna kje veç, se mbas disa muajtësh, në një mbrame, i a behën lu shpija ndër ve- nde të veta. As s' u rà ma kush mbrapa, as s' i kerkoj kush; kaq ishte qië në harresë puna e tynvet!

Por nuk kishin ikë të gjithë. Tomë Gjeka i Rriollit edhe Ndokë Shytani s' luejtën vendit; nuk i a pân gja- sën me i a hi një rrugë aq të rrezikshme. Ndokën ma- ndej, posë këtyne arrësyeve e punës së treglizës që kishte gjithënjë në kambë, e ndalte atje edhe një tielër send.

Ndër blesa të zakonshtëm, ishte edhe një vajzë.

Nuk ishte një fëmijë; ishte e rritëshme, ndër 20 vjetat. Mjesatate me shtat, e zeshkët në fëtyrë, me dy sy, vellla e flokë ma të zez, se penda e korbit, ishte typi i vërtetë i femnavet anadollake, prej kah e kishte fisin.

Ndokës, gjyshë në ma të parën herë që e kishte pà, i kishte bà një përshypje të këthellët. Mendimi, se mund do të vinte dita, që nëpër një kunorë të ligjësime mund të bashkoheshin për jetë, atij i kishte flakrue në krye me një herë i ambël e i shkëlqyeshëm. Thonte vetë me veti: Të ri jemi të dy; njëj besimi të dy; të dy të pamartuemë e të lirë; pse pra, nuk mund të shkojë në vend ky dishir i jemi?!... Njimend unë jam një malsuer e s' kam pasunij, por së mbramit, me shka dij unë, as kjo s' është shpije së pasun, a dere së madhe.

Këso mendimesh stelte Ndoka në krye dita me ditë, por kurr nuk kje i zoti t' i çekte asaj gjà mbi pla- nin e vet. Pritte një rasë, edhe kjo nuk vonoi me u paraqitë.

Aso ditësh smùbej, e smùbej randë Nalt-Madhnija

e Tij, Abdyl Hamidi, Sulltani i Stambollës. Tëtanë mbretinija ishte çue në kambë e kishite rā, në mendim për jetën e Sovranit. Mjekët, ku ishin e ku s'ishin, e kishin rrethue palatin, e dridheshin, ke s' u delte me i a ngarmuem dekës Mbretin e madh. Ishin çpallë lujtje e duvā në katër anët e mbretinīs për shpëtimin e jetës së Përandorit.

Ngushtue prej friget mos t' a bierie të birin, e a ma e Mbretit bani në ketë rasë një kusht e u përbeutue para të gjithve, se do të lironie krejt të burgosunët, e se do t' u falte lirin të merguemvet, po kje se flionte shëndetin e bierrun Abdylit. Mbretin asi shtegu nuk e gjet gjā: bani ma mirë, e në pakë ditë u përti.

Kushtin e s' amës as Sulltani s' guxoi me e kthye dalë. Dha urdhën të hapeshin dyerët e burgjevet an e kand në mbretni e të ju u falte të tretunvet lirin.

Lajmī, i përhapun me tel, gëzoi ata mija së shkretësh, qī kalbeshin, shumë edhe pa farë fajli, ndër burgje e shkretina.

Në ma të parën rasë Ndoka, pak me frigë, i a ditloi vajzës mendimin qī kishite qitë.

Jefsja ne e parë ndëj pa zā; u kuq e bani buzën në gaz; mandej: Gjithmonë — i tha — asht puna te shka mund të thonë prindia!...

Nuk ndeshi në pengime të forta prej ane së tyne. Filluen prandej pa tjetrë m' u bā formalitetet e nevojës shme për një kunorë të rregullëshme, sikur ju a jepia feja.

Me të vume të kunorës tu kisha e qytetit, nuk vonuen e qitën me e shitë atë tregitizë të voglë; e në pakë ditë kjën gati me marrë rrugën për kah Shqypnija.

Udhtimi, hieq ato merzit e shkaktueme prej mjetesh së vjetra qī kishite Turkija atë herë, për tjetër u shkoi mjaft mbarë. Ndoka, me shka kishite fitue e prej shka kishite xierre tue e shitë, nji mend për të shkretë, atë grimë pasuni n' ankan, i kishite bashkue do të holla. Për ma tepër nuk i bani zemra t' a lente vetëm shoqin prej Rjollit, atje në Diarbekir: E muer me veti, e i pagoi rrugën.

Mbas disa muejesh u kapën në tokë të Shqypnis. Zdrypën në Shën Gjijn e u venduen sa për një herë në Shkodrë.

Nusen e Anadollit vendi i ri nuk e topiti ne e parë gjithaq. Qytet për qytet, e për ma tepër qytet Tur-kijet, nuk kishite një ndryshim të madh për sy të sai.

Mbas dy javësh i shoqi i tha: — Na nuk mund të rrijm ma këtu, lum grueja. Vendi ynë asht ma larg, atje mbas njatyne maleve qī shef. Atje na kemi shpin e tokën tonë. Do t' a lām qytetin.

Uli kryet grueja e i u shtrua pa u tremë faitit.

Mbi një mushk të lehtë një nade me natë morën rrugën e përpietes, tue u drejtue kah malet e Putit.

Plani, vendi i synuem, bāhet prej Shkodret po ma s' 12 orë.

Eccën sa ecën. Mbas një 7 orësh qī ishīn fillue, tue bā atë përpieten e Qafës së Bishkazit, qī duket se kurr s' po mbaroa, Jefsja nisi me u lodhë e me u mër-zitë. Shikjonte rrethet e s' dante tjetrë, veç male e gryka e krepa e landë qindvjeçare. Kishin udhtue po për një katër orë mbi katundet e banueme, e ma s' kishite he-tue, veç në të rrallë ndonji kësollë e ma rrallë ndonji bari.

Mërzija erdhi tue i u shtue kah shihite se ajo shkretë vijonte gjithënjë.

— Zot, ku po më çojn! — tha një herë vetë me veti.

I rān ndër mendë prindia e vendi i vet, qī i kishite lanë atje në fund të botës, e kje hë-hë tue u pendue për hap, qī kishite bā.

Por kje vetëm punë njëj çasi; e atë mendim e largoi si një tundim.

Dikur u kapën në katund, ndëja dëfnitive e gjithë jetesës së saj; dikur mrritën edhe tu shpija: një kullë e natë, e ngushtë, mblue me rrasa e me një dy dritore, më të zi me e xanë kryet e njerit.

Fshani e shkreta kur e pau; hangri buzën më dha mbë për pa e vū n' oroe kush; por, si mos t' ishte gjā, u njëjt nat.

Diët e para e lodhi vetmija. Nuk njihte kurrkend; me kurrkend nuk mund t'i shndërronte dy fjalë. E vër-tetë, se grāt e shokvet i vjshin rreth në gjitha mënyrët: s' e lejshin me shkue as per ujë, as për dru, as për shteg; por prap, asaj i bāhej se kishite tretë në kindin ma të skajshmin e botës, e se kurr nuk do të shihite ma një ditë të mirë me sy. Dashënija e kunorës, vetëm kjo e

e mbante e s' e lente m' u llogështue ndër ato çase kur i cohej mall për vend të vet.

Por s' kaloj shumë e, tue xanë gjithë në vendit, nisi me i ndërrue fëtyrë jeta e rë. Ishte për natyrë fort e shkueshme, e dihte me i ardhë kuvendit të se të cilit. U njoft ma për s' afermit me miqë e kumbarë të të sho'it. Të gjithë e dojshin e nderojshin e i a këqyrshin në gjithëshka.

Në krye të motmollit Zoti e ngushilloi votrën e tyne tue u falë një fëmijë, një djalë si hyll.

Kushdo që e shite mrekullohej n' atë fëmijë. Syzi, vetullzi, flokëzi, i zeshkët në fëtyrë, nuk ishte kurrkund një tip malesh së Dukagjinit. Shkurt, fëmija i a kishte prë kryet s' amës.

Por i mendëshëm, i gjallë, nervoz edhe idhnak për moshë që kishte. Pak i egër, s' i shkonte kujdo: nuk kishte kend ashtu për zemrë, përposë nanës së vet.

* * *

Me të larguem t' ushtrivet ndërkombtare, qyteti i Shkodrës kishte ngelë në një anarki të plotë. Frymzue prej partish së përmvendësime, përzie prej gergasash së të hujvet, qytetasët kalojshin një krizë tepër të rrezikshme. Vrasa ndërmjet villazësh, papunësia e pëshqijellimi mbretmonte mbrendë e shkonte tue u rritë për mënerë.

Në këtë tym e turbullim të huejët nuk flëjshin. Mjesa qyteti lahej në gjak, një ushtri e Malit të Zi, dy ndë prej Kosovet, përshkohet, — tue ndeshë vetëm në ndonji kundërshtim të lehtë, — nëpër Gash, Krasniqë, Nikaj e Meriur, Palç, Shalë e Prëkal. Nën kryekomandantin Gjeneral Radomir Veshoviqin i hullei Shkodrës; e qytetit i u desht me i dalun para e me e pritë, si pritët një zaptues luftarak, tue i a dorzue pa fjalë sundimin e vendit.

Kryeqytetit të Gjencit i kishte rënë një hije deket. E u pën n' atë rasë atdhetarët e shkrete, burra me mustakë, tue kja si fëmija zin e sheqerimim e asajë ditë.

Ishtim me 27 Qersuer 1915.

Si ngulë kambë në Shkodrë, për me e përforcue veprimin e vet e me e gëzue në paq këtë prë të majme,

që e kishte perdit pa shumë mund, meherë në krye të javës kryekomandanti dërgon ushtri tjera kah malet e Shalës, me qëllim që me i shtrë, tue u hëkun armët. Në krye të kësaj dërgate ishte Gjeneral Konstantin Nikiq.

Ushtria nisi veprimet e para të sharmatimit ndër malet e vogla të Pulit, pa gjetun pengime e vishtrisi të forta. Por kur bani me shkapërcyen Qatën e Boshit, për me vijue veprimet në Shalë, aty hasi sharra në gozhde. Shaljanë e Malazetë u ndeshen si dy rrëfë. Luftën si luaj një ditë gjithë diën. Njaty kah muzgu i natës Shala i bani rethin ushtrisë e e ngushtoi me u mbledhë tok krejt të Lugu gjatë lumit. Si e pën vetin Malazetët të rrethuemë e pa shpresë se mund të libroheshin, quën duertë perpietë e rënë në dorë.

Shaljanët, tue dashlë me tregue burri kreshni-kësh, i morën në dorzim; s' u bënë kurrigj, edhe i shguruen se do t' i lëjshin të lirë me u këbje ndër shpija të veta, mjaft që mos t' u siellshin ma asaj, tue ardhë me i trazue.

Ushtria malazeze, tue u çuditë, sigurisht për një tregim kaq të pashoq burrnijet, n' atë ngushicë, asht e dijtun, i u përbetue Shalës, tue i shtë dorxanë Shejtin Sh. Pieter, se kurr ma s' do të kishin trazim prej sish, mjaft t' i lëjshin me shkue shëndosh në Gusi.

N' atë herë në Lug të Shalës u pënë një punë, që s' e mban në mendë kush ndër në. Dy Shaljanë kishin kryqzue armët e bënë me to një ark: Nën armë të Shaljanvet u përshkuen gërmugas një brigatë annike 1500 ushtarësh bashkë me kryekomandantin e vet!

Këta ndodhën me 5 Korrik 1915.

Fjetën atë natë aty; e ne e nesret në të zbardhun të dritës vetë bajraktari i Shalës me disa krën e djelmni e percolli ushtrinë e robnueme e e çiti deri në Qatë të Pejës, tue i lanë me shkue të gjithë njashu t' armatisunë e me vegla luftarake, si kishin pasë ardhë.

Me të ndemmit që ndjeu këtë kore të pa-kurr kund-shoqe Gjeneral Veshoviqi, pëshqijellë një ushtri të rë e prej Shkodrës e nisi edhe me i shtrë përpietë.

Nën kryekomandantë e njëjtarë Marjan Pashet

ushtrija malazeze shkapërcen Qafën e Bishkazit e bjen në Plan.

Bajrakët e Dukagjinit këtu kishin dà me e bà qar, ndrën e luftës. Mbledhë aty prej Shalës, Shoshit, Toplanet, Dushmanit e Putit, e tue i rà prej gjithë anësh, e ngushtuen ushtrinë me u zmborapë e me i u veshë Lugut të Planit, ku rriedhë lumi i Kirit. (10 Korrik).

Kështu, pa tjetër ishte gjykue të mbaronte edhe kjo brigatë, si tjetra në Lug të Shalës. Malsorët i mbajshin të gjitha dërvendët, amiku s' kishite kah me luejtë. Veç, si ndodhë në një qetë luftarësh së padishiplinë, malsorët, për do arrësye fare të kota, lán priat, e boren luftën. Toplana, preise kishite pasë një të vrám, për me e përcjellë e me i bà gjamën tu shpija, lëshoi Qafën e Mëngullës, ku kishite kenë qandruë, e dredhoi përpjetë me të vramin mbë vigjë. Shoshi e Shala, preise ne e nesret ishte Nata e Sh. Qurkut (14 Korrik) festë me miqë, lán aty-këtu disa prita, edhe u dredhuen kah shpija, për me prë berrin.

Ushtrija e rrethue me nuk u lodh. Ndëjti njashu pa bà zà edhe ndonji ditë. Ndërkaq i kishite shkue fjala në Shkodrë Veshoviqit, se si kishin ngelë të ngujuemë ushtarët e tij. Fjala s' ngjati, e një brigatë e ré, — mjerisht tash e përbame prej Shqyptarësh së Grudës, Triepshit e Kucit, — nën komandën e Mëhiell Spasit, i a përpjetë si vetima, për me u ardhun në ndihmë shokvet të rrethuemë. U drejtuen një herë me rà i Gurit të Kuq; por gjetën pritat e Shoshit. Ju u desht albotë me kthye, e nëpër Qafë të Thanës me i u hullë Planit, për me u bashkue me shokë.

Ndezët m'atë herë një luftim i mënershëm. Malsorët báj namin m'ushtarë. Në kushtrim kishin rà të gjithë ata që ishin kenë largue prej ballit të luftës. Mërrin flakë malet e qafat për rreth Planit: Kodra e Kujës, Gurët e Shalës, bjeshtë në Plà të Madh, Maja e Lbunit e Qafa e Shtogut. Ushtojn majet e luginat prej krismës së topit e të mitraliozët.

Por, me gjithë ngadhnimet sporadike të Shqyptarvet, fundi do t'i mbette ushtrisë së rregullueme. Malsorvet nisën me u mungue fyshekët; mjera

ushtrija vijonte systematikisht veprimin e vet, pa marrë në dorë të bjerrunat.

U bà me e mbaramja qandrrë mbë Qafë të Boshit: Luftim i përgjakshtëm fort, për, per fund, bypi ushtrija e Malit të Zi e zotmoi të gjitha nalsit e Putit e të Shalës

* * *

Ndër malazetë të varruemë kishite pasë mbetë në mal të Planit një farë Bela Bashanit.

Mbassi vrasa e tij kishite ndodhë në Lumaj, ndër rrethe së shpis së Ndokë Shytanit, ky, për një që e betueka mbetua në një piroskë, e marka e e cueka ke shpija e vet, tue i a mjekue varrën me një dashnui ma se vllaznore; punë që ngjati një a një javë.

Si u forcue i varruemi, Ndoka me të shogën, tue e parapà shkretimin, që kishite gjasë se do të ndodhte në katund mbas luftimit, menduen me datë e me lanë. I u lutën ushtarit të mjekuem, që, si në shperblim t'atij shërbimi që kishite gjetun në familje të tyne, t'i merrte me ndore e t'i qite përtej Qafës së Bishkazit.

Në besë të tij, sado mjaft me frigë, u nisën. Deri në një shëj vendit kaluen mirë, pa u thanë kush, as ma andej, as ma këndej. Por, kur i u qasën Qafës, u ndeshën në roje të kryekomandës.

Ushtarin e vet e lán me kalue; Ndokën me familje e ndalën e i përcollën me roje kah kishin ardhë.

Printe e shogja me fëmijë për doret, që atë herë mund t'ishte një a 7 vjeç; një mbas vinte Ndoka; e mbyllte komitiven e vogjë ushtari malazias, me bajonetë të ngrehun mbi peticë.

Njaty pa rà tu Krojet e Bardha, Ndoka, që për gjithë hap prite një plumb shpinës, kur i a pau gjasën, nëpër një prue u lëshue në teposhtë, tue marrë kah Gjani. Nuk i duel të ngratit me i a bà shpejt. Roja i ndej gati, e me dy të shieme e la ndë buzë njëj shkarni.

— Kuku, se shka më gjetit — fshani të madhe jetsja; — kuku për mue!... — E ngau në të shpejtë tu kryet e të vramit.

Ndërkaq Maja e Derrit u gjeji po n'atë ton: *Kuku!* Grueja s' kishite bà veç pakë hapa, kur Mitri i

vogël lëshon brimën në kupë të Qiejlës: — Nanë, nanë, ku po më len mue, se babën e vrën!

Siellet për mbropa e shen se roja e kishite kapë fëmijën për krahin e mundohej me e largue paksa prej vedit, për me qitë edhe më të.

N'atë disprim e ama gërthet e mënerueme gjithsa ku muji me britë. Don Zoti e kalon shi aty pari një ushtar prej Vrakët. Këti Jëjsia i siellet e tue kja e tue i lëshue bët ma të dërmeshme qi i erdhën: — Ndore t'ande, bre burrë, — i thotë — se ushtari m'a mbyti djalin e vetëm!

Vrakçori kishite pasë zemrë. U hin ndërmjet, e merr me ndore fëmijën; edhe i jep rrugën kah Gjani.

Në Gja, në qelë t' l'peshkëvit, xen vend fatmjera bashkë me fëmijën qi ishte porsa gjallë prej friget; xen vend rrumbull një mui.

Ndërkaq mbi ato male të lame me gjak komanda ushtarake bani ma të reblin gjyq. T'u vù zjarmin ma së parit shpijavet; e për tri ditë rresht nëpër ato katunde s' u pà tjetër, veç tym e flakë. As s' mbet kund kullë, as kësollë, as stan berresh në kambë.

Kishin pasë marrë malazetët që në fillim, si peng, një tre burra ma në shëj prej krësh e djelmnije së Shalës: Çun Nikën, Marash Delin e Mehmet Shpendin. Këta i mbaishin ngjat veit e i kishin cue fjalë Shalës, se jeta e tyne do të mbahej e shkueme, po bani e luejti vendit Shala. Mjesa Shalës këta tre robë, këta tre Regula, prej ane së vet i kishin pasë thanë: Sà per në e jetë tonë, mos e merrni në dorë; bani gjithsi të ju a apë Zoti në shkja!

Do murana gjatë rrugës, qi kah Thani çon në Gimaj e qi u thonë „Gurët e Shalës“, diffiojn edhe sod vendin, ku këia fatosa mbaruen vrà, shëj pushket, prej ushtrijet.

Por mënin ma të rreblën malazetët e shfryen mbi Plançorët. Këndej duel fjalat: „Balt-o Shala e hjekt-o Plani“!

Posë se shkrumuen këtu çdo ndërtesë në mal e në vrrì, kapën 62 burra ku ishin ma në shëj, dhe i mushketatën mu në zemrë të bajrakut.

E këtu ndodhi shka asht vishurë të besohet: Dy vetë, njashu të lidhunë me duerë për së mbrapëshit, të rreshtuemë me shokë, tue e pà velin të shkuemë se të shkuemë, n'atë minut qi ishte tue u dhanë urdhëni me qitë më ta, rrxohen e biejn në kokrë të shpinës, e rrokoll më rrokoll nëpër do prroska zhduken prej rreshtavet. Ushtarët i ndoqën, qitën sa qitën më ta; por për fund të dyve u duel me pështue. Sot janë gjallë e shëndosh të dy!

Nëpër ndërmjeksi t' l'peshkëvit të Pulit u bà një amnisti e përgjithë. Kush kishite dalë në mal prej friget, drodhi m'atë herë e rà tu trojet e veta.

Si u fashit ai terrorizëm, edhe Jëjsia kthehet me fëmijë tu shpija. Zjarmi edhe këtë, si të gjitha tjerat, e kishite pasë shkrumue në fund e në maje. Më ndihmë të shokvet, muji me e mblue disi, ashtu nevojisht, sa me e shite kryet mbrendë.

Vorfisht i kaloishin ditët n'atë katund të shkretënuem, qi për zemrë të saj ishte dy herë ma i shkretënuem, ke do të shtynte jetën tash pa zot shpijet, pa shyllën e familjes. S' këqyrte tjetër, veç sýt e njahtij të mije, të cilin u a kishite grabitë thojvet të dekës. E fëmija jetonte vetëm e vetëm për zemrë të nanës së vet.

Kur vjetin 1917 u çil shkolla në Plan, ai, Miltiri i vogël, do t' ishte i pari në gjithëshka. S' duronte t' i a kalonte kush në këndim e në shkrim as në kurnji landë. E me pasë ndodhë qi i a delte ndonji shog, kugej e ndezej as s' gjente pushim: donte me e mbajtë gjithmonë e gjithkund parin.

Mbas shkollet, me libër të këndimit nën sgetull, kishite për të dalë për ditë me një dhi për lakut, — e vetmja bakti, qi i jepte melmesën e ushqimit të përditshëm, — me e kullotë nëpër stomije rrokull shpijet. Me atë zà të fortë si pushka përsritte poezit, qi kishite xanë në shkollë, ma shpesh por, për ditë, të thuesh, këndonte me të dhanun kangën e librit të këndimit, qi ai e kishite aq për zemrë.

Babë e nanë — Zot, m' ké dhanë

Për me m' rritë, — me m' soditë;

E ket nderë për gjith herë

T' a mbai mend — për gjith vend!

*Shum vjet tjera, — porsi vera,
Ruejmi mue — me m' gazmue.*

E fill mbas ushtojshin kodrat e luginat e lumit
prej asaj kange së tjetrë, me të cilën ai shfrente, në vet-
min baritore, gjithë mallin e dashëniq për t' amën:

*Kesh t' ishem zog me krahë
E t' muishem me flutue,
Te ti me ardhë,
Te ti me ardhë, o Nanë,
Dy fjalë un me t' i thanë:
Me t' thanë, se t' due!*

Mitri i vogël, i biri i të mërguemit, kishte 12
vjetë kur i hini në krye me e bā decizionin e jetës.
Ndiente në zemrë kaq një të shtymë të fuqishme me e
lanë shekullin e me u bā frat, sa s' kishte kurrkund
pushim. Ky mendim e kishte marrë zotimin absolut
mbi gjithë zemrën e njomë të tij.

Kot i u paraqitshin kundërshtimet e pengimet e
mëdhaja që s' i jepshin liri t' a çonte në vend keqë di-
shir. Kot i përstej e i vëhej para sysh dashëniqja am-
nore, e vetmija e plotë, në të cilën donte me e lanë
njatë, që mbi fëtyrë të tokës nuk kishte nier të gjallë
për zemrë të vet.

Kundërshtimet dukeshin si me i a përforcue vendi-
min e marrun një herë, me lanë gjithëshka mbi tokë për
një ideal ma të natlë, tue i u kushine Hyjit mbë Qietlë.

Dashëniqja e pakufi e s' amës, me gjithse parashite
në tili që kalonte heroizmin, kah mendonte se do të
shkepte prej votret shi loqkën e zemrës; dashniqja për
ketë djalë të vetëm nuk diji me i vū pengime tepër të
forta dishirit të fëmijës. E, veç për mos me i a prishë,
i dha bekimin e u dā tue kja prej si.

Miriti Zoti mendë i kishte falë mjaft. Grabiti ato
dy klasë fillore, që t' kishin mbetë pa krye në shkollën
e voglë të katundit; mandej, gjithkund me një zell të
pashoq, u dha fund një mbas një klasvet të Gjymnazit
e të Lyceut. E kur erdhi koha, bani sprovimet e matu-
ritetit, tue u dā me nderë.

I prierun kah punimi i gjithës amtare, kohën e lirë

merrej sidomos me studjime të fjalorit. Kështu, i duel
me mbledhë ma se 600 fjalë të reja shqype, që mungoj-
shin në „Fjalorin e Bashkimit“.

I mbetshin për të bā këndimet e nalta të Theo-
logjis, një kurs katër vjetësh. Kje dërgue me shokë në
Milan.

Aty kreu, gjithmonë me cenë, dy kurset e para.
Si nisi të tretin, një smundë e randë fillon me e lodhë.
I qindroi në kambë deri ku muji; por ligështija e rrxoi,
e në ma të mirën kohë i u desht me i këputun këndimet.
Për keshill të mjekvet i kje ndërrue klima pak e
natlë e Milanit me atë të bregut të detit. Kje çue në
klinikën „La Vita“ të Napullit.

Gjithë dija e fuqija e mjekvet, që u derdh rreth
si, nuk kiën të zotat me i bā ball furis së smundës, që
shkonte mizorisht për ditë tue e shkri.

E shi natëherë kur Provinça Françeskane pritte
me dishir e shpresë ndihmën e bashkpunimin e tij; njatë-
herë kur e ama rrinte tue njëhë ditët se kur do t' a
shihje loqkën e zemrës të pështuem e ngadhnyeshem
mbi ëltër, m' atëherë shpata e dekës i a këputi fijen
e jetës.

Ishte në lulen e dielmnis, vetëm 23 vjetësh.

Kur i erdh lajmi s' amës prej Napullit, kje sigurisht
në mrekulli që s' mbet pa frymë në vend.

Por e fortë, çoi duerët kah Qietla e fshani: —
U bafte vullëndesa e Zotit!... Ngusht, o Zot, m' a ké
pru, tue m' a marrë pa kohë të vetmin diell, që bante
dritë për mue të shkreitën mbi fëtyrë të kësaj toke; por
prap, ma ngusht e kam pasë atë ditë, kur shkjaun desht
me m' a mbytyë ndër duerë atje... *mbi Krojet e Bardha!*

10. - Ndërmjet shogesh (DJALOC)

Kanë kalue ma se 4 vjetë, që se s' janë pá, dikur,
sa ishin kenë xanse, dy shoge fort të dashituna.

Ndër fjalë tjera, njena, ajo ma e rritëshmija, i a ban:

— Kam ndie, se tash kë xanë mirë me këcye. E vërtetë?

— Të kanë rrejtë. Jo, s' dij pak e aspak.

— Po ty, a s' të bien kurr me u gjetë ndër shoq-nina të zgjedhuna, ku bāhet ballo?

— Jo, u rrij larg, s' më tokon gati kurr.

— E në kinema?

— As në kinema s' shkoj, veç rrallë e për mall:

— U, e mjerë, ti kenke bā mungeshë!... Po shka ban gjithë ditën e lume?

— Unë a? Qe: Po të dittoj ma parë, se mungeshë s' e kam kurkund menden me u bā: Nuk më ka thirrë Zoti për atë rrugë. Mandej, unë ditën e kaloj s' ka ma mirë. Nade një herë, kur më del kohë, dukem në kishë, për Meshë, shpesh edhe kungohem; krejt gati njashu si bājshim dikur së bashkut... — a të bien ndër mendë kur ishim të vogla? — Prej andej kthehem fill e në shpi. Punoj sa punoj, diku rrangët e shpis, diku ndonji punë doret që më kanë mue: pikturoj, qindisi, këndoj ndonji libër; shpesh marr nëpër dorë shka kemi xanë dikur në shkollë...

— Jo, ti përmijmend që, me çka po më kalxon, jetueke krejt si një motrë e ndryme në kuvend. Edhe ato gati krejt njishu jetojn. E ç' farë jetet është kjo që ban ti? A e din, se së mbramit së mbramit, rinija nuk ngjatë gjithmonë! Nji herë ma jemi të reja, edhe... s' po i marrim gjā kësaj jete!

— Për mue kjo është një arrësye edhe ma tepër, për me e përdorë sa ma mirë e mos me e çue dam.

— Po moj, po; por një grimë qëfduhet m'e bā: një sheti, një habi, një argtim kanjherë nuk të ban keq as ty, as kurkuj.

— Asi mendimi, mos druej, se jam edhe vetë. Ti s' më lae me mbarue; por unë kjeçë tue të thanë, se mos kujto që s' dal kurr shpiet. Posi, shetis edhe unë, bāj vizita ndër shoqe e ndër t' afërmë; kur ndiej se siellet ndonji film i mirë, shkoj me e pā. Ashtu edhe ndër festat e motmoit e ndër emna e ditë në shëi, mos kujto ti se unë rrij e ndryme si kukuvacë në shpi... Sa për punë të ballo, të kafevet e të do filmave që po

na tfaqen hera herë ndër do kinema të qytetit, jo, të kalxoj të drejtën, mue s' m' argtojn grimën; për kundra, më bājn fort keq. Lum Bina, unë s' jam druniti, gjitha-to pamje të lira e fantastike vijn e më hijn në trū, më turbullojn edhe më pëshjellojn sa s' kë. Shumë herë kam dalë prej këtyne vendeve, s' po tham, e prishun, por sigurisht që jo ashtu si kam hi.

— E mandej?

— Mandej unë u rrij larg; i iku rasës së keqe.

Nuk të duket ty një gjā e arrësyeshme kjo rojë?

— Po, po; por edhe ashtu tepër ma, s' vien... Nji vajzë e rë, në lulen e jetës, me hi në vorr për së gjatë illit, sot në shekullin e njëzetë... as kjo pra s' ban.

— Jo ma, ashtu mos thuej. A kujton ti se lumnia ja hin në zemrën e njerit nëpër sy e veshë e për kambesh?... E mandej, të fortën arrësye që më prunë! Jetojm në shekullin e njëzetë... kështu po e lypë sod jeta, pra; po deshte mos me ndëjë mbas shoqesh... duehet me ditë e me i ardhë kësaj kohës moderne...

Ç' fjalë, se! Njeri nuk do të shkoj tue ndërrue ligjën e moralit në t' endunt e motmotevet, njëatë ligjë të patrandëshme, të cilën i a dheni këtij Krijuesi qyshë një ditë. Shekulli mund të siellet, mund të losi mendësh në dashtë; por njeri, për pa i a ndërrue natyrën, s' është i lirë t' i shmanget urdhënit hyjner, për të vetmen arrësye, se kështu po e lypka sod shekulli, ky despot i verbët!

— Thaçë vetë, se kë gabue rrugët! T' ishesh bā ma mirë mungeshë! Predkon e flet, ban bē, si me kenë një asoshi!

— E kë gabim. Nuk tola si mungeshë, por si do të flasi çdo vajzë e urtë. Urdhënimet që ka vū Zoti, do t' i mbaj, si mungesha, si na. Nuk më hin kurrsi në krye, pse na do të bājm si tjerët; e, si dele të pa-mendë, do të shkojm kah të na çojn ligjë e shekullit, të këtij tyrani të shmendun!

— E lumja ti, moj Terezinë, që i paske rrejtë e kenke forcue ndër ndiesit e bukra të fëmijësi! Kesh të mundëshëm me të marrë mbrapat... Tash po munda hem, por drue mos të jël vonë.

11. - Natën e Këshndellave

(KALXIM)

Jemi në Breslau (Gjermani) vjetin 1846.

Nji mbas nji i kishin pas' dekë fëmijës baba e na-
na; edhe, mbetë pa kend të vetin mbi ketë shekull,
kë marrë në shpi prej do së huejesh, veç sa me thanë.
I shuemi i vogël në ketë derë të panjoftun do të kryente
shërbime, si t' ishte nji i madh. Gjithë ditën e lume në
kambe, andej e këndej për gjithënduerë punësh.

Erdrh Nata e Këshndellave; edhe fëmijës, q' për
të gjallë të prindvet ishte mësue me pasë pemën e
mbushun me gjithfarë dhanish, i ishte çue m' all q' mos
kur atë mbreme për nanën e vet. Pa i a këqyrë aspak,
zotnija i ri, edhe atë natë të madhe i kishte dhanë rru-
gat për punë q' s' prishin.

Kishite vojtë vonë, e qyteti krejt gjëzim gatohet, i
madh e i vogël, për festën e fëmijvet.

I vorfni i shkrete, kah shihite rrugash ku kalonte
gjithaio drita, xhamat e tregtazvet stolisë me gjithfarë
dhanish, ato pemë Këshndellash, ngarkue me niimi-
të mirat... edhe kah mendonte se asnjena s' do t' ishte
ma për të, u ngushtue në zemër, edhe i a nisi vajit.
Shkonte rrugës tue thanë vetë me veti: Jo, s'vjet Kri-
shiti s' vjen te unë. Ah, kesh të mundëshëm vetë me
shkue te Ai!...

Prej rrugës, për me u kthye tu shpija e zotnis,
nuk i kishite larg vorresat e qytetit. Edhe, n' atë trishtim
të përmallshëm q' e kishite kapë, s' i u tut syni prej te-
rit të natës, por u drodh kah vorret e prindvet. Dera
ishite çilë. Himi, edhe, s'yt e mbushun në vëj, përmby-
sun mbi vorrin e nanës, tue dënesë të madhe i a bani:
Uh, moj nanë!... Me e ditë ti, sa keq jam tash, e sa
e idhtë kenka jeta pa ty!... Lute Zotin, të çojë me më
marrë edhe mua! Kesh të mundëshëm sonte me ardhë
atje ku jeni ju të dy!

Ndërkasq ndjeu fishkullimën e stacionit të hekur-
dhës, q' s' e kishite fort larg. U çue, e ngau në stacion.

I u paraqit zyrtarit, tue i lypë biljetën për Parriz. Zyr-
tari, q' atë natë ishte tue luejtë mendësh prej punësh, e
përzuni tue e true plot gojën.

Por i vogli nuk u topit. Ngulë në trū me u gjetë
atë natë me do e mos prane prindës në qijellë, vojt te
konduktori i trenit, q' m' atë herë kishite mrrijtë, edhe
i u lut t' a merrte me veti, pse donte me shkue... në
Parriz.

Bani buzën në gaz kryetari i trenit; i u dhimbti
fëmija, edhe, për mos me i a prishë, i thotë: Lum dia-
li, jë në gabim: Nuk asht ky ai treni q' lypë ti. Prit
atë tjetrin q' tash po vjen mbas këuj, ai të çon atje ku
don me shkue ti.

Fëmijës i u mbush disi mendja, edhe shkoi e xuni
vend mbi një bankë, për me pritë trenin tjetër. U shtri;
edhe, tue kenë lodhëshëm, niashtu si kje, veshë me ato
petka të vjetra, e muer gjumi. E kaq randë fjet, sa nuk
e ndjeu as fishkullimën e atij treni tjetër, q' bini në
stacion.

Atë natë ishte të ftohtë, edhe i a nisi me rā borë.

Kur ne e nesret nade shërbitorët, si për ditë, er-
dhën me e shi e me e dilrë stacionin, pân një fëmijë tue
fjetë mbi bankë: U sprovuën me i a xjerrë gjumin;
por trupit i njomë ishte bā koc prej mbarthet.

E morën e e pëstrolën ndër botanija, e shlin
në karrocë, edhe e çuen nësmundëtoren ma t' atërmën.
Dhân mjekët e muerën për me e prū në veti; s' kje
punë. I vorfni i vogël ishte ngri: Natën e Këshndella-
vet, simbās dishirit, kishite marrë rrugën njimend për
me shkue në Parriz. te prindja!

12. - Vlera e vucijëve

(TITAJBI I NJI ROMANXI)

Njai vaize, shpije së mirë, pasanike e rritë me të
gjitha njato shkollë, q' e bāin të lakmueshme jetën e
zotnivet (*pianofortë, gjuhë, sport, etj.*), në luftën bot-
nore i mbesin të dy vllazënt oficjera; me atë fill, prej

dhimbet, njena mbas tjetrit i desin edhe nana e baba-

Kështjelli qitet me u shitë n' ankand, për me lã detyrë; kështu q' vajza, pa i a ditytë aspak jetës, gjindet e fikun e leqitun, kuk vetëm, në mjedis të Parisit, tue kërkue me hi kund në punë.

E mirë, për ashtu, e pastirë e fetare; prandej, mjaft e pruejtin kundra kurbavet e rrezigevet të kryeqyteit.

Kah s' din kuj me i u porositë, i drejtohet famu^a litarit të vendit. Por, e ç' farë pune është e zoja të baje kjo bijë aristokrate, e cila, lë e rritë ndër njëmijë të mira e q' kishite kujtue, se s' do të mbarojshin kurr, e së cilës as n' andrë s' i kishite shkue ndonji herë, se do të vinte dita, kur ajo do t' ishte e ngushtueme me e fitue bukën me thoj të duerve!...

Oe, rreziku e gabimi i madh i dyervet pasanike, q' shifen sod tue rá poshtë e tue u zhdukë, për shkak të kohvet q' kanë ardhë! Vorfnohen robëh e gjajet, edhe biejn në skam: e skami i lynve është njëqind herë ma i vështirë, se ai i lypsavet të rrugës.

Ngushtohet Prifti i shkrete, kah i duehet me i a thanë kjarë vajzës, se ajo ishte tue e përballue jetën, pa kenë e gatueme. I bien në mendë, se dikush e ka porositë me i a gjetë një vajzë për shërblore në një famije tregtarësh, gjinde skamnore dikur, por çue e mkambë në pakë kohë.

U trand vajza ne e parë, sa ndjeu fjalën e famu^a litarit. I treti fetyra e i vloi gjaku, kah e pau se sa poshtë kishite rá!

— Zotni, unë kamerjerë? Unë shërblore?!... Punë tepër e ultë për mue!...

— Jo, Zojushë, puna s' është kurr e ultë! — i a kthen Prifti.

— S' më ban zemra, më vjen marre, kah mendoj se ime amë kishite dy kamerjere.

E kupton Meshari, se e ka vështirë vajza me e pranue atë zyre, edhe i thotë:

— Kështu pra, Zojushë, shka t' i përgjegji? A t' i a kèpus për jo, apor po mendoheni deri nesër nade? Çohet pa i përgjegjë; edhe, prej mërziel endet te

poshtë e përpietë nëpër gandrart ma të rrahunat e gytetit, tue pá e tue ndie, shka s' ishte mësue kurr me pá a me ndie.

I ndýbhet jeta, edhe kah nadja, me kuletën e shpikun, shkon me kja në kishë.

E ka mendue edhe dà: e pranon me u bã kamerjerë.

Kthehet te famullitari, i cili, simbas dishirit të vajzës, i a ndërron emnin e mbiemnin e shpis, për me tretë gjurmë. Këndej e mbrapã ka me u thirrë: *Maria Durand*.

Hjekë petkat, ato petka aristokratesh, ven gryksën e kujfen, edhe nisë punën. n' atë shpin e ré, nën urdhënin e njaj plake, grue me gjindë, nervoze, smirzeze edhe e keqe.

Të prúmt e saj i bien meherë në sý të zot' të shpis, zojës e sidomos djalit të madh.

Nji ditë prej ditysh i tokon kamerjerës me i ndie tue u fjalisë keqas dy át e bir; njëni burrë i shtrëjtë ke s' ve', e tjetri mësue me i dhanë krah pasunis pa farë dhimbet. Djali atë natë, në të cilën kishite bjerrë në lojë 20.000 fr., nuk donte me e njoftë fajin e vet, por për ma tepër i delle zot vedit, tue thanë se kishite tagër, me i a bã edhe ma zi. Aq, sa n' atë idhnim, dán me ikë e me lanë shpin.

Për fat të mirë ajo zemrë e prishun e djalit i kishite ende para sýsh, përse i kishin bã një përshtypje të kthelltë virtytet e mënyrët e kandëshme e të prúmt e bukur të kamerjerës së ré. Kundrejt asaj drite së shkëlqyeshme mirsiet bien në mendim; edhe, përpara se me e lanë shpin, e merr n' anesh e e pvetë, si i dukej asaj ajo puna e tij.

Së parit vajza ngurron; por, mbassi q' ai i u vù për së fortit, i a tha truq, se kishite bã fort keq me shkue e me i folun babës aso dore.

— Mue s' më ka rá kurr me ndie — i a ban ajo — në gjithë jetën teme një degamë aq të pavend, si mbramë. Edhe njëqind mijë arësye të kishit pasë — jó q' krejt fajin e kishi ju — prindit nuk duehet kurr me i folë ashtu. Kur ju bät me datë tue shkrepun derën, e pash plakun e shkrete tue kja.

— Shka? Im át ka kja?

— Po... e ju?...

— Une s' dijshe ku ishem prej idhnimiti, njashu jam edhe tash.

— E pra, ju e kishi keq; ishit në gabim e nuk e shifshi.

— E po atëherë, si i bāhet?

— Atë herë, me kenë si ju, unë kishem me u

ndreqë.

— Me u ndreqë? E në ç' mënyrë?

— S'ka ma kollaj: me shkue te baba edhe me i lypë të falun.

Këto fjalë i a zbusin zemrën djalocit, e e biein në fije, shka nuk kishin mundun të bājn kurr brimët e vrashta të t'et'. I lypë të falun, merren ngrykë: e prap pagja kthehet n'atë shpi.

Vajza s'i a thotë kuj, por e shet se aio fitore morale s'asht, veçse fryti i vultetvet të veta. *Nëpër dhimbat e të pafajit kthehet fajtori!*

Ndërkaq, aio plaka antipatike e kuzhinës, prej smiret, kah e ven n'oroe se kamerjera asht tue fitue për ditë e ma fort dasheni e çmim n'atë familje, sendërgjon niimië shëjtani, për me i a marrun nderën para zotnivet. E rrën mendia, se e ka në dorë një dukument të sigurtë, me të cilin vajza paska kenë tue i a marrë mendët djallit të madh, Luigji.

Dokumenti s' ishte tjetër, veç do grimsa letret, që plaka paska pas' gjetë n'odën e Maris, ku Luigji i shkruente dikuj tue i thanë, se me zemrë të plasun nuk mund t'i a çonte në vend dishrin për punë të do parëve, që i kishite pas' premtue. Atë letër e kishite pas' shkruet, për me i a çue njëj vajze së ndieme, e cila i a kishite marrë mendët djallit e Luigji, përpara se me i a nisë, ishte kështillue me Marin.

Ajo bijë fisnike, e pastër si lodja, me fjalë të buta e t'arësyeshme prap mundohet edhe i del me e prù në fije djalit, shka s'kishite mundun me bā kurr i ati me ato kërcnimet e fjalët e mëdhaja të vetat. Letrën e shkruenue e ban me e shkye, edhe me e këputë ç' do marrëdhanje me të.

Ndërkaq por, ankimet e padinat kundra Maris viin tue u shtue aq, sa e zoja e shpis, një grue mendelethtë

e e pazemrë, tue u besue ashtu mbyllasyzash të gjitha fjalvet, sidomos kur i thān se e kishin xanë tue vjedhë, dau me e përzanë. Marrë veshit punën, Marija, sa me e qitë, lypi vetë me dalë.

Kthen te famullitari, i cili i gjën vend e e njet si damë nderit te një zojë fort të pasun angleze. Të dyja ve u vien puna me shkue e me verue ndër bjeshkët e Malit të Bardhë.

Luigji, i cili çmimin e deriatëherëshëm për kamerjeren ishte tue e ndërrue në një dashniti të pastër, kur e muer veshit se ajo ishte largue shpijet, idhnobet, dispropet, edhe n'atë krizë mendore, ngjet tu famullitari e i thotë:

— Zotni, ju më njëfni mirë; s'kam shka ju më shehem; jam kenë një nier i lëshuem, kam ndjekë rrugët e këqija, jam kenë vestār...punë që i din gjithkush! ...Kam vojtë e ju a kam falë zemrën të gjitha njayne që më falshin andet... Kujtojshem se ajo ishte përnimend zemra jime; por jo, për fat të mirë nuk ishte ajo! Dashënin e vërtetë e kam gjetë të paprekun në baltën e dëshme... Vetëm sod i a dij vlerën, falemi nderës mirtsis së njasaj që me virtytin e bukur të vetin m'i ka çlun syt!

Luigji e pvetë Priftin, a thue, në ndërgegje mund t'i i delte kunora me Marin.

— Por ajo asht një kamerjerë, një shërbtore, ka me thanë baba! — i a ban famullitari.

— Sa për ashtu, edhe na tash jo ma se njëzet vjetë jemi kenë bulgë e puntorë me krah. Klasët shoqënore sod janë tue u zhdukë. Tash s'ka, por njai që ka në veti vlerë morale, njai vien, e jo titujt e vjetër të shpis ase milionat!

Prifti prej ane së vet nuk i a prishë; ma tepër i premtun se don t'i i japë gjithë ndihmën e vet, për me e çue në vend ketë dishir, tue i diffue mënyrën, si mund t' a gjente Marin.

Ngjet me auto ndër rranxat e Malit të Bardhë, edhe aty i rā me hijkë fort keq, deri sa u ndesh në vajzën; e cila, tue e pasë marrë prap emnin e përparshëm, nuk njëtej ma prej kuj si Marija Durand.

Sa i a xuni në gojë fejesën, Marija i a këputi për jo; tue i thanë se nuk donte të thohet për të, se kishite

dalë me u bā pjestare e trashigimtare në një familje, që ishte dëftue dikur e mirë e e njerzishme ndaj të.

Luigjin e shkretë, krejt të dispruem, kah merr me u kthym në hotel, e xen në rrugë një stuhî aq e furishme, sa e merr mendësh edhe tretë rrugë, Tue shka përcye shkrep në shkrep, rrxohet e bien në një buznere.

Dikur e gjën roja e pyllës, edhe, pora gjallë me frymë, e çon te ma e afërmia bûjtinë, ku ka rā ajo zoja e pasun angleze me Marîa, e cila i shërben e i gjindet e i vjen reth me një dashëni të veçantë.

Pak kah pak Luigji kthen në shëndet e forcohet. Vjen prej Parisit me e pā Z. Famullitari, mik u i tij, i cili, me pakë fjalë i a mbushë menden Marîs, t' a muji vedin e t' i qesi në harresë të fyemen, që i ka bā ajo familje, tue e qitë jashtë pa pikë fajit.

Së mbramit thehet, e vajza n' atë rasë thotë: *Kjoftë bā kjo fejesë! E unë po kthehem edhe një herë n' atë familje, e mpro' un nga vëlljet e dëshme... e nga dashënia e nesërme!*

Kunorën shkojnë e e vën në Paris, e Prifti, siellë prej dhandrorvet, u thotë:

„Bij të dashtunë, në kjoftë se ju falë Zoti fëmij (e unë i lutem të Lumit, të ju a fali sa ma shumë), këqyrni me i rritë në hîr të Tij edhe, sado që sod për sod jeni të pasunë, mësoni t' a fitojn ata vetë bukën me dierse të ballit. Jeta asht e gjatë; nuk e dijm si mund të sIELLEN punët. Mos harroni, se Sh. Pali, tue i çue duerët për-pjetë, lëvdohej para të këshlënvet të hershëm, pse tue çoditë shporta e pëlhurë të trashë për çadra, me thoj të duervet mund t' a fitonte bukën.

Përballonjë trimnisht jetën!

Shka ka kenë, ka kenë: venju kapak punvet të kalueme. Këqyrni me e gatue të nesërmen, se këtë e keni në dorë ju.“

Shejtja e zakonshme e nusis bahet reth këshjellit të Marîs, — që tash ka marrë emnin Roseta Cressy — të cilin, tue u qitë aso ditësh me u shitë, e blën Luigji, për me xanë fill aty një jetë krejt të ré e të temelueme, jo mbi egoizmin e shterbët, por mbi dashënin e gratë-shme.

P. Fr.

13. - Fjetë gjumit së madh

(NOVELË)

— Padë edhe një gjy'panë!

— Po ti a nuk i shef a?... Para tek i kës!... qe, re e diathtë... Po ti këndej moj, këndej, he të placin s'yt!

— Eh fatzi, si s'jé i zotî të flitësh një grimë ma me njerzi!

— Ti ma, m' a mërzite shpirtin tue të pritun tash dy orë. P'ô, sigurisht që ma parë shtërngohet një palom-bâr me zdrypun në fund të detit, se bāhet gadi një grue, për me shkue në një *ballo*!

Zoja, zgaqë e shpupurishun flokësh, para një pas-qyre së madhe, çon s'yt e shterrunë kahë qiella edhe hapë dy krahët, tue mbajtun në njënën dorë krahnin, e në tjetrën një gjy'panë krençe.

Si me e bā pastafat! Nuk mund të më për-ciellesh në një festë, për pa m' a prishun me ato fjalët thërce të tuat! Ka një muç e ma që se më hjekë zemra e e pres këtë ditë, për me dalun ndër shoqe; por, hë!...së më len ti... të çon shejtani peshë ty, e...

Edhe, si e mekun zoja lëshohet tue fshā të madhe mbi një poltronë, në rrezik me e tutue e me e çue dam koi'llën e ré satinît të blerët, po mos t' i kishite ndëjun gati shërbtorja me i a çue... Me një kâl e gjysë nervoz kapë kryet në grushit.

Me duerë ndër xhepa, dhe fort mërztishëm, i shogji ka ndëjë e e shikjon. E thotë me veti:

„Me bā, Zoti na ruejtët, e me i a fillue vajit, e ka hangrë nama e zezë çiprien, e kremën, e bojnal... ka me u dashtë me i a nisë edhe një herë që prej filli-mit, e atëherë, Zoti e din kur ka me i dhanë fund! Mandej; edhe kur të bāhet puna me shkue në *ballo*, si t' a shofin gjindja kuqë s'ys e me tureçka ngrehë, bu-kur kanë me thanë: Oh, ç' e paska rrahë i shogji e e paska zbrut!

Edhe kështu, burrit të shkretë s' i mbet tjetrë, veg me u pajtue me të e me e marrë me të mirë.

dalë me u bā pjestare e trashigimtare në një familje, që ishte dëftue dikur e mirë e e njerzishme ndaj të.

Luigjin e shkretë, krejt të dispruem, kah merr me u kthym në hotel, e xen në rrugë një stuhî aq e furishme, sa e merr mendësh edhe tretë rrugë, Tue shka përcye shkrep në shkrep, rrxohet e bien në një buznere.

Dikur e gjën roja e pyllës, edhe, pora gjallë me frymë, e çon te ma e afërmia bûjtinë, ku ka rā ajo zoja e pasun angleze me Marîa, e cila i shërben e i gjindet e i vjen reth me një dashëni të veçantë.

Pak kah pak Luigji kthen në shëndet e forcohet. Vjen prej Parisit me e pā Z. Famullitari, mik u i tij, i cili, me pakë fjalë i a mbushë menden Maris, t' a muji vedin e t' i qesi në harresë të fyemen, që i ka bā ajo familje, tue e qitë jashtë pa pikë fajit.

Së mbramit thehet, e vajza n' atë rasë thotë: *Kjoftë bā kjo fejesë! E unë po kthehem edhe një herë n' atë familje, e mpro' un nga vëlljet e dëshme... e nga dashënia e nesërme!*

Kunorën shkojnë e e vën në Paris, e Prifti, siellë prej dhandrorvet, u thotë:

„Bij të dashtunë, në kjoftë se ju falë Zoti fëmij (e unë i lutem të Lumit, të ju a fali sa ma shumë), këqyrni me i rritë në hîr të Tij edhe, sado që sod për sod jeni të pasunë, mësoni t' a fitojn ata vetë bukën me dierse të ballit. Jeta është e gjatë; nuk e dijm si mund të sIELLEN punët. Mos harroni, se Sh. Pali, tue i çue duerët për-pjetë, lëvdohej para të këshenvet të hershëm, pse tue çoditë shporta e pëlhurë të trashë për çadra, me thoj të duervet mund t' a fitonte bukën.

Përballonjë trimnisht jetën!

Shka ka kenë, ka kenë: venju kapak punvet të kalueme. Këqyrni me e gatue të nesërmen, se këtë e keni në dorë ju.“

Shejtja e zakonshme e nusis bahet reth këshijellit të Maris, — që tash ka marrë emnin Roseta Cressy — të cilin, tue u qitë aso ditësh me u shitë, e blën Luigji, për me xanë fill aty një jetë krejt të ré e të temelueme, jo mbi egoizmin e shterbët, por mbi dashënin e gratë-shme.

P. Fr.

13. - Fjetë gjumit së madh

(NOVELË)

— Padë edhe një gjy'panë!

— Po ti a nuk i shef a?... Para tek i kël... qe, re e djathtë... Po ti këndeje moj, këndeje, he të placin s'yt!

— Eh fatzi, si s'jé i zotî të flitësh një grimë ma me njerzi!

— Ti ma, m' a mërzite shpirtin tue të pritun tash dy orë. P'ô, sigurisht që ma parë shtërngohet një palom-bâr me zdrypun në fund të detit, se bāhet gadi një grue, për me shkue në një *ballo*!

Zoja, zgaqë e shpupurishun flokësh, para njëj pas-qyre së madhe, çon s'yt e shterrunë kahë qiella edhe hapë dy krahët, tue mbajtun në njënën dorë krahnin, e në tjetrën një gjy'panë krençe.

Si me e bā pastafat! Nuk mund të më për-ciellesh në një festë, për pa m' a prishun me ato fjalët therce të tuat! Ka një muje e ma që se më hjekë zemra e e pres këtë ditë, për me dalun ndër shoqe; por, hë! ...së më len ti... të çon shejtani peshë ty, e...

Edhe, si e mekun zoja lëshohet tue fshā të madhe mbi një poltronë, në rrezik me e tutue e me e çue dam koi'llën e ré satinît të blerët, po mos t' i kishite ndëjun gati shërbtorja me i a çue... Me një kâl e gjysë nervoz kapë kryet në grushit.

Me duerë ndër xhepa, dhe fort mërztishëm, i shogji ka ndëjë e e shikjon. E thotë me veti:

„Me bā, Zoti na ruejtët, e me i a fillue vajit, e ka hangrë nama e zezë çiprien, e kremën, e bojnal... ka me u dashtë me i a nisë edhe një herë që prej filli-mit, e atëherë, Zoti e din kur ka me i dhanë fund! Mandej; edhe kur të bāhet puna me shkue në *ballo*, si t' a shofin gjindja kuqë s'ys e me tureçka ngrehë, bu-kur kanë me thanë: Oh, ç' e paska rrahë i shogji e e paska zbrut!

Edhe kështu, burrit të shkretë s' i mbet tjetrë, veg me u pajtue me të e me e marrë me të mirë.

— Haide ma, edhe ti! Për kurrigjâsend këcen e trazohesh. Duket se sonte kenke pak nervoze!

— E po ti pra, mbassi e din se jam nervoze, pse të zit nuk rrehesh pak? Ti mirë mjaft po e shet, se unë këtu plasa tash ma se dy orë, për me u mundue kin me dalë ndër shoqe!... Mandej, do t' a dijshe edhe, se s' e kam gjithaq për veti, sa për ty e për nderë të shpis!...

— E?... *

Dikur deshti Zoti e u pajtue.

Zoja u kthye prap le pasqyra edhe u vù me u goditë.

Në dy gjyjt pranë soje, mollzash së fagevet kuqë prej mundit, buzët plot me gjylypana bashline, shërbtorja shkon tue i a xanë palët e petkut përmbropa.

— Po ti këqyr, moj, mos të m' a tulojsh e mos të m' i bësh rrudhat keq... me më qeshun edhe gjindja!... Jo, moj jo; s' ban ashtu!... ku i kë s'yt?

— ...?

Trimi ndërkaq, me duerë mbas shpinet, shkon e vien për të gjatë t' odës, tue vishkullue dishka një kangë, kot.

— Ti ej!... Pësh kryet e gjithkuj kë, a po xen vend një herë, se po kam randë vedin!

A s' me kenë një *dorë* i urtë karrocet, trimi ndalet, mbështetet për pianofortë. Edhe, pa mendue ma gjatë, vëç sa me kalue kohë, i jepet me u rã një dy a tre tastave... *do, do, mi, mi, do, do, sol...*

A i preku a s' i preku!

Oe, se m' atë ças prej një skajit t' odës u ndie një brinë në kupë të qjellës... një zã si pushka, i natë, i thekëshëm, i vringlueshëm... Ishte Rregjiina e vogël, që po çohet tremshëm prej gjumit!

Tashti, Rregjiina me s'yt e kalërt, asht vaiza e vetë tun, trashigimtarja fatiut, mbretresha e vërtetë, së cilës i këqyren s'yt, që mbahet në shplakë të dorës, dashtë e lëmnue ma... si ajo!...

Gjithkund kë për t' a pãm rritatën e saj: në salë,

n' odën e ziarnit, mbi tavolinë, në mür, mbi pianofortë, ndër libra, gjithkund.

Prandej, ajo marrë kaq me të mirë e llastue në gjithëshka, ka tagër tash, mos t'i a turbulloji kush gjumin...

Edhe ketë tagër Rregjiina e kërkon tue lëshue vigën. Ndërkaq e ama i a ka hjedhun s'yt të shoqit si bishtë, të cilin n' atë ças, për shpirt, kishite dashtë me i a fatë atij që mos kjoftë përmendë!

I biein nierit kaihërë në ketë jetë do rasa, kur kishite me dashtë me humbun njëqind pash nën dhë, nemose sa të kalojë ajo vala e parë.

Qiri në kambë, ngrehun shtait e idhun në fëtyrë, veshun me petkun e satinit të blerët (për të cilin i shoqi ka pague 1200 frankë!) zoja, si ato hyjnit e hershëme greke, çon krahët e thotë:

— Si me m' a bësh pastafat! E kë qitë cekën, mos me më lanë të bëshen gati; po e shof!...

— Ndihmo, o Zot, si jë edhe ti! Shka shkon e flet! Me sa mendë!...

— !!!

Me krye ulët fajtori, pa zã, xen vend.

* * *

Rregjiina, kuqë e ndezë, hiedhet e përdridhet si gjarpënuhë; e kapë për flokësh e për mjekret t' atin, që i asht hullun me e marrë me të mirë. I a tulton kë mishën e rrahun e koleitin, edhe i a shpupurishë kravatën.

E llastuemia! Vajit i saj, me bindë dhë e shekull! Kaq ma, sa i ati, i shuemi, kah nuk dijt q' me bësh të, iku e ia lëshoi në dorë shërbtores. Por edhe kjo, xanë duerësh me gjylypana e lamshta pëjnash e pëcash, nuk i din maie vetit. Kështu që s'amës, megjithse veshun e gadi me dalë, i u desht me e marrë vajzën. E përkundë para duerësh e i këndon:

Nina vajza gjumin-ó!

Por, sado që pra fëmija nuk asht ma se katër vjetësh, e kupton hollë punën... Posi, ajo e shet t' amën veshë e mbathë, krejt miashtu sikurse me dashtë diku me shkue; i ka vù n' oroe ventalin e dorsat e bardha e kapelën e gjubën e mritë e pallton mbi sofë...

— ...Ah, këta diku dashtëkan me shkue pa mue!... Por prit, se tash po ju a kallxoj vetë! Nuk duen me më marrë me veti; por tash po t'i ndali vetë këtu!

Edhe gjithsa ka t'i a nisi me britë, ma zi se përpara.

* * *

Kuzhina, pa shërblore, e cila ka dalë, përse zolnit kanë hangrë darkë dy orë para kohet.

Zoja tash, me vajzën në njerin krah e me kindin e pekut të çuem, mos t'i zhvrehet, dishka qet në një xheze, që është tue vlue në zjarr, një dishka si pluhun bojhi.

— Ah, — thotë vetë me veti — me bā e mos me i a ditë! Me më shkue dora, ruejina, Zot, e me qitë sa s' duehet!... Uh, u bām vonë! Kushedi shka kanë me mendue shoqet! Ah, ato! Se shka janë ato!

I shoqi ka mbetë në kambë e rin e e shikjon.

— E drejta, shka jē tue bā!

— ...Po i godis hashashin, për me e vū në gjumë sa ma parë.

— Mos të jēt gjā me rrezik?...

— Uh, krahëthāt! — Edhe i a lëshon të shoqit s'yt si në të përbuzun; njashu si i shikjojn kashërë grāt e forta trimat e ligështë.

E mandej, kryet e ngarkuem me xhinga, flokët e goditunë me kaqurrelat e krehunë me sa durim e art, veshë e goditë a s' me kenë një mbretneshë, ulet e i ban zjarrm xhezes, për t' i dhanun valë sa ma parë, përse — mendët gjithëni në *ballo* — një minut mātepër *këtu*, don me thanë një minut ma pak *atje*!... Atje, n'atë sallonin e ndritëshëm, ku në mjedis së njëqind lampavet do të ndrisin me ngjyre të fatfurishme pekat e mëndashta e modat ma të zgjedhunat, ma të freskëtat... Ah, more trim, shka na bane sontë!

„Haj, pra, piqe, të pastë nana; piqe shpejt! Æsht e amblë si sheqerit!...“

Por Regjina e voglë, si me e ditë, rrudhë buzët e s' ndigjon e gjallë me e shite në gojë.

Atëherë e ama fillon me u sticue; merr me i a dhanë përdhuni. Kah dron se po i shityhet vonë puna,

e kapë vajzën para duerësh, edhe ulet, me të në prëhën, në një poltronë. I a lëmon faqet e e puthë, dhe shtihet si me e pasë qitë e lanë punën e asaj piqe: si ajo mica dhelpëake, që ban kinse s' po e shikjoj prën... I a ban: „I keq, i keq baba, që shkon me e çue vajzën prej gjumit!“

— ...Ti diku don me shkue! Po, po; ti don me dalë, e shof vetë! Por jo, nuk do të dalish!

— Jo, moj nanë, nuk jam tue shkue kund! Deshta me e sprovue si më bien kotulla e rë... Krejt njëшту, edhe Regjinës tash i a pret nana një kotullë të bukur, a s'?... — Po, po, ti don me dalë!

— Po ti jo, moj njome, jo! Kurr e për këtë jetë nuk e len nana vajzën vetëm... Por, edhe ti me e ndi- giue nanën...

Edhe, gjithëni tue folë, i a ven në buzë tasin e hashashit: „Jo, të pastë nana, jo; nuk kam me dalë kund... veç edhe ti duehet t' a pish barin, për hatër të nanës... Për ndryshej, dal... Jo, po; për njëmend që nana del, me bā e mos e pi Regjina barin...“

Atëherë ma, si përdhuni e si tue drashtë ndonji trashëti, e pin, me s'yt e mëdhaj tue e shikjue t' amën, e cila gjithsa mundet mundohet me u shti; „Jo, moj zemrë, nuk shkoj kund, jo. Qe, ule kryet e flëj këtu në prëhën të nanës! A po e shet, se unë jam këtu, e nuk e kam menden me dalë!...“

Edhe njëmend; porsa e pështeti kryet e lodhun mbi krahët e s' amës, vajza treit në të shpejtë e e muer gjumi.

Zoja prit sa grimat; mandej, tue ecun në maje të gishtavet, e kapi kalehtas vajzën e e vuni me fjetë në shtratin e voglë të vetin.

— „Tash pra, — i a bani trimit — çou, se mund të nisemi!“

Ndërkaq të shoqit s' i u hieqte mendësh puna e e vajzës, që kishite fjetë aq shpejt; edhe, tue hypë në karrocë, e pvetë: „A thue, moj grue, mos t' i kesh dhanë tepër hashash!“

E shoqja, tue e xanë krejt kryet e vendit: „Tepër, thotë! ...Si mos e ditë vetë!... Ti ban mirë me kë- qyrë pak, se m' a ké xanë me kambë kotullën...“

* * *

Në nesret nade, kah ora 7, kur burrë e grue u kthyen lodhë e këputë në shpí, e gjetën Reginën gjithënjë në kokrrë të gjumit, bardh si bora në fëtyrë, kryet në njënen anë përmbi jestedun e qindisun...

Kur u ulën me i a puthë mollëzat e fagevet, e ama, ma e para, briti të madhe: „Uh, e mjera unë, si më kenka b'ë vajza akull!”

I shoqi e muer para duershí, porse krahët e ngrimë nuk ndigjuen me i u çilë... Qyshë natën para Regjina e shkretë ishte tue fjetun gjumit së madh... për gjithmonë!

P. Er.

14. - Lodja e pendimit

(LEJENDË)

Nji princ kishte pasë nji mik fort të përzemrët: me të ma merite e jëpte, këshillohej edhe jetonte, a s' me e pasë vllá.

Nji ditë prej diësh i rá n' erë, se shi ndër gjindët e pallatit po ishte tue u gatue me i a shite nënkambësën tradhtisht e me e rruxe prej sundimit. U çudit e, u trazue tejët, por idhnimi i tij s' diji ma kufi kur zbloi, se kryetari i kësaj lidhje së mëshehtë, ishte shi mikui i zemrës.

Pa u matë fort, nji mbas nji i hoq kësó jete anë miqët e përbetuemë; por kur erdh puna me e gjykue edhe mikun, nuk i punoi zemra: kaq e kishte pas' dashhtë!

Çoi e e thirri n' odë të vet edhe, tue i dhanë nji gyp brunxí, i tha: Shko, o rrezikí! M'u hieq, mos të të shofí... Por prap, edhe nji fialë po t' a tham: Po kje i zoti të m' a ktheish ketë anë mbushë me ujë, apor me ç' fardo langu tjetër, të kam falë!

Fatziu e merr atë gyp e del me kërkue. Si u kap tu brigtet e nji lumi, u sprovue me e mbushë me ujë; por s' kje punë. Sado me i qitë, aj s' e mbante pikën, si t' ishte kenë i shpuem.

Rá në mendim e tha vetë me veti: Nji ujë ma

të kulluet do të duehet, ujët e cermë të krojevët ndër bleshkë. U nji mbi gafat e bigavet ma të naltá; e sprovui me ata ujë të ngritë të krojevët, por kot.

Mendoí atëherë, se do të duehej me e mbushë me gjak; edhe, si i panjoftun, vojt e u përzie ndër ushtarët e princit të vet. Rá në luftë, u varrue; por, as me gjak të deivët të vet nuk kje send t' a mbushite atë anë të çuditëshme. E provoi me tjera langje e me tjera bare, por gjithënjë kurrgjá.

I dispruem, me atë anë nën sqetullë, kryet e la vierrun, merr me u kthye në shpí te princi. Kur në nji shpat malit i duel pallatit kundruell, xuni vend, edhe u ul me ndëjë mbi nji shkam. Me atë gyp bruxit në prëhën, rá në kujtim e tha: „Zot, sa i mirë u diffue princi me mue, e sa i mbrapësht e i pazemrë u pruua unë ndaj të!... Ai më kishite rrethue me të gjitha të mirat, e unë fageziu... u mundova me i a b'ë vorrin! Mue më plaçin s'yt, si u kujtova me e tradhtue atë farë mikut!...”

Keshu tha; e nji pikë lodjet, nji lot pendimit, për ma të parën herë mbas fajit të b'ám, i pështoi prej synit e vojt e i rá n' atë gyp qí mbante në prëhën.

I uli s'yt, e... shka n.e pá!... Briti të madhe prej gëzimit: ana e brunxit vetëm me njatë cirkë lodjet ishte mbushë plot e përlot!

Shende verë nget e i a çon princit anën e mbushun.

Princi e priti me krahë hapët; e tue kja edhe ai prej përballimit, i tha: Njikëtë, s' kam dashhtë tjetrë prej teje. Ktheju tash përsí në kambën qí ké pasë përpara. Rri me mue gjithmonë, e këqyrë e mos gabo ma!

...Në mos nji lot, nji pendim të singertë typë Zoti prej fajtorit. Vetëm keshu, me ketë konditë e nën shkruen dekrelin e faljes!

15. - Medaja arit

(KALXIM)

Don Zefi M. Castillo aso here, vjetin 1783, ishte famullitár në nji katund të Francës ndër rrethet të qytetit

Etampes. Nji nier fort i praksuem, nji cub, dora vetë, — si nji farë Dragovojet dikur kah na, — i gjindej gjak vendit. Po, ma se dymbëdhjetë herë e kishite xanë gjyqi, e kishite dënue e burgosë; por, — nuk dije kush me kalxue, si i a bante ky i mbrapshtë — mbas pak ditësh dele prej burgut.

Nji natë, javën e Pashkvet, Prifti i paska pasë dhanë lëjen sakristanit me shkue në shpi. Në mbramet vonë ishte ulë në sakristi për me i gatue petkat e Meshës për n' e nesret. Si mbaroi punë, para se me shkue me fjetë, ra në gjyq me i thanë edhe dy kokrra uratë.

Dorën e Kishës s' e kishite mbyllë ende.

Në gjithatë heshim i babet se po ndien dikë tue ecë nëpër kishë. Prej hapash dante se dikush po drejtohej kah ëlteri i madh. Çohet Meshitari, çilë lehtas dorën e sakristis... edhe sheh nji nieri tue u njitë shkallvet t' ëlterit, kandilin xhamash në dorën e rrmakët e nji dallë të gjatë në të djathtën. Prej sylahit i shkëlxejshin dorsat e dy pistoleve e e shishit ngri n' argjand.

Nuk u turr Prifti me nji herë: n'dëjti mbas deret, për me pa, palë shka po ban. Edhe ai, hajni, muer e shpërtheu dorën e voglë të tabernakullit; mandej, xuer nji piksid, nji mostrancë e nji thekë, ënë të gjitha argjandi së praruem, e fort të kushlueshme për punë doret e për vjetërsi.

Ishte tue i qitë në strajcë, kur Meshitari hapë dorën e i del përpara bracit, pa dëftue kurrfarë trazimit në fëtyrë. Në të shpejtë hajni ven dorën në sylah, edhe matet me qitë në të. Por, si e pau se Prifti s' kishite armë a gjà me veti, xuni vend.

— Elë, — pveit cubi me nji zà të marrët — shka don ti këtu? Unë pra, jam ai Dragovoja...

— M'a ka marrë mendja se do t' ishesh ti — i u përgjegj Prifti qetsisht. — Veç leni, të lutëm, këto sende qì k' ë në dorë, leni aty ku i more. Nuk mund t' i merrësh.

— Shka? E po kush është ai burrë, qì mund të më ndalojë mue? Ë dro ti a?

— Jo unë, jo; por ti vetë. T'a dijs, se shpejt k' ë

për t' u rà mohit këtyne të zezave. Shpejt tash po i pendohesh kësajë jete se mbrapshtë, sikurse i u pendue Sh. Pali ditën kùr e preku hiri i Zotit!

— Ha, ha, hà! Po sa vjeç ka mundun me kenë Sh. Pali kur u kthye?

— Tridhetepësë vjeç.

— Jo, pra; kenka vonë! S' është gjà për mue ajo fjalë: I kam kalue katërdhetat! — i a bani hajni tue u zgërdhi, në sa shtrinte dorën në tabernakull. Mandej shtoi: Me shka po më duket, ty, lum Prifti, fort janë tue t' u dhimbte... Eh, po; s' kam shka të të baji!...

— Jo, more, jo. S' e kam pse po më dhimben kelshtëjat; shpirti yt, ky më dhimbet.

— A përiment e k' ë!... Ëq të marrë më mban mue?... Kujton ti, se po t' a xà besë?...

— A don me t' a mbushë menden? Ndigio këtu. Sa frangë t' a merr mendja ty, se mund të kushtojn këto ënë të prarume?

Mund t' i baji, tham vetë, n'ja trimijë frangë, ma së keqit. Këto kushtojn shum ma tepër, e di; por ata tregtarët e pashpirt, ku më duehet me i shitë ashtu si nën dorë; nuk m' i paguejn: duen me m' i marrë për të shkret. Qenat!

— Mirë, pra. Ec të shkojm në qelë. Diku i kam njimijë frangë. Sa për nji herë, po t' ap këta njimijë...

— E ata dymijë tjerët! — i a prifti hajni.

— Mos u ngut. Në fjalë teme, si Meshitar qì jam, po të premtoj, se nesër nade do të shkoj në katund tëm, ku em' amë e ka edhe nji copë tokë pa shitë. Po e shesim, për me t' i baji ata dymijë frangët, edhe po t' i bie sa ma parë. M'a cakto veç vendin, ku don me t' i qitë.

— Sa bukur e k' ë gjetë, se! Me më bà rrethin, e me më qitë në dorë të gjindarmeris!...

— Ah, s' e besoj se e thue përiment atë fjalë. Jam i zoti me t' a bà unë ketë lojë? — i u gjeçgj Meshitari gjithënjë me të butë.

— Mirë, mirë. Po e xàm, se s' është gjà aso fjalë. — i thotë hajni si nëpër dhambë. — Po kjo jot' amë, a është ndopak e pasun?

— Jo besa, jo; ajo e pasun kurrnii grimë. Por, kur të marrë vesh, se shka më duehen ato të holla, e diji se nuk do të kundërshohet. Si t'i a shes edhe atë tokë, tash po mbetë pa bukë; e di, por tash po e marr me veti, e të jetojë veç bashkë me mue, deri qi të desë.

— Haide, pra — i u mbush mendja dikur hainit. — Na prii, të shkojm në qelë.

— Më fal sa grima. Veni përpara ti me dorë tande në vend ku i more këto ënë shëjte: edhe ban kryq.

U gërvesh një herë haini, qi kishite harrue gati me bā kryq; por sē mbramit ndigjoi.

Si mrritën në shpi të famullitarit, haini xuni vend në prak të derës, gjithënjë tue drashtë ndonji lojë. Miesa Don Zefi kaloi përpara; hypi nalt, edhe ktheu vetimë me një kuletë në dorë.

— Qe, njëmijë frangët e mi — i thotë. — Tjerët, shum shum me thanë, kë për t'i pasë mbrenda gjashtë javëve. Ku don me t'i çue? se un t'j ma nuk të shoh, as s' di ku me të gjetë.

— Ani mirë: m'i ço në shpi e m'i a dorzo grues. Veç, m' a jep fjalën, se s' do të dijë ajo kurrgjā, prej kah vijn këto pare. A m' a njëj gruen?

— Posi. Vjen e rrëfethet e kungohet shpesh. Edhe përrore e shof tue ardhë ne e mbasdite, kur s' asht kush në kishë, e lutet bashkë me të bijën para ëlterit të Zojës. Më karā me e pā shpesh edhe tue kĩa. Veç, a din shka, lum mikuj! Mirë, se unë po bāj gjithsi të m' urdhnoish ti për punë të këtyne të hollave; por ti, a do të m' a japish besën, se kurr ma se s' do të prekish në kishë?

— Qe, se edhe unë t' a dhacë besën!

Me kaq u dān: Prifti mbylli derën e qelës, e cubi u nis në punë të vet.

Si mbet vetëm Meshitari, shkoi e rā në dy gjiutit e mëdhaj para Sakramendit, për me u lutë për atë shpirtbierrun. Kah muer me u çue, prap ndien dikë mbas shpinet. Siellet. Haini kishite xanë vend ku filloishin banakat e kishës: ishte pëshetë për shityllë, me atë kuletë në dorë.

— Na, tek i kë, merri! — i thotë Priftit me një zā të shkyem -- Edhë rueju se gabon e e shet tokën!... Hodh mbi balaustret e ëlterit të hollat, edhe muer

me dale prej kishet. Por, menjherë u drodh. Ishite bā si i çartun: s' dije as ai vetë kah me i a mbajtë. Me s' mbyllë, si mos me kenë ai i përparshmi, i thotë Meshitari:

— Po a përimend thue ti, se një cub, qi s' ka lanë gjā pa bā mbi fëtyrë të tokës, mundet m' u shëlvue?

— Sigurisht qi po! Kështu i ka ndodhë edhe atij hainit qi kie gozhdue mbë kryq me Krishin: a e din?

— Atëherë, pra... në vend t' alyne trimijë frangve, qi s' i due ma prej teje, m' ep ndonji rrelke, një parë uratë, a shkado tjetrë, qi të mund t' a puthi në fill të mordës.

Don Zefi muer e e hoq prej fytit një kolanë të hollë me një medajë arit, të cilën e ama i a kishite pasë vjerrë qyshë ditën e pagzimit. Q' aso dite, gjithmonë e kishite bartë me veti. I u dhimbti një herë; por, kur u mendue, i a dha me gjithë zemrë.

Në krye të motmotit në një shesh të qytetit E- tampes ndjebi i vjerrun në litār një burrë mbi katërdhetat, e shtërngonte gjithënjë në grusht të dorës një medajë Zojet, me kolanë arit...

16. - Nata e Qiril

(NËA KUSTIMET E MISA)

Lumi i Zi ne e djathtën, Lumi i Shalës ne e shmajiën lpiun e shkojn tue i grrye brigjet e atij gadishulli të vogël për fund të Thethit, qi prej këtyne dy lumeve merr emnin e vet: *Ndërlymza*, a, si thirret ma fort me trajtën e synkopueme: *Ndërljza*. Kjo lagje e vogël e Shalës s' Eprë nuk pershin përmbi 10 a 12 shpi gjithsejt; por, e vendume me ara e livadhe në një shullā kundrejt diellit të majesditës, tokët e saja paguejn majajt mirë, për vend t' egër ku gjinden e ku prandej ata pakë banorë, dā gati si në veti, mund të shityjn, pa u ngushue gjithaq për bukë.

Një të mirë tjetrë ka mandej ky katund: dy lumet,

tue i bashkue uinat për nën livadhe, lán dimën e verë pusa e hurdha të këthella; gurma të pashterëshme ushqi për peshqë fort të bukur e të rrishëm, qi xëhen aty, posaçë trofta e njala, qi, të rrahuna e të pastueme n'ata ujë të ngrië, kanë një shije të rallë.

Atë ditë — 17 Dhetuer 1916 — moti ishte si pisha; por frynte murrani, një murrë, me të prë. Natën deri vonë e ditën para kishite pasë rë borë; kjo e kishite qitë motin. Ishin zbardhë e bënë një mal e fushë; ngarkue degësh, ishin perkulë prej peshet landët, posaçë bungat, qi ende s'i kishin lëshue krejt gjethët e zbetë. Atë mblojtë të bardhë, ngri e bënë kock prej ribës së murranit, nuk kishin fuqi n'atë nade me e zbutë sadopak rrezet e ligës shtia të diellit.

Nieri i gjallë s'shitej jashtë n'atë paradite. S'ishte ditë me e shkapërcye prakun e derës: të gjithë strukeshin për rreth votret. Vetëm Maçi, plak kalue gjastë dheta, kishite dalë para kullet e kundronte rrethas e tërmal kah bieshket. Si u mendue e u shmendue një grimë herë, lueiti kryet e: — S'kam shka baji! — fshani vetë me veti. Edhe hini mbrendë.

Hangrinji kashatë, mandej ushtërngue. Vuni rrahët ndër të mbathuna e, pa i shti në vesh fjalët e gravet, qimundoheshin me i a ndalë rrugën, duel jashtë pëshiellë në gozhup qi i biente deri nën gji, mbëlue veshësh e fetyret e krejet me një shall, qi me të zi dahej se dikur ishte kenë i bardhë; shtagën e gjatë në dorë e shti në krah të shmajtë një lak këmendet dhish. Me ketë kositum, a s'me kenë herou i llakës, prej oborrit, kapërcyell mbë kapërcyell duel në rrugë të madhe e mësyni përpietën.

Tri ditë gjatë e gjallë i kishite ngelë mbrendë në vathë. M'ato pakë dujtë tallet, qi kishite vù mullar përmbi shpi, m'ato kishite pasë fillue me prekë kah ditë. Herë shi e herë të ftohtë; ku prej plesqijet. ku prej së lig, nuk kishite mundun veç tepër rryetas me e qitë bagritin malit për kullosë. Nier tjetër qi çonte me to, nuk kishite, vetëm të shogen e të rën; njena plakë e xanë me rangë të shpis, tjetra gati përherë e smundë.

Gjindej pra, s'ka ma ngushitja me lanë lopën me

viç, kán e kularit me ato katër a pësë kokrra dhi me mbarue për shujtë në vathë, ja me u rrezigue vetë, tue dalë me kërkue për pakë lagji, sa me i rrëjtë. E kishite diku atje mbi Kaprë një gjethë, qi shokët i a kishin prë e vù verës; por atë e kishite pasë rrujtë për ditë ma të ngushta; kurr s'i kishite vojte mendja, se do t'i biente me vù dorë në të aq shpejt. Dimni ishte i gjatë; e shka do të banle ma vonë? — Por për një herë — kishite thanë — s'kam kah t'i a mbaj; mandej... sheh puna punën, e tash e ban Zoti mirë! — Edhe çau tërmal.

Për me e kapë vendin e synuem, e kishite do rrugë; jo ma tash qi ishte bënë fort ma e gjatë e e mundëshme për shkak të stinës. Me gjithë rrahë e shtagë qi ngulte tue matun hapin, tash e parë shkonte, ku tue humbë në borë të rë qi kishite nisë me e ndie diellin e mjesditës, ku tue rrshilun n'atë të ngrimen.

Furija e murranit, qi e kishite gadi gjithkund për ball, i a prente atë pjesë fetyret qi kishite të zblueme. Gjithkah heshitim i plotë. N'atë vetmi aty-këtu s'ndiente tjetër, por zanin e mullijavet e të fllanaxavet, qi frushkulloshin nëpër rranxa të dullijavet a nëpër degë të llasavet. E gjurmët e lepujvet e të bishvet i shifte gjithkah kalonte; por s'kishite, posë njatij shkopi, armë tjetër me veti, nemose sa me kalue mot, tue qitë ndonji herë në ta.

Çou e rrxou, dikur u kap nalt ke gjethja. Fshani një herë të madhe; hooq prej brëzit cubukun e punuem më thupur pishet, muer në qesën e vjerrun n'i do duhan të gëzhilun, e zbuti në grusht të dorës tue i fry plot bulshijt; e mbushi llullën gjithsa ku mund xani, xori gúr e unuer e e ndezi. Thithi një dy a tri herë ngutshëm: i erdh disi fryma. Kërkoj ku me u ulë sa grima e me pushue; por kot. Kurkund, as në rranxë të bu ngaivet, s'e gjeti një shkam, qi të mundte me i bënë vend vetit, tue largue borën. S'u mat fort; e pa e hjekë aspak gozhupin, u vù me ndejë mbë të përmbi borë të ngrime.

Nën veti, andej prej së nallit zolnonte katundin e një pjesë të madhe të Lugut të Shalës. Si kaqorr sa grima e dante shpin e vet, humbë në borë.

Ndejti sa ndejti gjithënjë mendueshëm e tue thithë

n' atë çubuk; së mbraamit shkundi kamishin për shplakë të dorës së shmajtë e flakroi në kambë. E hoq gozhpupin, u shtrirë rrypash, zgjidhi rrahët prej opangësh, edhe i këceu mullarit përsypri. Largoi borën e e zbloi gjiethen. Hoq më të sa për një barrë të mirë; — mendja e tij, mos të kishte nevojë me e marrë atë përpjete, nemose deri mbas festet së Sh. Gjionit, qi ishte lu dera.

E mbloi edhe një herë ashtu sido gjiethen e, tue lëshue vetin lavjertas, u ul në tokë. Këtu vetëm u kujtue, kur nisi me i rendue rremat mbi lak për me gatue barrën, se kishte pasë kjejë tepër shum. Ishte e randë për të; por tashma gjiethen e kishte mblye e, me i lanë në tokë, i u dhimbëshin. U shtërngue, ngarkoi barrën e u fillue me u kthyer kah shpija.

Tash murrania njimend e kishte shpinës e ma të shumtën e rrugës, në teposhtë; por barra ishte tue e randue për së teprit. Dikur, kur ishte kenë në kohë të vet, kishte çue fort randë; por tash ishte ligështue brishtë, e kah ditë nuk i kishte tokue me bartë peshë aq të mëdha.

Eci e eci, tue u matë fort e ma kadalë se përpara. Barra e tërhiqte prej vetit, e shpesh e merite ana. Kishte kaluem gati gjysën e teposhtes, kur ndeshi më një trup të mëshahun në borë. Rë në hundë e në buzë, e s' mund u ndal pa e trure plot gojën atë pengim të papritun.

Kambët tash i dridheshin e me të zi merite frymë. I kishte ardhë shpirti me dalë, e aq u ngushtue, sa një herë dau me e zhgarkuem barrën e me e lanë në mal; por, për një qi i shkoi mendja tu bagtija në vathë, i dha vetit e u suell e rë deshtas në kokrrë të shpinës mbi gjiethët e ngarkuemë, për me bënë një pushim të gjatë.

Mendimet m' atë herë erdhën e i u grumbulluen ndër trë si grëthet: i u paraqiten lumit e kohvet të prenueme në gjithë dritën e vet. Të cilat, tue i ndejë për ball gjëjes si ishte tash, bëshin kundrapeshën e vet ma të thekëshmen; aq sa plakut të shkretë atje, n' atë veimi mallit, shtri në borë mbi atë barrë gjiethësh, erdh e i u zhgreh vajit.

E po shka kishte Maci?...

Vjeiti 1915 gati gjithkund, por posaqe për malet e Dukagjinit, ishte kenë fort i ligshhtë për korrë. Posë se tue luftue me malazezë kohën ma të mirën, malsorët nuk kishin pasë ngae me u rë mbropa të mbjellunavet, sidomos në valikën e vadës; edhe atë kokrrë kollomog qi mund u korr, e kishte pasë xanë bryma, e niashtu të vrām e shijn ndër koteca, ku erdh e u kalb. Populli shyni si shyni, tue ngranë njasi driti së kalbët, qi ju u pëshiellte në bark sa e hashin. Thivet e kishin provue me u a qitun, e s' e kishin shiim në gojë.

Për shka i përket popullit të famullis së Shalës, — mbassi vetëm këtë jemi tue marrë këtu para sysh, — ky si m'o' Zot, ma keq, tue pësue për shujtë shka mund të pësojë nieri, e kishte kaluem dimnin. Gjithë shpresën e kishin në pranverë, kesh se, me të dalun të gjiethit, do të mundëshin me shiym. E u pën m' atë herë, i madh e i vogël, malit e livadhit me thasë e grozha në krah, kah delshin me mbledhë kore e rrapuca e purrij t' egjër; e ma vonë rrajtë këlkazash e gjiethë hardhijash. Por vetëm me këso barishtesh, si mund t' a mbajshin gjallë frymën?

Kush pati, n' atë ngushicë i vù dorë e preu gjajn e gjallë. E shumta ndër ato male mbajn sidomos dhi. Mishi e dhivet e të skjepvet, fort të randë për mide, e ngranë ashtu dishrueshëm, pa e përcjellë me një kashatë bukë, erdh e i aji në bark.

Zija e bukës kishte kapë mbarë dhën për rreth, e s' dijsin kuj me i a mësym; parashitëj një katastrofë e mënershme. Gjindia kishin fillue me u bënë verdh, prishë fetyret e pa farë fuqijet në shtat. Me ngutsi u dha lajmi kryekomandavet ushtarake t' Austris në Shkodrë për gjiethen e rrezikshme, sidomos të Shalës; por këta, nuk dihet sepse, ndoshta pse ishin nd' uje për veti, s' u vëzshin vesh ankimevet. Ma vonë dishka u interesuen, tue dërgue një ndihmë sa me thanë; por ndihma i a mrrini mbas kohet e s' dihej kuj me i a dë ma parë.

Ndërkaq aty-këtu filluen me u ndie rasa smundjesh. Do smundë, qi s' ishin as e' the, as koll i thät, as lingim, as s' dinte kush me thanë se shka ishin. Kokrra-kokrra

nisën me u ndie edhe deké. Për shka i përket bajrakut të Shalës, deka bani dorë ma të parën e herës në Mushë (Lekaj). Prej syntomevet q' kalxoheshin, mundi me u vërtetue, se smunda s' ishte tjetër, veç: *kolera*.

Postkomanda, q' e kishte ndëjen e vet n' Abat, në qelë të Frati, u trand; e për ma të parën punë, vuni kuarentinën mbarë Lagjes së Lekaj, mbassi në vllazni tjetër të së njëjtes lagje, në Qetë, kishte ndodhun edhe një rasë e dytë kolere. Por kje një masë e padobë. Korr lera kishte shpërthye e ishte tue korrë viktime njiheret edhe në Nënnavric, në Gimaj, në Nderlyza, në Lotaj, në Vuksanaj, në Nica e në Pecaj: shkurt, në pakë kohë u përhap në fund e në krye të bajrakut. Postkomanda e gjindarmeris ndaloi patrollet e të gjitha vepimet e veta, e as dha, as muer ma me popull; rrinte e ngulneme në shpi.

Gjindia tashma ishin shtrur rrah për tokë e s' ishte shpi, q' nuk kishte nji a ma shumë të prekunë. Mali e Lugu kishte marrë një fëtyrë të zezë deket; as s' u ndiente zë njerit. Bagjija endej fushës e malit pa bari gjithkah të duente.

E të smundët ishin një mënerë me u pà me sy! Burra të lidhunë, shtatin vigà, vijshin për pakë kohë e thaheshin e hijshin në veti; bà për ças asht e lëkurë, kishte mundun njeri me u a njëhun britt e shtatit, dalë përshasta s' me kenë thupra shërmendësh. E bërtitshin, të shuemët, në kupë të qjellës prej dhimbash s' angravet: përplaseshin mbi shirojë, tue vjellë atë shujtë të dobte, q' kishte hangrë: Shumë ankoheshin edhe për dhimba e ligëshiti gjyish. Tretëshin e i kokerdhocshin syt, me të shite frigën; gjamët e tynve i'a këpuishin shpirtin. Dy, tri ditë, shpesh edhe nizelekater orë a ma pak mjaftojshin me rã fli prej kolere. Lëngata nuk mbante pajë me kend: si të mëdhaj si fëmij të njomë, si të fortë si të ligëshët, pa kurrnji ndryshim, rrxoheshin nën kosën mizore të saj.

Në fillim, kur smunda s' kishte marrë ende hapët, Frati kishte ngà ku ishte i thirrur; por mandej, kur e pau se s' mund u gjegej të gjitha zanevet q' i u drejtojsin prej katër anësh, e muer shërbimin e zyres së vet ma methodisht. Vëhej me e kërkue mbarë famullin,

vllazni për vllazni e derë për derë: ishte i sigurtë, se gjithkund gjente të smundë tue e pritun. Çue petkun deri më gjy, me shishe të borikut në mangë të zhgunit, strajcën e Vojimit krah e qafë, në shpinë të mushkut, delte me një herë në të lëm të diellit me u dërgue ma të mbramet ngushillime të koleruemet. Para të smundit rrinte gjithmonë në kambë e aq largas, sa vetëm me i a ndiem zanin. Kur kishte rasën, u vente në krye të voires për ball të ligut, tue lanë zjarmin ndërmjet. Nuk ndigjonte me hangrë as me pëm gjà kurkund. Pranoi një ditë vetëm një dy peshqë të vogël, q' i a fali njëni tue gjue nën Nderlyza; u ndal tu një shkam, bani do prush e i poq në rrasë.

Për ndryshë, buzë një kroni a në breg të lumit, e ngrante në vetmi atë kashatë bukë q' kishte marrë me veti; pinte ujë, lahej mirë e mirë e çohet për me vijue vizitat, të cilat mbarojshin në muzg të mbrames, tue këthe madje edhe shumë herë natën për terr në shpi. Në e nesre merrte një krah tjetër.

Me gjithë rojë, as ai nuk mund të pëshoi i pa prekun prej kolere. Një ditë, tue u dredhë kah qela, i u këputën gjyut, e filloi me i hetue në shtat po të gjitha njato dhimba e syntome, q' kishte vù n' oroe ndër të smundë. Mbet në rrugë e s' mund të vijoi; pse atë ditë kishte ndodhun pa mushk, pa *Kugin* besnik. Veç për krahësh dy shtegtarë, q' e ndeshën, e morën e e njëten deri tu kisha. Kur kje në të shtrume, me një herë i voiti mendja, se do të mbaronte prej aso dergje, si shi ndër ata ditë i kishte deké një vllà i vet, P. Rrok Vataj.¹⁾ Lëngoi vetëm një a dy a tri ditë, e si e pau vetin të forcuem, u çue prap e duel me kërkue bift e vet.

Zot, se shka i tokonte për ditë me pà! Në një odë, — në kjoftë se odë mund të thirrej njimend ajo shpesh llinë, — gjente shtri për dhë të koleruemet: kush gjithmonë në njëten anë, kush britte në tjetrën; njëni de-

¹⁾ Ky Meshtar franceskan, Famulltar në Selcë të Kelme, ndit, kishte shkue me i bà shartet e dekës një vajze së kolerueme. Sa kthehet tu shpija, e ndien se e ka marrë smunden; bien me një herë në të shtrume, ku mbas pakë orësh, mbaron martyr i detyrës së vet. Këta ndodhte me 4 Gusht 1816. Frati ishte 31 vjeç!

kun në një krah, shogji tue dhanë shpirt në tjetrin. Se e cila shpi mund të thirrej një smundëtorë së koleruemësh; me këtë ndryshim veç, se aly mbrendë ishin të smundët, por s' ishte kush u shërbente.

I biente Fratit me hi në një kësollë, ku gjente të smundin qyqe vetëm, shtri sa gjatë gjatë, tue i dalë shpirti buzë votret. Kush pak para ishte kenë me të, tash e kishte mbulue dheu. Kësosh e pamje tjera edhe ma t'ra gjike i ndodhte Fratit me përgjithë vend. Kur delte jashtë, i u mbusheshin syt me lotë.

Tue u përshkue një ditë mjedis të shpijave të Gimaj, ndeshet në një burrë, me një tëtyrë mjaft të gjallë, krahnorin e gjatë, shtatin e bashëm e të lidhun: punë e rrallë me i u gjetun shogji n'atë kohë. Shpërvjelë deri mbi gjatë, me shat në dorë ishte tue vaditun arën. Si e pau Fratin: Po, ndal, Patro, një herë, — i thotë — e m' i ban shartet e fës, pse me gjasë po shkoj ke shokët: më kanë kapë dhimbat e po më pëshitiellat në zemrë. — S' i u bënë Fratit me e besue, por mbasi ishte koha e cudivet, u ul mbi një stom në krye t'arës, edhe i a çoi dishirin në vend. Në nesret nade, kur duel me i fillue viziat, rrugës po i kalxojn se i smundi kishte mbarue atë natë.

Malsorët, sa ma të patrigë që ishin kenë dftuam në fillim kundrejt të prekunvet, aq ma fort i a tepruen rojës, kur pën rrenimin e dergjës. Të smundit, kushdo që ishte, drojshin me i u afrue. Një pikë ujë që i jepei, i a hullshin ke dora me një kallajçë, vum maje një shkop. Shpesh të prekunin e dajshin shogjiçet a edhe e qishin jashtë: nën hije të ndonij qërshije, a kështëje n' oborr, i koleruem bante dergjë e deke.

Gjat shkoshin e gjeishin në mal do bër me një erë të randë, një farë ruxe s' egrë e e mbajshin në brëz, për me fërkue duert me të; kush edhe i shpërlante me një pikë ufull thanash, që andej e thrrasin: hardall.

Përgjithsisht s' u kandte të smundëvet me e besue, se ishin tue deke prej koleret: gati tëtanë britshin se s' ishte lingata, por tija që po i mbytte.

Një mënerë e madhe ishte sidomos edhe puna e vorrimit. Në e parë vllaznija shkonte me ndihmue, simbasa

zakonit, me çilë vorrin e me e bartë trupin e shogjit të dekun. Kur erdhi mandej tue u trashue puna e dekës, kah dronte se i cili, mos t'i njëtej gjatë, nisën mos me u dukë ndër more: gjithkush për veti i rmonte të dekunët e vet. Jo ma gjatë, as vaji: mbarë bairaku ishte vllaznue e bënë njëpër mjerimin e përgjithët. Zemra tash ishte bënë gjur prej shemimit, që kishin për ditë para sysh; e kishin lëshue vetin tashma, e veç se i cili pritte se kur po i vien rendi i vet.

Në këtë gjeje s' u tuer gjatë puna e vorrimit. Çilshin një gropë sido e kudo reth shpijet e arvet, e e shijshin në dhë niashtu sa me thanë.

E ndodhte edhe, që të dekunët mbetshin mbi dhë. Fikej me të madh e me të vogël shpija, e vetëm era që mershin mbas ndonij ditë trupent e tyne lajmonte fajt a shiegtarin të përkudesej për vorrin. Kjen prap rasa, kur gjendarmeria ngushtoi kë mujt, me e bënë shërbim të vishirë e të rezikshëm.

Numri i të dekunvet u kap nat fort. Rregjistrat zyrtarë, vetëm në Shalë, pa marrë para sysh Thehin (Shatën e Eprë), prej pranveret e deri në vjeshtë të vjetit 1916, shenjojn 575 të dekunë koleret!

Në mjedis së kësaj tragjedije, një punë me të madhe randi asht për t' u vum n' oroe e për t' u theksue mirë. Malsorët e ngratë, vojë në gjeje me i u dhimbte gurit e drunit, pa kurrnj shpresë se mund t' u vinte ndokah një ndihmë; mangut për ç' do mjet a bër, që të mundte, s' po thomi me i shëndoshë, por nemos me e zbutë furin a përhapjen e smundës; të lshuemë pra, doret prej gjithku, me gjithse rasat natyrisht i shijshin kah desprimi, prap, lëngojshin e disëshin të shtruemë në një mnyrë të cudishme vullëndesës së Krijuesit. Të mësuenë gjithë jetën e vet me e pë dorën e Zotit kah sundon, rregullon e drejton gjithë krijimin, si në të mirën, si në të keqen e jetës, tash ulshin kryet, pësojshin e digshin pa ankime. Ata, për të shëndoshët të vet, ndër rasat e ndryshme të jetës, kishin pranuem dhanit a rrezigjet, pa ndërlikim, prej dore së të Natit. Për një fëmijë, që u lente, kishin thanë: *E kë falë Zoti*; me u pasë deke: *Çoi e muer Zoti*. Mandej: *Kësh të na e fali Zoti një pikë shi!* *E bani Zoti Misir!* — *E muer Zoti*

drithin siojet e s' u bā kokrra. — Mos e thashitë Zoti! — I a dha i Madhi Zot të mbarën e s' u kori n' atë punë. — S' di si m' a dha Zoti e... — M' a ka mbaitë (m' a ka marrë) Zoti shëndetën. — Tash e ban Zoti mirë. — E ndër të përshëndetuna e urime Zoti i a përshesin gjithëshka: Mirë, se të ka prù e djaltha e Zoti! — Të çoftë Zoti forcë e t' i rruetët Zoti tjerët! Të lā me Tënzonë! Me Tënzonë bofsh e kiofsh! Të çoftë Zoti shëndet! — Shka të bāim, lum mik: në dorë të Zoti! — T' a mbajët Zoti me nderë, të rruetët Zoti me shka kë, e kurr mos t' a prishët Zoti zemrën! — E deri ndër kangë të veta, të përshkuemë si janë prej këso së vertete, e mbajn një detyrë rrëlimin kathegorik të mvarsis së vet prej dorë së Zoti, Atit absolut të të gjithë krijimit. Oe, të himt typik, q' s' ndërron gati kurr ndër rapsodit po-pullore:

*Të lumët na për të Madhin Zot,
Q' s' kemi kenë e Zoti na ka falë!*

Religjios pra, malsori, për natyrë e me të mbushun mendiet, në kuptimin ma të vërtetën e fjalës për shka i përket kësaj pike themelore, — me të cilin besim s' ka q' të bājë fatalizmi i verbët, — e synon e pret dekën, po me një të indiferencë, si asht mësuen me i pritur të gjitha sendet tjera prej dorë së Zoti. Prandaj e len këtë jetë pa i u dhimbët gjithaq: pse dikush, një ma i madh se ai, njai q' i a falli dikur, tash asht tue i urdhë-nue me e lanë.

* *

Kah këto kohë tragjike i kishle shkue mendia Maçit të shkrete, shtri atje mbi borë me atë barrë në shpinë. Tre djelmë kishle pasë, si tri lule: të tre të martuemë e me fëmij. Atë ma të voglin, 22 vjeç, e kishle bjerë vjetin para në luftë me shkjā. Këtë nuk e kjanë gjithaq; pse, mbassi kishle mbetë prej pushket si burrat, thonte, e ka pague mirë vetin: kishle vrā tre malazezë. Dekā e atyne dy tjeret, mbarue prej koleret, ajo i a kishle thā zemrën. E tash i ishte mērzitë jeta e shkonte tue lutë morden t' a hieqte sa ma parë edhe atë.

Vjetin para e kishle pasë votrën plot me djelmë

me nipa e me reja. Dy fëmij e djalit të madh kishin marrë mbrapa t' an n' atë rasë: rejat edhe, dy kishin pasë kthye me një herë në gjini; s' kishle dashië me u largue shpijet e shoqja e djalit të ndërmtemë, q' kishle një çikë një tri vjeç. Ishte kenë përnimend grue fisti, — si thonte i vjehri shpesh.

Për të gjallë të robvet, plaku s' kishle pasë nevojë me prekë punë me dorë: kishle bubrue ndonji send tu shpija, n' oborr e në kopshtë, i kishle ardhë rreth du-hani; shkonte te kush e thirre me sharue pemë, pse thoishin, se kishle dorën e mirë; këqyrte vica e edhat; u gatonte e u ndreqte almisiet e prishune djelmvet, mbassi ishte edhe një farë mjeshtrit. Zot shpijet, gjithmonë në krye të vendit, prite miqët e shpis edhe dante pleguina, kur e zgjidhëshin plak. Tash, ajo jetë krejt poezi për të kishle prendue: sod i duehej me u ngrehë zhargas e me marrë rrugat, me bā shigjet e me u ngarkue si dikur në te ri të vet. E lodhte për ma tepër mendimi i festës, q' po e gjente, për ma të parën herë, të vortnuem robësh e gjājet.

Si shfreu n' atë vetmi, u çue e, diku tue rrshitë, diku tue marrë më thue, vijoi rrugën pa u ndalë, mbassi kio tash ishte dishka ma e planët se përpara.

Kur u kap n' oborr të kullës, dielli kishle pak pa prendue.

Niaty kah muzgu i mbrames ndien ke shokët po i lëshojn zā nieni tjerit, për me u ulë për shteg të festës në Shkodrë. Shumë çikrija i mungojshin edhe Maçit për atë rasë: dylli, rakija, majala, krypa etj. etj.; por, ku i biente ndër mendë atij me e lutë festën si dikur? — Robët më kanë dekë, — thonte; — s' e besoj se ka me m' a mësý kush. Të gjithë e dijn tashma si kam vojte; sod s' asht ma për shpi teme festa; s' ka shka ban mik u te unë. — Edhe vendoi mos me i rām veshit aspak për atë punë. Kur i lëshuen zā shokët, a donte me u ulë me ta, s' u përgjegji as për po, as për jo.

Por plaka, e cila shi n' atë nade ishte kenë mu-ndue me e ndalë mos t' i a msysnte mallit për atë mot, tash, për mos me e gjetë migsija keg, në rrezik me u koritun e me vojte emën mollit, dha e muer aq me forcë, sa s' e la me xanë vend, deri q' i a mbushi me

nden me u nisë me shokë për shieg të festës. — „Mirë, se per veti, — shkonte tue i thanë të shoqit — po rrijm edhe pa ato çakia; por, po bani e na erdh miku, kah i a mbajm na? Shpija jonë s' e ka ditë kurr shka asht korija!“

Të hanen nade heret u fillue karvani; i vogël ne e parë, por qi vante tue u trashë gjithëni rrugës kah kalonte bri shpiash. S' ishte njimend kurrkund me shigjet e dikurshme... Ndër shtegtarë ishte edhe Maçi. Të lirë e pa gjà ngarkuet u grahshin kambvet, për me e grabitë rrugën. Ishte një ditë ndër ma të shkurtat e vjetit.

Moti ishte zbutue fort, bora kishte nisë me u dë gjithkah ku u biente me kalue; po-ë kësaj, shtegtarë para sish e gjaja e gjallë e kishin çilë rrugën mjaft mirë.

Udhtoreshin të gjithë varg një mbi një, për shkak të rrugvet të ngushta të mallit; shkoreshin se i cili tue njëhë mjerimet e veta e fshajshin për gjithë hap. Burrnimi prinie ndër rresha të parë, mbrapa vijshin granija. Të gjithë e përmurdëshin festën e vjetvet të kalueme, tue e vum për ball me atë i asaj vjete. E për-sritshin: Mo' Zo!, ma keq për në!

Në mjedis të rrugtarvet Maçi rrinte pa zà; e s' flite, jo pse s' kishte shka me ankue, por, prejse kishte tepër, i ishte lidhë fiala në gojë e ndieqie karvanin mendueshëm.

Kur filluen me i u hullë Qafës së Boshit, ndërroi puna. Aty bora ishte fort ma e natë, e gjurma e shtegtarvet nuk dukej kund. U hapën m' atë herë të gjithë dora doras, tue pri ata ma të fuqishënt, qi do t' a çajshin borën. Këta edhe shkoreshin tue u shndërrue krye disa hapash, ku pse lodheshin n' atë të mësyme të mundësime, ku edhe pse ishin të lodhunë, qyshë prej kolere së derdhun.

Shkapërcyen Qafën e rân në kufin të Planit. Edhe këtu, borë gjithkund, por ishte shkri fort e gjithëni shkrihej, mbassi dielli shndritte që qiellën e këthiellët.

Tu një krue afër Gurvet të Shalës mbi Pëndrejaj xun vend, për me e bà një pushim e me e hangrë një kashatë. U rreshuen mbi shkaminj, xuerën se i cili prej strajcet kah një të katërtë buket kollomogë, thyen në të një gjysën a ma pak; mandej qiën, si kush kishte, copën e djatht me ndo'i qepë a purri; ndonjeni çonte

kah i herë edhe poçin e shillinës, ase shishen e vogël të rakis, qi shkonte tue u a sjellë shokvet.

Çetat ma të parat e karvanit, qi s' kishin dashtë me bà pushim aty, kishin çam përtej, për me mundë me u kapë me ditë ndër fushat e Qafës së Bishkasit; tjerët i xuni nata te Krojet e Bardha e aty ngulën. Ndër shpella të mallt, a ndër zgavrta t'ahavet qindvjeçorë u strukën çeta-çeta e ndezën ziarmiçe se bani nata.

S' kishte zbardhë ende mirë dritë, kur gjithë shtegtarija ishte vum për rrugë. Kaluen Qafën e Bishkasit me natë mënyrë, si thâm se bân në Qatë të Boshit; rân pa zà Lugut të Bishkasit, ku dikur kriste pushka e kanga e shtegtarvet. Kaluen Kodrat e Çamaratit, bân një pushim tjetër tu gurrat e Kurtës, u shatyn edhe një a një orë ma andej, e u a mësyn miqvet, kush i kishte, nëpër Lepurosh, për me kalue natën; mjesa ata të parët kishin râm deri në Vrakë e xanë vend nëpër Fushë të Shtojit. Ne e nesret nade me një a dy a tri orë ditë hin në qytet. U shperdan m' atë herë, kush më një krah, kush më një tjetër, për me raditë se i cili ato plackat e veta, tue u mundue ma parë me shtë shka kishin ulë për treg.

Shaljanët sidomos dahan në shëj, kur biein rrugavet të Shkodrës. Të mësuemë me ecun në mal gjithmonë gati tue shkapërcye shkrepë e proje, edhe ndër rruga të lmueta të qytetit ecin njashu tue çue kambet, si t' ishin tue këcye dishka. Nuk topiten mandej, kurmji grimë, se po i ven n' oroe, a po i qeshë kush. Kryet natl, me një gozhup të gjatë mbi shpinë, me tingë të shpërvjelunë ndër kambë, me prieça a të mbathuna, qi u vijn kah një kilë, i biejn pash më pash, kryq e tër-thuer pazarit e qytetit, tue kuvendë të madhe e tue i bà zà shoqi shoqi, a s' t' ishin ndër male të veta. Atye gjithëni, edhe në mjedis të gjithë asaj bukurije e pasunije qi u paraqet qytetit, atje i kanë mendët e dishurin me u dredhë sa ma vrig. Atye gëzojn lirin e vet të njimendët, pse atje natyra u rin e hapët përpara syvet në gjithë madhnin e vet. Malet e hjedhta, lumi i kulluet si lodja, projet a gurrat e rmyeshme, ahat e pishat viganë, fushat e arat e livadhet e djerret, ku të vrashta, ku rrafshatake: sende të mëdhaja gjithmonë e të rrebia,

qi i rrethojn gjithkrah, i përveshen shpirtit të tyne e shkojnë tue u a trajtue karakterin, t' ashpër e të fortë, qi mban kah krenija e pamvarësia. Kështu, muret e gyleit atyne u duken se po i xan nën të e po i ndrydhin.

Si mbaruen punë, njatë me një dy orë ditë a ma vonë, karvani u fillue me dalë përpjetë. Nata, asht e dijtun, i xen në rrugë të madhe; por ata e kanë qitë cekën me fjetë në tokë të Zoit, jashtë, kah Fusha e Shojit. Zhgarkojn barret, e mbi to pëshiesin kryet, tue pritë të kaloji terri i natës.

Për një qi bani shëj drita, u ngarkuen edhe një herë e u vùn për rrugë. Me një të rend, me njato pusime, si kanë zdrypë, kthehen kah vendet e veta. Subjekti i kuvendit por, tash ka ndërtrë: tash shkojnë tue bënë ankimet e veta se i cili, sidomos për tregtarin, qi kishte dashtë me i a marrë lirë për të shkretë skiepët, kështëjat, a groshën, qi kishte ulë me shië; e kjan n' anë tjetër, se me kaqë e kaqë korunta s'ishin tue çue gjatë tu shpija, pse tregtari u a kishte xanë pikë e gjak cikrrijat e bleme për festë. Tash edhe rrugimi shkon ma kadalë, posaçë përpjetet, me ato 20 a 30 kile mbështinë.

Të këputunë kambësh e brishtë, kapen tek e mbramja mbi majet e fundme, prej kah kundrojnë shpijat e veta. Bëjnë ma të mbramin pushim, e u vjen shpirti.

E kanë zakon robnija, kund mbi ndonji gatë, dy tri orë larg, me u dalun para se i cili atyne të vetvet, e u marrin barrët deri tu shpija. Plaka e Maçit, së cilës i kishte therë në shpirt puna, pse i kishte dhanë rrugat të shqit për atë stinë, shi tu Qafa e Boshit i kishte dalë para Maçit të vet, i cili ma, me gjithse nuk kishte aq randë, me të zi po ndërronte gjurmë.

* *

Shetëg e treg, të shkuem e t'ardhun, ishin bënë gjithsej 5 ditë. Ne e nesret, e Diellë, ishte Nata e Këshndellavet. Sa për shëj të mirë u vùn në zjarrm buzmi, një trup kështëjat, qi me të zi mujtën me e ngrehë mbi votrë të tre së bashkut. Plakës edhe s' i u xua pa e goditë laknorin e zakonshëm: një farë pifjet me arra të shlypuna me *thuk* e *maçuk*.

Si zbardhi e hanja, Nata e Shë Gjoni të Shalës,

Maçi me një herë mbassi u hangrën cillat, u shpërvuel për me goditë qirin e festës. Xuer prej thesit dyll i fitil qi kishte blë në Shkodrë edhe, tue e zbutun në zjarrm e tue e fërkue për shplakë të duervet, i a hini punës.

Gjithmonë, edhe për të gjallë të djelmvet, qirin e kishte punue vetë; atë zyre s' i a kishte lëshue kuj. Por atë herë kishte pasë ndreqë deri në shtatë copë, sa ishin kenë mashkujt e shpis: sivjet s' i biente me goditë, veç një copë për veti. Gjithënjë treitë ndër kujtime të kohvet të kalueme, kah i ishte kenë mësue dora, gati si pa dashtë, muer e goditi edhe dy tjerë. I bani kuleq të tre, e i mbloi diku në një arkë, pa e pë kush.

Mandej mrehi briskun e brëzit, muer prej vathit një thëtujaq të majm, e theri, e për kadalë u vùn me e rjepë. I a hoq rropullit, e në vend të tyne shlini një zog pulet, gatue që me kohë prej stojanicet, edhe pësheshi do bukë kollomocë; mbassi e mbushi sa s'xente ma, e qepi thëtujaqun për mjedist të barkut. Mandej e përshkoi në fund e në krye me hëll. Nguli në tokë një drut tjetër me grencë, ku me e pështetun hellin; i bani zjarrm, por me të matun, e tue e mbaitë në një farë largsijet, filloi me e sjellë vetë. E suell për do kohë, mandej u a lëshoi gravet.

S' kishte rënë ende muzgu i mbrames, kur dy vetë për së kundërt po i bëjnë zë: Or Maç N', a don miqë?

Shpija e Maçit përherë kishte kenë e rrahun, edhe buka e gjithkuj, posaçë kur vijnin ditët e mëdhajia; por qe, atë vjetë i kishte hi në trutë plakut, se nuk do t' i a mësnyte kush për festë. Kur e ndjeu atë zë — mjesa plaka me i herë, krenue se i kishte dalë e vetja, i a bante: A të kam thanë? — u çue në të shpejtë si djalë i ri e duel në derë të kullës. Kjo dikur ishte kenë e natë, e fortë: një dërvend qindreset; por mbassi kje dëgë prej shkaut, ardhë vjetët e këqija, me të zi kishte mundë me e mblye pjesën për dhë: në njënen krah rrinte vetë, tjetrin e kishte lëshue për bagti.

Në zë, me një herë, i kishte rënë në të, se kush ishin miqët e lajmuemë: dy kumbarët e djelmvet, prej Nikaj. U përgjigj prej së mbrendit: Hajdeni, mirë se ju ka prurë Zoit!

S' vonoi, e në krah prej mjesdritet, i bëjnë zë dy

tierrë, dy miqë të hershëm prej Shoshit. Mbas tyne edhe një dashamirë prej Planit, një probatin i diatit të ndër-mjemë, gjindar në shërbim të postkomandës.

Si u përgjegji të gjithëve, hini mbrendë, gatoi rakin tue përzie ujë e spirito në një poç dheut me qep; ndërsa pveti grāt, a kishin gatue diathët e qepët për meze.

Ferliku, siellej gjithëngji madhnueshëm kundruell zjarmit. Ishte pjekë; por do të rreshkej mirë. Kullonte në tokë vjarni, por nuk e prishin; e lëshin me rā, pse thojshin, se s' ishte mirë, t'i ndalej tokës së Zotit nafaka e vet!

Miqsjia ishte hullë ngjat, gjithë së bashkut, tue pritë njëni tjetrin; edhe Maçi, veshë e mbathë aspak ma mirë se ç' do ditë puntore, për me u a lanë miqvet dukën, buzëqeshun u duel përpara. U rrok e u fal me ta ma përimalshëm se kurr, e në defrim të zemrës u a lëshoi edhe këto fjalë: Pirolla u kjoftë! se mik u mirë, në ditë të keqe!

U prini mbrendë; gjindarit i ndëji gati me i a marrë mauzerren prej krahit e i a vuer në gozhdë të gjatë tu dera. U zbatën në fund t' odës e si u falën edhe me grā, u rreshuen bri votret, mbas vendit qi u shenjonte plakun; i cilli, ma të parën punë, u hodh para qesën e duhanit e e vuini në zjarm me një herë xhëzen e kafes. Ndërkaq e reja pruni një krah dru, edhe e stivoi përsypri buzmit, qi ndezej kadalas e tue qitë shkëndija.

Kuvendi shkonte përherë e tue bā ma i gjallë; miqët mundoheshin me i a tretun Maçit kujtimet e idh-ta, qi do t'i a pëshijellojshin zemrën sidomos atë mbra-me. Për kundra plakun mundohet me qindruet, tue u bā nderë miqvet e tue lëshue ndonji fjalë gazit. — Shka të bāim pra, lum kumbara, — thonte — punoi Zoti kështu me robë të mi si deshti vetë. E di, se me dekë teme qi s' asht larg, tash po i vëhet ferra kësaj dere; por, po i tresiam sonte këto mendime. E ka dhanë Zoti: i gjalli me të gjallë e i dekuni me të dekunë. Sontë një herë ju paça ju, kjoftshi fagebardhë e tu mirë se ju ka prū e diathta e Zoti! Na, një herë, Çok, e m' u fal. — E i jepte kumbarës gotën e rakis.

Qitë prit aso gotash, nata kishite shkue vonë.

Si u ngin dikur me kuvend e tue pi; ma i moçmi ndër dy kumbarët prej Nikaj e çoi rakin.

U shtrve sofa. Por para se me u rreshue, gjindja e shpis e miqsjia e rrethoi Maçin, i cili kishite xanë vend në krye të votrës. Ishte koha e madhnueshme me ndezun qirin. I lha grues, me i a prū dyllin e festës, qi kishite mbulue n' arke. U çudit plaka, kur pau se kishite pasë gatue tre qira, i pëshutun dy cirka lotë, por nuk e vuini n' oroe kush n' atë dritë të marrët, qi lëshonte pishitari; shkoi e i a lëshoi në dorë të sho' it. Ky i muer; u çue në dy gjujt e mëdhaj e mbas si, gjithkush kje aty ndëjën ne gjujt.

E ndezi njeinin e la ngjat vetit; muer edhe ata dy tjerët e, tue i mbajtë në dorë, sjellë prej dy kumbar-ve, gati i ligshutun zemret, u tha: Mhassi Zoti ju pruni e erdhët me më pa në ketë Natë të madhe, merrni këta qira, qi unë i paskam bā në gabim. Ju qi m' u keni marrë flokët djelmvet; mbani ju tash në vend të tyne, mbassi ata s' janë ma!...

Plakës e rës ju ishte kenë zhgrehë vajit e kishin kalue n' odë tjetrë, me shfrye. Kumbarët nuk i a kthyen fjalën plakut: s' diushin se shka me i përgjegjë, pse ishin përballue edhe ata. Bān kryq, i ndezën qirat, e ndëjën në gjujt sa thān një kokrrë uratë për shpirt të famujvet. Mandej i lān qirat m' u ndezë në tokë e u rreshuen për bukë.

Sa me bā dorë, i a filluen me bukë e diathë, e pa tjerë u ul ferliku. Maçi m' atë herë, si kje ndëjë, u çue në dy gjujt; e shkieu thëtuakun e kuqun e tue i kapë me duertë copat e mishit, shkonte tue u a flakrue miqvet, mbassi u pat qitë para kuj zemrën kuj eshket, ma të moçmit kryet, e mandej u dau të gjithëve edhe kah pak asi ici e mish pulët, qi kishite pasë qepë ndër permbrer-ndsat e ferlikut.

Plaka ndërkaq siellej e u a lëshonte kah një sy qira-vel, mos të ndezeshin keq. U mbushite kotrovën e ujit e u thenite bukën e plekun njatë herë. Mjesa, si ishte ligja e divivet të mëdhaja, një rotull buket e paprekun rrinte në trā mbi krye të miqvet, për më shenjue, se kushdo, ne ç' do kohë qitë vintë, ishte i pritur me bukë gati.

Reja nuk dukej aspak. Mbas së ndezunit të qirit ishte zhdukë n' odë tjetrë e plaka kishte qitë fjalën, se ishte pak e smundë. E s' i dha kush ma andej kësaj fjale.

Ma së mbrami u prù në tryesë një kupajë plot me tambel të xehhtë, ku nuk desht kush me pësheshë, por i pin njado lugë pa bukë.

— Zoti t' a shtofte, lala Maç, e për të mirë gjithmonë e shtrosh! — tha ma plaku ndër miqë; e me atë rend bani kryq e u çue e duel bri votret. Mbas si të gjithë flakruen në kambë. Plaka u ndëji gati me u qitun uje duervet, si kishte bā para buket.

I këcyen zjarrmit përsypri edhe një herë. Maçi u a hodh miqvet para qesën e duhanit.

Ndëjën sa ndëjën tue kuvendë, made tue e bā dhe do gaz. Por, diku gosta, diku ziarmi, i kishte lodhë e dikë-dikë kishte fillue me e kotoillue gjumi. Mjesnata kishte ma se dy orë qese kishte kalue.

U çuen të gjithë; nisën me u shlitue pelkash e m'u gatue me rā. Kur qe, si ngutshëm e njiheret krejt gëzim, vjen prej ode së zjarrmit plaka, e thretet m' anesh Maçin edhe dishka po i thotë në vesh; dishka q' i a elektrizon krejt zemrën plakut.

Miqët kishin mbetë tue këgyrë shoqi shoqin, kah nuk mund t' i bieishin në të aspak, se shka mund t' ishte ai gaz i papritun.

— Or butra, — tha m' atë herë i zoti i shpis — më paskeni ardhë përjimend me kambë të mirë. Zoti e kjo Natë e Madhe ka dashtë me na i gëzuem zemrat. Çoniu edhe një herë për hatër tem, me e pi edhe një gotë; pse Zoti m' i paska falë rës djalë!

U trand oda e shungulloi mbarë kulla prej gëzimt. Ata q' s' kishin mundun përpara me këndue, si mbas zakonit në Natësë Fëstës, tash i a dhân kangës gjithsa ku mujiën.

Me plakun s' ishte kush. Këndonte e këcentesi fëmija prej gëzimt; e kah s' dinte ma si me e shprehë harën q' i vlonte në zemrë, ngau e kapi mauzerren e mikut vjerrë në mür, e prej dritisorjet muer e qiti pësë herë, pa mendue aspak se shka mund t' a gjente ne e nesret prej gjindarmerijet. Ai ishte kah lonte mendësht prej gëzimt e s' e ndalte gjā!

Kur katundi, q' i ndjeu pushkët në një kohë kur ishin të ndalueme rrebtësist, i bani zā për me e pvetë, se shka ishin aio të shtime, vetë plaku, me sa zā q' pati në gërmas, i u përgjegjë: — O s' a gjā të keq, more, jo Hek! Asht Nata e Qirit sonte!?!)

17. - Ma i mbrami mendim i Jolandës

(NOVELË)

Kur atë paradite Zoja K. kaloi andej pari, Famullitari plak ishte i ue thanë oficen n' oborr para shpijet.

Meshtari e përbëndeti kaq ngutshëm, sa u habit e treti shëjin; kështu q' ma vonë i u desht me e përsritë edhe një herë atë pjesë.

Përse madje Zoja K. asht një aso grësh, të cilat duehen këgyrë fort, e mos me i pasë kundrai; mbassi ato, sa s' janë të zojat me të bā mirë, aq munden me të bā keq.

Pare e pasuní, sa të dush; por zemrën e voglë, edhe dije e urti pak e aspak. Për dukë, e njerzishme e mjaft e ardhëshme; mjesa, shitskeqe e biramele, edhe me i ndjekë do sende, si ajo ma!...

Sa për punë të shpirtit, këtyne Zoja u bien ashtu si nëpër të; përse Zojës, — prej punësh! — nuk i del ngaeja kajherë as me e krye detyrën e Pashkvet!

Ka vetëm një vajzë n' a tetëmbëdhjetë vjeç, në fëmtyrë edhe në të prúm, krejt e ama në vend. I thonë emnit Jolandë; por, në llasë, të shpis të gjithë gati e thrasin Dinë.

Jolanda, e hollë e e gjatë me shtat, nuk ban, veç sheqera Venedikut, e biskota të nyemë në venë t' amblië 10 vjeçe. Në Meshë shkon ne e Dielle, kur... s' ndiehtë tepër lodhëshëm; edhe, kur e qet atë frank, si me kenë tue të bëgatë me të; aq ma, sa sakristianit hera herë i bāhet me i a hijedhë fëmtyrës!

* * *

Tashit Jolanda një mbrame u smu; ishte përjmend e ligë.

Zoja K. ishte bā me luejtë mēç, edhe prej des-
primit çonte duerët kahë qiella, tue fshā me lotë për
faqe: "Po shka i kam bā vetë e mjera Zoiit, qī m' a
ka çue ketë kryq?!"

Mandej u vū me i rā mbrapa vajzës me të gjitha.
Mjekët, ku kīen mē zā; e baret e operacionet
e bājat e... të gjitha i a bani. S' la gjā pa provue,
gjithëshka tha i biri i robit, por kot.

Shërbtorët ecshin në maje të gishtavet; kameriera
me të zi merre frymë; edhe një mbrame e zoja e shpīs
sa s' kje tue e mbytë të shogin, përse kishte bā tepër
zhurmë tue e ngrehë sahatin e rruginës; një punë qi
pra, i shkretit, e kishte bā po tash një a 25 vjetët!

Me gjithkëto mjete e mjeki e roje e droje, Jolan-
da gjithënjū shkonte për ditë e ma në teposhie. S' mund
të shinte gjā në gojë; as biskotat!

Pa mendë në krye atëherë, kur e pau se po bā-
hej puna përnimend, Zoja u vesh edhe vojit tue ngā
te Priftit; të cilin e gjet tue lagë lulët. Ndëji e e pritū sa
grimā në salë.

Familjartari i shkundi duerët plot dhë, edhe i shini
shpejt e shpejt me facoletë.

— Po mā, Zoië?...
— Ah, Zotni, ah!...

— A āst gjā e keqē?
— Uh, Zotni, vajza!... Vajza, Zotni!...

Edhe shpërtheu në vāj; ndërsa Prifti i a bante vetë
me veti:

— Në kjoftë se kjo qyshë tash, pa cilë gojë mirë,
ban kështu, unë si kam me i dhanë zemrë?... Kah t' i
a nisi, se as kështu me ndëjë s' ban!...

Por deshti Zoti, e vetë ajo i a fillloi:

— Zotni, a thue ban me pasë për t' ardhë njëherë
e me m' a pā Jolandën?

— Me ardhë? Posi, Zoië. Unë deshta vetë njëherë
me Ju thanë...

— Falemi nderēs! Veqse, Zotni, me kenë qī s' i
përmendēni punë Sakramendesh a gjā...

Jo, jo; mos drueni. Pē mirë, por... ndërkaq,
si i bāhet?...
-- Kurrgjā, Zotni, kurrgjā... Ju lutem!

Edhe me kaq Zoja u çue e, sado qī mbushë sysh
me lotë, u ngreh qiri në kambë, gjithënjū në të madh,
a s' me kenë mbretnesha e Svecjes.

— "...S' kam shka Ju tham, pra, Zotni; punë dekēt a
Sakramendesh, aspak, aspak!... I dij vetë si janë punët!
Vajza, e shuemja e nanës, nuk e din se gjindet keq.
E ligë, po; por s' i a merr mendja se āst gjā me rre-
zik. Prandej, Zotni, Ju lutēm, mos gaboni me i për-
mendë gjā!

Edhe, për me i a pré shkurt:

— Tash pra, kur kishi me mujtë me ardhë?

— Jo Ju, kur të Ju duket Ju, Zoië... Për mue
gjithënjū.

— Mirë pra, po e lām për mbasdite, njandej kah
ora 5. Të mirë u pashim! Zotni, thuenje ndonji uratë
edhe për në të shkretët!

Edhe duel, si një hyini, pëshhtellë ndër petkat e
zeza mëndashit.

* * *

Oda e vajzës. Muret, e nymeme në bojë hinit
përzietas me të verdhë të zbetë. Shtrati, në miedis. Nji
fugure artisitike e Zoiës së Bekueme, vjerrë në njanin
krah, të dukej si t' ishte tue e këqyrë dhimbeshëm rafa-
tin e libravej, krejt arret. punue prej dore së mjeshturit;
ne të cilin flakroshin, lidhunë në lëkurë, kolektionet e
blëjvet t' auktorvet!... gjithfarësh! Kështu për sy veq,
bukuri; e ma, se çka kishin mbrendë, mos pvet!

E līga ka rā në gjumë, flokët e krehunë e të godi-
tunë; fëtyrën, si flaka e qirit, mbi atë shtrat ma bardh
se bora.

Për një qī e pau, i u duk plakut e vojtun fort
keq. Kishte dashtë t' i a thonte një fjalë, me i a çekë
pak largas nemos; por e kanë thirrë, edhe ai ka ardhë
me ketë konditë, vetëm sa për një vizitë. Edhe i a ka
dhanë s' amës fjalën, se nuk do t' i a xente në gojë pu-
nën e dekës; kurrgjā, kurrgjā!...

Por, edhe po e xām se po don me i a përmendë,
e ama kishte xanë vend n' anën tjetrë të shtraitit, edhe
rinte gadi me i a tretë në të shpejtë, po t' i kishte rā
Prifti atij krahū.

Edhe ky i shkretë, tue i therrun zemra se ishte tue i ardhë mangut detyrës së vet n'atë rasë aq kritike, u çue me dalë. Tue u ulë për shkallësh, mendonte vetë me veti, se prap kishte kohë me e gatuë atë shpirt për hapin e mboram. Para gjithkësj ftoftësije por, ndjeu dhimbë për ata shekullarë të mjerë, e tha me zà të lehtë:

— Qygarët këta!... Qygarët këta!...

Si u nis Familjari, Jolanda, e cila deri m'atëherë s'e kishte çilë gojën, me thanë, një herë, çon e thurret t'amën, edhe tue i bà me gisht kah gjurmët e ku ndravet të mëdhaja, që kishte lanë Prifti mbë shtrajen e bukur t'odës, i thotë:

— Këqyr, nanë, një tjetër herë thueji Priftit, t'i shiji kundrat poshtë tu shka!la!

— Po nimmend, moj Dinë, kë arrësye. I kishte, përzet, ato kundra, a s'me kenë govadat, që ulin malësorët me i shië në pazár!... Po qeshesh?.. Oh, me dijtë ti, sa më bähel zemra, kur të shof me buzë në gaz!

* * *

Por ne e nesret nade, në pikë të vrapit, një karrocë ishte tue shkue në Prift. Jolanda gjindej keq fort.

S'ka ma shpejt se i a bani; por kur i a mrrini Meshitari, vajza kishte mbarue. Shpejt e shpejt: për njëzet minuta kishte krye punë!

Gjindja e shpis, i madh e i vogël, të gjithë e kishin rrethue. N'atë pëshiellim askurkuj s'i biente në mendë me i a mbyllë syt së dekunës. Familjari dau me i a mshilun ai me dorë të vet.

I u afrue; por, nësa ishte tue e krye këtë veprë mëshieret, i shkuen syt te një libër i lidhun e me rrahë të prauemë, që ishte çilë mbi botanë. Ishte libri që kishte kenë tue këndue vajza shi ndër ato çasat e mbrame, kur, pa pritë pa kujtue, deka mizore e kishte lanë pa frymë aty përmbi jestedun e gjindisun.

Meshitari, i cili s'e dinte se e kishte rëfye ndonji herë në jetë të vet vajzën; Meshitari, që nuk i kishte shndërrue kurr dy fjalë me këtë zojushë krenare e të pagojë; Meshitari, i cili ndonji herë në të rrallë veg e kishte ndeshun rrugës këtë fëtyrë delikate e të pajetë; Meshitari desht me e dijtë, shka ishte kenë ai libër, ai

visar i zgjedhun, ai shoq besnik, që e kishte përcjellë këtë zemrë rijnore te dhyerët e amshimit... Dishroj me e pà, palë cili ishte kenë ma i mbrami mendim, që Jolanda kishte marrë me veti në vorr... Cili ishte kenë ideali i së shuemes ndër ata çasat e fundit, kur u duk para gjyqit të Përendis, që do t'i a dante fatin e amshuem!...

Kapi e e suell mbarë atë libër, edhe i a këndoi titullin. Me germa arit mbi kartuç, ishin shkruar këto fjalë: "Pot-Bouille" — *Romanx i Zolës*.

Edhe kryet e asaj faqe, që ishte kenë tue këndue, fillonte kështu:

...çili derën. Atëherë prej asaj sale së madhe edhe pa kurrkend mbrendë u çue një si apull i vokët, të cilit i vinte era pleshla të mbytunë.

Tue lexue shi njëkëto fjalë kaq të randsishe (!), ajo kishte kalue në jetë të vërtetë.

P. Er.

18. - Pare ! Pare ! Pare !

(HYMN)

Sa shërblore besnike jë ti!

Të falem, si kur më paraqitesh nën veshën madhë, shpore t'arit të kulluet, në daq me petkun e bardhë t'ar-gjandit që s'din murt!

Të falem edhe atëherë, kur ti më mëshehesh nën trajtën e përviutë të letrës së datun diëtën para, e bukur e e pastër, prej kashavet të bankës; apor kur më bien në dorë e laskarue me e plot zdrahtë, si gryksa e farkëtarit.

Ti rrënosh e kjossh sa malet!

Me ndihmën tande unë jam i zoti të kryej sa punë të mira...

Ti më ban pik' së parit me ndëjë në punë teme, zotni në veti, pa pasë nevojë të mërziis kendin.

Nëpër ty i çilet nierit shtegu me ndjekë shkollët e nalta, e me u kthellue në dije, tue u dà prej vulgut. Fugjija jote e ban pasanikun me ju a hi ndërtesa-

vet e godinavet të mëdhaja, të cilat i japin puntoris skamnore bukën e jetesën.

...Por unë të falem, o pare, sidomos pse nëpër ty kam rasën t'a ushtrij dashurin ndaj vëllazënt.

Sa e bukur je ti, kur, kadalë e pa të pa kush, del prej takline së pasanikut e shkon me e ngushllue të vorf-nin e shkrete, që asht tue lëngue në ndonji kolbë për-dhese.

Oh, sa gëzimin e kë ndoresh ti t'a përtojsh në zëmren e fëmijës së paprinde, kur, pa të dijtun nier i gjallë, i raditë këtij tash petkun, tash këpucën, tash usht-qimin a bare!

Sa loden je e zoja, t'a terësh ti prej syvet të jeti-mavet e të vejshavet!

Sa ngushllimin mund t'a përtrijsh ti në zëmren e bijavet të vorfa, tue ju a çitun me dorë tande dyerët e njëj voire së ré!

Ti e kë në dorë mos me e lanë të shiet e të le-qitet skamnori i shkrete i cili, kur t'i vijë vadia, nuk ka me shka t'i lallë detyrët, që ditën e ngushitë, për me u a xanë frymën veit e robvet të shpits, i a mori uhá zotnis.

Po, moj pare, unë ty t'uroj e të bekoj për sa shërbime të bukra, që më jep shkas për ditë të kryej për të mirën e shoqit!

* * *

Por, sa keq, kur ti dal' kadalë, apor pa pritë pa kujtue, çon krye e nisë me u báz zojë shpijet!...

S'ka ma zi, se kur ti harron se je një shërbore, edhe don me sundue e me u báz mizorja, që shkon tue i a brém pa dhimbë zëmren zotnis syt.

Në vend të rrish aly ku të vun i pari, n'atë shkallë të përvutë, që t'ishesh një ndihmë, një vegjë e vetëm një mjet, ti don të bëshesh qellim e ideal, të cilit kërkon që nieri t'i a flijojë të gjitha fuqit e veta. Shkurt, synon të bëshesh vetë një hyjmë despotike, edhe zotnuesin tand t'a bájsh rob të verbët.

...Dikur, para se me të shi n'arkë, të këqyrshim mirë, krejt njëшту sikur shikjonet një shërbuer i ri, para se me e shi në shpi.

Pvetshim: — Kah je tue ardhë?... A je e dritë?.. Si je kenë fitue?...

Edhe, me báz e mos me na i pasë paraqitë të gjitha dishmit në rregullë, na të dbojshim pa tjetër, tue të thanë: Këputësh qafën! Mos paça punë me ty!

Por sod... kanë ardhë kohë tjera! Rralle se t'i typë kush dishmit. Ti je báz e gjithpushteshme.

Sod veç thonë: A kë pare? Gjithëshka kë.

S'pate pare? Kë mbetë në zall; nuk të këqyrë kush me sy.

Më ka rá sa herë me i ndie nipat e mesat tue thanë për axhën plak e pasanik: Po ky si s' diq ma?

Moj pare, e forta brace që je edhe ti! S'të vjen marre me shkue tue ra e vjedhun pagjën!

Këshu, sa mendimet, sa kujdeset, sa rrudhat në fetyrën e zotnis syt! Sa nata pa gjumë për faj tand!

Ti, moj pare e shkrete, e kë zhdrukë dashurin vëllaznore e e kë báz ketë tokë një shkreit ujgësh.

E po kur ma njerzët e dhanunë si të dishruemë mbas teje, kur kanë për t'a njoftun ty burrnin e vlerën?

P. Er.

19. - Lufta e përherëshme

(NJI ROMANX FANTASTIK)

Dy aeroplana çohen prej toket, mësyjn Martin edhe mbas një fluturimi të gjatë e të guxueshëm, kapen n'atë planetë. Aviatorët, njerzë të tokës, ndeshen së parit me *marcianë*. Njenu, pilota A), asht një nier i pazot, i dishëm sa të dresh, por që s'beson kurrgjã; ai tjetri, B), asht letrár, edhe i kështenë ashtu sa me thanë. Të pagzuemë veç, janë të dy.

Marcjanët janë njerzë sí na, krejt; vetëm kanë fle-tët. Ata nuk dijn ashta sht mbékai, as heroizmi, por kanë një dishit të madh: me e pá Zotin.

Kur vén kambë ketã dy atje, marcyanët shohim në fetyrë të tynve një hije të posacme, si një dritë hyj-nore. Një vajzë e ré, pa të keq i afrohet aviatorit B), edhe e pvetë: Ti je i biri i Zotit, a s'...?

— Jo, vetë s'jam i biri i Zotit! — i përgjigjet ky.

— Por, ti do t'i a njihësh Zotin, po; mos më thuej se jo. Prej fetyrës sate dalin do rrexe, të cilat shenjojn, se ti e kà pà Zotin.

Çuditë B) tue i ndie këto fjalë, edhe fillon me rà në mendim. Ihotë vetë me veti: Unë vij prej toket, ku s'kam lanë gjà pa bà, e këta këtu po më thonë, se më shëndritë fëtyra!..., Më bjen në mendë, se kur ishem në kolegji, na thoishin qì Eijt e njoftin në fëtyrë, kush àst e kush s'ást në hir të Zotit. Po mirë, por unë, një i kështenë kaq i ploshtë, kaq i ftoftë; unë, si tash mue me më shëndritun fëtyra? Ah, po, e dij; tash po kutohem: Njai Kungim shëjt, qì kam marrë mbas keshillit të mikut të mirë, sod nade para se me u nisë, njajo Oste shëjte ka lanë në mue ketë shëj hyjnuer; prandej shofim dritën këta në fëtyrë teme.

Atbotë merr zemrë edhe i përgjegjë trimnisht: Po, unë jam tue ardhë prej toket, ku ka zdrypun Zoti..

T'i ndiemën këto fjalë, vajza këcen prej gëzimti; një ambëlçim i jashtëzakonshëm i galdon në zemrë e babet me luejtë mendësh. Drita e Qietlvet duket se ka zdrypë me i a shndritun s'yt e mëdhai të saj. Bjen në gjuj e me lotë për faqe i a merr dorën aviatorit, e ven në ball edhe i thotë:

— Hë, vetë e kam ditë, përnjimend qì e kam ditë. I falem nderës Zotit, qì më kà zgjedhë shi mue për me u a dhanë shokvet ketë lajm të ngushlueshëm. Oh, të lumët na! Kur të mliedhemi nesër në të zbadhun të dritës me u lutë, ti kë me u gjetun mjes nesh e kë me i kallxue popullit shka më ditove mue. Ai tjetri, ai shogji yt, nuk dij çka ka, nuk flet, s'don me ditue gjà; por ti kë me folë, a s'?.

— Po, po; do të flas.

E vajza me fletë fluturim niset e shkon me i a ditue popullit lajmin e gëzueshëm.

Nieri i tokës B) bjen në mendim: Si do të kë vojtë puna e shogjit, atij nieri të pafé?... Mandej unë thotë, si do t'i a bà, shka t'i tham këtij popull, i cil nesër pret prej meje lajmin e madh, pret t'i flas mbi Hyjin e zdrypun ndër njerzë?

M'atëherë vëhet me i u gatue, disi nemose, fja-

limit, qì do t'i mbejë popullit. Me të zi i bjen në me-
ndë ndonji send kathekizmit, qì kishte xanë si fëmijë.

...Agon drita plot rrexe, e dy kolegët ndeshen së bashkut në një shëj vendit. Ai i patau e kà menden mbushë me oroe e studjime, qì ka bà për rreth pjane-
lit të Martit; ky tjetri për kundra àst plot me nëshy-
pje, qì ka pasë prej dramit shpirtnuer, të hetuem në popullin marcian.

Kapen atëbotë në fjalë shog me shog, ndërsa fluturim i a behin marcianët prej katër anësh. Dishiri me ndie lajmin e gëzueshëm e me ditë ndonji send përmbi Krijues i ka trandë e i kà bà me rrà aty pa frymë.

Vajza atbotë i thotë aviatorit B) me folë. Edhe ky, njashu shka i bjen ndër mendë, nisë e kalxon historin e krishtenimit. Ma së fortit ndalet mbi një pikë.

— Zotynë, mbassi erdhi nder në mbë tokë; mbassi jetoj, diq, u njallë e ktheu prap në qiellë. nuk e la krejt tokën: mbet mjes njerzësh nëpër një mrekulli të padame, nën hijen e bukës. Ata qì përhapin fjalën e tij, e barin ketë gjithmonë me veti. Njimend se me s'yt të mishit ruk mund të shifet; por gjithënjë i gjallë e i hyjnueshëm lën pa dà ndër duerë të Mesharvet, sa herë të duen. Këta, tash gadi dymijtë vjetë, kanë shkue tue kthye prej Zotit njerzët e mbarë botës; të cilët edhe, gjithsa herë të duen, për ditë në daçin, munden me hangrë Mishit e me pi Gjakun e Zotit, Krijuesit të vet, e kështu me u shkri e me u bà një me Të...

Ndër këto fjalë populli një zani brohoritë:

— Ah, të lumët ata! Fatbardha mori tokë!

Por një zà si i shkyem i a pret fjalën:

Àst aviatori i pafé A) i cil, si në të mujtun tue u zgërdhi, merr e u a njëhë marcianvet një kah një të-
tana të zezat e mjerimet, qì e kanë mblue Tokën.

Populli àst marrë mendësh, e s'din kuj me i besue. Dy aviatorët i rrijn për ball shogishogit, si dy amigë: janë përfaqësuet e dy parimeve kundërshtare: Virtyt e vesi.

— Jo, mos i besoni këtij! — vijon B), — Vertë se mbi fëtyrë të Tokës ka gjithënduerë së zezash, një mend e kanë mblue mjerimet; por prap, aty àst Zotit,

i cili me prani të vet i ambëlton e i lehtëson këto pësime. Ka shumë e shumë që për dashtëni të Tij, si mos të kishin mjaft kryqat e jetës, shkojnë e kërkojnë tjerë ma të randë, veç e për me mundun me i përgjia sa ma fort Zotit, që ka dekë për ta. Këta fatosa rriun tue bā pēndesë, i a mohojn veitit deri gëzimet e famijes; lān prindët e vendin e vet, për me shkue e me u lajmue popujvet të largët fjalën e Zotit. Edhe në mjedis të dhimbavet s'yt e tynve shkëlxejn prej nji drite, që ka për t'i rrethue nji ditë kryekëput. Unë që po ju flas, nuk jam kēsi fatozash, as s' u a bāj kurkund ngjat. Jam nier i keq, jam nji mbekaltuer. Por ky që më rā ndesh tash me fjaļē, āst ēdhe ma i zi se unē. E pra, ndër s'yt tanē keni kundrue rrezet e dritēs sē hyjnueshme.

Populli n' ato fjalē qet nji brimē të madhē gëzimit, edhe fluturim zhduket prej andej.

Por s' vonon e nisē me u perzie lamshi: Dikush merr në nji krah, dikush në tjetrin. Ardhja e atyne dy të pagzuemve në pjanelin e Marit ka prā luftēn, ka qitē tharmin e heroizmit në njennē anē, e të mbekaltit në tjetrēn. M' atēherē edhē aļje në Martin ndodhē, që gjithdja dāhen d'ys, shka s' ishte pām kurr pēparandej ndër ta. Shumē, ma e shumta, shkojnë me bā pendesē, tue pritun të vijē Zoti ndër ta: tjerët, tue shkelē deri ligjēt e natyrēs, lēshohen si te shmendunē me bā të gjitha të zezat, pa kurr nji frē, as marrē.

Dy aviatorët topiten e mbyllin s'yt, për mōs me pā tragjedin e shpërthymit në Mart për punē të tynē. Edhe me njennin aeroplan, mbassi tjetri u ishte prishē, bāhen gati me u kthym mbē tokē. Porse, kur bāin me u nisē, shi para se me hypē, njenni, ai i pafu, xen vend aty edhe mbytē vetin. Tjetri nisēt vetēm, edhe, të mritjmen mbē Tokē, u a difton njerzvet gjithēshka ka pā e ndie aļje natl...

Sagehomine

20. - Dita 3 shtatuer

(NOVELL)

Me 3 shtatuer dola prej shpijēt. Para shpis ishin tokē buket, vēneshia, pemē, bāca dhent sē punuem edhe

prozhme me bār. Hardhijat, plot me vile bojē vjollcē, vareshin e pēshieteshin madhnueshēm për degēt e plepit... Mbarē gjitha edhe ishte mbushē plot me erē, që frynte lehtas, tue bā me qeshē gjethtë e landvet; plot me pērbindēsha bojē-hi, që ngreheshin rrēshanē e e kadalēshēm në kupēn e kaltērt të qiellēs; plot me male të bardha, që shkojshin tue u rrokullisē në teposhit; plot me erē të mirē, që lēshonte toka e rime prej shiut, e me erē të kollomogit, grumbullue kapa në lamē.

I a mbajia andej kah lumi, pērcjellē gjithkund nga grēthat e zezē e të verdhē, që më fluturojshin për rreth tue zukatun. Lumi s' kishte, veç pakē ujē, që rriedhte kadalē e të ndyt. Me gjithkēta, lumin mue m' a kande. Tue ecē gjithēnji gjatē bregut e tue e pasē gjithkund erēn fētyrēs, për nēn kambē shkojshem tue shkelē flutrat e hallakatuna mbi tokē, pi e bā si të marra nga voezat. Si u kapa te vau, barka ishte tue më pritē, edhe sa ndora dola pērtēj.

Po e pse m' a kande mue aq fort atē anēn tjetrē? A thue pse ndoshit atje janë landē ma shumë e bari āst ma i madh? Jo; s' āst e vērtetē. Mue më pēlqejn vendet e krahinat e zdeshtuna, mbi të cilat diellit mund të shtrihet gjithē ditēn e lumē a s' t' ishte nji vagabond. Mue m' a kande atē anēn tjetrē, kushedi pse āst tjetra, — pse ajo anē nuk āst e jemja, kah e cila unē jam i ngushtuem të kthehem si nji natē për natē.

Edhe atē ditē, me 3 shtatuer, u ula e ndēja mbi bār. I a behi aty nji peshkatār e zuni vend bri meje; muer e e lidhi reitin, mēsa gatohej edhe atē ditē me i rrējtun si gjithmonē peshqēt e shkretē. Mendova vetē me veti, se mund t' i a fillojshem punēs sēmē. U gova kinse për me i u hullun ma ngjat atij nieri. Në dorē nuk kishem kurr gjā. Në xhep e kishem nji libër, por s' më jēpej, e s' më kandej atē ditē me kēndue... Peshkatari, as me s' nuk më këqyri. Ishte djālē i ri, pak si shkurtalak, fētyrēn e rreshkun prej diellit, me nji gojë të madhe sa... Nuk më dukej i mendēshēm, por unē s' kishem tagër t' a pvetshem edhe për ketē gjā.

Ai u shpërvuel edhe e qiti reitin n' ujē. I a filloi m' atēherē me pritē pērgjumshēm edhe mērzitshēm, si niai që s' mendon aspak se ka për të dekē.

Gjithëshkafja kishite rã në fashë; vetëm mizat, të cilat e ndiejshin motin e keq, sielleshin për rreth nesh pa dâ.

Po pse me pritë ma giatë? Mora e e pvetë po njato sende, të cilat do t' i përsrishem kushedi sa herë.
— A ban m'ë dijte, — i tham — pse jë tue qitë rreth n' ujëi?

Djaloci, krejt njashu si m' a kishite marrë mendja qyshë përpara se m' e pvetë, m' i lëshoi sýt, si tue u habitë për ato fjalë e si tue thanë vetë me veti: Ishkretit — Por nuk më përgjegji. M' u desht t' a përsrishem edhe një herë pvetjen. S' mund t' a barshem kurrsi n' atë ças ketë heshitimn e tij.

M' atëherë djaloci, me atë gojën e madhe të ve tën, bani buzën në gaz, dhe më përgjegji:

— Për me xanë peshk.
— Po mirë; po e pse don me xanë peshk?
— Për me e shitë.
— E shka ban mandej me ato pare qi të fitojsh?
— Blëj bukë, venë, voji, petka, këpucë e sa e sa sende tjera.
— E pse i blën këto sende?

Djaloci mbet si i marrun mendësh. Unë i a ngula sýt, edhe m' u desht me i a përsritun prap pvetjen. Ai suell kryet më nienë anë, si t' ishte tue i a vù veshin heshitimt. Ndoshiti filloi me i u bà nakël puna jeme; por përgjegji se përgjegji:

— Për me jetue.
— Po pse — i a prita vetë në të shpejtë — pse don me jetue?

N' ato fjalë peshkatari edhe ma fort shkoi tue u cuditië e tue qeshë vetë me veti. Tashma i dukej atij, se më kishite njohtë kush mund t' ishëm unë; me gjithkëta, sado qi më shihite se s' ishëm një njer i rrezikshëm, prap s' mund t' i a gjente, si do ië kishite marrë fund e ku doishem me dalë unë me ato fjalë. Nuk kishem kurrnji arrësye t' a këputshem bisedën. Mora e i a përsritia edhe një herë pvetjen, tue ngulë kambë e tue e këqyrë kërr peshkatari në sý.

Djaloci m' atëherë nisi m' u zgërdhi tue më bà si n' asgjã.

— Unë jetoj — më tha — pse kam lë.

— Mirë, por për ç' qellim jelon ti?

— Për ç' qellim? Po e shka dueni me thanë ju me ketë fjalë „qellim“?

— Unë due me thanë këta: Cili áshi për ty sendi ma me randsi i kësaj jete!

— Po e marr vesh. Qe: Qellimi jím áshf ky, me xanë peshk!

Nuk fola ma, e mbas njëj grime u çova andej. Ishte kot me e vijue.. Na ishím gjithënjí aty, ku e kishim xanë fill kuvendin. Unaza e bisedës ishte mbyllë prej thjeshtësijet s' asaj shtrëse.

U dava prej si trazueshëm e u vuna me ecë giatë bregut tue shkelë ato lule të çluna gati si përdhuní, edhe batin e veshkun. Do brimë fëmijsh, si me kenë tue u hangrë shoq me shoq, vijshin prej mbas do rre-mave të prëmë: Në një shëj vendit ai gardh i shpeshët qi kishim ndërmjet këputej nga një derë parmakësh du-nit. E shtyna derën, edhe hina n' atë livadh, tue u për-shkue, me krye lavjerrët, nëpër një rruginë barit së njomë. I a kishem vù synin, ne e shmajtë tue hì, njëj katundari qi ishte tue mihë, edhe u drejtova fill kah ai. Ai më kishite pasë pá, edhe për nën strehën e kapelës së ndýtë xung-tash qi kishite mbë krye, rrinte tue më shikujë plot dy-shim. Ishim afër së vjelunash, e gjindja, të gjithë me armë në dorë, rrejshin mos të shkonte kush me u a vjedhë rrushin në vëneshhtë. Heshtimi i mbrames thehej tash e parë nga krizma e pushkvet, qitë ashtu kot, në të thát. Kur i u hulla katundarit për ngjat, ndëja njëherë e e shikjova.

Nën kambë të tija ishín búcat e dheut të lagshët e krejt ranishtë, edhe pa u ngutë aspak shkonte tue e bà gati tokën për dhantí tjera prodhimtare.

Tue e pá dhén ashtu të çámë, disi m' u dhimbti; porse nuk mund' ndëja pa i a sjiellë edhe atij atë pvetjen teme.

— Pse jë tue e thye tokën?

Katundari më këqyri njëherë me ata dy sý të zezë e të turbullë, edhe m' a ktheu:

— Qi të bijë grunët.

— E pse don qi të bijë grunët?

— Për me gatue bukë.
 — Po pse kë nevojë për bukë ti?
 — Për me jetue gjallë.
 — Po e pse don ti me jetue?
 N' ato fjalë ai veç uli kryet, edhe muer me e vijue atë punën e mundëshme të vetën. Kamba e zdashkun e tija i mshoi edhe nihenë hekurit të vangës; dheu u që e me një ças erdh e u bë i mbyllët e ma i freskët. I a përsitja disa heresh atë pvetien teme, por se nuk më përgjegji; kajherë veç m' i lëshonte syt e më shikjonte shtrëmbët.

Era ndërkaq frynte gjithënjë tue m' u tallë për rreth krës. Hoga kapelën, këqyra qiellën, i a vuna veshin vishkëllimës ankuese të sirenës së njaj fabrike. M' u desht me e bënë edhe nihenë atë rrugicën e përparëshme, për me dalë prej atij livadhi.

Sa të bukur m' u duk ujtë m' atë çast! Eca edhe pak gjatë bregut, tue kërkue palë a po e shoh kund edhe një tjetër mjer, për me e pvetë. Katër rresha shëqesh, vù gjatë rrugës për fille të penit, më përcjellshin e shkroshin tue e përsritun ritmin e valvet t' erës. Aty ngjat ishte nui livadh, e në livadh nui vajzë e vogël, veshë me të kuqe; e cila, me krye për dhë, ishte tue mbledhë lulët ma të mbramet e verës.

Unë dishroshem vetëm dikë, këdo, në daq të madh në daq të vogël, që të dinte me folë. Për tjetër, mue shka më duehej? Vajza ishte flokëkuqe, ishte e vogël, ndoshti edhe mund t' ishte edhe e trashë. S' doja shem tjetër, veç mjaft që mos t' ishte e pagojë, e mos t' ikte prej meje. I bana zà për s' largut, niashtu si ndien llen qëit. Ajo e goi kryet e vogël prej lulesh, me shikici nihenë tue e bë buzën në gaz edhe pa tjetër bani n' a dy hapa e u nis me ardhë kah unë. Porsa i u hulla krejt afër, i a thaçë edhe asaj atë pvetien e nevojës shme temen:

— Për shka jë tue i mbledhë këto lule?
 Fëmija s' u mat fort, as s' pat nevojë me e lulë, por në të shpejtë më përgjegji:
 — Për me i bënë tubë e me i a çue Zojës.
 — Po pse don me i a bënë Zojës tubën e luleve?
 — Që t' i biejë në mendë për mue.

— E pse don ti që t' i biejë në mendë Zojës për ty?
 — Që të m' a bëjë gati një vend në parriz ngjat vetit, kur të des.

Ishte mjaft që t' i ktheishe në një parim të përgjithët fjalët e së vocrës, edhe me kaq unë kishem përgjigjen e qashitës që shkroshem tue kërkue. Pse po mblidhete pra, lule ajo vajzë e vogël, veshë me të kuqe? Për me fitue parrizin. Jetonte, në një fjalë, për me i u gatue dekës. Kjo është një përgjegji; d. m. th. një përgjegji, të cilën s' ditiën me m' a dhanë ata dy burrat me mustakë, ata grabitqarët e ujit e të tokës.

I paqë qitë gati në harresë, mbassi i kishem shkelun nën kambët e mija të zhdërvjellta tërfojën e lëpjat e livadhit. Tash shkroshem gjatë bregut të lumit disi ma pak i trazuem se përpara. I a fillova deri me këndue. Vajza e vogël kishte ardhë mbas meje, tue i mbajton me të dyja duert kindat e gryksës së mbushun plot e përplot me lule të verdha e vjollcare. Por, kur bana me u sjellë për me e përsundetë e për me i a sjellë fëtyrën erës, pash se jo vetëm ajo m' ishte kenë vù mbrapa. Pakëgjia ma përtej, mëshehunë përgjymsh prej shëlqevet, po vijshin, tue folë të madhe shoq me shoq, ata dy burrat që i kishem pvetun ma para.

Palë! Si do t' ishim bënë bashkë? Po pse m' ishin vù mbrapa?...

Nuk mund e dija; por e pash se unë kishem ditië me i avitun. Ishem i sigurët, sado që i kishem larg, se ata po folshin për mue. Ndoshti për punën e asaj vajzë së vogël? Por, pse unë do të kishem frigë për ketë gjë? Xuna vend edhe i prita, tue këndue me zà të lehtë. Fëmija vijoi atë rrugën e vet e më kaloi përtej; ata dy burrat kishin mërritë te unë. Ishin prishë në fëtyrë; dialoçi gjithënjë zgërdhiej me atë gojën e madhe të vetën; syt e fortë të plakut qitshin shkëndija për nën kapelë.

Sa m' u hullën ngjat, më këcyeu mbështinë, tue më zgatun me gjithënduerë fjalësh e tue më hallakatë me ato duert të forta. Ata ishin të dy si të tërbuemë e të lidhunë; unë ishem vetëm. I qetë edhe i ligshë. Me të parën më vùn për fundi e m' a bënë shtatin krejt zhel, tue tue plot gojën prej gëzimmit se po u delte me e shfrye idhnimin, mbajtë deri m' atëherë mullà në

zemrë. Në pikë të vrapit u dorëgjën prej bregut të blerët e rân në zallin e lumit. Mue më duel koha m'atë herë me i pà brekocot e vogla e të përhimta, kah këcejshin ndër hurchat e cekta ndërmjet gurvet të lagshtë. Ata dy trimat luejtën edhe njëherë shregullë me mue, a s'i ishem një thes, ase një trup i dekun; mandej më ho- dhën n'ujë, tue u qeshë e tue u gërvadhë si të dejunë.

Ujë s'kishte shum; shinat e asaj gjyse shtatorit nuk kishin mrritë endë me i lã vilet e rrushit e me i ajun lumet. Me të zi mund u çova, e mora rrugën kah vau: krejt i shkallmuem brijësh, lagë e ndragë petkash e zbye fund e maie prej asi lymë së ndytë.

Ata dy burrat ishin tue ikë gjithsa ku mundëshin; vajza e voglë ishte larg; era frynte edhe ma furishëm, gati si e idhnue me për plogëshinë e rëvet. Kurrujshend nuk kishte ndërrue mbë shekull.

Nesër — thaçë vetë me vedi — është dita 4 shtatuer!

Gj. Papini

21. - Si majmunat

(SHEMBËLLTVRË)

U a kalxonte të rivet ai pedagogu i madh i she-
kullit të kaluem, Sh. Gj. Bosku.

Nji asi tregtarësh së vogjël, një *matrapaz*, shkante prej një vendi në tjetrin, tue bartë në shpinë krejt gjân e tregtizës së vet. Nji herë e paska pas' xanë nata në rrugë fort para se me u kapë n'atë katund, ku donte me u ndalë. Ishte vera e madhe; në qiellë shkëlxente hana e plotë, e tregtari, lodhë sikurse ishte, u ul me fjetë nën degët e hapta të një rrapi qindvjeçuer. Për mos me i bà keq lagështina e natës, xjerrë prej koshit një kapelë të lehtë, — një si qeleshe — që kishte me veti plot, e rrasë në krye, edhe flën.

Tashti, shi asait paska pas' kenë vendi i majmunave; e degët e asaj lande ku ishte tue fjetë tregtari, ishin mbushë me ta. Prej së natit këta e kishin vù n'oroe niçin e huej tue e xjerrë e tue vù mbë krye kapelën. Të ngacmuemë prej instiktit a zekthit me bà shka të shoñin, fillojn një kah një me zdrypë prej landet. Bar-

dorë ma parë njëni prej sish: shkon te koshi, e me kambë kërkon e e gjën një aso kësulash. E ven në krye, edhe, velimë, këcen mbi degët e rrapit.

M'atëherë tjerët, patën keq me e pà shoqin e vet, se të gjithë zdrypën e e rrethuen atë kosh qelesesh. E loja s'prani, deri që s'lán mbrendë një për farë.

Tregtari ndërkaq flente katërmëdhelësh, e majmunat, edhe ata, atë natë për ma të parën herë në jetë të vet, po flëshin me kapela në krye, a s'ishin zotni...

Pa ague mirë drita, tregtari çohet prej gjumit e e fillon me u shtërngue, për me vijue rrugën. Por, sa s'u disprue qygari, kur e pau se i a kishin vjedhë të gjitha kapelat!...

"I mjeri unë — bërtiti më paskan grabitë hajnat!... Më paskan fikë, he këta ...mos i fiktë Zo:1!"

Por, si u mendue sa grimia, i a bani: "A ka se si me pas' kenë hajnat?... Paj, këta, me pas' dashhtë me më vjedhë, m'i kishin marrë edhe teshat tjera me gjithë kosh, e jo vetëm kapelat!..."

N'atë ças i shkojn syt nat, edhe shef të gjithë majmunat me kapela në krye!

"Ah, — thotë — këta fagezezë paskan kenë?!... Primi, se tash po ju a ndreqi vetë!"

Merr ei giuen në peshë, kapë një daiak të gjatë, kin po i turis e po i ngushtoj t'a lëshojshin në tokë prën. Por ata s'merrshin vesh: Hiedheshin me ato qeleshe në krye gemb në gemb, si me dashhtë me luejtë me të.

Dy orë rresht matrapazi i shkretë luftoi me ta, për me i xjerrë kapelat; por s'kije send. Kugë e ndëzë në fetyrë, i kullojshin dërsët si pika e shiut. Për fund, i dispruem fare, u lëshue sa gjanë gjatë mbi bër, për me marrë pak frymë; edhe, kah ban me u ulë, i jepet me e hjedhë me tur në tokë kësulën që kishte në krye.

A e pân, a s'e pân majmunat? Të gjithë për një herë u vùn me bà si ai: I flakruen në tokë njëziti kapelat; një s'mbet pa e hjekë, tue i a ngushllue kështu zemrën tregtarit të mjerrë!

...Krejt njëшту si majmunat, — shtonte Bosku — janë edhe fëmija. Bân shka të shoñin se bân tjerët: të mirën e të keqen. E këtë sidomos, të keqen, ma fort se të mirën!

22. - Legjenda e Shtypit

Nji ditë kryetarit të djemënvet i paska këcye nji mërzi e madhe; edhe, thonë, se prej disprimit rriete tue turfullue për mënerë në frocin e zjarret të vetin. Shkaku?

— Qe.

Kishite rá në mendim, pse numri i miqvet shkonte për ditë tue u pakue. Njerzët, d. m. th. s'po ishin tue ardhë me i a bā shoqni aq me shumicë, sa ai dishronte.

N'atë mbretain e territ bani nji mbledhje të për-gjithët; edhe, si i pau rreth vedit tëtanë, djemënt e mëdhaj e ata ma të vogjëlt, muer fjalën e tha: "Po ndigjoni, or shokë! Punët i kemi keq! Se shka është, unë nuk e di; veç ju bani mirë me u shpërdá nji herë të gjithë si jeni nëpër shekull. Mendoniu gjithsi të dijni; gjeni ndonji mënyrë të ré! Është puna juë; veç unë due prej jush, të më bieni këtu shpirtën sa ma shumë!"

Si ushtarë besnikë, ulën kryet edhe u nisën me e cue në vend urdhënin e prisit të vet. Mbas do kohe nji mbas nji u bashkuen, për t'i dalë në rraportë koma-ndarit, mbi shka kishin veprue se i cili.

Njeni tha: "Kam kenë në nji kuvend të madh fretësh, edhe kam bā ç'mos, për me i habitë, ndërsa thojshin Oficen... Mandej kam hi në nji kishë munge-shash, edhe, për me i pëshiellue e me i bā me qeshë, u kam shite nëpër banka nji micë! Por, mjerisht, s'më ka dalë me bā gjā."

I a priti tjetri: "Unë kam kenë në katund, edhe jam mundue gjithsa kam dijtë, për me e cue peshë po-pullin kundra Pritit. Dishka më ka dalë me bā, por jo shka kam pas' kujtue." — U cue e tha i treti: "Pa hjehtë fort keq, më ka dalë me ngrehë në kambë nji shoqni të madhe cubash?"

Edhe kështu, njeni mbas tjetrit, se i cili i kalxonte ato dredhit e fitoret e veta.

Djali i madh, ai plaku, kishite ndëjë e po ndigjionte pa zā; por shifej se nuk i bāhej zemra.

Ndërkaq çohet e po i del para nji djall i vogël me nji fletë të madhe në dorë. Se shka ishte shkruar mbrendë n'atë letrë, nuk dihej, pse e kishite bā gyp. Mbassi foli njëherë e i a dha, për me e qitë në shesh

atë mjeshtrin e dredhin e vet, e hapi atë gyp edhe i dftoi kryekomandarit nji fletore me nandëqindmijë faqe të zeza mbrendë, e: "Qe, — i a bani — nëpër mjet të njikësaj më ka dalë me fitue shum: kam shpërdá diku, në nji skāi të botës, gabimin e shnjerrzimin!"

— "Uh, iy të lumtë, more biri jem! — bërtiti prej gëzimit djalli i madh. — Se ti i a kë gjete përjmimend puçën! Meriton çmimin e parë!" — E u cue me e marrë ngrykë.

E kishite arrësye ajo dhelpën e vjetër. Sigurisht qi shumë herë shkrimet e këgja bājn dam ma tepër, se tundimet e kurthat qi i ngrehin nierit çetat e palodhës shme të banorvet të territ.

Në këtë pikë të gjithë, miku e anmiku, biejn në godi; d. m. th. tue i dhanë kryet e vendit, ma të madden randsi shtypit.

Thonte nji ditë në lozhen e Parisit nji mason: "S'është gjā ari, s'është gjā parti; shtypi sod është gjithë-shka. Të keni në dorë ju fletoret, e siellni gjithsi t'a dueni mendimin e publikut: zotnori botën!"

Në nji ligjiratë *Imzol Keteler*, Arqipeshkëvi i përmendun i Magoncës, tha ndër tjerat: "Po të kthente sod edhe nji herë Sh. Pali në shekull, kishite me u bā gazetar!" — Mjesa *Kard. Mercier*, filozofi i madh i këtyne ditve, nuk dresht se po gabohet kur shkrou: "Nji kishë ma pak, por nji fletore të mirë ma shumë!"

Përparandëj ndër shumë krahina të botës së banueme bante namin malaria e lëngimi; përse?... Shkaku i kënetavet e i brakavel qi kishin për rreth. Morën e i thán këto, edhe smunda u zhduk.

Kështu është edhe puna e shtypit të dobët. Miskrobët e shkrimevet të këgja përhapen e depërtojn gjithkund tue helmatisë, si pa u kujtue njeri, zemrat e lexuesvet. Lypet gjithmonë ujët e shëndoshët, fletoret e librat e pastër, për me u pruejtë prej smundevet të zemrës.

23. - Në drilën e kandilin të vojit

(NOVELË)

Porsa e pash tem vllë atë natë, ngava e mora ngrykë. I thaçë:

— A din gjà, se unë e kam përshëndetë, i kam folë edhe e kam falë?

— Uh, sa mirë po më vjen! Po elë, si kje puna?

— S' di, s' di; veç se jam kthye, edhe pa pritë pa kujtue. Zoti, duehet me thanë, m'a pruni mbarë.

Tashti, lum vllau, e kë marrë vesh, se si ka kenë puna që kjeçë idhnue me të ka një muej e më. Mendja më thonte se për të gjallë s' do t' u paitoshin ma.

E pra, si jemi dashtë dikur! Kaq ma, sa thojshem, se kurr, kurr s' do t' u dajshim. Por, qe. U prish miq-sija, e u prish keqas.

Që prej aso ditë, deri me shëndet nuk ishem kurr kund. Nuk di; veç se ndërkaq një zà e ndiejshem për mbrenda që me lherete pa dà: "Këqyr e ndregu me të, se fajin ma të madhin e kë ti."

Por shka t' i bájsh mendes!... Kush? — thojshem

— Unë me u përvù, unë me i rà *pardon* atij!...

Po të kalxoj shkurt, ishem keq. Diftoheshem i egër, e ndoshia tepër i padrejtë me mikun tem, i cili, e shishshem, se kërkonte e donte me u pajtue.

* *

Parmbramit më rà puna me u kthye paksi vonë në shpi. Me gjithëkëta, tue e pà se ishte çllë dera e kishës, hina. Nuk e di, veç ndiejshem nevojë me i thanë dy kokrra uratë, në vetmi, larg zhurmës së she-kullit, në terrinën e mbrames.

I u avila ëlterit të madh. Ecshe me në maje të gishtavet, si me drashtë mos të çoj kend prej gjumit. E s' më biente ndër mendë, se Ai i vetmi që gjindej në kishë, nuk flente kurr.

N' atë vetmi, më dukej veltja si t' ishem në një jetë tjetër.

E mendojshem: Këqyre, një mbret, Mbreti ma i madh i rrozullimit, mblye prej harreset, jeton në terr,

që tierët të gjëin *drilën*; drilën që lën prej territ, si xen fill *jeta* prej deket.

Xuna vend, në kambë. Para veitit nuk shishshem tjetër, veç një shkëndi dritet, sa syni i peshkut. Dritë e kuqe, që drithej si hyt në kupën e qiellës. E vogël sa grima, vezullonte poshtë gadi në tokë, afër Mbretit. Por për atëherë viente një hyll i tokës, gatue prej dore së nierit, njëqind herë ma fort se hyt e qiellit. Ishte i vetmi shëj i gjallë nderimit, që shkëlxente pranë Mbretit në terr.

* *

Rash në gjuhë e e pështeta kryet. Nuk e di, veç kurr si m' atë ças s' m' u duk e kiarë madhnija e Zotit. Aq, sa më hini disi friga, tue e pà vetin, sa i vogël ishem, se nuk ishem kurr gjà!...

Edhe aty e ndjeva ma të fortë se kurr zanin e mbrendëshëm, i cili më kishte therë sa e sa herë. M' u bà si t' a shishshem me sy ish-mikun tem. Vetëm njëatë herë e kuptova arësyes, pse i madh! Zot më kishte thirrë në shpin e vet.

As nuk mund të di; sa ndëja aty para ëlterit. Më bien në mendë vetëm, se erdhën e të m' u perzien në fantazin teme njëmijë kujtime, gjithëfatësh. Me duetën para miqë e shokë, gjithnduer të çyrash, burra e grà, meshatarë e mbëkatnorë e fëmijë...

Në mjedis të tynve pash të drejtin, me di *kryq* të madh mbë krah. Edhe mendova, se ai, që kishte marrë rrugën ashtu i ngarkuem kañ Golgota, për me deké i mbëthyer mbi mbi atë kryq, ishte vetë Mbreti i qiejllorvet, zdrypun për me u prù nierzvet jetën.

E m' u bà, si t' i ndiejshem kjarë ato fjalë: *Fali, o Ai...*

I drejti — thaçë — ishte tue i falë ata anmijët e vet, e unë, mbëkatnuer, nuk dojshem me e falun vëllan tem?

M' u zhgreh vaj. Kjaava, perse i drejti kishte deké për mue.

Dje e ndesha rrugës anmikun tem.

Si gjithmonë, ai më përshëndeti ma i pari, kujionte se unë gjithënjë, as me sy s' do t' a shikojshem. Por jo;

krejt për kundra, ngava e i dola para. E ndala, edhe nisa me folë me të.

Veç një Zot e din si m' u bā n' atë ças. Për pakë gjā sa s' kjeçë tue i rā vetë në gjiūj përpara, me i lypë të falun.

I mora dorën, e ai m' a bani: "Mē fal! Tē kam pritë; e kam dijtë se do të vishë..."

Mē shpëtuen lott prej gëzimit! E ndërsa çuditëhem vetë me veti, sa i mirë āst Zoti, ai *miku jem*, me buzë në gaz m' i lëshoi këto fjalë: "Mbramë vonë, mbas kumbonësh, nësa ti luteshe para tabernakullit, unë ishem mbas teje në një skut, tue e lutun Jezun për ty".

E atëherë mora veshit gjithëshka...

23. - Fëmijë i kē gjithi t' i dësh

(*THALBI I NJIS ROMANVI*)

Nji tregiār i madh i Bruxelles, nier ritë pa religjon, martohet me një grue të krishtenë e t' edukueme mbas parimesh unjillore.

Ma të parën të prende ndodhë një idhnim; përse grueja, pa mendue, ka bā gadi haenat e mjesditës me peshk. I shoqi, q' s' don me ditë për këto punë, çon shërbtorin në ma t' atërmen lokandë me i blë haena me mish.

Vjen e Diellja, e sē shoqes i bien një idhnim edhe ma i madh, kah i duehet me u nisë me të shoqin nade heret për një udhëm të gjatë; ksh'u q' rin pa pā Meshë.

Kalojn ditët. Kur u falë Zoti ma të parin fëmijë, qe prap një trazim edhe ma i zi; përse i ai nuk len kursi me çue e me e pagzue. Kiān e ama e kërkon me i a gjuetë kohën, për me e çue në kishë e me e pagzue tinsë. I shoqi i bien n' erë kësaj pune, edhe i ven rojen, mos të ndodhë gjā; mu, për me kenë ma i sigurtë, merr e e çon fëmijën, pa ditë e shoqia, në një shpi q' kishite në katund. Aty, grāt q' e marrin në dorë zim foshnjen, ndiejn edhe idhnimin e s' amës për punë të pagzimt. E çojn prandej, fëmijën në kishë të famullis.

1) P. Sagehomme, *Les deux empreintes*, Namur: 1924.

për me e ligjue. Edhe, për me i a bā zemrën s' amës, marrin e i dergojn dishmin e pagzimt. Me këtë sigurim në dorë grueja i premtion të shoqit, se s' e ka ma menden me e pagzue djalin; edhe kështu fëmijën prej katundit e kthejn në shpi.

I ati, shend e verë për këtë fitore, i thotë grues: Maksin e vogël m' a len e mos m' u përziej, se due me e ritë vetë ashtu mbas parimesh sē mija. Kur të na lēj një vajzë, kam me t' a lanë ty me e ritë gjithsi të dësh ti.

Por e ama, gjithmonë tinsë t' et, e mēson fëmijën me bā kryq, edhe ndonji uratë të vogël. Katër vjeç e ven, një ditë festë, me hangrë me tjerë në sofrë. I vocrri, porsa ulet më karrigë, fillon e ban kryq, edhe me zā të hollë thotë: *O Zot, bekoje prej sē natit këtë shiūitēn tanë!* Dridhet në zemrë e ama e shkretë, mjesa i ati si i tērbuem i a një fëmijës për krahit, e pezull u a lëshon ndër duert shërbtorvet, me urdhën t' a çojn për pendesë me fjetë pa hangrë.

Bāhet me plasë i ati, kur sheh se i a kanë... prishë djaln me këso mēsimesh. Nisë prandej, me ndëjë vetëm me Maksin e vogël, edhe ban ç' mos, për me i a tretë, tue vū në lojë sendet q' i kishite mēsure e ama. Bie një ditë e dy; edhe i a del njimend me e bā për vedi.

Nji natë e ama, tue e vū me fjetë, i a qet në mendë fëmijës me i thanë uratët e mbrames; por ky fillon me ngrehë hundët e si në llasim i a ban:

— Jo, nuk tham uratët!

— Po pse? — e pvetë tue u mnervue e ama.

— Pse baba thotë, se me thanë uratë āst një punë qesharake, një punë grāsh; s' āst gjā për mue, q' jam bā burrë...

* * *

U falë Zoti ma vonë një vajzë, edhe i shoqi i len dorë të lirë grues me çue e me e pagzue e me e ritë mbas parimesh sē veta.

Marija e vogël vjen e mbarë e e mirë, e tue u bā përherë e ma e pëdyqeshme, si per sy të Zotit, si për zemrë të prindes: një ējell i vërtetë, e kreji ndry-

shej prej të vllaut, që shkonte tue u praksue për ditë e ma fort. Përse Maksi rritet krye në veti, s'i ndigjonte as s'i a kishite kurrkuj, përbuzte e bante n' asgjë deri punët ma me randsi.

E aq shkoi puna tue u trashë, sa që deri i ati, i cili dikur kënaqej kah e ndiente të birin tue folë ashtu lã e pa lã, tash filloi me rã në mendim e me e pã, se me ato farë mësimesh e lirisht kishite marrë në qafë vetin edhe të birin. Vuni atbotë gishtin në tambehtë, edhe, tue krahase tue prunt e llasuem të djalit me urti e virtyt të vajzës, e pau se me ato parimet liberale të vetat e kishite gabim. Edhe aq i u mbush mendja, sa, kur leu një djalë tjetër, Renati, vetë i tha së shogës me çue e me e pagzue. Bani edhe ma tepër: I vojt n' odë t'et, një plak i shplakun, — i cili dikur e kishite pasë rritë edhe atë në pabesim, e tash e kalonte jetën si parasit e tue hungreve gjithë ditën e nderme, — edhe i tha:

— Ti do të vijsh me m'a mbajtë në pagzim djalin.

— Shka? Vetë me u bã nun?

— Posi, ti m'a kë detyrë ketë gjã.

— Po pse?

— Pse ti mue më kë rritë si berr, pa besim. Ti për veti kë pasë prindë të krishtenë, të cilët me she-mbull e mësimet të veta të kanë vù për udhë të Zoitt. Mësa mue s'kë bã tjetër, veç tue më dhanë shkandull e tue më msue shka s'kishite hije për një babë fëmijsh; kështu që tash më kë lanë mbë zall e të ligshuem, kah nuk diq me u dhanë majë e me u bã báll tallazevet të jetës. Ti më paq në qafë!

Uli kryet plakun, kah s' dinte si me i dalë zot vetit kundrejt një ankimi kaq me vend. Pa fjalë u çue e shkoi me e mbajtë në pagzim nipin e vogël.

* * *

Nanën e shkrete s'e lente kurrkund e keqja e djalit të madh, Maksit. Kaq ma, sa prej idhnimit u smu e u bã e dekës. Ndër ato çaset e mbrame me gojë të vet i lypj Sakramendet. Kur e vojojn, gjinden aty n' odë të saj, të pikluemë në zëmër e rã në dy gjyjt e mëdhaj, Marija e Renati; i ati, edhe ai rin aty si i tretun ndër

mendime. Gjindet pranë edhe djali i madh, Maksi; i cili, si i huirjem, s' derdhë pikë lodjet.

Ndërsa i ati bashkë me Renatin janë në qytet, e smuta jep shpirt, tue pasë tu kryet Marin e Renatin. Maksi, kur merr lajmin e dekës së s'amës, e ndien fort; edhe kaq vien e mnerohet, sa nuk i ban zemra as me shku me e pã nanën për së dekunit.

Të shoqin, sa s'kije tue e kapë një send. Kthen pa frymë në shpi, edhe porsa nijet nalt, shkon e bie në dy gjyjt para shtrait së së dekunes. I a merr dorën e ngjime, edhe i thotë:

„Qe, o grue bujare: me e dijtë ti, sa keq më ka zemra në ketë ças! Krenia nuk më la me të thanë sa kje gjallë, shka jam tue të thanë tash për së dekunit. Ndiej: Un besoj në Zoitin, edhe besoj ma së fortit prej punës sate. Jo; mos t'ishite Zoti, shpirtën kaq të bukur, si i yti, kur s'kishin me mundun me kenë mbi fëtyrë të tokës... Po të premtoj e po përbetohem, se do të vëhem soddit e mbrapa për rrugë të Zoitt. T'a dhacë fjalën, se Marin e Renatin do të vijoj me i rritun në religion; sa për punë të Maksit, do të báj ç'mos me e prù edhe atë në fije... në mos kjoftë tepër vonë!“

Çohet në kambë. Kur ban me dalë për deret, ndeshet në Marin, e cila, zhgrehë në vaji, e merr ngrykë. Babës së shkrete n'atë ngushitcë i bien ndër mendë një gjã: me e thirrë Zoitin në ndihmë.

— Moj bijë, ti din, unë jo; m'a mëso ndonji urratë, t'a thomi së bashkut. Vetëm ai i Lumi, kurrkush tjetër s'mund të na ngushillojë në ketë rasë.

* * *

Me ndihmën e Maris e të Renatit i ati fillon e vëhet për fije, tue i rã mbrapa shpirtit.

Ndër pushime të Pashkvet i kapë nëpër dorë letrat e shkrimet e së shogës. U prë kur ndër tjera gjeti edhe dishmin e pagzimit të Maksit.

I bien në mendë një punë. Thotë: Kushedi, me pasë për t'i a dftue ketë dishmi, ndoshta, dishka kishite me u trandë ai fatzi. E thretet m' anesh edhe i kalxon se asht i pagzue.

Por Maksi nuk xehet për këtë punë, as s' e çan kryet. Zemra e tij tashma është bërë gurr e s' ndien; veç.. a kë me i dhanë pare e me bërë qet?... Njëkëtë; për tjetra, edhe ma punë shpirtit, që s' i kupton aspak.

— Shka më duhet mue, a jam pagzue, a jo! — i a ban tue rruhtë krahët.

T'et i therrë zemra e thotë: Mirë e kam; fajit është i jemi!

* * *

Renati ndërkaq ka rënë ndër 10 vjetat. Me ndihmën e së motrës i gatohet e ban, si një ëjell, Kungimin e parë. Fill mbas shkon internist në një konvik të mirë.

Aty vjen tue e goditë përherë e ma tepër karak-terin. Në valën e rinis mandej, dishiplinon ndiesit ep-suet e natyrës, mësohet me e çue gjithmonë mendimin kah punët e natës, burnore e të pastra, tue e thye e tue e vënë për një vullëndesën.

Kur kohën e lirimevet kthehet në shpirt, dftohet fort i dashtun e i njerzishëm me të gjithë, posaçë me t'ân. I cili, tue e përdalun se i është rritë aq i mirë, përballohet e thotë: Si mos t' ishte i villau i Maksit, i atij nieri të pazemrë e plot vese?... T' i kishem pasë, i mjeri, këto mendë që kam sot, edhe atë tjetrin do t' a kishem tash njëшту, si këtë!...

Hija e nanës së dekun mbretinon në atë familje. Marija i a ka prë — si i thonë — kryet s' amës. Asaj i ka mbetë në dorë shpirti; ajo është ëjlli që e ruen e e ngushllon.

* * *

Shpërthen lufta europiane. Belgji është shkelë e kryeqyteti, Brukselles, është pushtue prej ushtrisë gjermane. Maksi aso ditësh ka mbushë 28 vjetat; por, as s' ka shëndet, as s' i punon zemra me u shkruar ushtër. Ndërsa alidheu është tue derdhë gjakun, për me e mbajtë larg armikut, ky, djalë i ri në ma të mirën kohë, rrin mëshetas në kryeqytet, tue luejtë spathish!

T'et i vjen me plisë prej marrjet, tue e përdalo- shtësin e jetën e tyrpëshme që kalonte i biri ndër ato orë tragjike; edhe një ditë s' mund u durue pa i thanë:

— Po ti, e drejta, kur e kë qitë cekën me i dhanë fund?

— Si?... Kuj me i dhanë fund?

— Njëkësaj jete për fage të zezë që jë tue kalue!... Po a s' të vjen marre prej veit tue përdalo baba fëmijsh fort ma të ri se ti, që jën familjet e veta, e ngasin me i dalë zot alidheut?... Ndërsa ata derdhin gjakun atje në ballin e luftës, ti më rrin e në tallesh kafetev e sku- tavet tue luejtë, tue këçye, tue përdalo e tue shnierue ve- tin e tue qitë në baltë ndërën e familjes!... Marre e fage e zezë për ty!... Por, s' kë faj ti, birë. Unë e kam bërë fajin, edhe unë do t' a lëj. M' u hieq, e mos të të shof ma me sy!...

* * *

Maksi largohet. Për fjalët e t'et s' kuqet grimën.

As s' e çan kryet për marrë, mjaft të pështojë me lëkurë! Për kundra, i ati në këtë rase dftohet përmimend burrë. Para fotografis së së shogës shkon e i thotë për- vajshëm këto fjalë: „Prej së natit, ku ti tash banon, mos u çudit tue më, përdalo se po shkoj me e çue në vend shka kam vendue. Më duhet mue me e shpërbye me gjak tem jetën e mbapështë të natit, që unë rrita aq keq! Për faj tem ai sot nuk ka, as vullëndesë, as marre, as ndërgegje! I a bana vetit, unë prandej edhe do t' a hëk!...“ Me atë fill shkon e paraqitet si vullëndetër në zy- ren e komitetit sekret. Ndërrohet petkash, e me rrezik të jetës kalon ballin e luftës. Del në Francë; e aty e vën si kryetar në një fabrikë armësh.

Të bijvet nuk u thotë gjë; veç, para se me u nisë u lën një letër, me të cilën i a lëshon Maris në dorë krejt sundimin e shpirtit; ndërsa bankës i çon një shkresë tue e porositë, që Maksit t' i kalohej muej për muej një shumë e caktueme së hollash fort ma e vogël se parandej.

* * *

Kur e marrin vesh punën e largimit t'et Marija e Renati, kjaia e shtien idhnim të madh; Maksi, vagon- bond, nuk xehet. I vetmi send që e qet në kujdes është, se s' din si ka me i a bërë tash me luejtë, mbassi i ati i a ka pakue shumën muejore.

Por vesi e vërbon.

Njai Maksi, qi dikur i kishte pas' vjedhë së mo trës rrelikën arit e vojtë e shihtë, për me lã shka kishte lanë në lojë një natë, lash s' ka marre me shihtë në dorë të holla të fitueme në mënyrën ma të poshtëmen!

Shka shkon e mendon fageziu? Bãhet spiũ... Në zyren e mëshehët t' ushtrisë annike qi kishte pushue veandin, s' i vjen tyrr me paditë vllazënt e shokët e vet. Marija e Renati dishka i biejn n' erë punës, edhe bãhen me plasë prej idhnimit.

Por, nuk e len me kaq.

Renati, sado fort i rí, shkruhet vullëndetar për me u shërbye të varruemvet. T'i kapmen 17 vjetët paraqitet në zyren sekrete të rekrutimit. Merr pushkën, edhe, kur ban me e kalue kufinin e me dalë në Francë... qe se ushtarët gjermanë, vù në rojë aty n' atë shiegmbas keshillit të Maksit, për me rrujtë mos t' a shkapërcejn vullëndetarët belgjë, e ndalin e e bájn rob vetë të pëstin.

Kur Maksi merr vesh, se ndër ata kishte kenë i vllau, tyrpënohet, i dhimbet, e në kulmin e desprimit don me mbytë vedin. E dikton e motra, Marija, edhe i a mëshehë revolverin. E merr me të mirë e i flet me t' ambëlë aq, sa dalë-kadalë i a then menden e e bjen në fije.

* * *

Por një lajm tjetër shkrepí si rrëfjeia mbi kryet e këtij fatziu, Maksit. Nji kapelan ushtrijet i bjen familjes lajmin se Renatin, dënue per deké, e kanë mushketatë ndër ato ditë. Tue i a diffue ketë lajm të zi, kapelani i dorzon Maksit edhe një letër të shkrueme prej dialocit fatoz, në të cilën i thotë: "Vllá i dashatun, këgyr e mos u dispro, kur të ndiejsh se më kanë vrá. Kam me u lutë për ty në Parriz. Banu i mirë, m' a xen vendin në familje e ngushlloje babën e motrën.

yt vllá Renati

Këto fjalë e prekin në zemrë atë fagezi, edhe aty për aty përmbi njahtë letrë ban bë me u kthye prej Zoit.

* * *

Ndërrojn punët, gjermanët e lírojn Belgiin; prân lufta, e vendohet pagja.

Plaku, i ati, kitehet në shpí e aty merr vesh për deken e të shuemit Renat.

Porse Marija i a ka dhanë besën të vllaut, se baba kurr s' do t' a marrí vesh të prej gojë së saj, se ai, Maksi vetë ka kenë tradhtari i Renatit. Me dorë në bë motra i a kishte premtime, edhe e mbajti fjalën.

Kur piegen së parit basikë, Marija me urtin e vet kishte ditë aq mirë me i bã gati, sa të dy, at e bir u rrokën për mallëshëm.

— Bir i dashatun, si të kam?

— Ah, morë baobë, me e ditë ti shka ka vuerjtë kjo zemrë!

...Ndërkaq Maksi ka rá në fije, asht vù përímend me i ndreqë gabimet e 28 vjetrvet të kalueme marrisht.

I ati, qi ka xanë në shpinë të vet me u bã i kështenë si duehet, gëzohet në zemrë të vet tue e pá të birin kah mundohet aq fort me u qortue. Porse mendimi i Renatit të shkretë e i së bijës s' e len kurkund, e shpesh ndiehet tue thanë vetë me veti: *Renati, Marija... ata kanë kenë tjetër brumë?*

Sagehomme

24. - Gjethët e drandofilles

(NOVELLË)

— Kur asht dita e Korpit të Krishtit, nanë? — pveni Çezarina me një fije zanit.

E ama, qi i rrinte aty bri shtratit tue qepë dishka, bani se s' ndjeu. I dhimbet tepër ai fëmijë, e ruehet fort, mos me xanë nder sý të saj sende qi mund t' a përmallojshin.

E shkreta Çezarinë! Kush i kishte mendët e saja? Njashu e ligë, me 39 gradë ethe, i biente ndër mendë për Procejonin e Korpit të Krishtit!

Derí atë ditë, t' Eftën e të Shëlbuemit, me e pasë

pa: Shëndosh si molla! Fëmijë i shkathët, i gjallë; kur ecte, thue, se po fluturon, jo ndryshej. Gjithkund e para: Në shkollë, në Shogni, në lojë.

E tash, ishin mbushë dy javë, që se s'kishte muncun një herë, me thanë, me e çue kryet prej së shtruesmjet. Faget, kuq si coha; ballin, gacë; kollin i sāj, me t' a këputë shpirtin.

Ditën e parë kur e pau doktori, s'e pruni gjithaq keq punën e saj: Eh, kurgjā! — i tha s' amës — diku tek është ftofë tue luejtë. Æsht djerse; mandej, si fëmija, ka ndëjë n' erë, edhe keshu...

Por, kur çuen e e muerën për së dytill mbas njëa pësë ditësh, atbotë po, e pau edhe ai, se s' ishte punë flamet. I shkrou një riqetë të gjatë për bronko-polmonitë, tue i dhanë me gojë shumë porosi s' amës; ndër tjera, t' i ruejtte fëmijt, mos t' i shkoishin n' odë së ligës.

Mjerisht ishte vonë. Smundja tashma ishte tue e bā të vetën e s' e pritte gjā.

— Po ty edhe njëherë, nanë, të pvetā: Kur është Korpi i Krishitit?

— Qe, pra: Shka është sod? E ëjtë... Sod një javë.

— Ndiej, nanë, shka deshta me të thanë: Vjet, a të bjën ndër mendë? Jam kenë bā ëjell. Shkojshe gjithë rrugës tue qitë lue, kah do të kalonte Krishiti: Aspak s' kam pas' kenë lodhë. Por sivjet... Po pse, nanë, pse nuk më shëndoshë Krishiti! E pra, mjaft, mjaft i jam luë. Shka ka qi s' më ndigjon?...

— Krishiti, moj njome, ty të don fort. Veq, a e sheh si rin ai vetë mbë kryq, mbërthye me gozhda? Niashtu edhe miqët e vet i don me i pasë shokë ndër krygja, qi t' i përgjasin sa ma fort, në gjithëshka. Qe, krygja jote: shtrati. Qe gozhdat e tua: dhimbat e ethet. Kurr s' kë kenë ma atër Krishitit, po të tham vetë, sa ndër këto ditë. Po, moj Rinë, po; Jezu Krishiti të don fort ty!... Por ti, tash po shëndoshesh, e prap tash bāhesh ëjell. Do të shkoj vetë e do të flas me Mungesha.

— Jo, jo. Tash jam rritë, s' due me u bā ma ëjell... Mandej ti, nanë, a kë harrue se unë jam Benjaminë? S' m' a kë pā medajën me kordele të kuge? E kam mbë-lue në komo bashkë me uratë.

— Uh, po njimendi!

— Mirë, por unë deshta me të thanë një tjerë gjā: Të diellë qi të vijë kena mbledhjen e Shognis. A thue ban, nanë, me e çue Marin te Padria e t' a lusë qi të m' a bieje Kungimin këtu në shpi?

— S' është punë Marijet kjo, moj Rinë. Tash shkoj vetë ndër Mungesha e tash t' a ndregi kenë punë me Madrën.

— Po nanë, ej: Ku janë Marija e Lini, qi s' i shof kah ditë? A janë të ligjë edhe ata?

— Jo, moj Rinë; por, kur vijin ata prej shkollet, shumë herë ty të gjëjn fjetë. Mandej... ata bërtasin e losin e bājn zhurmë, e për ty ka thanë doktori, me ndëjë sa ma fort në pushim: mos me folë shumë, se të ban keq.

— A?... Po mirë, pra.

Me kaq e la e s' e çoi ma gjatë. Mbas njëj grime i thotë s' amës:

— Po këqyr, nanë, a thue u bā koha me e pi barin?

— Ai pus barit, i idhët, tambëth, me një erë të randë: gjā mos me e shti në gojë. Por Çezarina, qyshtë ditën e parë e kishte bā ndjet mos me u ankue për kurgjā, me i bartë të gjitha për hatër të Krishitit; sidomos mos m' e kastigue nanën, e cila aq me dashëni i vinte rreth.

— Nanë ej, këqyr, shka më ka rā ndër mendë. Atë ditë, kur të siellet Proçesioni, kë me më qië në dritore kah rruga. Kë më m' a bā gati një zynabyt plot me gjethtë drandofillësh: Gjithëfarësh, të kuge, të bardha e të verda. Due me i biedhë me grusha shpejt e shpejt, sa të jët tue kalue lpushkëvi me Sakramend. M' a qit për atë ditë edhe kotullën e bardhë, edhe medajën e Shognis, edhe dorsat e bardha, edhe kundrat e bardha, edhe... krejt ma si jam kenë veshë ditën e Kungimit të Parë.

— Po, moj Rinë, të gjitha tash t' i ban gati nana, të gjitha! Por, pusho tash, se jë lodhë...

* * *

E ëjtja e Korpit të Krishitit.

Moti, si pishaj; dielli, me të djege. Ka vojte gadi l para mjesdittet. Proçesioni gjindet në gjysë të rrugës.

Kumbonët e Kishës së Franceskajvet tash u a kanë marrë rendin atyne të Kathedrales.

Zanet e argjanta të fëmijvet të shkollavet tingllojn herë palë e palë, herë përziehen me ato të klerit e të shoqni vet, herë i tretë era a i mbion ushlima e bandës.

— Hë, hë, nanë, po vijn! Qe xhakoi, qe Mesh-tarët, qe lpesbkëvi me Sakramend! — i a ban Lini e Marija, ajun s'yn prej vajit.

M'ato fjalë e ama, si ishte kenë përmbys tue kja, flakroi në kambë.

...Duerët në zemrë, gërshetue uralët e vogla ndër gishla, veshë me kotullën e kungimit të parë, medajën e Benjaminevet në fytyrë, dorsat e bardha, shtri mbi shtratin e bardhë, e shucmja Çezarinë po flente qetishtë... gjumit së përshëm.

I kishite rã përnjiment një hije ëiellore. Fëlyra e sãj, ma bardh se petku q' kishite mbë shtat, shëndritte e dante si t'ishite tue qeshë.

Mbi tavolinë, të kryet e shtralit, ishte zymbylli plot me drandofille; përzie, gjitharësh: të kuqe, të bardha...

E ama m'alëherë muer e mbushi grushlin, shkoi te dritësoria kah rruga, bani me i hjedhë kur kje koha; por... s'i punoi zemra. Shpërtheu në vajt, edhe nisi me dnësh të madhe. I u largue në të shpejtë dritësorë, mos t'a shifte kush. E, si i pat ato lule në grush, i lëshoi prap në zymbyl.

Kah i hodh me turr, dy gjethtë shkuen e rân mbi kaçurrelat e Çezarinës.

25. - Dý kulumrija!

(LEGJENDË)

Zoja, ndëjë nën palme alër kronit të Memfit, po qendiste një petk për Fëmiën hyjnuer.

Ndërkaq një kulumri çohet fluturim e vjen e i rin në krah. Zogu duke i lum, edhe s'e xente vendi vend prej gëzimit, kah Marija e merite me të mirë e i lëmonte puplat e bukra.

Nji tjetër përkundra... një kulumri me pupla të

ndritëshme edhe ajo, fluturoi përmbi një palme të natës aty për ball. Mjaft e ndolli Zoja e e thiri ma se një herë, por koi: Nuk ndigjonte me zdyrëp.

E marra! Tue bã në mende të vet, kujtonte se do t'ishite e lirë e ma mirë!

Tue ndie zanin e do zogjvet të këqij, q' gargaritshin mbi pullazin e një tempulli pagëish, vojti e u bã me ta.

Ne e parë këta e priën mirë. Krenare sikurse ishte, filloi me u ngrehë edhe ma tepër, kur nisiën me e lëvdue për puplat e bukra q' kishite. Por meherë e gjet e zeza.

Për kurrgjësend u xun ndër veit, edhe kulumis së shkretë i këcyen në zhel të gjitha së bashkut e e qukatën më shpejt. S' mjaftoi; një korb i zi si shjallë e kapi për kambësh e e hodh në një hurdhë me ujë të ndytë.

Kah mbaramia, si e turpënueme, u kthye mbi palmen afër shpis së Familjes shëjte. Por ishte bã... me t' u dhimbte! Humbë puplat ma të bukrat, nuk niftej shka ishte. Tue u dridhë prej friget, dikur muer zemrë e i kërsti me maje të shpejt xhamit të dritësorës. Sh. Jozefi duel e i a çili.

Krishitit të vogël i u dhimbte: Muer e i a lau puplat e zhyeme, edhe i a ktheu ato q' i a kishin pas' ndukë. I dha me hangrë, në një kupë bashkë me atë shogën tjetër, dromsa buket. Si e pau se u ngi, nisi me i folë: "Këqyr, mori e shkretë! Ti nuk e don edhe i rin larg Nanës seme. Ky është shëj i keq. Shkon e siellesh me zogjë e tempullit pagan të Memfit, në vend q' me ndëjë këtu me në, sikur jote motrë. Do t'a dësh, se aty gjendet buti *Horus*, me vampira e zogjë tjerë gobçarë, të cilët s'ruajn tjetër, veç me grabitë të pamendët."

Keshu e qortoi i Lumi: por, si me i folë murit? Kur ne e nesret nade Sh. Jozefi çili dritësoren, kulumrija prap kishite shkue me ata zogjë e këqij.

Në mbrame ishte bã... mos me pasë shka me pã në të. Gjihtënji u kthye njashu e zhyeme e e zezueme e shpuplueme e me danga gjakut në parzëm.

Nuk guxoi me kërstitë në dritësore, por shkoi e xuni vend mbi një landë.

Zoja, kur e pau, pati dhimbë për të prap; i bani

shëj me dorë me u ulë. Diku prej marrjet, ndoshta edhe prej kryeqesjet, nuk luejti vendit.

Ë thirrri edhe Fëmija, por kot.

Sh. Jozeti i qiti disa kokrra grunit para dritisorjet.

S'kie punë me u ulë.

Ndërkaq, pa pritë, një hüt i madh me flatrat e zeza, fluturoi prej tempullit të *Horus-it*, edhe erdh e ra te ku ishte kulumrija. I a niti në çapoj e e çoi mbi pullazin e tempullit, ku, tue e dërmishë mizorisht, e harrngri.

Zogu tieter, ndëje qetsisht në krah të Zojes, kishte pã gjithëshka. Ishte frigue, zemra e vogël e rrinthe shpejt e shpejt.

„Këqyrë, moj kulumri, — po i thotë Krishni — mos e harro kurr shka kë pã niftash. Huti, asht she-mbëlltyra e tunduesit, kulumrija, e shpirtit të nierit. Për në dëq mos me u bã preja e kashata e hutit, mos i u daj Nanës seme; afër Sai, nuk kë çka dron. Të gjën e zeza, vetëm kur t'i largohesh e t'i besojsh vetit!“

Kulumrija e vogël, uli kryet, si në shëj se e kishte marrë vesh, edhe plot uzdajë u struk në prëhën të Zojes... përmbi petkun qi po qindiste për të birin.

26. - Nji vizitë

(NOVELË)

Në *Notes-in* e vogël, ku shkonte dita me ditë tue shenjue ndodhit ma me randsi, Lezina, xanxe e së tretës normale, ndër tjera kishte shkruar:

„Die, 4 nanduer“, Mbasdite paksi vonë, kam shkue e i kam bã një vizitë Rozinës në shpi. Kjo shoqe klasiet dlkur, te cilën e kam pas' dashtë fort, tash disa ditë qi s'prân tue më thirrë. Edhe mue m'u mbush mendja dje qi s'kishim shkollë, me i a çue në vend dishirin. Me diffiue të drejtën, gati si përdhuani e me një gjysë zemret e bana ketë punë, pse Rozina m'a ka pas' prishë qyshë një ditë, kur ajo vuni në gaz do zakone të Shognis sonë. Shkova. Shpin — unë s' i a kam pas' pã kurr — përjmimend qi e kishte të bukur, të madhe, stolisë me

shumë elegancë; shkurt; një palac zotmish! Piktura të mocme e shirojë, aso s' ardhunash; tryesa e orendi të zgjedhuna: gjithëshkatja, punë e madhe, e vendue me shije.

Më përcuell shërbtorja e më çoi deri tu dera e saj. I krisëm një herë e dy; por kurkush s' na u përgjegji. Do të jët tue xanë, — i tham shërbtores — po shkoj ma mirë, mos t'a trazoj.

Nuk më la, por i a çiti kadalë derën edhe e pash Rozinën, ndëje pëshetie në një poltronë, gati si tue fjetë. Sa më hetoi, u mundue njëherë me e mëshehtë rivishtën me piktura, qi e kishte hapët mbi një libër shkollët.

I a lëshova në të shpejtë një sý odës për rreth, e m' u duk kaq e pëshjellueme prej librash e gazetash e pecash e petkash së hjedhuna andej e kënde, sa me një herë e kuptova se me kë kishem punë...

Porsa më pau, u çue, erdh me më marrë dorën edhe më vuni me ndëje afër vetit; gjithmonë me buzë në gaz, e ardhëshme; e e njerzishme, për ashtu s'ka, s'ka... me u habitë!

„Uh, Lezina!... Po ty, mirë se të ka prù Zoi ma një herë! Ka ditë qi të pres.“

S' diq se ç'farë pijet desht me më qitë; por unë nuk e kërkova. Më çoi te tavolina edhe nisi me m' i kalxue pikturat e asaj riviste, qi i a gjeçë hapët përpara. Zgërdhijej e s' i vinte marre me m' i zhvillue disa fëtyra të pafëtyrë...

E pau edhe ajo se unë s' ishem tue u kënaqë kurkund për ato marrina, edhe m'a bani:

„Qyqaria ti! Po a gjithënjë edhe tash kenke me frigën e bubazhelavet, qi mungeshat shkojn tue u a kalxue e tue turitë varzat në shkollë?... Uh, e mjere! Duket se s' kë kenë kurr pcrjashia; por po të dittoj vetë, se këtyne prallave s' u ven ma kush vesh. Sot ka n-të-r rue shekulli; e na, varzat e Shgypnis, nuk do të dahiemi me gisht... Ku duem me dalë na ma të mëcme se shogot në dhë të frangut!...“

Mandej, pa më lanë as kohë me i përgjegjë, ndërroi bisedë e filloi e më foli për lirime qi kishte kalue vjetin para në bieshkë, e nja dy a tri javë ndër bāja të detit. Më kalxoi edhe një punë jo fort të bukur, qi i

kishte ndodhë n' atë rasë; sado që unë s' dftlojshem fare interesimit me e ndie. Por, kur xori prej kashetlet do fotografija të vetat e të shognis me kostum të baltavet mue erdh e m' u kuq fetyra, s' dij a ma fort prej tyripit, a prej idhnimit. S' muja ma; por, si kiejë ndëje, flakrova në kambë e mësyna derën me dalë. Edhe unë çuditëm, si mund u prila pa ia thanë një dy fjalë si i lypie. I mora dorën ftoftas e, për deret e jashtë. U ula shkallëvet vetimë, si me pasë kend mbrapa.

Kur dola në rrugë, m' u bā se m' erdhi fryma.

Ishte një natë e kthiellte vjeshtet. Hyt vezullojshin gëzueshëm në kupën e qiellës. Vetëm, edhe mërztëshëm prej aso vizite së pakrypë, u përallova tue këqyrë qiellën e bukur, e m' u dha me dhanë: "Të lumët ju, o hyj; sa të ndritëshëm e të pastër jeni!... Sa bukurija e sa pastrija atje natë në qiellë... e sa balta e qëlbësina këtu te na në tokë!..."

27. Dý Nei Këshndellash

(NJI STUDENTI)

—...Tashma, me thanë të drejtën, festat kishtarë, ndër qytete sidomos, kanë dalë model! Nën gjithketë ditë përparimit, qytetnimit, dinamizmit, progresizmit, etj, etj, këto kanë nisë me u zbe a me e bjerre atë poezin e dikurshme!

— Njimmend? E pra, unë për veti s' e besoj.

Mund të duken ty ndoshia të veshkuna, të pa-kupit e melankonike këto ditë të mëdhaia: por, a e din, pse të paraqiten sod ty këso dore? Ndigjo këtu.

Tash jē i ri, në valën e jetës, si i thonë, fantazin plot me plane e projekte e dishire për t' i quem në vend porsa të bāhesh i zoi i vetit. Veq, a don të t' a tham një fjalë në vesh? Qe: Të gjitha njato ideale, që të vlojn sod si grēthit n' atë krye të mbliuem me shllungën e flokvet zezë, të gjitha janë tym e shumë; as s' i a bājn kurkund ngjat gëzimt të thjeshtë, që të provonte zemra atbotë, kur në votrën e familjes lushe të kremtet e moit. Mos prito e më ndiq.

* * *

Qyshë dy javë, katër përpara fillojsh me u a ndiem erën Këshndellavet. A të bien në mendë, si nisësh me vum m' anesh shka të falte kush, për me blē materialin e truporet e *bellemit*? Nijherë ato të Krishit: të vogël, të Zojës e te Sh. Jozefit; mandej shpellën, barit me beca kraheqafë tue i a que Krishit dhanit; mandej dele e lopë e kingja e viça. Apor i goditshë vetë e i prejshë me gërshanë shpijat e kartuçit, një me lloj kafjet; letrat e trasha, me të cilat ngrehshë male e bjeshkë të zbardhuana majesh me gëlqere a miell Venedikut, për me dajit kinse ka rā borë. E u mendojshë me e bā kronin tue qitë ujë, e mullinin me fletë tue u sjellë, e tuba Ejësh tue fluturue, ase tue ndëje pezull n' ajr. Së mbramit, shtrojën e *bellemit*. Këqyrshë me u a hiekë barin e ndritëshëm drūvet të lisit e të bungut, kur zhgar-konte në shpi a ndër fqij ndonji gomār prej Rranxash. E një ditë para se me i dhanun fund, me shokë mocet sate nade heret, me gjithë murrā, që t' a pinte fetyrën, mershe rrugën kah kodrat, ase kah Taraboshi, për të mbledhë bār të bukur prej shkrepash; e, pa e marrë në dorë acarimin e akullin, që t' i ngrinte gishtat e njo-më, ti u kthejshë kah shpija i ngarkuem e ngadhnys-hēm si nga preja e luftës!

E gatimet për rreth *bellemit* s' dijsin me mbarue kurr, u shlyjshin deri natën e Festës vonë mbas kumbonësh. Atëbotë, kur gjithëshkafja ishte plotsue, me i bā zā nanës ma përpara, për me ardhë e me t' a iniraturue mundin e sa ditve; mandej me i dalë para babës kur u kthente prej punet, e tjeret kush të qillonte.

Edhe ti, nëpër gjithë njata të ftoftë, tue u dritdhë rrijshe aty nën ahër me kambë mbē cēment, tue pritë e tue qitë ata që, shpesh veq për mos me t' a prishë ty, lējshin punët e vijshin me t' a pā *bellemin*. S' ishte kush me ty kur të lēvdjoshin, a bājshin si me u çuditë për sende të mrekullueshme që shishim, me gjithse, tue shkue, nuk e lējshin pa t' a bā porosin: Këqyr se po na djejë gjā!

Ndërkaq, tash e parë, edhe në valë të punës ty të hkte mendja tu zjazmi i madh me buzmin e Këshnde-

llavet, që të prille nalt, e te darka e Natës së madhe, te laknori, te qyshkeku e kështëjat e figët e mollat, bashkë me kangët baritore, që do të këndojsh me villa-zën e motra, tue pritur kumbonët e mjesnatës...

Me ndodhë që tash, në këtë natë motmollit, të përshiten ndër mendë festat e asaj kohe së prendume, të çohet malli, por në të shpejtë mundohesh me i a tretun vetit ato kujtime të largta, e thue: Ah, punë fëmijsh!

Edhë sod, që jë bërë i madh, ato gëzimet e thjeshta të vocrris kishesh me dashje në i a përti. Posil Veç mendon me i xëvendosue me punë ma të mëdha. Qyshë me kohë kë vù m'ëshon ndonji send për Natën e Krishilindies! Por jo për t' a shpenzue në prëhnin e famijes, me prindë të motnuemë në mies vllazënsh e motrash; mbrenda salonavet luksit të kafave, ndritë si ditën, me një rreth shokësh së zgjedhunë, aty të pëlqen sod me bërë Këshndellat!

Piano fortë e violina e radio aty s' pushojn tue u rër serenatavet e minuetavet; ndersa kamerierat, shpër-vjetë — si atë natë ma! — s' prajn tue çilë aso shishesh një mbas një, e tue prur, si mbas urdhënit, gjithënduerë ambelcinash, manikaretash e pemësh, etj. etj.: një bukuri veç me i pà me sy!

Ushiojn salonat prej kanget e gazit e fiale, e një-tje ma vonë, pa u bërë mjesnata, fillon balli! Shkëlxi mi e bukuri e këcimarvet, eleganca e sjelljevet e deligatesa e rëmbyeshe e lymve... shka me kenë!... me t' i marrë mendët e krës! Aq, sà, për një herë, mbrenda atij am-bjentit, të duket se jë... në pariz!

Sa bukuri! Ç' Këshndellat! Kesaj t' i thuesh festë!

...Por qe... se në një shëj kohet këcimarët e lodhunë, marrë mëç e tue dhinë, kthehen ndër vende; muzika vjen bërë përher e ma e flioshkët, ambelsinat e gotat shkojn tue pëshijellue miden e tue u rër në krye amatorvet të vetë; garë bërë ma vulgër, fëtyrat veshken, mjesa syt kapuç nisin e mbyllen së vedit, si në të kotun.

Tash e parë fillojn me e lanë salonin njëni mbas tjetrit; trimnishi një herë, mandej dikush-dikush tue u marrë kambësh.

Dritat, ato ma të mëdhaat n' e parë, vijn me rend tue u shkimë.

Strukë deri ndër veshë gjindia tashma, gati të lanë e lanë salonin. Këta tue dalë në njënen anë, me buzë lavjerrët, ndersa gjindia tue dalë njëthërë prej Meshe së mjesnatës: të dyja palët mësyjnë në vrap kah shpija...

Nuk të pves atë natë për gjyqin tand; jë tepër turbull, e nuk din me më përgjegjë. Veç njëndej kah mjesdila vonë, si të kesh pushue mirë e të të kël dalë tymi... i natës së Këshndellavet, kren tue në kale, njëthërë, djalosh modern, kishem me dashje me t' u hullun e me të thanë të vogël: Kallxoma një të drejtë: Kurrë k'ë lute ma të bukra Këshndellat?

28. - Mesha e Parë

(KALXIM)

P. Bonaventura¹⁾ e kishie lanë qyshë i vogël shpin. Si student, vetëm nana që kishie ardhë ndonjë herë me e pà në seminâr, se tjerët s' i kishie pà rrallë e për mall. Mandej i ishte dashje me u largue përherë e ma tepër prej katundit të vet, tue shkue ndër kuvende të ndryshme të studentit.

Por tashma i a kishie murrjtë qellimit. N' atë javë do t' u shuguronte Meshat; e mandej... mandej do të shkonte në katund të vet me marrë ngrykë nanën e ndër sy të saj do të çonte Meshën e Parë! Zot, se ç' gëzim!

E këtë ditë e prille, zemrën mbushë në dishir me i a filluem një herë jetës apostulike, tue jetue, tue punue e tue dekë për Shëlbuesin.

Plot entuziazëm atë ditë, sa duel prej Kathedraljet i shuguruem Meshat, merr e i shkruen s'amës: „Nanë, jam Meshat! Nesër nisem e vij atje te ti për me çue Meshën e Parë. Me e dijtë, moj nanë, sa gëzimin m' a ndien zemra, që i a mrrine edhe ti me e pà këtë ditë! E P. Bonaventura në të zbardhun të dritës muer rrugën njëmend e i a behi në vend të vet njëndej kah

¹⁾ P. Bonaventura Krolz, frat i Sh. Dedës, diq në Bertio me 12 Maj 1914.

mjesdita. Përkohet përmallshëm nëpër ato rruga të katundit, ku i kishite kalue vjetët e fëmijësisë; i sheh një mbas njëj ato shpija, ato mure, ato kopështije të njof-tuna. Prej gëzimit zemra i rreh turreshëm në krahunet. Kamba s' duket se i prehtë mbë tokë: dën si me pasë vù fletë. Edhe pak ma — i thotë vetit — e tash po e shoh shpin teme; edhe pak, e tash po e marr ngrykë nanën! E shkreta, ç' do të jët tue më pritë!

Ndër këto fjalë Primicjanti është tu shpija e prind-vet të vet. Gjën derën e oborrit cilë. Por... në vend që me i dalë përpara nana, vjen me e ndeshë Famullitari, një Prift i vjetër, që dikur e kishite pagzue e i kishite mësuë uratat. Mësyt gëzueshëm me i puthë dorën e me u falë me të; por Famullitari plak nuk i përgjegjet. Veq, kuqë s' shihet prej lotësh, e merr Mesharin e ri për doret, edhe e çon mbrendë në shpi, n' odën e pritjes.

...Zot, shka kishite ndodhë?

Odën e gjet mbushë me gjindë të njohtunë, farë e fis; por s' i kërkoshin nanën...

...Edhe nanën e shkretë e gjet. Por si!

Rrethue prej lulësh e qirash në njënin kand të salës, me buzë në gaz e me fëtyrë ma të bardhë se çarçafat e shtraitit, ku qetsisht pushonte! Ngau P. Bonaventura me i a puthë nanës për së dekunit të dyja faqet. Râ në dy gjatit para kufomës së dashtun, e ndëji njashu po gati një orë...

Shi m'atë nade një smundë e papritun, për pakë kohë plakën e mjerë e kishite bà të dekës.

Drandofillet, njashu të freskta si ishin këputë, për me e stolisë ëlterin e Mesharit të ri, tash e rrethojshin trupin e saj. Qirat, shi njata që ishin bà gati për me i ndezë mbi ëlter në Meshën e Parë të të birit, tash ishin tue u djegë në heshtim për rreth kufomës së nanës. Mbi një tryezë aty për bri ishte një këmishë Meshet e një parë petka të mëndashla, për rreth të të cilavet sa vjet' me duerë të veta, tue derdhë kushdi sa lot' përma-llimit, kishite punue nana e shkretë. Në një copë letrë, vendue mbi ato petka këndoheshin këto fjalë: „I bájsh me nderë, o bir, këto petka shejte, për lumni të Tënzot e për shumë mot!“ Në mos u pashim ma këtu mbi tokë, në Qiellë prap kemi me u pà! Nana“.

Kur mbas dy ditësh P. Bonaventura i u njëj ëlterit shëjt me petka të zeta, për me e thanë rha të paren Meshë për shpirt të nanës, s' mbet kush pa kja. Vetëm ai, Meshari i ri nuk kiantë; por zani që i dridhej të dif-tonte se ç'farë dhimbet provonte ndër ato çase ajo zemrë e coplueme.

Mbasditë ndër vorre e puthi në báll për ma të mbramen herë nanën. Ai vetë i a bani saikimet e fu-ndit. Qindroi pa kja deri në mbarim t' uratvet. Por, kur u gjet para vorrit të çilun e hodh mbi arkë do bûca dheut tue thanë fjalët e riit: „Mendo, o nier, se plûs-hun jë e plûhun prap kë me u bà“ — atbotë vajit erdh e i xuni frymën e s' kje i zotit me vijue, ndërsa s' i u mbushën me lotë.

Kush kje aty, të gjithë u ulën në gjuhë e u lutën bashkë me Mesharin e ri për nanën e shueme!

29. — „Nanë, ku më lae!“

(KALLXIM)

Kështu do të kët fshà Panagja e shkretë, mbetë pa nanë qyshë e voglë 7 vjeç. Kushdi sa herë, me s' t' ajun prej vajit do t' i kët thirrë nanës së dekun kur pa pikë fajit e rrlhte ndjerka, e lente pa hangrë e e qitte shpijet.

„Ah, moj nanë, ku më lae!“ — do të kët thanë e shuemia sa herë që, shkye e laskarue petkash, pa mbathtë në kambë, e veç me ndonji copë bukë thât në strajcë, merite rrugat e katundit, qyqe vetëm, e tre-te në vetmin fushavet larg shpijet!

Tue e dishrue zjarrin e votrës, ku dikur aq me dashtëni strukej ngjat nanës së vet, i kalonte tash ditët, e mjerë, si zog i truem, qyshëse rreziku e kishite qitë ndër thojt e asaj grueje së huej, të cilën i ati e kishite prû në shpi për me i a xanë vendin nanës së dekun.

Ajo, Marija Gambini, kishite kenë grue përnjimmend

mos me e pasë shogën. Prej Agamit, katundi i Valezjes, kishite ardhë nuse në shpí të Lorenc Muzzit në Kuaronë. Kishin gjá vëç sa me jetue: pak tokë, do baki t'ima e ndoj lopë. Vjetin 1568 u kishite fatë Zoti një vajzë së cilës në Pagzim i a kishin një emrit Panagje, fjalë greqishte, që don me thanë: *Krejt shëjtë*.

Edhe njëmend që kishin kenë profetë; pse Panagja pa u rritë mirë shkëlxeu ndër të gjitha virtytet: Ajo e mirë, e butë, e dashur, zemrëbardhë e paqë, mos me i u ndie zani i gojës. Rritej për sy e zemrë të prindvet si një ëjell.

E lumja ajo, që qyshë me kohë nëpër muret e këtyne virtyteve, u gatue me e vuerjtë kështhenisht spro-vën, që i rá me hiektë ma vonë.

Kinde sod n'atë katund áshi në kambë shpija e vogël, ku Panagja leu e u rrit. Si në një shëjtnorë dita me ditë gjindia shkoja me u pjekë: e vetë shkrimtari i madh Silví Pellico vojt me e pá, e ma vonë i shkrou kësaj vajze edhe jetën e martirizmin.

Ma gjatë nuk dilet, vëç shkrimet e herësime kal-xojn, se Marija, e ama e Panagjes, kohën e korres së grunit paska pasë shkue në gjim, e n'atë rasë paska deke e kenka vorrue në katundin e vet, në Kuaronë, tue e lanë, si thám, vajzën e vogël.

I ati, Lorenci, në krye të vjetit ishte martue së dytít me një farë Margeriet prej Lokarnit. Ne e parë grueja ishte diffue fort e mirë, e ardhëshme, edhe i kishite premtime të shogit, se do t'i vinte rreth jetimes e do t'a rritte krejt si nana e vet. Por mbas pak ditësh punët ndërruen qind me qind.

Të merr vají, me pasë për të kalxue këtu gjithë-shka e bani me hiektë Panagjen e shkrete, si rá ndër thoj të saj. Mbassi i shogí ishte gjithë ditën e lume jashtë, në shpi sundonte ajo. Kur në mbrame t'gjit i dftioishin se shka ishte tue bā e shoqja n'atë grimë fëmijë, ky e bante një herë do poterë e i lypite arësye grues. Por fundi, gjithë ketë brimë do t'a hieqte vajza e shkrete; përse, sa siellte shpinën i shogí, ajo i a bante edhe ma zi Panagjes së mjerë. Siellte më të pa farë dhimbet, i a jepte flokët e krës në grusht, e lenie pa hangrë, i thonte njëmijë të zezal; e qitë jashtë shpijet

e bante namín më të, tue bindë dhé e shekull. E vajza, gjithmonë si kingji, duronte furín e asaj gjarpënushe, as s'e qitë kurr zanin e gojës me u ankue me njer të gjallë, as me babën e vet në mbrame. Ndjerka për ku-ndra, gjithketë durim, gjithketë butsi ëjellore të vajzës e kishite çue shejtani peshë e e mbante një hypokrizi. Thonte, se don me e shti para t'et e para t'atërmvet, kinse me ju u dhimbte atyne, për me e ankue e me i dalun zot. Deri këtu mund të mrijtë zemra e keqe!

Margeriet dikur, edhe asaj i leu një vajzë; e kur u rrit, nanë e bijë, të dyja më një fjalë u vún me e shfrye mënín shëjtnore kundra Panagjes.

Në mjedis të gjithalyne pësimeve, rrethue gjithkah prej ferrash, rritej gjithënjë e mirë e hijshme, e shëndoshtë e e stolisun me gjinduerë virtytesh e vorfëna.

Ndërkaq ndodhi që një herë ndjerka, nuk dhet se për ç' shkak të kotë, u lëshue mbë të kaq me furí, sa e lau krejt në gjak. Edhe vajza u pak e u rruxë si dekun për tokë.

Margaritën n'atë ças e kapi friga, mos t'i mbette i shogí mbë qafë, po t'i a kishite gjerë gjá vajzën, edhe njashu pa frymë e muer para duerësh e e çoi poshtë në burg, ku ishin delet. Mendja e saj, që të dukej kështu e trelun ç' do gjurmë e mizoris.

S'vonoi, edhe u kthye prej punet Lorenci. I vu-ni n' oroe si të shogën, si të biën, se ishin disi turbull në fëtyrë. I pveti, shka kishin; por ato përgjegjën dish-ka ashtu si nëpër dhambë, prej kah s'mund mori veshit gjá. Vëç kur deshti me dijë se ku ishte Panagja, atë herë e shoqja këceu e u bā si bisha.

Thotë gojdhana, se ndërkaq delet në vathë filluen të gjitha së bashkut me blegru e me u përzie, gati si me dashtë me qitë kushtrimin. U ul Lorenci në burg edhe i u afrue vendit ku gjindej lá në gjak vajza. M'atëherë vëç e lán brimën delet. I ati e gjiet porsa gjallë; e kapi para duerësh, e njëti nalt e e çoi në shtrat pa mendë pa gojë.

Si erdh në vetí, nuk foli as s' u ankue; për ku-ndra e lui t'ân mos t' u thonte gjá atyne mizoreve për shka i kishim bā. I ati, tue drashtë me e lanë në dorë të ndierkës biën, mendoí me e largue, nemose sa për një

herë, edhe e çoi Panagjen në Kuaronë, në gjini të na nës së vet.

Dy vjetë i rã vajzës më ndejë tu të vetët. I madh e i vogël, katundi mbarë e dojshin e e çmojshin; sa qi virtytet e saja, bukurija e saj i biente në sy gjithkuj e të gjithë e mbaishin si nji ëjell zdrypun prej qiellit.

Ishte dhe të vjç, edhe i ati, tue mendue se tashma do të kishin ndërrue punët, çoi e e muer tu shpija. Edhe, për me e mbajtë sa ma larg prej ndjerket, e nisi me dele; kështu qi i biente kësaj me ndejë gati gjithë ditën e nderme jashtë. Delte në nade e u kthente në mbrame.

Por Margerita as këtu s'donte me e lanë në qetësi I jepte me krye rrokull ditës nji hù punë doret; posë kësaj lypse qi vajza t'i biente për gjithë mbrame në shpi kah nji barrë dru.

E dhe, nuk dihet se si, por si nji ditë për ditë kishte për t'i krye të gjitha punët. Mandej, kur merre me u kthye kah mbramia, e gjente gati turren e drùvet, qi e çonte gëzueshëm ngarkuet te shpija. Athi gjithë gjasa, se këto punë ndodheshin për nji mrekulli të qiellës, perse baresha e voglë të shumten e ditës atje në vetmin e malit e kalonte ulë në gjuhë mbi bër të njomë a mbi shkam të gjallë. Me duerë njetë, s'yt siellë kah qiellët e kaltërta, ndritun fëtyret në nji gëzim Parrizit, dukej si t'ishie tue pã dishka: dikë përtej rëvet.

Ndërkaq tufa e deleve kullotte qetisht.

* * *

... Atë ditë kishte vonue ç' mos kurr. Lëvizia e gjallë e mbrames vlonte atje poshtë nëpër shpijat e katundit; por Panagja gjithënjë ishte në mal tue thanë uratë, tretë ndër vegjime qiellore. Barra e drùvet prite aty gati, e berret më nji blegroishin për rreth bareshës, si të dojshin me i thanë: Çou tashma, se mjaft kë lutë Zotin. Na prii, të shkojm tu shpija, se u err natë!

Por vajza, qi ishte tash gati 15 vjç, s'luente vendit. Si me i a pasë ndie zemra. Daket, se nji zã prej së natit i kishte diffue, se ato ishinqaset ma të mbramet për të. I rã në mendë me u lutë për babën, për shoqet e veta, për mbarë katundin ku kishte lë e ishte rritë, e deri për ndjerkën e pazemrë u lut t'i a shëndritte Zoti mender.

Delet dikur erdhën e u mërztën, edhe së vetit muerën rrugën me u kthye kah shpija.

Për nji qi i pau berret n'oborr Margarita, ashtu vetëm pa bareshën e aq vonë, këceu si e laftun mëç. Me të parën zemrëqeges i voiti mendja me kujtue zë e si à mã zì për të. Si bishë e tërbueme qi këkon prën, për me e çue në vend furin e vet, njashtu grueja, pã nji pa dý, duel shpijet n'atë muzg mbramjet edhe i u vù për gjurmë vajzës. Ngjet, pvetë, qet kushtrimin në katër anël, palë a e ka pã kush; tek e mbramia e gjën ulun në dy gjuhë mbi nji shkam, tretë ndër vegjime.

Lëshohet mbë të, e kapë zharg për flokësh, e pla- ndosë për tokë, e i turret me grushia e shqelma.

E shikjon dhimbëshëm e mjera ndjerkën, lypë të falun e i difton si kishte kenë puna e vonesës... Koi! Me nji dru ahit suell mizorja prap e prap mbë të edhe, çã rashiën e krës, e la dekun në vend.

çjët e qiellvet e muerën n'atë mbrame të qetë para duerës: shpirtin e bareshës e e çuen me pushue ndër sferat e ndritëshme të Parrizit. Kishte biektë mjaft mbi shekull: ishte bã koha n.e i gëzue frytet e pësimevet.

Ndoshta ndjerka nuk e kishte pasë menden me e bã krejt dekun vajzën; por furia e kishte vërbue aq, sa s'ishie kenë e zoja me e ndalë vetin. E muer më- nera edhe atë, kur e pau dekun ndër kambë prën e vet; por nuk u pendue. Si Juda, mbassi u përlye me gjakun e të Drejtit, njashtu edhe ajo n'atë hov despi- mit voiti e u lëshue poshtë prej shkamit. Tjerët thonë, se i mbaroi ditët e veta ndryshe; por të gjithë në nji fjalë kallxoijn, se e mbyti vetin.

* * *

Atje poshtë ndër shpijat e katundit mbas gjasës fillojn e i biejn n'erë punës. Të gjithve u kiân zemra, mos e ka gjetë gjã Panagjen e vorfnë, qyshëse s'po dukej kund.

Edhe, me gjithse terri kishte marrë dhën, i bijn zã Lorencit, e marrin rrugën e përpietes kah kisha e Sh. Gjinit, ku e kishin pã vajzën tue shkue me berre.

Në sa populli rrante gjithënjë atij krabi, qe, se n'atë vetmi, atje natë prej kishe së Sh. Gjinit, pa i prektë dorë

merit, ndiehen tue rã sê veitit kumbonët, si diën e Pash këvet. U hin friga e pvesin shogishogin, shka mund do t' ishin ato kumbonë!

Në këtë ndërkohë shohin kah maja e malit një ziarm të madh. Ngasin ata të parët, edhe u diftojnë shokvet, se barra e drûvet, qi kishite pasë për të prû atë natë në shpî baresha, kishite marrë ziarm.

Lorenci i mjerrë, i ati i vajzës, me lot' për faqe shkon te ku ishte shtri dekun e bija. Kjan të madhe, e merr ngrykë, e don me e çue para duersh; por trupi i sê deknës i vjen kaq i randë, sa gjã mos me mundë me e luejtë vendit.

Gjithkëto mrekuili mbas mrekuilliet gojë në gojë morën dhën. I shkoi në vesh puna edhe prefektit të krahinës, me emën Ambrozi de Pantaleoni; edhe u çue e shkoi vetë me e vërtetue punën. Ky mandej i çoi fjalë lpushkëvit të Novarës.

Ishte moji i Majit i vjetit 1583.

Persjellë prej klerit e popullit lpushkëvi vojt me u sigurue, se punët ishin njëmend sikur kallxoheshin. Gjet se trupi i sê deknës ishte randue aq, sa s' mund luehej vendit. Rã në gjuj para sojë, u lut një copë herë, e kur u çue, n' emën të Madhit Zot i ep urdhën vajzës, mos të qitëte aso pengimesh, por të lënte me u çue në dhë pa fjalë. T' a ndiemën këtë urdhën, u zhdak ç' do vishitrsi. Trupi erdh e u bã i lehtë si gjethti e, shi n' arkë, kje çue para duersh deri në fund të kodrës. Aty, vû mbi një qerre, u drejtue rreshi për me shkue e me e qitë në dhë në Kuaronë. Porse prap, sa u filluen, gët ngulën kambë e s' ndigjojn me bã gjurmë.

Në gjithkëtë mystër kurrkush nuk din me i dhanë majë punës. Atëherë veç, si u këshilluen për një copë herë, rân në godi me i a bã si Izraelitët dikur me arkën e testamendit. Marrin e vën nën zgjedhë të qerres dy që të ri, edhe qerria fillon me ecë qetsisht. Pa u grahë kushqët pershkojn rrugët e katundit, mërrijn në Kuaronë; por as këtu s' xan vend e drejtohen kah vorret e një lagjes tjetrë, emnit Geme. Këtu ishte kenë vorrue e ama, e këtu donte me pushue edhe Panagja. Edhë njëmend, këtu u ndal qerria e katundarët i a çlën vorrin për bri s' amës.

Ma vonë trupi i saj prej vorresh kje bartë e çue në kishë të famullis, e vendue me nderime të mëdhaja nën një ëltër.

Sod fëmijt e atij katundi, djelmë e varza, posaçë muejt e pranverës, shkojn në shtegit të përshpirtshme tu vorri i saj, pri prej famulliarit e mësuesvet të vet, tue këndue jetën e martirizimin e Panagjes së vorfën.

30. - Zemra e bardhë

(LEGJENDË)

Dikur kah dit, fort kah dit, një mbrame vjeshtet po bante të ftoftë. Dimni ishte te dera para kohet. Gjithë zogjtë shtegtarë ishin nisë: kishite mbetë mbas shogesh një çërdhukullë me nienin krah të thyem. Gjindej fort ngusht e shkreta, ke s' dinie shka me bã. Tue pã landët e bukra të pyllës, tha vetë me veti: Ndoshta, ndër gjithkëto pemë vigane ka me u gjetë ndonjena, sê cilës në këtë ngushticë kam me i u dhimbte e ka me më lanë të mëshehem prej acarimit të dimnit.

Edhe, njëшту si mudi, i dha vetit e u kap te pylla. Ma e para landë qi hasi, kje një plep, qi ende s' i kishite lëshue gjethtë e argjartë.

— Plep i bukur, a thue kishesh me më lanë të strukem ndër gembat e bardhë të tú, deri qi të ktheji pranvera?

— Sa e marrë! — i a kthen tue e qesisë plepi — Unë jam këtu keq për veti, kah nuk di si do t' i a baji, për me ruejtë gjethtë e mi mos të m' i gjeji gjã, e ti... Jo: s' kam ngae me të këqyrë edhe ty. M' u shporr e këputë xverrkun!

Çërdhukulla me krah të thyem u çue e shkoi me i u përshpirtë ndonij lande së tjetrë. I u avit lisit, i cili ishte gjithënjë mbushë me gjethtë të fortë e të blerët. I tha:

— Lis i madhnueshëm, a kishë me më lanë t' a kaloj këtë stinë e egrë qi asht tue ardhë, mëshehun dikur nën gjethtë e shpeshë të tú?

— Mos m'a çaj kryet; — i a bani lisi — me sa mendë po të lã unë ty, se të baje dimni i gjatë, me m'i mbarue një kah një të gjithë lëndët e m'i? Udhë e mbarë të kioftë? Kërko njëti!

Me kaq, e ligështueme zemret, çërdhukulla e shkretë i u gas, njëmend pak si me frigë, njaj shëlgje, e cila ëndej me ato rrema të lehtë buzës së njëj proni.

— Lum shëlgja e butë, a thue ban me më lanë të strukem nën degët e bukra të tuat se të baje dimni i gjatë?

— Besa jo, mori e shkretë, — i a pret shëlgja — s' e kam zakon vetë me përbujtë kurr të huejt... Shko, Zoti të dhashitë!

E mjera çërdhukullë filloi me u ngushtue; me gjithkëta, çou e rrxou me atë krah të thyem, shkonte gjithënjë tue kërkuë. E shëf ndërkaq tue shkiepue një ah i natë, edhe i ban zà:

— Ku po ve', mori qygare, kështu!

— Besa, as vetë s' e di! — i a kheu çërdhukulla — Kurrnjena ndër të gjitha këto lëndë nuk don me më lanë të strukem kund në ndonji skut; e unë, me fluturue nuk mund të fluturoj larg, për me dimnue ndër krahina të xehla sikur shoqet e mija, për arrësye se kam njenin krah të thyem.

— S' ka gjaj, ec te unë. — po i thotë ahi me degët e hapta — Zgjidhe ku të dësh një rrem qi ma fort të të pëlqejë. Këqyr, kujtoi se në këtë anë njëkëndej do të jët dishka ma të xehitë, pse murrani nuk e rreh kurr.

— Oh, ty t' u baltë shëndet e jetë; — i a kthen çërdhukulla — por, a e kam lëjen të rri këtu se të baji dimni?

— Po pse jo? Mue më kande me pasë shokë ndër këta shkrepa të shkretuëntë.

— Pakëgjã përmby ahin zemrëbardhë ishte një pishë e madhe; e cila, kur e pau zogun e vogël tue këcye gemb në gemb të landës kufitare, tha: Njëmend se gjetihët e mi nuk janë gjithashu të gjanë e të shpeshitë; por mbassi vetë jam e madhe e e natë, jam e zoja me i priitë ahit erën e stuhit e motit.

Këso dore çërdhukulla u struk në një skaj të

pruejtun mirë mbrenda njëj dege së madhe t' ahit, ndërsa pisha i a ndalonte furinë e murrllanit.

Kur e vuini n' oroe prej së poshtëmit dullaia këtë veprë bamirsijet, qi ato dy lëndët kufitare ishin tue i bã zogut të vogël, u çoi fjalë, se ajo do t' a kishitë ushqye gjithë dimnin e gjatë me kokrrat e amblla të vetat, xi tashma e bã m' u hangrë.

E pãn këtë punë plepi lisi shëlgja, edhe filluen me folë zi prej zemre së keqe. I pari i a bani: Unë nuk mund të lã qi të banojë ndër rremat e mi një zog qi s' e njoft!

— Besa, unë dresha — tha lisi — se do të m' i mbaronte ka një kokrrë ka një kokrrë, të gjithë lëndët!

— E vetë — shtoi shëlgja — nuk flas, as s' due me pasë punë kurr me të huejt!

Çon Përendija atë natë një murrllë me shtërgatë e pialm borel, qi shungulloi prej si mal e fushë. Me ças akulli e acarimi u a këputi fijen e jetës bimvet e gjetihëvet pa mëshirë; e toka u mbule me ta. E murrllani kishitë dashtë atë natë, për shpirt, me i pã lëndët të gjitha, pa përjashim, të laskarueme e të zhdedshuna gjetihësh.

— A mund t' argtohem, e a e kam lëjen me bã shka të due me të gjitha lëndët e pyllës? — e pveit t' an, Eurin.

— Jo, jo; me têtana, jo! — i tha mbreiti i ervet —. Por, njato lëndë, të cilat janë ditue zemrëdhimbëshme me zogun e smutë, ato do t' i mbajn gjetihët e vet.

E kështu murrllanit i u dësht me e lanë të papre kun ahin, pishën e dulla. Q' atë ditë e sot këto i ruejn të blerët gjetihët e vet gjithë dimnin e gjatë, kur gjithë shkafja, malit e fushës, asht thã e ka dekë gati krejt.

Por, nuk asht vetëm çërdhukulla e legjendës, qi me krah të thyem ëndet teposhtë e përpijetë, tue trokllue me i a një kush dorën. Janë sa e sa zemra bujare, të cilat, të këputuna prej dhimbet e mjeri Me një dijin e nuk janë të zojat me dalë e me kërkue. Për me fije zanit shumë herë shtrijn dorën e lypin, u pë gjetë kund një degë bamirse, një shyllë, ku me i pës shietë në skamtn e vet; por shumë lisa, sadoqi me edhe vigaj e të hapunë degësh e të randuemë si mali me borë, u a mohojn të mjeruemvet ndihmën, as s' duen me dijtë për ta; shpesh edhe i përbuzin.

31. - Uh, falzi!...

Nji vilë ndër rrethe të Parisit.

Sofra, e madhe e shtruve me njëmijë të mira. Për mbi sofrabezat e bardhë ndrisin thikat, lugët e pirçit argjantit, edhe çiniat bilurit. Tubat e lulëvet të rralla, vendue me shije, i japin tryezës një jetë plot gaz, tue e mbushun salën me erë të mirë.

Shërbtorët e kamerierat, petkat e rrahuna, bardh si bora, rreshtue në kambë mbas karrigavet, rrijn gati me u a largue e me u bā vend të fëtuenvet, qi tash nji mbas nji kanë fillue me ardhë.

Në të him, e zoja e shpis, bashkë me të bijat, Angjelinën e Madalenën, buzën në gaz e tue dërdhë sheqer, presin miqët; edhe i lan përimend nderë vetit e shpis me ata të prum të hijshëm, elegant, plot hır e njerzi e bujari etj. etj.

"Urthënoni, Zotni Prefekt... Qatje ma nalt, ne e djalhtën e Angjelinës!... Ju, Zotni Deputat, njëkëtu ngjat meje — i a ban si në llasë — Këtu, këtu; se na të dy duem me folë keq për qeveri... a s'?..."

— Njiment, Zoje?

Edhe, Zotni C..., Deputat i së shmbajës, veshë e lëmue, mos me u prekë me pupul, kravatën e bardhë, xen vend në krah të rrmaktë të zojës së shpis. Se i cili së fëtuenmësh e gjën atë emnin e vet, të shkruem me germa arit, në vendin ku i përket me ndëjë.

Njifen e falen shog me shog, edhe i a fillojn me hangrë... Nji gostë e kandëshme, e bukur, e shiishme, s'ka ma!... Prej lampadarvet madhëshorë t' elektrikut dritat e forta dikohen mbi atë shogni të lume, tue qitë në shesh bukurin e sofrës së shtrueme, bashkë me pikaturat e me orendit e kushitueshme të salës; si edhe flokët e krehunë me art, e petkat e qindisuna e modat e për-pikta të zojavet e të zojushavet.

Dritsorja e madhe, lanë cilë për gjymse, n' atë mbrame të gushitit të verës, shiinte në salë edhe e mbushte me erë të lulëvet të parkut para shpijet.

Po Ju, Zotni Deputat, athue s' janë goditë mirë, a s' dij pse nuk jeni tue marrë! Nuk Ju a kande ndoshta?

— Posi, posi, Zoje, por duehet me ju a ruejtun vendin edhe tjeravet. Unë i kam marrë ato masat e mija; mos më kjani mue!... Mandej, Zoje, me lëje, nji fjalë...

— Urthënoni, Zotni Deputat!

— Ju lutëm, Zoje, mos të më thirrni ma ashtu, Zotni Deputat. S' dij si më bāhet... Mandej, i kam vū n' oroe se Zojushat vën buzën në gaz kur Ju ndiejn Ju tue më thirrë ashtu...

— Oh, jo, jo! E keni gabim; unë nuk kam se si, s' m' a jep të Ju thrras vetëm me emën...

— Mirë pra; āst mjaft të thoni Zotni C...

— Njiment e keni?... Mirë, mirë; mbassi Ju ka nde kështu.

— Po, po; lenje me kaq.

Mbassi rān në godi për qashtien e titullit, u suellën me marrë pjesë në bisedën, qi kishin nisë me rrahë tjeret përmbi gatimin e haenavet.

— Unë — tha njeni — kur kam kenë n' Afrikë, kam hangrë mish majmunit.

— U!... — i a bani Zojusha Angjelinë.

— E keni gabim, Zojushë; edhe nji zotni më thon te nji ditë: "Shka? Mish majmunit?... Des, e s' e shite në gojë?"

Mirë, por nji herë e kam bā me e hangrë mishit e majmunit. I a kam qitë para dy shpatullat e fërgues me në tēlyen, për të cillat ai kujtoi gjithënjë se janë mish kaprollit! Kryet veç nuk duehet kurr me e prū në çini; të shtien frigën me e pā me sŷ. Të duket krejt si me kenë kryet e nji fëmijel...

— Po unë, — i a priti Deputati — qi kam kan gre mish harushet!

— Njiment e keni? — pveit e zoja e shpis.

— Përnjimend. Edhe e kanë prū në sofrë ashtu, pa i a rrepun lesht.

E, ndërsa zoja nisi me qeshë, gati si mos me i a xanë besë, nji shërbitorësh erdh e i dillto: Posijeri ka prū nji telegramë me fort ngutsi për Zotni C... A thoni t' i a bie?

Mbassi u mendue sa grima, i bani shëj me krye për po.

— Me lëje, Zojë — tha Deputeti, kur shërbtori i a qiti para telegramën në një çini argjantit.

— A kemi gjatë të rë?

T' a kënduemen, i ndërroi fëtyra me ças: *Nanën* — i a bani me një fije zanit — e *paskam tue dekët*? Meni fjala e zhurma, e u munduen me i a tretë: „Jo, jo, s' do të jët gjatë me rrezik, dishka do t' i kët rra... tashi kalon!”

Deputati s' vonoi e u çue. E Zoja e shpis i u vù mbrapa edhe e përcuell deri tu dera jashtë.

— Zotni Deputat, — i tha tue i shërngue dorën, e due me doemos prej Jush deri nesër nade një telegramë, sa me m' a pajtue zemrën!

— Zojë, për fjalë të nderit — i a drodh Deputati — edhe unë telegramën Ju a kam rrahët!

S' patën kalue as dy minuta, e në salonin e gostës ktheu përsri biseda e gazi krejt si përpara,

— Elë, Z. Deputati na paska pasë hangrë mish harushet... me gjithë lesh! — i a bani Pretekti si në qetsi.

— Punë e madhe!... Gjithëni se dishka po na kalxon!... Po harusha gjithmonë njashu biehet në sofrë,

* * *

Ora 3 mbas mjesnates; në një odë ashtu-ashtu, një grue në shtrat asht tue hiektë. E të ishmet e grabmet e saja, me t' a këputë shpirtin: përplasët, pa mujtë me dekë. Nji burrë i madh, veshë mirë, parzmen plot me dekoracione, njatëherë porsa i a ka behë tu kryet e së smundës; edhe n' atë fëtyrë katundarit shihet kjarë, se plaka i dhimbet për imend fort.

— Mos më thuej, lum djalë, së s' ashtë gjë. Unë e shof vetë: puna jeme e ka pasët!... Nji send, s' due tjetër prej teje: me çue e me m' a marrë Priftin. Por, a din si?... një ças e ma parët!... E dij se ty punë Mesh-tarësh s' të kande me ndie; por ma... kjo ashtë e mbramja nderë qi po të lyp!

— Nanë, — i a kthen ky tue i u dridhun buza — do t' ishem për imend ma i mbrapështi i njerzvet, po mos t' a çojshem në vend dishirin!... Mesh-tarin?... Posi, moj nanë, njatashi! Unë vetë do të shkoj me t' a marrë... Cilin don me të thirrë?

— Cilin të duresh; por, me shka kam ndie, kënde i ndër këto anat tona nuk kemi, veç famulliarin e R... një Prift i ri, qi nuk ka me pritue me ardhë. Porse, s' kam shka të të tham: Bania sa ma shpejt; pse madje, nuk e dij a më gjën gjallë!...

Vetimë Z. Deputati ulet në burg, shilon kalin, edhe me atë fill, në pikë të vrapit drejtohet kah qela e Priftit. Qiella, mbushë me hyj; nata, e qetë e e fresktë.

Njatëherë gjelat e parë i a nisën me këndue, kur patkojt e kalit u ndien mbi shtrioën e cimentit para kishës. Ne e rrmaktë ishte qela. E dau mirë; por n' atë terrinë të natës nuk mund të gjeti derën.

Gjith ërrugës, por tash sidomos i tinglloshin në vesh ato fjalët e s'amës: „Se dij athue do të më gjëish gjallë!...”

Këqyrë për dorsën e kumbonës; kurgjia: terri nuk len me dà gjatë. Për rrezik, as shkrep-sa s' i qilluen me vedi, kurgjia... kurgjia!... Idhnimi në nienë anë, edhe friga në tjetrën, kah dron se po vonohet e nuk e gjën gjallë... babet me plasë! Me dorsën e kamxhikut, krejt zadefit së punuem, merr e i kërset grilavet të njëj drit-sorje kah rruga tue qitë e tue bërtitë, a s' me kenë i dispruem!

* * *

Qelën e ka mblue terri e heshtim; jo se ndiehet nier i gjallë tue ecë, ase një derë tue u çilë, as s' shihet kund nëpër plasat e dritores ndonji fije dritë... Kurmji send, veç njasaj qetsije së dekun të fushavet për rreth; ku, nëpër atë terrinë të mënerëshme, qiparizat e qingarët të duken si t' ishin shaurete a fantazma të pamatuna, qi rrijn tue e shikue atë kishë e qelë të fjetun në gjumin e përherëshëm!

Atëherë erdh e u bā si i luejtun mëç... I këcyen ata të vetët shkante tue hungreve me vedi: „Ah, ma, këta Priftënt!... Jo, gjithë famullija, i madh e i vogël, për ta, mundet me plasë; se po t' a prishin atë pushimin e vet!... Por unë, me ditë ç' me ditë, nuk e lā pa i a xjerrë gjumin! Jo, lum Zotnija, ja për hatër, ja për dhuni, unë ty tash po të çoj!”

Bje e bje dritsores, dorsa e fildishtit i u thye. Por shi njatë herë e gjën telin e kumbonës. Kacavleret për

të, edhe i bien gjithsa ku mundet; aq sa, çohen peshtë në katër anët qëjt e lagjes. Nji katundar qet kryet në dritsoren e nji shpije aty për ball e vrret.

— Shka dita e zezë është kështu, qi s' na lât me fjetë...?

— A rin këtu Prifti?

— Po.

— Shka ka qi s' përgjegjë pra? — i a ban Zolmi Deputati ma i idhun se zehri.

— S' ka si përgjegjë, mbassi atij të shkretit, simbas urdhënit e ligjit të Parlamentit, i është dashur me mbyllë kishën...

Edhe katundari, i mërzitun prejse atë natë ishte e treta herë qi po i a xiershin gjumin, mëshilë dritsoren e zhduket.

“Simbas ligjit...” — i a ban vetë me veti Deputati, si i kalamendun. — Uh, po njimend!...

* * *

Kur u këthye te shpija, e gjeti i' amën porsa gjallë me frymë; mendët veç i kishte gjithënjë. T' a ndiemnen se erdh i biri, çili s'yt.

— Po Prifti ku është? A po vien Prifti? — i a bani e shumja me nji fije zanit.

— Moj nanë, nuk e kam gjetë aty!

— Po ku ka shkue?...

Edhe, ndërsa ai qygër, i çili pak ditë përpara në parlament kishte votue ligjin, qi me mbyllë kishët e me qitë jashtë Meshtarët, ulte kryet e largohet si i prëm, pa ditë shka me i përgjegjë, nji idhnim i papritun e mbloi fëtyrën e së smundës së shkretë. Me shplakën e dorës së thatë bani si me dashur me e dbue prej veit të birin, edhe *Uh, falzi!*... birit me nji zâ, qi dukej si i' ishte tue dalë prej vorrit.

At u lëshue si i dispruem e mësyni me i a mbyllë gojën, kah dresht mos të dajet si me ketë fjalë mallkuese. Por, pa i a murrinë me e prekë, ajo mënjanoi kryt e râ dekun!

P. Er.

32. - Ke del Kiri

(NGA KUTIMET E MUSA)

Aso here, kur ma së parit më râ me e pa katundin X të Malsis së Dukagjinit, paqë kenë përjnimend i tërbiekun prej bukuris idyllike i' asaj lugine së madhnueshme, rrethue prej malesh vigane, qi i bajsishin aq hijshëm kunorë.

Blerimi i atij shpati, të cilit i vesheshin shpija e kësolla të mbëlume, ku me shpej' pishet, ku me kashitë theknet, shumica me rrasa e të vendume aty-këtu pa symetri, gati të gjitha kundruell diellit të mjeshtës; ky blerim qi hapej deri për gjysë të malevet, në rranxën e të cilavet shtrihet vendi i banuem, mbaronte në fund të lugut, ku rriedhte i vogël, por i turreshëm, pa ligjë, nëpër curra të zgavruemë, lumi i Kirit. Këtu e fillon shtratin e vet ky lum, prej këndej e merr ushqimin e parë; pse diku nalt, pakëgjâ mbi shpiat e katundit, shpërthet gulla-gulla, i freskët si bora, prej krepash së gjallë.

Arësyeen e gjithkëtij blerimi, qi e dën në shëj ketë katund, e gjejm n' atë numër të madh gurrash, qi rërxohen turreshëm prej natësish e rrmojesh. Këto çajn kuljit e tokvet të punume e të djerreve, këto dajna vllazni e lagje.

Shtektarit, qi përshkohet gjatë këtij shpati në kraut të djathtë të lumit, i duehet me kalue shumë e shumë ura drunit a gurit, ase mbi krepë me shkapërcye projë ma të vogla. Ndërsa gjithkund, për gjith hap ndeshet nieri ndër kroje „me ujë të ngritë“.

E sa zhurma mandej, ndiehet asaj tërthorje, sidomos kohën e mbrames! Nji qi s' është i mësuem nuk mund të fljëjë ne e parë prej gurgullimit shurdhues të gurravet. Por dal-kadalë, kah zhurma është rrytimke, kujton nieri se është tue râ shi; e shi njikio krizmë ujnash i a pajton gjumin, qi aty, bri gurrash, vien e bashet përherë e ma i ambël.

Mandej, kështëja e kështëja qindvjeçare; disa të zgavrueme prej moit e të kalbuna deri në palc; me u cuditë si mbahen në kambël! Por kanë për bri pipat e rî, të ndrejte e të kërtënesët, tue pritë i' u a lëshojna

vendin e lirin me u hapun degësh ato plakat, prej së cilash kanë lë.

Asi shtegu, muejin e gushtit, kështejat — një bukuri me i pà! — i kishie mbushë Zoti me boça të veshuna prej ferrash së njoma, gjithënjë edhe ma të bleria, se gjetihët që i mblojshin. Kollomboqet njatëherë sa kishin nisë me tufue. Të vadituna si një ditë për ditë, mbassi ujë u kishie falë Zoti mjaft, këto dukeshin gjithkund atij rrethi, mos me t'i lypë syni ma të bukra.

E si kollomboqet e aravet të vogla, randoheshin prej kokrrash qershijat, mandat e kuq e kumbëllat, të cilat n'atë shpat, rreth 700 e ma metrash mbi dët, njatëherë porsa kishin nisë me u pjekë. Pjergullat, që mbllojshin gjithkund muret e thata të tokvet të punueme, ishin ngarkue prej viles, kokrrat sa shasmia, që s'e kishin kurrkund menden me u shëjë: Vend bieshket, kur rrushi nuk mund të kapet në të pjekun të vërtetë. Thënat mandej, me të cilat e kishie pà Zoti atë katund, nuk e di si mund i barshin gjithato kokrra, që u kalojshin sigurisht me numër gjithvet të vogjël. E landët madhështore të blivjet me degët e hapuna e tërbojshin me erë të mirë shtektarin, të cilit i biente rruga nëpër oborr të kishës, kah vorret e bajrakut, ja kah ndonji moje tjetër. Era e mirë i ndihmonte gojtaris së pleqvet, kur nën hije të tynve mbledheshin në kuvend.

Cingrimi i zogjvet përziehej me zanin e fytellit të barivet e me kangën malore të bulkut a të shtektarit. Aty këtu ndiehejshin, posaqe kohën e mbrames, të shtiemet e Mauseres a të Martinës që përcielte finalen e kangëtarit.

Shtegun e parë që u gjeçë në ketë vend, paçë shkue për një parë verime të shkurtia. Pësmbedhëjtë ditë më kishin dhanë mjaft rasë me i shelitë e me i pà pillamë për pillamë ato kroje e fusha të vogla e me i shijue ato bukuri, që natyra bujare kishie derdhë n'atë mal. Unë ishem i ri, e rinia i ndihmonte fantazis, tue m'i paraqitë edhe ma të hijshme sendet që kishim para sysh.

* * *

Kishin kalue disa vjetë të mira, e unë shkajshem

për të dytën herë n'atë vend. Por tash, jo ma si shtek, t'atë për sheti e pushim, por si zyrtar, si bari shpirtnuet.

Ishie në kambë lufia europiane. Furija e saj, tue trandë mbarë shekullin, kishie prù ndërrime tepër të mëdha, politike sidomos e ekonomike, edhe në ketë Shqypnin e voglë tonen. Jeta kishie marrë një fëtyrë krejt tjetër, jo vetëm ndër qandrra të qytetevet, por e kishin ndie ndërrimin e saj, madje edhe ma fort ndoshita, deri ma let ma në skaj të Shqypnës.

Ishie gjithkund, deri në lum të Vjësës, sundimi ushtarak i armatës pushtuese austro-hungare.

Mue nuk m'a merrte mendja, se do të gjëjshem gjithatë shndërrim në famull, ku tash më drejtonte detyra. Kishem gjithënjë para në fantazi teme kuadrat e bukur, që kishem pà e shijue dikur n'atë vend. Kishem ndie, e vërtetë, ndonji send për mjerime, që kishie vue vjetët e fundit ky katund; por kurr e kurr nuk më kishie vojtë mendja, se do të gjëjshem shka gjeçë.

Ujtë e bardhë si argjandi njimend dikonte hijshëm prej krojesh e currilash së nioftunë, por, kah ndiejshem e shifshem shka kishie ndodhë n'atë popull të shkretë, shi njaio gurgullimë, që më kishie dhanë aq kënaqë përpara, tash më dukej si të donte me kja mjerimin, që kishie shkrepë n'atë vend.

Ushtrija e Malit të Zi vjetin para, tue u përshkue nëpër ato male, ku kishie gjete kundërshtime të forta, me një zemrim të tërbuem i kishie dhanë zjarrin katun ndit në fund e në krye, si në bieshkë, si në vrrit, kishie vrà e prë kë kishie ndeshë. Gjashëdhetë burra, ku kishin kenë ma të zgjedhunët e bajrakut, i kishie pasë lidhë me duerë për së mbrapështit e i kishie pasë mushketatë në zemrë të katundit.

Gjithkund për rreth s'të shifte syni tjetër, veç rrenim, shemitim e skam. Vaji i gravet të veja, i motravevet të mbetuna pa vllà, i nanavet të vorfaueme dielmësh, i a kishie xanë tash vendin kangës së bylbylavet e të fejvet të barivet.

E uja kishie marrë dhén. Atë vjetë s'ishie bā kund kokrrë drithit. Komanda ushtarake dante me të peshueme ndonji pekicë miell, por, sa mund t'ishin ata pasanikë malcorë, që mujsnin me e blë me të holla arit,

të vetmet të pranume aso herë si çmim prej komanditet shitse?

E lingata mandej, kolera, shkonte tue marrë mbarë e tue korë jetën e atyne qyqarve sidomos, qi prej ujet ishishin bā me dekë mbë kambë.

Në niktë gjëje të shentueme m' u paraqitë mue tash nja vend, qi dikur aq ndryshej më kishitë tërhykë. Më përballonte gjithky mjerim. Kur u përsktrova atë natën e parë, m' u sielshin nëpër mendë fjalët e Don Abondit të shkretë, kur kthehej në kanonikë të vet mbas shkretimit, qi kishin bā në kalund e në qelë të tij *don-ronë* e kolera!

Por, këtu unë do të xëjshem vend; pse këtu ishte shenjtue për mue lama e veprimi.

* * *

Ishte nata e Shënā N'dout, 13 qërshuer 1919.

Kumbonët e mbrames kishin thye për një grimë herë atë heshtim dekët, qi mbremonie për rreth. Njëmend se kjo nuk ishte festa qi lutej me miqë; ajo zyrtaria e famullis ishte me 17 kallënduer; por prap, edhe kjo lutej familjasist, e kush kishitë me se, e prente një kambë berit, sa me gazmue robët e shpis.

Unë, si famulltar i ri, d' atë muzg të mbrames, ndërsa vrojshem me vemende bagtin tue u kthye kah shpija, e kah ndregeshin me darrë se e cila n' atë mënyrën e vet: lopa, me krye në kusitë të krundevet tue u mjetë, thit e dirqët, tue ngranë si të dishruemë gjellën në govadë, pulat tue grabitë kokrrat e kollomogit, qi shërbtori u hiedhte me grushtaj; ndërsa, mbassi shkuen në pushim të vet këto shitasë shpijake — gjithë pasunija e famulltarit të malevet, — gjurmët e lehta të njëj kalli qi drejtosheshin kah qela, m' i tërhoqën syt andej kah rruga e madhe, qi vinte mbas kishet.

Mbi një mushk të përçutë, mbret besnik e trim i shkrepavet, shof se ishte tue ardhë vetë Shkëlqesa e Tij, Ipeshkëvi i diocezit. Ngava me i dalë para e me i marrë dorën me gëzim; pse gëzim vertë i madh ishte për mue, e nderim i posaçëm ishte për famullit t' ardhunt e Or-dinarit n' atë natë të madhe. Duka e tij në e nesret në Meshtë, në të cilën do të mbante një a dy fjalë baritore,

do të baite, ishem i sigurët, përshlypie të këthellë ndër zemrat e të gjithve.

Meshtari i malevet, dalë prej jete së këndimevet, dā shokësh, e largue prej ambientit intelektualësh së qytetit, kur vien sidomos së parit në një vend, ku s' ndien e s' shet tjetrë, veç punët e qashitjet e njëj jete faret trashamane, qi s' përkon kurkund me edukatën e tij, famullitari në ketë atmosferë krejt të ndryshme pëson case fort të mërziëshme. I vetmi argtim, e vetmja habi për të asht njajio bibliotekë e vogël, qi ka mundun me marrë me veti. E kur mandej ka fatin me u pjekë më një shoq a nier shkollet, atje nalt, ndër ato vetmi malesh, i qeshet fëtyra e gëzohet, se i bjën t' a thejtë një herë monotonin e asaj jete aq landore qi e rrëthon; e me të cilën *volens nolens* i duehet me u marrë për detyrë të zyes.

E ardhënija e Ipeshkëvit n' atë natë ishte për mue një gëzim pra, përiment i madh, e aq ma i madh, sa ma pak e pritshem.

U niftëm nalt, kinse n' odë të miqvet. Ishim në valë të kuvendit, kur një zā prej oborrit na e këputi fjalën.

— I bekue, o i bekue, a po del një herë deri peshhtë!

Por unë gjithënjë, e sidomos në zā mund t' a dava se kush ishte: Vojvoda i kryelagjes vetë i dyti.

Me lëjen e mikut të Ndershëm u ula n' oborr; m' a ndiente zemra se dishka me randsi do t' ishte. Pa i lanë me shkue gjatë, meherë dojshem me e dijtë shkas kun e ardhjes n' atë kohë.

— Zotni, t' u rritët pushtedja, — m' a pret vojvoda — s' asht gjā e keqe. Të kemi rā me na u bā shoq në një punë të mirë. Sonte kemi dā me i a mësyt Pjetër M. në Gjura, a na e fatë atë gjak qi din.

— Mirë fort; por... shi sonte në ket natë... Mandej, a s' e keni marrë veshit se kam mik Zotni Ipeshkëvin? Më vien e vëshitirë me e lanë vetëm; s' ka hije. A ban me e lanë ketë punë për nesër mbrama?

— Lum Zotnija, niktë natë të madhe, — na ndihmoftë! — e kemi rucjtë me i rā Pietrit, kesh po na e fatë për hatër të qirit të festës. Kështu e kemi na zakon gjithmonë, kur duem me pajtue robnin. Sa për punë

të Zotni Lpeshkëvit, mos u mërzit aspak. Na i u fal me shëndet Zotni, na i ban nderë me shka të ka falë Zoti, se puna pret. Na kemi me ardhë me të marrë njëty afër mjesnatet, e mandej... si t'a bajë Zoti... Tash, të mirë u pashim e me zemrë të mirë!

-- Me gjithë ju bashkë, e udha e mbarë!

U ktheva natë tu Imzoti, që më prite për me dijtë shka ishte zani. Kur i dftova për shka më kishin thirrë, Lpeshkëvi më dha zemrë me i a hi pa pritesë asaj veprë së mirë.

Si nier i rrahun ndër këso rasash shtoi edhe disa këshille e mësimë praktike, për t'i dalë në krye punës ma me siguri. Më kallxoi fakte analogje, që i kishite pasë sprovuar dikur ai vetë.

Ndëjëm sa ndëjëm tue folë sidomos mbi misionin e natë e njiherit të vishurë tonin, esi do të vnejsim në një rreth të mbetun n'egersi e në terr. Kur u bā koha, u dava prej si e e laçë me pushue, lodhë si ishte prej rrugët.

U shmanga n'odë teme. Nuk rāsh; pse mendët i kishem gjithënjë tu manovra, tu rezultati i së mësymes, që më prite atë natë. Me një libër çilë mbi tavolinë, rrijshem tue pritë se kur po më bājn zā.

Mjesnata s'kishite veç edhe një orë, kur *Miri* i vogël ndiehet tue lehtë e n'atë të veten mundohet me shpirt me mbajtë larg miqët e pakohë. S'prita të më thrrasin; por, si u shtërngova e u mbatha, u ula poshtë. Shof se bashkë ma ata dy që kishin ardhë me më bā zā herën e parë, ishin edhe një a dy a tre tierë, të gjithë miqë e kumbarë të shpis që ishim tue mësy. Më thān me shkue e me marrë një kryq të madh që kishem m'ëltërë e që do t'ishite i nevojshëm për çeremonin tonë.

U nisëm, pa zā, nëpër ato rruga të ngushta të katundit. Do të përshkoheshim një herë gjatë njëj tërthorje një a një gjysë orë; mandej do të shkapërcejshim një qafë kah vorret e katundit, e prej andej gjithkund në teposhte, i a përsipjetshim tu shpija: Gjithsejt një a 50 minuta rrugë.

Hana, në të katërtin e mbramë, njëty herë porsa kishite shkrepë rrezet mbi majet që kishim për ball. Nuk

ndiehet tierë për rreth lagjevet ku kalojsim, veç ndo një qen tue lehtë më në, a... më hanë.

Eccëshim kadalë e folshim me zā të lehtë. Mue më dukëj veshja mjedis atyne malokve, si t'ishem në një çetë cubash, që rruajn terrin e natës, për me shkue e me krye një delikt...

Por deliklin e kishin krye tierët, e na shkojsim me ndreqë varrët e mbetuna çilë ndër zemrat e damtueme.

Si rām në fund t'asaj teposhtje, s'kishim veç edhe 10 minuta, për me u kapë tu shpija e synueme. Na thān me xanë vend; edhe u ulëm ndër shkamij gjatë rrugës. Ma i moçmi i komitivës, Mar' Prël Vata, në kambë e tue u pështerë për shkop, nisi me na mësue, se të cilit atë pjesën e vet, që do tlaqshim n'atë shenë dramatike... E pikë së parit, tue u sjellë prej meje, më tha:

-- Ti, Zotni-a, kur t'ap shëijn vetë, pa fjalë kë për të marrë kryqin e me e vū mbi stol, mblue me rubë; por këqyr me e vū përmbys e jo mbarë.

Tjervet nuk pat nevojë me u folë gjatë, si gjinde e mësueme që ishin ndër këso rasash.

Fjalët e plakut aty mjedis rrugës, n'atë vetmi, në pikë të mjesnatës, tingillojsin madhnueshëm, si fjalët e njëj Katoni në Senat. Unë rrijshem si një xanës tue ndi-gjue me vemende lekcjonin, që më jepte plaku.

Puna e lypite, t'i a behshim mbrendë ashtu në të shpejtë e pa u kujtue kush. Por s'ishite e mundun. Ardhëmjen lanë e paralajmuen të madhe qëjt e shpis; do qëjt që, prej së lehmesh, dukeshin fort të rrebtë, e që mue nemose, më shtien frigën.

Vigmet e tyne, që shkojsin gjithënjë tue u bā ma të forta, sa ma fort i u qasëshim shpis, çuen gjinden prej gjumit. Prej së mbrendit ma së parit na e lëshuen një zā: O, shka jē ti more, tash natën!

-- O, s'a gjā, more; por, a doni miqë?... -- i giegji zanit njëni nesh.

Si na shikjuen një herë nëpër bira të frengijavet, për m'u sigurue, na duetën para një a dy ashtu veshë e njeshtë, një tierët zdrypi vrap n'oborr me na i pritë qëjt e me i qetsue pak, se kishin marrë tepër zemrë më në.

Na muerën dorën e na prin mbrendë. U vërdnuem n'odë të votrës, u njoftëm ma mirë me shoqishoqin, tue u përshëndetë së dytë e tue shndërrue fjalët e zakonshme të miqsis. Kuvendi, që në fillim ishte kenë dësi i flotë, erdh tue u bā përherë e ma i gjallë. Ata të shpis, ishin kujtue me të parën për shka kishim ardhë; por bājshin kinse s' po dëjm gjā.

Ndëzën zjarmin menjherë, na poqën kafë; ndërsa miqsi ja e ata të shpis shkoishin tue i a hjedhë shoqishoqit kush kujtat, kush qeset e duhanit.

Në një shëj kohet ai ma i mocmi më bani me krye, se ishte çasi me i a fillue. Meni me një herë fjala sa më pān mue se xora kryqin e e vendova, me fëtyrë përmbys, mbi stol të shtruem me facoletë.

Atë herë edhe ndrikulla zgjidhi fëmijën e e muer ngrykë; rrrokullisi dëpin e e vendoi para veitit për së mbrapëshit.

Tjetër, që kishin ma e shuma Shgjon e kumbari me të shpis, u çuen njaizit gati si në gjujt. Kishin hiekkësalat e leshta e i mbajshin në dorë me grykë përpietë.

Gjaksi vetë rriite më dy gjujt e mëdha, lidhun me duerë për mbrapa, para vllaut të të vramit.

Mue më përkitte, si Meshtar, me folë ma i pari;

— Or Pietër, na e falni mërzin, që ju kemi dhanë sante. Për hatër të Zotit e të kësaj nate së madhe, ju kemi rā me na falë. Kithena mbarë ketë krygje shëtje; na e siell dëpin e famullit...

Rend mbas rendit folën pleqë e kumbarë, njëni ma bukur se shoqi.

Si mbaruem, ndëjën të gjithë pa zā. Prishim fjalën e të zot' të shpis.

Ishte një moment përjimmend i madhnueshëm. N'atë ditë që lëshonte pishitari i varun në vargoj, herë ma të flakët, herë ma të mekun, daheshin fëtyrat e të fyemvet, që shkoishin e vijshin, zbeheshin e rropateshin me e mujtë lultën e përmbrendëshme, që u vlonte e rrebtë n'atë ças. Këqyrën shoqishoqin.

— Or burra, — tha Pietri — na keni xānë pakë si ngusht sonte. Por po dalim njëherë m' anesh e m' ndej shoqim, palë si po i a bājm...

Ishte një akt njimmend heroik, që kërkoishim prej

sish. Gjaksi, për të cilin kishim hi ndërmjetës, kishie pasë punue tepër mbrapshtë.

* * *

Ishte vjetri i us që përmondëm. Gjindia ishin bā si tije deket, e sielleshin mallit e fushës për barishte, rrāqja e këlkaza, sa me mbajtë gjallë frymën. Nji natë për terr nji shoq i Pietrit, i afërm me shpi e ndoshta fort ma i afërm me gjak, viedhet tinzist e shkon e këputë kollomboga të njomë, ende krejt shalb, n'arë të tij. E ndiekan gjindia e shpis, e i bankan zā. Ky nuk u përgjegjika. I vllau i të zot' të shpis i turre; pa tielër vjedhsti, edhe e xen me dorë në të. Nika nuk i a lëshon shka kishie këputë. Përlahen atë herë njëni me tjetrin, e me thoj, mbassi s' kishin armë, msyjn me i a xjerrë shpirtin shoqishoqit. Dyluftimi nuk ngjatë; por për ças Nika xjerrë thikën prej brëzit, edhe i a ngulë shoqit mu në zëmër, tue e lanë të lām në gjak.

I therruni ne e nesret diq. Mjesa dorëyasi muer malin e duel komitë. U suell sa u suell, tue jetue si shkerbë ndër shpella të bieshket e zgavrra të lisavet, dhe tue u ulë tash e parë në vrrj, me plāktitë vathtë e shokvet. Gjendarmerija austriake e katundit, si e ndoq për një kohë mjaft të gjatë, se mbramit e xuni. Nji herë e burgosi, mandej e internoi në Maxharri. Mbaroi lufta e madhe, e Nika bani si bani edhe u kthye, kambë, në vend të vet. Kohën e ndërmjetës sonë ai me kushrinë të vet rriishie të ngjuemë në shpi.

* * *

I vllau i të vramit, që kishie dalë n'odën tjetrë, për me pleqnue bashkë me të kusarrit, se që të gëgjün me na dredhë, dikur kithu. Na të gjithë m'atë herë bām braf mbë kambë për nderim. Pa tjetrë i zoti i shpis i a nisi:

Faqebardhë kjoshti të gjithë, ti Zotni e Ju miqë e kumbarë, që keni ardhë me e pajtue ketë shoq. Edhe na për hatër të kësaj nate së madhe e të Shëjtit Sh. Gjjon, që kemi ndër veit, e kemi pleqnue me ju a falë, e mos me i ra ma mbrapa kësaj pune.

Kështu foli Pietri, e ndërsa fittë, i dridheshin buzët

e kreit shtati. Muer krygjën prej stolit, e puthi, e vuni në ball edhe e suell mbarë. Ktheu për së mbarit edhe djepin e famullit, e shkoj e xuni stolin e vet. Por ma para i u avit gjaksit, i a zgjidhi duertë; e muer ngryke e: „Po të fal! — i tha — e po të bëj vllë. Halll! të kjoftë!...”

Une e pash, kah, tue thanë kështu i pështuen bu-rit të dheut dy cirka lotë.

Kushrinja e tierët rob' ndërkaq rrijshin pa zâ me krye për dhë.

„Edhe ju fagebardhë kjosht, — u a pritëm na të gjithë një gojë — qi na e këqyrët hatrin. Falemi ndërës njëqind e njëmijë herë prej jush! Zoti ju rrujtët me gjithëstka keni, e gjâ e keqe kurr mos ju gjelët!”

Si kiën rreshtue të gjithë ndër stola e trupica, ai ma plaku xuer qesen e zhyeme të duhanit e i a hodh ma parë të zot' të shpis e mandej tjeret rrethas.

Ndërkaq u vû xhezia në zjarrm, për me na pjekë edhe kah një kafe...

Gëzimi u shitej të gjithve në felyrë; por ma të madhin e diftonte gjaksi i zgjidhun, të cilin e kishin vû tash me ndëjë në krye të vendit.

Unë këqyra sabetin: Kishite kalue i mbas mjesnaret. Njinesa e Meshës kishite fillue kaherë për mue, e s'kishem si rrijshem ma gjatë. Mora me veti njenin plegësh, e u drodha kah qela, tue i lanë tierët me e vijue kuvendin, qi kishite marrë në një tjetër krah.

* * *

Ka vojtë ora 11.30 para mjesdietet. Populli, i madh e i vogël, është grumbullue n'oborr të kishës tue pritë. Kumbonët, një herë të dyja së bashkut, mandej njena vetëm tue râ në njenën faqe, lajmojn se Mesha është kah fillon. Edhe Ipeshkëvi ulet në kishë, e hin në Meshë.

Kishët e Malcis janë gati gjithkund të vorëfna; kështu ishte edhe e jemia. Veç atë ditë lulzonte në një mënyrë të çuditëshme. Katërthetedy fëmijt e shkollës, xasët e mi, qi ditën para i kishem porositë të më mblië dheshin sa ma shumë lule qi mund të gjëshin, kishin vojtë e prû aq një shumicë lulësh, sa oda e famullisë

ishte mbushë me lo. As mbet gojë, as safë, as shishe në shpî; por gjithëshka qilloi e qita në punë, për me vû tubat e lulëve. E shka më teproi mora e e derdha ndër shkallë t'ëterit; kështu qi ishte mbushë gjithkah vendi me lule. Ishin margarita të bardha fushash, laknina të kuqe, vjollsa gjithnduer nyresh; drandofille kaçca gardhigesh, lule mustak me erë të mirë, lule hashashit kuq si gjaku, etj, etj.

Me violinin, qi e kishem kujtim prej A. Shitjefën Gjegov-it, kur së parit paqë dalë në famull, përcjellshe kangë e moteta dy zânesh, për me e bû festën ma të lulzueshme. E fëmijt e malevet e ndiejshin vetin të lumë, madje edhe pak krenarë para popullit, qi kënaqej për mjeshtirin e kangës së tynve.

Në një shëj kohet Ipeshkëvi u suell e i tha një a dy fjalë raset. Predku stellet mbi argumentin e zakonshëm, të dashnis vllaznore.

Askurr ai popull i shkretë. i tretun malevet, nuk gëzon një paq ashtu të thjeshtë, një lumni qi i a përshkon teizat e zemrës, sa n'atë gjysë oret të së dielles e të kremtes, qi gjindet në shpî të Zotit. Zemrat e tyre ne atë botë, të zdeshtuna prej aso egërsije së natyrëshme, janë të gaishme, e ibithin unshëm fjalën ngushluese t' Unjillit me niatë dishir, qi toka e rreshkun prej zhegut pin shiun e verës.

Si mharoi, duel populli prej kishet, e cila atë ditë s' e kishite xanë. U derdhën nëpër oborr; trimat në një nën anë rreth hijës së blinut, grât në tjetrën. Të xanunë gjithë javën në punë a në shteg, nuk kanë rasë tjetër me u pà me shoqishoqin, veç në kishë, mbas Meshet. Kështu qi, posë fëmijsh, qi ishin shperdâ tue lodrue e tue i u vû në shpinë njëni tjetrit, të gjithë taleshin e merreshin ngrykë shoq meshoq.

Bukë kishin granë që me kohë, qyshë para se me ardhë tu kisha; s'kishin prandej ngut me e mësy shpin me një herë, por i a nisën kuvendit, tue pvetë për rob' të shpis, për berre, kollomboqe etj.

Mbas buket edhe Ipeshkëvi e vetë u ulëm ndër ta, pse e dijsim se na prishin, mbassi e kanë për nderë të madhe e u kandet fort me u përzie në kuvend të tyre. Na rrethuen bajraktari me krën e plegë. Shtruem

kuvend me ta po shi mbi njata argumenta, qi u interesa-
soin. Nder tjera ishte marre veshi edhe fajla e gjakut
te shpis se Pieter M.; e te gjithë, me ndonji përjashtim
fort te rallë, i a levdoishin burrin e thojshin: I lumtë
e fagebardhë kjoftë!

Dikur populli u shperdà; dikur shkoi edhe lpe-
shkëvi. Mbeçe vetëm, e n'atë vetmi rësh në mendim:

„A thue gjithmonë ky popull i shkretë do të mbe-
si kështu, me i u dhimbte gurit e drunit?... Nuk e me-
riton... Æsht mjaft bujar e burrë. Sod auktoriteti e friga
e ndeshkimit i a kanë pengue guximin e nuk vriten si
përpara; por në zemrë të vet këta, e di hollë, bluejn
mëni e ahmarie ndoshta edhe ma të zeza se perpara-
ndej, e rrijn tue pritë rasën me e bà të vetën!

Nuk është, jo, forca ma i pari e i vetmi mjet, për
me e zburë zemrën e malsorit. Shkolla, rrugat, të për-
plekunat, përmirsimi i gjëjes jetsore, shërbimi ushtarak,
qe mjetet, qi do të kët para sysh qeverrija e gjithkush
dishron të mirën e vertetë të tij. Fuglja është një mjet
tepër i dhunëshëm për të: e pengon, por nuk e then
nuk e ban nier, nënshtetas të vjefshëm për veti e për
kómb.

33. - Me ç' mbretin mbahesh?

Grima e fëmijës i qet kanjherë do fjalë kaq me
vend, sa e len pa mendë deri të madhin.

E një punë këso dore ndodhi në një klasë fillore
t' Italis.

Atë ditë mësuesi kishte zhvillue tri mbretin e më-
dhaja të natyrës: Mbretin xheherore, bimore e frymore.
Tue prekë me dorë gurin e tabelës stellet e i
pvetë xansët: „Ç' mbretinje i përket ky gúr?“

Xansët të gjithë njëj goje i a presin: „Mbretin
xheherore!“

Tue u bà me gisht kah një plep, qi ishte për ball
dritsorevet: „E po kjo landë me kë mbahet?“ — Edhe
tëtanë së bashkut përgjegjin: „Me mbretin bimore!“

Së mbramit mësuesi, tue vù dorën përmbi kryet e

nij xansi në të parën bankë, i pvetë: „Po ky, ç' mbret-
nis i përket?“ — E xansët, gjithënjë të sigurtë, i rrijn
gati: „Mbretin së frymorvet.“

N'alo fjalë xansi i së parës bankë cohët mbë
kambë, kuqë e ndezë në fëtyre, edhe tue kja të madhe,
thotë: „Jo, jo; nuk due, nuk due!“

Të gjithë u zhgrehën në gaz; edhe mësuesi me
xansë. I cili u mundue me e marrë me të mirë e me
i a mbushë mendën, mos t' i vinte keq për atë punë,
pse nuk ishte në rezik me u përzie me qenin e me
micën, mbassi ai kishte arrësye, e cila mjaftonte me
e nalsue mbi të gjitha shtasët e sendet e natyrës.

Por fëmija gjithënjë kante e thonte: „Nuk due!“
„Po mirë, pra, i a ban mësuesi — na kallxo
ti, cilës mbretinje i përket!“

„Mbretin se Zotit!“ — përgjegjet xansi i vogël,
tue marrë zemrë.

Se e ka shndritun vetë i Lumi me i thanë këto
fjalë, Njai të cilit i kande me folë nëpër gojën e të
pafajvet, se ka kenë fara a tharmi i hirt të pagzimit,
qi e ka frymzue atë zemrë të paprishun, njena sigurisht
do të kët kenë, qi e kà shtý fëmijën me dishmue një
të vertetë të natë, gján ma të madhen, ma të bukrë,
ma ngushluesen për zemrën e njerit mbi ketë tokë.

34. - ...e pagja njerzvet!

Kush i shihet, kënaqej, shoqet, disa, edhe ju a kja-
shin lakmi. Të dyja gjithkund kishesh për t' i pá bashkë:
Bashkë në shkollë, bashkë në kishë, në Shogri, në lojë
e rrugës gjithkund mollë e padame.

Juliana s' kishte, veç 6 muejt ma përpara Rozet,
por me shtat ishin sa njena tjetra; deri në fëtyrë përgi-
teshin, a s' me kenë njëj nane. Të dyja të mëcme edhe
t' urta të dyja.

Në një ditë ishin kenë shkruet të dyja Dishirtare,
ne një ditë edhe bà Bija Zojet.

Ishin rritë tashma e dashtënija gjithënjë vijonte ndër

to e thjeshtë, e pa interesë, Por... si punët e njerzvet: del shka i shpartallon. Anniku nuk flën!

Ishte në korrik, kohën e sprovimevet. Me ditë e me natë, si njena tjetra, epushin me shpirt me u gatue, për me u dà me nderë. Ishte e shtundë; të hanën mbas do t' epushin sprovim në histori. Rrokull vjeit kishte pasë shkue pak si rryshëm kjo landë për të dyja. Tash prandej, gjindeshin fort ngusht.

Atë paradite mësuesja u a kishite lavdue e porositë fort xansevet, me e kontrolove një tekst të ri historiet, posë atij të shkollës. Juljana e kishite gjetë, i a kishite marrë të villaut. Roza, n' atë ngushitë, i a lypi uhá: — Për një gjysë dite; — i tha — jo me tepër. Mbeisha qyqe, në mos t'a kthesha!

Por Juljana, e para herë, si e sticume, i kishite përgjegjë: S'kam shka të të báj, moj Rozë; jam ngusht për veti; s'mund t'a hieki doret asnjë minuti!

Rozës i ishte kenë prishë njëkaqë, sa me atë ditë s' e kishite shndërrue ma një fjalë me të, as s'i kishite shkue ma tu dera. Migsija kështu erdh pak kah pak tue u ftofun, deri qi u fik krejt.

E puna i biente në sy gjithkuj. Mësue gjindia me i pá përherë bashkë, tash shifeshin se e cila në veti. Rrugës me pasë hasun, jo veç s'i a urojshin shoqja shogës ditën e udhën mbarë, por këqyrshin me i marrë anën njena tjetrës, thue se s' njëfeshin.

Mjalt ishín kenë mundue shoqet e msueset me hi e me i paitue; por kot!

— Shka? — u thonte këtyne Roza. — Vetë me shkue e me i lypë të falun asaj?

— Të tokon, moi Rozë; jë ma e vogla.

— Jo, moi, jo; kurr e për këtë jetë! S' mundem, s' më ban zemra! M'a ka bā këq, tepër keq! Lene punën e librit, se ma tash ajo është harue; por ka murrinë edhe me folë për mue. Për mue, qi dikur jetën, tham, e kishem dhanë për të!... Shka kujton ajo, se unë kam nevojë e s' kam të gjallë pa të? Lë të rrijë ajo ne punë të vet, e unë në temen. Të kegen s'i a due... mos, o Zoti Veç, punë me të ma s' due me pasë, as derën s' mund t'i a shkeli!...

E diti e muejet kalojshin. Vinte e shtundja, Ku-

ngimi i mojt, Neiet e mëdhaja të molmotit e festat e Shognis, e ato gjithëni nashu, çartas.

...Nata e Këshndellavet atë vjetë biente me e shtunde. Ishte vonë; kumbonët e mbrames, të gjitha së bashkut, kishin rá, tue u lajmue bestarvet gëzimín e të lemit të Krishit.

Ma pak, a ma shumë, zemrat e të gjithë të krishtenvet përmalloheshin deri në vāj, tue ndie atë t' ngël t' ambël. Por, për Julianën e Rozën kumbonët rrihshin kot. Zemrat e tynve, tashma bā gúr, zani ngadhnyes i kumbonvet s'i prekte aspak.

Veç po, ai zà u stelte përkundra idhnim e dispiëk, kah u bieishin ndër mendë Këshndellat e pafajnis. Ky kujtim i banie me kja prej mallit.

I ai i Rozës kishite kthye vonë atë mbrame prej punet. Në shpi mungojshin prap do çikrija. S' ishte blë ende qiri i Këshndellavet, laknori ishte pa u marrë ende, e buka e darkës ishte për t' u sjellë prej furtarit. Nèpër atë gjysë territ, ndritë kegas prej ndonjij kandili së rrallë, i u deshti Rozës me datë: S' ishte tjetër kush në shpi.

Nuk kishite bā ma se njëzet hapa, kur ndieu se di shka krisi, si me u pasë rrxue dikush në krah tjetrë të rrugës. Çimentija ishte ngri akull, e s' ishte çudë me marrë kush më thue, sidomos nëpër atë terrinë.

Ngau kah vinte zhurma; edhe përnjimend pau se dikush kishite rá në hundë e në buzë. E gjetit përmbys, e s' mujt me e njohitë; por, kur bani me e çue, u kujtue, se ishte... Juljana. Dukej se ishte vrà fort, pse balli i kullonte gjak.

Përnjherë, marrë mëç prej dhimbet e fikë prej gjakut, Juljana s' dinte ku ishte; veç, mbas një grimet herë, kur nisi me kthye në veti, e filloi me e njohun dorën e asaj qi po e shkundëte prej balie, u kuq në fetyrë edhe s' i u dha me thanë tjetrë, veç:

— Ti, Rozë?

— Po, Julianë, vetë.

E u mueren ngrykë si ishín kenë marrë dikur.

35. — Bîr, a u vrave?

(KALXIM)

Bashem katekizëm një herë të vogëlvet. Kisha gjithundër mocet, prej 6 deri në 12 vjeç. Do t' u lolshe më atë ditë mbi të katërtin urdhnim.

Për me ju a prû punën disi ma të gjallë, u solla dy pvetje të theshta e praktike, vetëm dy. U thaçë:

„Fëmij, përposë Zotit, kush ju don ju ma fort se kurrkush mbi fetyrë të tokës?“

Përgjigia s' ishte e vështirë. Pa u matë fort, të gjithë një zani bërtitën: Nana!

„E po mirë, tash m' i përgjegjini kësaj tjetres: Kuj i a plasni zemrën e kë kastingoni ju ma fort se kurrkund mbi fetyrë të kësaj toke?“

Përgjigia tash, — e pash — u vinte e vështirë.

D. m. th. e vështirë, jo pse nuk dihin, por pse do të dishmoishin një të vërtetë tepër të pabukur, në kundërshtim flagrant me shka kishin thanë parë: një punë së cilës s' i kishin vù shëj kurr. Dikush si turpueshëm uli kryet, dikush u kuq, e veç njëjta vonë e si nëpër dhambë përgjegjën një disa: Nana!

Kur e pash se ata vetë ishin tue prekë me dorë një gjatë tepër të padrejtë: dashtënin e pakufi të nanës, shpërblje aq keqas prej shumice së fëmijvet, s' i dhacë punës ma andej e i laçë t' a blueishin ata vetë gabimin e vet. Edhe, për me ju a dftue, deri ku mund të mritjë zemra e nanës, kalova pa tjetër me u kalxue një legjendë, që kishem këndue dikur:

Një djallë i praksuem, mbassi e kishte shkue të rrit e vet tue mos i lanë dy gurë njëjtë, së mbramit dau me vojte e me u shkrua në çelën e mënshme të disa cubave, të cilët e kishin qandrrën e vet diku ndër male për rreth.

Pa i thanë gjatë njerit të gjallë, niset me u ndeshë në ta. I paraqitet kryetarit të tyrave, tue e lutë t' a pranonë si pjesatër n' atë shoqni zamadhe.

Plaku e këqyri një herë, por s' i a mbushi kurr kund synin. Njëjta vonë i thotë: Luat djalli, po më dës-

kesh tepër i rrit, s' jë i zotit prandëj, me bëshka bëj na. Kush don me i a hi kësaj rruge sanë do t' a qesi mbas shpinit punën e shpirtit: Zot e ligjë e ndërjegjigje e... këso prallash, s' do t' i përmende!

— Po unë, qyshëse kam ardhë këtu, — i a pritë djalogi — e kam qitë cekën me u bësh si ju. Ti më provov një herë, e kë me pësh, palë a jam i zotit a jo.

— Hajde mirë. A e kë gjallë nanën?

— Po, gjallë asht plaka e shkretë.

— Ndigjo këtu: Kthe në shpë, venia thikën në nës. Mandej, tue i a çillë krahnorin, xieria zemrën, e... njashu të xehitë m' a bje mue këtu. Atëherë kam me të pësh, a jë i dejtë me u shkrua në këtë shoqni tonë.

— U prë djalli tue e ndie këtë farë provet që lyshpej prej si. Por, i kishte folë fjalët tepër të mëdhaja, edhe s' bante me u kthye dalë. U çue, ngau në shpë, mbylli sytë; i a vuni thikën s' amës e e mbyti. I a çillë krahnorin, i a xuer zemrën, e me të në dorë muer me shkue e me i a çue të parit të cubavet. Tue ngatë rrugës si i dispruem, muer më thue e rësh në hundë e në buzë. Ndërkaq, tue u rruxe, zemra i pështoi doret.

Thonë, se në këtë ças kenka ndie një zësh i përvaishëm, tue dalë prej asaj zemre, që paska pas' thanë: Bîr, a u vrave?...

Nana e shkretë, gjithmonë njajo se njajot!

36. - Mungesha në tregun e bakisë.

(KALXIM)

Të gjithë e njihshin n' Aleçon kalin me karrocën e vogël të mungeshavet të Spitalit, të cilat ditë për ditë i bieishin kryq e tërthuer pazarit, tue mbledhë lëmshë, barishta, petka e çikrrija për skamnorët e shpis,

Tashit, — si shkruente një fletore e Francës ndër këto ditët e fundit — ndodhi, që kalli u cofi. Ju u dhimbti shlësë besnike motravet të shkreta, sa s' ka. Patën keq edhe, pse s' dihin si do t' a gjeishin tjetrin, për me e vù në vend. Me gjithkëta njena, Mouré Bernardeta, u

trimnue një ditë e vojtë te ku shiteshin kualet e ushtrisë, që s'vëzishin ma për shërbim.

Kush kishte aty, tregtarë e ushtarë që kishin dalë n'atë log, u çuditën kur pán një mungeshë, përzie me konkurues. Por ata ishin çuditë edhe ma tepër, po t'a kishin ditë, se mungesha e shkrete s'kishte në kuletë as 500 frangë: mjesa, për me blé një kál sado të keq, dueheshin nemose një tri a katër herë ma tepër.

Ndërkaq Motrë Bernardeta i a vunë synin njëj allçi, që i u duk si ma i lidhun e i butë. Por gati s'i pështuen lotët, kur e ndjeu të zotin, që i foli si çmim ma të parin, 1000 frang, mbi të cilin blesat do të shkoishin tue shtue. E pán konkurruesat me një herë, se mungesha kishte mbetë ngusht, edhe asnjëni s'i shtoi gjá, për me e lanë t'a merite Motra. Por kur e morën vesh, se s'ishte e zoja as për aq me e shti në dorë kalin, i thán të zotit t'a ulte një grimë. „S'asht punë që báhët; — bëriti ky — një qindtár s'mund t'a zbres!“

Atbotë tregtarët aty për aty e mblodhën shoqëniisht atë shumë sa i duhej mungeshës me blé kalin. Merret me mendë gëzimi e urimet e saja kur e vunë përpara kalin e synuem, për me i grahë kah shpija. E tue kenë se bamirsët kishin bashkue lëmoshë ma tepër se ishte kenë nevoja, kështu, posë kalit, i rá me çue te shpija edhe një 100 frangë tjerë, për me i gëzue skamnorët e smundëtore.

37. — Hija e nanës.

(KALXIMI)

Mërzitë prej këndimesh, një student në ma të mirën kohë e la shkollën e u njëjt në roggë me një tregtar. Por u gjet ma keq; përse puna erdh e i u báz aq e randë, sa pa e mbushë vaden, pa i thanë as *lamtumirë*, një ditë i iku zotnis!

Prej andej duel e muer rrugat tue kërkue qytet nëqytet e në katundkatund, veç ku t'i delte. Sod fitonte, nesër shtrinte dorën me lypë; një ditë hante e pinte, me i dalë

për hundësh, ne e nesret biente me fjetë me bark thát; herë punonte, herë viedhte. Shkurt: si t'i vinte.

Një ditë, tue pì në një skáj të mëshhtë, e gjithë rasa me u ndeshë në një vagabond tjetër, dora vetë; i cili e kështilloi e e mësoi, si mund t'i l'rënte katundarët, edhe kështu, pa hijet keq, me e kalue jetën ma së mirit. Madje, për me e forcue punën, i shet të marrit do pus-tulla e formua t'afra kinse për me e përzanë djallin e shiozovallet, me largue mént e lëngatët e rrezqet, e të gjitha ma të këqijat e jetës!

I ngarkuem me gjithëkto ríçeta të mrekullueshme, nisi me e qitë në treg dijen e vet. Ne e parë i duel niimend me i a marrë mendët ndonij katundari, edhe dishka filloi me fitue; por s'e pait të gjatë tregitja e tij, e rrenat i duelën për fushë. S'e çau ma kush kryet për të, edhe shpejt u gjet gjisht. Kështu, me zorë thátë e reshkun prej eyet, gjindej një ditë tue u ëndë nëpër një katund të Francës, e kaq i kishte vojte mendja për një gotë venë, sa tha vetë me veti: Morë, edhe të mallkuemit kishem njëdash me i a falë shpirtin, mjaft të m'a qesë këtu një mashtrapë me venë të kuqe!“

Kjoftëlargu niimend se aty për aty nuk i u për-gjegji; por prej atij çasi kaq shkonte tue i u sjellë e tue i a marrë mendët, sa që ky i shkreti kurrsi s'kishte si mos me u báz heret a vonë kashaia e tij.

Në këtë gjëje të desprueshme studentí vojt e i a mësyni njëj alkimisti të dishëm, i cili e mësoi, si mund-te me xjerrë ár prej dheut. Me këtë shpresë, báz me-ndja ár, shkoi e u ndry në një burg t'errët. Aty ndej tue punue me ditë e me natë, qyqe vetëm, tue andrrue pasuni të çuditshme!

Ndërkaq nana e mjerë, e cila, mbetë vetëm ke shpija, kishte marrë veshit prej shtegtarësh sa poshtë i kishte vojte djali, e shkonte dijen tue kía. Ullë në gjunj para fugures së Zojes së Dhimbeshme rrinte deri mbas mjesnatet tue e lutë të Lumen, mos t'i a dante synin të birrit, mbassi ajo vetë nuk mundte me i u vù për gjurmë.

„Nuk asht, o Zoje, — i thonte — aq i keq, atë dikush do t'a kët rrëjtë, sigurisht. I shuemi! Kushdì si do t'a kët kapë ngushtica, se për ndryshej kurr e për

ketë jetë s' më mbushet mendja, se e ka lëshue vetin ashtu si thonë. Ah, kesh të mundëshem me i u gjetë për bri me i folë një herë, vetëm me e pà me sy! Jo; s' ka si s' më bien në fije djali! Por, e miera, ku t'a marr! Unë s' di as ku gjindet, as s' jam e zoja me dalë e me e kërkue. Jo, jeta s' më dhimbet, po të mundëshem me i u gjetë. Nji gjà vetëm mund të báj për të: me u lutë; edhe s' do të pushoj kurr tue t' a porositë ty, o Mar! Ti, o Nanë, ti do të m' i ndihmojsh djalit e do të m' a ruejsh në kambë teme..."

Për me i blé veglat e baret e nevojëshme me xjerrë arin, si i kishin thanë, studenti i patat ishte shkundë krejt, as erë dýshit s' i kishite mbetë ma në kuletë. Punoj sa punoj; por, si e pau edhe ai vetë se s' ishte gjà puna e arit, e la burgun i mekun útet e në kulmin e desprimit.

Atëherë i mallkuemi e pau se i kishite ardhë koha me e bà të vetin. I u afrue e i fryni në vesh: „More i shkretë, sa fort po më dhimbesh! Unë kishem me ditë me t' a kaixue mënyrën, si mund të mbushesh me ár gjitha të dvesh. Kë luejtë mëç, me ndëjë e me hjekë diën e zezë tash nji javë, e mandej e mbaramja... me u dà me nji grusht miza! Po pse? Në vend qì me e gjetë arin, ké mbetë i fikun e i leqitun. Me më ndigjue muë, unë kishem me t' a diffue nji shtek. Ti me kurr gjà send; mjaft qì të dvesh, se ti kishesh me u bà i pasun sa ndora. Ndigjo këtu: Në klorin e sakristis gjinden ënë arit e argjandit gjitha të të lakmojë zemra. S' ké nevojë të hieqësh keq; mjaft të shtrijsh dorën, e këto visare janë të tua!"

Për do kohë djali i qindroi tundimit; por kur útja shkoi tue i a forue, u ligesh tue; edhe njaty rreth mbarmes muer rrugën kah kisha. E kishite bà plegni vetë me veti, me u mëshehë diku nëpër terr, në ndonji skutë, e natën vonë me shkue e me e thye vendin e ënvet të kushteshme.

Rrugës, n' atë buzë mbramiet, ndeshet fëtýrë për fëtýrë në nji grue. Me shka mundi me dà n' atë muzg, i u duk fëtýra e saj verdh si flaka e qirit; edhe kaq përballëshem i u bà se i a lëshoi syt, sikur me e pasë ditë ajo krejt punën e mendimin e tij. Tue u mundue

me i rà në të se kush mund t' ishte ajo hië, i bien ndër mendë, se e ama, atë ditë qì ishte dà prej sojë, krejt niashtu e kishite pasë shikjue.

Pak para se me hi në kishë, prap ndeshet n' atë grue se n' atë grue. Por tash fëtýra e saj i u duk edhe ma e përballëshme; si me dashtë me e lutë, t' a lente atë punë qì kishite në mendë me bà.

Ajo hië, me atë fëtýrë të përvaëshme, e preku në zemrë dialin. Pendueshëm muer me dredhue rrugë. Por shejtani t' i ndej gati; i a preu udhën, tue e vù në gesti e tue i thanë, se ishte nji tutës, nji fëmijë i ligshhtë, qì ishte tremë prej fëtýre së njaj grueje!

I erdh si kori, edhe u kthye e hini në kishë. U ul në nji skaj mbas njaj shtylle; aty xuni vend pa luejtë.

Hië e asaj grueje i ishte vù mbrapa e, për pa e ditkue ai, i rrinte mbas shpinet. S' vonon, e sakristani yjen tue u krisë çilcavet e drejtohet me mbyllë dyerët e kishës. N' atë ças grueja u çue prej vendit, i duel para sakristanit e i tha: „Po ndalu nji herë, se dikë ké këtu mbrendë. Mos u ngut me e mbyllë derën, për pa dalë jashtë edhe ai nier".

Xuni vend sakristani, ndezi dritën, edhe e pau, se përnimend mbas njaj shtylle rrinte sirukë nji djalë i ri. E kapi për krahit e e qiti jashtë.

Por tunduesi s' e lëshonte thojsh prën e vet. I a mbushi mendën me e çue në vend ndryshej planin qì kishite nisë.

Si duel drita, vojt e gjet çilca e hekurage për me shpërthye derën e sakristis përjashta, pa hi aspak në kishë. Priti mjesnatën, edhe shkoi me i dalë në krye mendimit. Hana njimend ndritte e madhe në kupën e qiellës; por atij s' i prishite punë, mbassi do rë të zeza i a thejshin rrezet.

Nësa ishte para deret tue i xjerrë çilcat, dahan dýsh e lan dritën e hanës me shkrepë lirisht mbi nji figure, qì po ishte dhenë në gúr përmbi derë. Ishte fëtýra e Zotës, si gjindet e dhenun ndër shumë dyerë kishësh nëpër botë. Ketë gjà s' e muer në dorë vagabondi n' atë terr të natës; por kur ajo fugure luejti mjerueshëm kryet, atëbotë ky i hapi syt e mbet i shtar-

nguem prej friget. E këqyri prap e prap; por jo, nuk rrëhej: Zoja e luate kryet përnimend. I ra ndër mendë atë herë për atë hijen e asaj grueje, që diën para e kishte ndeshë rrugës, e që mund të bante bë, se kishte kenë e ama në vend. Tash prap i vojt mendimi te fëtyra e nanës. Edhë ajo, kur kishte ndonji idhnim të fort e s' mundte me folë, krejt njashu e luate kryet, si Zoja, aty mbi derë të sakristis. Me këto shëje donte me i thanë, edhe ma mirë se me fjalë: „Mos gabo me e krye shka kë nisë! Me dijtë ç' me dijtë, rueje vetin, e mos e ban ketë të zezë!“

Edhe ai e muer vesh hollë qortimin, që pa e çitë zanin e gojës, po i jepie Zoja; njashu si e kuptonte nanën e vet prej lotësh, që e bante me dërdhë.

Ndritun si prej një vetime i u parashtrur me ças krejt jeta e vet e prakueme. S'i kishte mbetë tjetër, veç një shteg për me i pështue humneres. Rrugës, kur ishte nisë kahë kisha për me e krye sakrilegjin, kishte ndeshë në hyën e nanës, që me lotë për faje i kishte bërë me shëj me u dredhë; tash mandej, tu dhyrët e kishës i ishte dukë ajo Nana tjetër, Marija, sireha e mbekatar norvet, e cila vetëm mundte me i ndihmue. Kësaj Nane së hyjnueshme s' kishte si me i ikë. E pau edhe ai tek e mbaramja, se lotët e s' amës e kishin përkulë mës shrierën e Hyjit.

Çoi edhe një herë sytë kah Zoja, ra në gjiu, edhe u lut njashu si s' ishte kenë lutun kur në jetën e vet. Tash as atij s' i bëhej me e besue, si kishte mundun me i a hi një sakrilegji aq të shemtuem. Me lotë që i shkoishin rrajë, i u lut Nanës Qjellore, t' i xierie mëshirë e të falun prej së Birit.

Ndëj gjatë ashtu përmbys para Zojes. Kur u çue, s' ishte ma ai i përparshmi. U drejtue me atë fill kah burgu; ku kishte pasë punue... për me gjetë ar, i bani copë e grimë ato vegla, ato pustulla, riqeta e libra plot mystere.

Ne e nesret nade një dialë i ri trokllonte te dera e kuvendit e i u lutte të Parit të fretënvet t' a pranonte si pendestër mbrenda atyne mureve të qeta.

38. - Kë lhrret Zoti!...

(KALXIM)

N' atë famille deri atëherë, me gjithse skamnore, kishte pasë mbretunë paqë e gëzimi.

Fëmijt, një tubë, të kande, mos t' i lypësh ma të mirë e t' urtë. Kishin veç edhe kuj me i përgjia. Që prej vocrritet prindia ishin kenë mundue me u a shi për palc frigën e Zotit, e jo me i llastue, tue i ra nëpër të detyrës s' edukatës.

Sa bukur, me i pë në mbreme të gjithë së bashkut, i madh e i vogël, rreth një fugurje së vjetër të Zojes, tue thanë Rruzaren!

Ndër fëmijt, atë ma të voglin e kishte dë Zoti me gisht, në daq për mendë në daq për virtyt.

E vëjshin n' oroe ndërkaq prindia, se dishka bluente në veti ai dialë. S' i a dajshin synin. E shifshin se, kur thonte uratë, sa mirë rrinte; kur ishte puna me ndigjue, ase me e krye ndonji detyrë si mbrenda si jashta shpijet, ai gjithkund gati, përherë i pari.

Kur e pveishin ndonji herë për do punë, ai u përgjegjiej si nëpër dhambë, pa ju a këputë.

* * *

„Nanë! Due me të kalxue dishka: Ti veç mos më thuej gjë. Qyshë kur jam tue e ndie një zë, që më thirret e më thotë me ju lanë.“

Ne e parë s' i vuna vesh: Mendova, mos t' ishte një punë fëmijsh, një entuzjashtë, që do të më kalonte. Por jo. Ai zë vinte tue më tingllue në zemrë përherë e ma i fort e s' më lente kurrkund. Kam thanë uratë mialt, të m' a shndritte Zoti menden; jam çilë edhe në rrëfim me Mesharin. Ky, në fillim nuk më tha as po, as jo. Por kur e pau, se unë ishem gjithënjë n' atë mende, më siguroi, se ai zë vinte përnimend prej Zotit e se unë prandej, e kishem detyrë me i ndigjue. Nanë, unë due me u bërë Meshar.“

Njekështu i foli një ditë s' amës ai që ndër vllazën dajet në shëj. E ajo nanë e kështenë, me gjithse u përballue fort prej kësaj lajmi së papritun, prap, qindroi, edhe

nuk i a prishi fëmijës. Për një punë vetëm u ngushtue; Mendoi, si do t'i bëhej për shpenzime që lypeshin, për me i a çue në vend dishirin.

U muer vesh me të shoqin: por ky, siell e pësthiell, për fund i a këputi: „Nuk kemi kurrsi t'i a bëjm. S'na del me e mbajë djalin në shkollë e me i u përgjegjë për shka i duehet atij. Tue punue me ditë e me natë, ti po e shet vetë, edhe me të zi po na del me shly disi: Jo ma me...“

Kur i a dhën fëmijës lajmin, se s'ishite e mundun me i ardhë dishirit të tij, këtë e lëshoi zemra e kjaun. Me këtë fjalë këputeshin aty për aty të gjitha shpresët, rrxoheshin të gjitha programet e bukura, e shkoishin huq ato gëzime aq shpesh t'andrueme,...

Por dalë-kadalë zani hyinuer vinte gjithënjë tue e nritë e tue u bā përherë e ma i fuqishëm. „Meshatër më don Zoti? — tha me veti një ditë. — Meshatër do të bëhem! Në kioftë se ai Lumi më don për njëmend për veti, doemos Ai ka me ditë edhe me i gjetun mjetet!“

Edhe s'lodhej; gjithënjë atë menden e vet. S'i a dante uratës ndërkaq; edhe një ditë i a xuni prindes në gojë prap dishirin me hi xhakue.

I ishte kenë dhimbun t'et, edhe kishite vajtë e folë me Pritin e famullis. Ky i kishite çue lehtë l'peshkëvit, i cili i kishite dhanë një fije shpresë. Shpresë të lehtë një mend; por prap, dishka ishte.

Ndërkaqë, për rrezik i smuhet i ati, edhe në pakë ditë bëhet i dekës. E deka e shemtueme hini n'atë familje, tue i a grabitun kryetarin e shtyllën, e tue i lanë ata të shkrete në ma të madhin skam.

Kurrujeni ndoshta villazësh s'e ndjeu këtë vorfë, nim sa fëmija. Ai e shite, se me deken e t'et, po i shkoishin huq të gjitha planet, e po i u shkimte ai ideal, që do t'a kishite bënë për njëmend të lum.

Krahi i tij tash bëhej krejt i nevojëshëm për me mbaitun shpin. Puna shkonte në njëen anë tue u shtue, e tue u shtue shkoishin gjithënjë pengimet, që i a mbyllë, shin rrugën për ku e kishite thirrë Zoti.

Por e lodhi ma fort edhe puna e s'amës, e cila prej idhnimit e mundit kishite rā e ligë e s'dinte me e çue kryet prej së shtremujet.

Ma i vogli ndër fëmij i vinte rreth nanës së ligë.

ma fort se tjerët, e s'i bëhej me e lanë vetëm një ças. E nana ndër gjithato dhimba gëzohej në zemrë të vet, tue e këqyrë atë ëjell, e i falej nders Zoti.

S'vonoi, edhe nana i mbylli syt për gjithmonë.

* * *

...Një fëmijë, i cili dukej në fetyrë se kishite hijekë shum keq, kishite xanë vend në fund të Katedrales të Poitiers. Në dy gjuhë të mëdha, siellë prej ëlërit, ku ishte tue u thanë Mesha, i kishite ngulë syt në Mesharin.

Kishin aidhë të Kremet e Këshndellavet e tash ishin tue shkue; por zemra e të shkreit të vogël atë vjetë s'i kishite ndie aspak. Këshndella këso dore, me nanë e babë dekun, s'i kishite sprovue hurr.

Mandej, me deke të tynve, kush do t'i biente mbropa tash, për t'i a dalun qellimit që ndrynte në zemrë? Ndër këto mendime i u zhgreh vaji.

Mbarue funksionet, populli ishte shperdā. U çue edhe ky e shkoi me pā betemin në fund të kishës. I u lut Krishit në grazhd, t'i a çonte në vend dishirin, që s'e lente as natë, as ditë:—Ti, o Krish, e dij se më don për veti! Ku jē, pra, që s'më ndihmon?...

Ndëj sa ndëj tue e këqyrë e tue i u lutë Jezusit Fëmijë. Kur muer me dalë, syt i ishin ajë prej vajit.

* * *

„Jashitë, n'oborr të kishës hasi në një grue që shitte lule.“

— Po shka kë more fëmijë, që kiān? — e pveit.

— Due me u bā Meshatër, por s'kam me se.

— Anj, se tash, po të ndihmoj vetë!

„E grueja e shkrete që prej aso dite u vū me punue pa pushim në majë të gjylypanës. I a hoq vetit kashatën e gojës, veç për me e mbajë xhakonin e vogël në Seminār.“

„Kjo grue bujare, e shuemia Marietë, sod gjindet në vorr. Ai fëmija i vorfën, nëpër ndihmën e saj u bā Meshatër, u bā l'peshkev, u bā Kardinal, e ky jam shi vetë. Kardinali juej.“

Me këto fjalë e mbyllte konferencën e vet fort i

përmenduni e i dijsmi Kardinali *Pie*, Arqipeshkëvi i Poitiers, një ditë tue i folun popullit përmbi detyrën e randë që kanë prindja, mos me u a priun rrugën, por me u a lehtësue sa ma fort atyne fëmijve, të cilët i thuret Zoti në shërbim të shpirtënvet.

39. - Kah jeta moderne!

(NOVELË)

E Dielle, në një kishë të qytetit: Ora 9.

— E pra, Rozë, krejt përpapa më kë kalue, edhe s' me kë pá. Vetë ishem në bankë fill mbas teje; jë çue e kë shkue me u kungue, kë kthye në vend, e ti aspak me u kujtue. U kuella një herë, por ti dën se s' ishesh kurkund: as në qiellë, as në dhë!

— Më fal, Julianë, por, përnjimend që s' të kam vù n' oroe. Gati, kur shkoj m' u kungue, s' më bāhet me u sjellë e me shikue gjinden... Qyshë kur paske ardhë? Ti pra mbramë, kur të pvetā, më thae, se s' mund të viëshesh në këtë Meshën e fëmijvet, veç n' atë të njëmbëdhëtës. Tash, si?

— Njimend njashu të thaqë; por, sod nade ndërroi puna: Duelën do bishta tierë. E kam gjetë Meshën, njëatë herë sa ishte tue u çue Sakramendi. Pakegjā pa u sjellë unjilli i mbram, shkova e i thaqë edhe një a dy kokrra uratë para Shëna Ndout. Tash jam tue dalë. Eja, a po vjen të shkojm bashkë?

— Ty të kjoftë udha e mbarë! Unë po rri edhe një grimë, pse njëtash sa u kungova... Veç, deshta me të thanë, mos gabo me e lanë me kaq detyrën e së Dielles. Ti, me shka më kalxove, s' kë pá Meshë sod. — Kurrsesi s' kam si rri ma: më presin në shpi. Veç, për mbasditë, dije me sigure, se due të shkoj në Sakramend. Eja e më merr.

Me kaq u dën.

Mbas një a 10 minutash, a ma mirë, edhe Roza u çue e muer me u kthye kah shpija: ishte pa shi gjā në gojë.

Pak para se me merrjtë, që, mjedis rrugës Juljana,

tue folë me dikë, që kishite qitë kryet në dritsore. S' i tha gjā, veç, kur i kaloi për ngjat, bani buzën në gaz e uli kryet.

Para se me e mbyllë derën e oborrit i shikioi edhe një herë: Ato, gjithënjë aty!

* * *

Mbasditë: Ora 3.30.

— Hajt pra, Julianë, a po vjen të shkojm në Sa-
kramend?

— Uh, Roza! Po kjo sa shpejt i a bani?... Hajde, Rozë. Eja! Urdhëno mbrendë. Më ndiej, e drejta, se kjeçë xanë, e s' po mund të dal.

— Ka rá kumbona e dytë. S' kam si vij; veç, del për së kundërtit e më kalxo, a po vjen, a shka kë me nden me bā!

— Si jë edhe ti! Po ti avliu, e mjerë, një grimë, se s' po të han gjā. Një fjalë sa në kambë. Qillova tue u krehë, e...

Sa mos me i a prishë, Roza tue ngā u njëtet shkall-
vet gurit, edhe sa ndora i hini n' odë.

Juliana kishite pasë përnjimend arrësye. E gjet me flokë të shprishunë tue u goditë para një pasqyre së madhe. Më si dukej, e kishite do punë: Kishite për rreth veitit krahna e hekra e brusha e kutija pastash e pluh-
nash, me shishe lavandash, etj.

— Në fal, Rozë, se s' po mund të los vendit...

— Kurrgjā s' ka. Ti ban atë punën tande; veç
deshta me djië...

— ...Ti kë ardhë me më marrë, a s'...? Më fal, Rozë, pash kryet e gjithkuj kë! Mjaft keq āst tue më ardhë, që po më bjen me e hangrë edhe një herë fja-
lën; por...Këqyr, si ndodhi puna: Shí në mjesditë, pa u çue ende prej sofret, i a behi Ernesti i teze, edhe na diftoi, se sod mbasditë po ishte një ndeshje futbolit me grupin sportiv të Tiranës. "Kam ardhë me të lajmue —
më tha mue — mbassi e dij, se ti interesohesh fort. Mandej, āst mirë t' a dijs, se vetë jam *portier* n' anën tonë... Kēshu pra, njatje ma vonë, kah ora 4, tash po vij e të marr e shkojm bashkë në fushën e sportit". —
Tash, moj Rozë, unë s' kishem si me i thanë kushrinii:

Jo, s' mundem; do të shkoj në Sakramend eji... Mandej, me të diffue të drejtën, mue më kande fort me e pá tue luejtë ketë lojë.

— Mori, unë s'po të tham gjá: ásh krejt puna jote. Veç, për një gjá cuditem unë: Sa mirë mund të rriësh në kambë, pa luejtë vendit, ndoshta e pa ndoshta, po n'a dy orë, a ma tepër, ti, po tham, qi ankohesh, se t'a niet në krye, a s' di se shka, me pasë për të vone pak ma se gjysë oret funksioni në kishë. Mandej, a s'dron se të bien era? S'e din sa fort fryn atje kah Zalli i Kirit?... Neise! Ti e paske qitë veç atë cekën tande. Lamtumirë! Mjaft drue se u bana vonë për punë të Sakramendit.

— Udhë e mbarë. Roze! Mos m'a merr për të keq, se të dola fjalet! Thueje ndonji *Falemi Mri* edhe për mue!

40. - „Ajo qi kurr nuk të falë“

(LEGJENDË)

Ditoin për një mbret të Danimarkës, se paska pasë mbytë t'ân, për me sundue vetë.

Për të páam, dukej i lum; por zemra e tij e dintet! Natë e ditë s'e lente me xanë vend faji i báam. Hija e babës së dekun i dukej, tue i a helmatisun lumnin e fronit të fituem me gják.

Nji natë, në mjesdis së gostës, pa pritë pa kujtue e ndien vetin keq. Nisë me u dridhë, zverdhet në fëtyrë e përplasët: „Fikni dritat!“ — beret, tue shpresue se terri do t'i a hieqte sýsh atë pamje tragjike.

Por kot. Në fund të sales, rrethue prej njaí drite së përmordëshme, shesh një si hije, synin gacë, qi i avitet.

— Kush jé ti, moj hije deket, qi më vëshesh mbra-pa? Jé ndoshta hija e tim et?

— Jo — i a kthen shaureti i tmershëm. — Po t'ishem yt át, kishem me t'a falun fajin: Jam hija e ndërjegjes, qi s' të lã me xanë vend“.

Mos e thashtë Zoti, qi ndonji kési shauretash t' u hullet, në heshimin e mbrames sidomos, për me u a

turbulluem zemrën atyne të rrëjtunve, qi kujtuen se në faj do të gjejshin lumnin e dishrueme!

Jetoni gjithmonë simbas keshillevet e drejtimit qi ju jep *ndërgjegjia*.? Kjo s' prân kurr. Veni vesh zanit të saj, e mos gaboni me ndëjtë tue i a shutitun brimëm me zhurmën shurdhuese të shekulit e t' egoizmit.

Pveinje ndër rasa të dyshimta të jetës; ajo ka për të ju dhanë drejtime të pairesës, gjithmonë për të mirë tuej.

Bani shka ju urdhnon kjo keshilltare e drejtë, e kurr s' ka për të ju ndodhë, qi të ndesheni në hijen e mënershme të „njasej qi kurr s' ju falë“.

41. - Fjala e nanës

(NOVELË)

Liza u kthye atë ditë prej shkollit me një libër të ri në çantë.

I a kishte dhanë uhà në klasë një shogë, Vitorja. I a kishte levdue e çue në qiellë: „Këqyr, vetë e kam lexue në dy ditë. Kam ndëjtë një natë gjithë natën pa fjetë; kaq. S'm' u bante me e hiektë doret. Tash shesh, sa i bukur ásh! Mandej, gjitha, sa e rrjedhëshme; styli, sa modern; përshkrimet, thue se po i shet me sý ato vende! Këndojë një herë, mbasandej tash flasim.“

...Teksa mrrijti në shpi Liza, të parën punë, xuni vend në një skaj t'odës, xuer librin edhe u vù me e shikjue.

Veç prej shka mund të grabiti tue këndue ndonji rresht aty-këtu, i pëlqeu fort. Mandej e filloi mbarë.

S'i çonte, me thanë, një herë sýt prej librit. Siellte aso fagësh, i përpinte, pa i bà zà kuj.

E ama, qi ishte dishka tue punue afër dritsorjet, i rá pak n'ërë punës.

— Po ti Lizë, a ban me e dijtë shka jé tue këndue? — Kurrgjã, moj nanë, një libër.

— Po e shof edhe vetë; por deshta me dijtë se ç' farë librit ké në dorë...

Liza u lpi njherë buzësh, e, si e sticue me, i a bani:

-- Æsht një romanx, qe! M' a ka dhanë unë Vitoria. Mbassi për nesër nuk kemi shumë lekcione, po këndoj pak këtu.

— Sa herë të kam thanë — vjoi e ama — se mue aspak s'më kande, që të merrësh unë libra prej shoqesh.

— Por ky, moj nanë, s'është ashtu shka kujton ti: është fort i bukur. Edhe Vitorja më ka sigurue, se s'ka gjà të keqe mbrendë.

— Mund të jëti; por unë due me e pà një herë, para se të vijoish me e lexue.

Me kaq e kuptoi mirë Liza, se nana e kishte përmijmend e se duehej ndigjue pa tjetrë. U çue e i a dha. Ktheu në vend, edhe çili librin e historis.

Mbas do kohe e ama siellet e i thotë:

-- Verë, libri nuk kenka ashtu i keq; veq, për ty nuk është. Nesër kë me i a kthye Vitores; edhe kë me i thanë, për mue, se s'më kandet t'a këndojsh.

Liza s'i përgjegji, as mirë as keq; veq i a bani vetë me veti: E dijtai!

Uli kryet e u vù me xanë histori.

Ashtu dukej; por mendet i kishte njëti. Gjithënjë ziejte në zemrë të vet, pse e ama i a kishte hjekë dorët librin. Prej idhnimit donte me kja, edhe kishte kja një mend, po të kishte kenë vetëm. Shkonte tue thanë me mendë:

"Jo, nana mue asni grimë s'm' a ka besën. Gjithmonë don me më mbajtë si t' ishem një fëmijë. Po a s' e din ajo, se kam rá ndër pëmbëdhjetë vjetat, e se sod jam në një shkollë normale? Më si thotë ajo, kurrnjë romanx s'është për mue. Kam tëshir m' e këndue një libër, për pa e pasë shikue e për pa e pasë kontrollue një herë ajo vetë!... Si mës me e dijtë unë, shka është e shka s'është për mue!..."

E ama kishte mbetë tue e shikue. Mirë e pau, se nuk ishte kurrkund tue xanë, e se dishka ishte tue blue me mendë. Po e shka nuk shohin nanat? Vetë Zoti duket se i a ka dhanë këtë veti zemrës së tynve: me i diktue mendimet e fëmijvet të vet.

"T' a dishesh ti, moj bijë, sa keq kam kur më bien me t' a prishë e me të kundërshtue!"

"Pse, parë, kur të thaqë, se s' due t' a këndojsh atë libër, ti ngrehe hundët? Pse, lum vajza, nuk don me i besue nanës sate? Po kush t' a don ty të mirën ma fort se nana jote?"

"T' a ndalova leximin e atij romanxi, jo për tjetrë, por pse nuk është për mocën tande. Jo pse është i keq, s' po e tham; por sod për sod njëherë s'është për ty: të turbullon, të pëshqijellon, të merr mëç. Ma vonë, kur t' a kuptojsh jetën ma mirë, mund t' a këndojsh."

"Sikurse as të gjitha haenat e pijet nuk janë për gjithkënd baras; niashtu edhe puna e libravet. Ti s'jé e zoja sod të gjykojsh, shka të ban mirë e shka të ban keq. S' e njëf shekullin, sa e njëh unë. Nuk e di, a thue po më merr vesh!..."

Liza, s'yt gjithënjë për dhë, e kishte kuptue hollë, edhe i përgjegji për po, tue ulë kryet, mbassi s' mund të flitë.

Fill ne e nesret nade i a ktheu Vitores në shkollë librin, tue i thanë: — Nana s' don që t' a këndo.

E vjoi: — Ti po çuditësh; veq dije, se unë nanës i besoj. M' i ka folë mbramë do fjalë, që m' a ka mbushë mendën. Asaj, ma fort se kurrkuj i xà besë, mbassi kurrkush, posë Zottit në qiellë, s' m' a dishron të mirën ma fort se nana.

42. - Legjenda e ndallave

Në një skaj të qytetit, mëshehë prej palmesh e rrethue me lule, gjindej shpija e vogjë e Jozefit, drasararit të njohun të Nazaretit. Jetonte me bashkëshorten, emnit Miriam ase Mari: grueja ma e mira, ma e mëçmja e ma e hijshmja, që njëhej ndër ato krahina.

Kishin një djalë të vetëm, Jezusin, që shi ndër ato ditë i mbushte 6 vjetat.

Veq ndoaji herë në të rrallë, se për ndryshje të mija nuk shitej rrugës. Kur e Ama e merite me veti kashërë e shkonte me u pjekë në gjini, të gjithë, por si domos grát, i bëishin zà njena tjetres me dalë e me e pà.

E rriishin tue e këqyrë atë mrekuil fëmijet me kënaqsi e me smirë.

E Ama, n' atë skamin e vet, i akishte prë petkat e vogla për bukuri. I përputheshin fëmijës për shtat e i kishin hije, me u bindë. E pra, fëmijvet të vet grá e Nazaretit u a goditshin petkat me cohë fort ma të kushtueshme a me pëlhurë t' ardhun prej së largut. Por jo; fëmijvet të tyne s' u kishin kurr aq hije, as s' u velloshin në shtat; si djalit të Maris.

E pvetshin njena tjetrën: Shka don me thanë kjo punë?

I a kishin smirë deri të mbathunat. Jo prej krenariet, por prej skamit, pse s' kishin me shka me i a blé fëmijës këpucët si i kishin ata të qytetit, Jozefi i a kishte goditë të mbathunat drreset. Nji kurrgjatëndi: në vend të shollit, nji dru të trashë, matë, zdrukthue e lëmue me mjestri për kambë të fëmijës. Shollit mbathëj shtrëngue për kambë me rrypa lëkure, edhe ata të fortë e të njymë në të kuq të drandofilles.

Kalxojshin, se vetë zdrukthatari, kur i kreu së punemit ato ndalla, si edhe nja dy ëjtë, qi kishin pasë ndëje tue e këqyrë mjestritin kah i goditë, bân buzën në gaz e kënaqeshin tue mendue gëzimin e fëmijës së hyjnueshëm, qi do t' i mbathë.

Në nji nade Jezusi, kur ishte kenë çue prej gjumit, i kishte gjetë tu kambët e shtratit ndallat e vogla. Plot gëzim, ndër sy' të Nanës së vet i kishte mbathë. Si me pasë kenë mësue gjithmonë me to; i biejsin, s' ká ma mirë.

Eci nji grimë nëpër odë; mandej duel edhe jashtë, te lulet.

I u bante zemra Jozefit sa herë qi ndiele krizmen e ndallavei nëpër shpi.

Nanat e Nazaretit, për nji qi i a pán në kambë të birit të Maris, nji mbas nijj erdhën e i porositën edhe ato për fëmij të vet ndallat në zdrukthatoren e Jozefit.

Ishte dita 24 Dhetuer. Jozefi e Marija atë ditë, ma fort se kurr, sielshin nëpër mendë e i epsin lavd mishnierës hyjnore, qi i a kishte falë njerzimit Birin e vet.

Njashtu me n' a nji orë ditë Jozefi, mbasi s' pat kah me i a mbajë, e kishte çue Jezusin në qytet me i marrë nji vegjë tu nji shoq i veti.

I fëmija, i ndigjueshëm, ngau me e krye urdhënia; por puna e giti vonë. Ndërkaq Maris, për ketë vonesë të pakohë, i kishte hi friga e kyante. Tash gittle kryet në dritsore, tash delte në derë t' oborrit me e pritë.

Kishte misë muzgu i mbremes kur Fëmijës së hyjnueshem i rá me dredhë kah shpija. Kurrnji rë s' e përkyente atë natë kupën e qiellës. Aty-këtu ndonji hyll kishte fillue me e qitë synin; bana qatëherë cohëj madh-mueshëm prej mbas malit e ndritte me nji dritë të bar-lhemët muret e pullazet e shpijavet.

Me mende të tretun në bukurin e qiellës e në bancesën e qiellcrvet shpejtonte vrapin i biri i Maris.

S' e kishte, veg n' a 30 hapa shpin, kur i bëshet e po ndien nji fëmijë tue kja. Këqyrë andej kah vinte zani, edhe sheh për ball, pëshetë kryet për mür të nja shpije së rrenueme, nji vajzë të vogël tue dënësë të madhe. I u dhimbti, edhe ngau me e ngushllue. E pvetë:

— Po ti, kush jë, moj vajzë? Si të thonë ernit? Shka ké qi kjan?

Vaji i a kishte marrë së voglës zanin e s' ishte e zoja me folë. Dikur, gjithënji tue dënësë, përgjegji:

— Me thonë Veronikë, e, tue luejtë me shoqe *ferr' a parriz*, m' ást këputë për gjysë njena ndallë, qi m' i ka blé nana te ai Jozefi qi goditë ndalla, e qirrin me shpi njatë. Tash, s' guxo j me shkue në shpi, pse nana te po me mbytë së rahunil.

Krishtit të vogël i shkoi me nji herë mendja ke Nana e vet, e cila s' e kishte rrahë kurr; edhe prej përballimit i pëshuten lott. Mandej, sjellë kah vajza, i thotë:

— Mos kja j, Veronikë, mos kja j! Unë jam djali i atij zdrukthatarit qi goditë ndalla. Na kemi ndalla mjalit në shpi; merri këto të mjiat e mos kja j ma.

Hjekë ndallat prej kambet e i a nep Veronikës, se cilës fillon me i u qeshë buza. Merr ndallën e saj, e gjithë gëzim, tue shkiepue me njenën kambë, ngat vrap kah shpija. Ndërkaq Veronika i thotë:

Të falem nderës, o Jezus, té falem nderës! Ketë nderë kurr s' kam me t' a harrue. Për n' i ardhitë ëlita ndonji herë, edhe unë kam me t' u gjetë me shka té mundem.

Marija e Jozefi, kur e pën Jezusin tue u kthye pa nienën ndallë, menjherë menduen se dikuj do t'i a kishite falë. S' i lypën arrësye, as s' i thën gjë; por se i cili për veti e muer ngrykë e e puti me dashëni.

Mbas nizestesthatë vjeç, një të Prende rreth kohës së mjesdhtës Jezusi, me një kryq të madh mbë krah, mbule prej djesësh e gjakut, po i nitej malit të Kalvarit.

Ecte kadalë në mjesdis të pakë ushtarve. Populli i pafarë i shkonte për mbas: kush tue e qesisë, kush tue e ankue. Kishite pak pa u kapë në vendin e caktuem, kur, tue shly popull e gjindarë, me një tis të bardhë në dorë, shitet një grue, që lëshohet trimisht kah i gjykuem. Ishte kenë përjimmend fisnikë! Bani si bani, e si i u huill krejt atër, muer e i a shini ato djesë e atë gjak, që i a kishin xanë fëtyrën. Porsa e pau Jezusi, me të parën e njofti: i rë ndër mendë për vajzën e vogël të Nazaretit, së cilës një ditë i kishite falë ndallat. Ulli kryet, e tue bën buzën në gaz, i u fal nderës.

Puna s' ngjati; pse ushtarët e pazemrë e kapën për krahësh gruen guximtare, e e larguen andej tue turfullue.

Kjo u shmanj tue kja e tue marrë me veti n' atë pëlhurë fëtyrën e përgjakun të Shëlbuesit.

43. - Prej Durrësit nëpër Vlonë në Pojan

(NGA KUSTIMET E MISA)

Fjeteri, gusht 1921.

Nuk më kishite rë ndonji herë rasa me i shejtë ato qandrra të bregdetit shqyptar, rreth të cilavet ndër kohë si të lashta si të vona kishin ndodhë punë aq të mëdha. Sa herë që këndojshem historitë e atyne vendeve, a ndiejshem tue kalxue ndonji send për to, posaçë për gërmadhet e Apollonis, e cila dikur pat bindë botën për dije e arte të bukura: Sa dam, — thojshem vetë me veti — sa dam për shqyptarë, mos me e njoftë Shqypnin!

Edhe, joveçse më kallej atbotë në zemrë një di-

shir i fort me pë me sy të mi, shka do të kishite teprue prej gjithasaj kulture jetike, por ma tepër me vinte si ligësht, tue kenë shqyptar, me u kondendue vetëm me ato shkrime e përshkrime, që shpektarët e huejë rreshtuen mbi këto gërmadhe tona.

Prisshem prandej rasën, për t' a çuem në vend ketë dishirin tem; edhe kjo, deshti Zoti, m' u paraqit këso vere njëq e mbarë, sa unë ma të mbarë s' kishem si me e kërkue.

...Shumë e gjithënduerësh, me të vërtetë, janë sendet që i biejnë në sy shpektarit të Gëgnis s' Eprë, të cilat për ma të parën herë i bien me u përshkue nëpër Shqypnin e Mjesme e me rë në Toskn. Ndryshime të forta natyret, klimet, gjëhet e deri karakterit e fizjonomijet vijin pak kah pak tue u vënë në orë, sa ma të për të largohet njeri prej atij caku vejtuer t' adheut, prej kah është nisë. Porse, përmbi këto pikëpamje, kesi shteku nemose, nuk e kam mendën me folë drejt për drejt; për arrësye se këto, posë që nuk kiën qellimi i udhimit tim, ndonji ndër to sod kishite me kenë e pavennd me u tregue. Më kande vetëm të shkruet shka dekantantavet të liratyrës s' udhimevet a t' arkeologjis së vendit mund t' u interesojë.

* * *

Ishte natë, të thuesh gati mjesnatë, kur automobili prej Tiranet na pruni në Durrës. Frymë njerit s' shitej, as s' ndiehet n' atë kohë nëpër rrugat e qytetit. Do kandila me voj gurit, edhe ata mjaft të rrallë, të venduem në ndonji skaj, me të zi na ndriishin udhën me lakimet e seja; jo ma me pë trajtimin e ndërtesvet!

Dyerët e gjana e të madhnueshme në të him prej verit, rrugat e ngushta, vargjet e shpijavet, liëhë e shumta niëna me tjetrën, më qitën menjherë ndër mendë, se ishem në një qytet detar; me u a përgjaj tjetravet, të ndërtime po në keqë trajtë qyshë kohën e mjesme gjatë brigjeverit t' Adriatikut.

Zdriypëm prej automobilit. Nësa ishim tue trokllue më derë të njëj bûitine që s' diji me na u cilë kurr, unë krijshem tue kërkue me bisht të synit, palë a po e shof kund pullazin, a hijen nemose, të pallatit mbretinuer,

për të cilin më thán, se gjindej atij krah. Nuk e di, a dava përiment atë, a ndonji shpí tjerë; por, tre të më-
ndja të punët e ndodhuna pakë vjetë para, vedit m' u
mbushën sýt me lotë. Ishte terr, me të shíe gishtat në
sý, e shogí qí ishte me mue nuk u kujtue.

Në e nesrët, mbassi s' më biente me u vonue në
Durrës por deri mbasditë, dëjshem me pá, a ma mirë,
me përpi me sý shpejt e shpejt gjithëshka mundte me
m'interesue në këtë gytet historik.

Edhe Z. Famullieri i vendit, shka unë nuk e prit-
shem, pati mirtsin me ardhë gjithkund me mue e me
më zhvillue shka dishrojshe me dije.

Pikë së parit i lypa të më drejtonte kah bregu i
detit, për me kundruë s' andejmit mirë e për kadalë shka
natën para ishem mundue me pá.

...Ç' mjerim! Ato dy ndërtesë, dy pallatet e
Wied-it ishin njaty endë në kambë; por të zhveshuna
prej stolije së herëshme. Rrenue, dëgë e shkruame prej
topavet e bumbevët, rrijsin aty pa zà, pa jetë, tue
kjà madhnin e ditvet të kaluame; si të gjitha muret e
renojt e kështjellit, përtri prej venedikasvet, qí shíe-
shin për rreth.

U ndala një copë tue i këq,rë, pa e marrë në
dorë vapën e diellit, i cili ndër ato ditë të mbrame të
korrikut, aty në breg të detit, rrihte me gjithë fuqin e
vet. M' atëherë më kaluen para, si nëpër një vegim,
Mbrelli e Mbretmesha jonë, me të gjitha epizodet e arta
e tragjike të vjeitit 1913-14, sikur i kishem këndue a
ndie tue m' i kalxue. M' u tfaq aty si në një film dita
7 marc, në ma të madhen lumnin e vet. Më bajej, se
jam tue e pá Wilbelmin e pafat me Sofin tue shetitë në-
për ato rruga, e tue u freskue ndër ato lulishla... Aty
ishin gjithënjí rrenimet e atij balkoni, prej kah merre-
shin e ktheshin të përshëndetunat, herë të thjeshta e
të përzemërta, herë gënjeshitare e tradhëtare të shqyp-
tarvet e të të huajvet!...

Prej s' andejmit morëm kah prendimi, tue u sjellë
rreth atyne mureve kolosale, të cilavet me të zi ndonji
skaj a leskrë kishite mundun me ju a hjekun flota a
aeroplanat e Aleatvet. M' atë fill hypëm mbi kodra e
kërkuem një vend, prej kah mund të përshihet ma mirë

deti edhe gyteti me rrethe.

Tue u ende në mjedis t' atyne rrenojave, e tue
pasë para sýsh një panoramë aq të hapët, më vojti
mejerë mendja te Pompeu. i cili dikur shi ndër ato
rrethe e prej njatyne mureve kishite mundun me i a
thye furin e nijul Çezarit e me i zmbapë të korituna
ushtrit e tija... Dava kodrat e *Rrasbuilit*, e mendova
te Shijasët e Kavajasët me rrethe, qí pakë vjetë para,
të shtymë s' dii se ç' prej farë idealit, ishin çue peshë
me e dbue Mbrellin e vet!

Tjera kuitime e tjera rasa historike, t' ambla a
t' ashpra, m' erdhën n' atë ças; por një gropë e çilun
rishtas, qí pá m' në njënën aso kodrash, m' a treit larg
fillin e mendimevet.

Në nuk gjetëm kend aty, ndoshta pse atëherë ishte
koha e bukës; por, më si dukej, puntorët ishin tue gër-
mibë, për me xirrë gurë themelesh. Kishin zblue një
rasë të madhe, të trashë e të gjanë mermeri së bardhë.
Prej aso grope, mbassi endë nuk ishte largue dheu për
anesh, nuk mund të hetohet, shka do të kishite kenë
ajo rasë. Shogí qí më përcielte më dittoj, se kjo ishte
njí gjà e përditëshme; e se rrasa vorresth, mbishkrime,
copa e trupore hyinish e mbretënsj; pare vendit e ro-
makësh sidomos, hetoheshin shpesh nëpër ato rrenojë
e rreth atyne kodrave. Shioi edhe, se këto sende të
gjetuna, ma e shumta kishin vojte me pajisë e me zbu-
kurue muzet e kryegytetevet t' Europës a shpijat pri-
vate të të huajvet... E shka kishite mundë me pëshitue
deri n' ato kohët e mbrame pá u vjedhë, dora e butë
e austriakvet i kishite kërkuë e bartë tétana në vend të
vet.

Mue s' më rá më pá shëje tjera t' atij *Dyrrachium*
të vjetër, përposë nijí kreu të vogël luanit e nijí stolije
së dhenun në gúr, të cilët, sigurisht në kohë ma të vo-
na, ishin kenë vendue në múr, në krah të djathtë tue
hi në gytet.

* * *

N' orën 5 mbas njësditet avulloria e Lloyd-it
„Saraievo“ hog spirancat, la limanin e Durrësit e muer
me mësy Vlonën. Deti ishte si voji, freskija e mbrames

kishite fillue me u ndie e gëzohej për bukuri mbi kuverten e vaporit, i cili çante trimisht e me shpejti ata ujë të paqet. Si u falëm e u njoftëm me miqë e udhtarë, unë meherë xora prej valigjet kartën dëshkrojtare e vojsa me xanë vend në një skaj.

Uolla me e përshëndetë Durrësin, qi vinte dalakadalë tue m' u zvoglue ndër sy... deri sa s' e pash ma.

Sado qi „Sarajevu“ udhtonte pak si larg bregut, megjithkëta mund të daheshin, edhe mjaft karta, fushat e gjana e deri shpijat e kalundevet të Kavajës, bashkë me vargjet e malevet për rreth, të ndrituna me një dritë të kuqlemë prej diellit, qi rrihte mbi to para se me u zhytë në det.

Atje larg ma kah veri, përmiç të malevet të Krutës, dahej si në shpat qyteti i Skandërbeut. Ç' kujtime!...

Ndëja jashtë deri qi nisi me u muzgë, d. m. th. deri qi kamerieri na bani zë, se ishte koha e darkës.

Sa e kandëshme është nata në det!... në një avullore të bukur e të pastër, sikur ajo ku gjindeshim na... sidomos edhe kur është friga e ç' do rreziku!... Lampat e elektrikut, të vendur për gjithë anësh, si mbrendë si jashtë, të bijn gati me e harrue se është natë e se jë tue shtektue mbi humnere të pafund; të cilat mund t' a përpijn për ças ndër gjire të veta atë ndërtesë të madhnueshme, atë pallat luksit, qi siellet si gogë e lehtë mbi to... E deri ajo krizme, ato të rrahuna ritimike të makinave, të cilat njëti kishin me t' a bër kryet për vov, aty nuk të japin farë mërzijet; mu të duken disi të nevojëshme, qi vetë veshi t' i lypë n' atë vend.

Nji send tjetër mandej, ka nieri të mirë n' avullore: se aty nuk hieqet keq për shoqni. Mund të thomi, se aty gati të gjithë janë miqë e shokë... Njerzë prej viset në daq edhe të largëta bashkohen aty, si t' ishin të ftuemë prej kuj, për me bër një familje të vetme Bashkë hân në një tryesë, kuvendin, shetisin, flëjn e çohen bashkë... E sa dija mandej, sa filozofija, e sa politika sidomos derdhet aty, qi mjerisht gati krejt bjën në det, pse... s' ka kush e blën!

Mbas dreket, unë ndëja ma të shumtën jashtë, tue pritë kohën me dalë në Vlonë. Nji send ishte tue m' ardhë keq: Limanin e qytetit do t' a kapshim, simbas he-

rorit, një një orë e gjysë mbas mjesnatet. Kështuqi nuk ishte e mundur të shfshim as gjun e deit ma të haplin e bregdetit tonë, as krejt sqelen, as panoramën e qytetit. E koha e të mrritunit u shly edhe ma përtej; pse „Sarajevu“ iynë ndeshi e u zhyt në ranë nikaq bukur, sa dha e muer ma se një orë, deri qi u shkapullue.

Ndërkaq dritat kah Sazani e kepat e gjith të Vlonës fërflloishin si hyi nëpër atë terr të shpeshë të natës pa hanë.

Zhgarkuem në sqelet, e kur e gjetëm një hotel (ishan) diku në një skaj të qytetit, edhe na dftëm. Ishte edhe tjetra: pse, nësa kërkoshim për bûitinë, dritat e elektrikut ishin hë-hë hah fikeshin, mbassi kishite kalue mjesnata.

* * *

Në e nesre — ishte e dielle — hoga shum keq me e gjetë kishën e katholicvet, mbassi në Vlonë duket se s' e nifte kush kishën tonë me ketë emën. Kot më qit rasa me u ndeshë rrugës në një kosovar, i cili si unë edhe ai kërkonte për me e krye detyrën e fës. Gabimi ynë ishte, pse nuk dishim me kërkue. Viona, prejse katholicë të vendit s' ka veç pakë e aspakë; e mbassi edhe ata të pakë ishin të gjithë gati të huejë, e shumta italfaj, kështu e thirte edhe kishën e tynve: *Kisha e frengpet.*

Qyteti, kund një a njëzet minuta prej sqeljet, në krah prej verit, ne e parë më bani krejt gati njatë përshitypi si Durrësi. Por Viona ishte fort ma e punuesme. Italfajt, të sigurtë se do t' a mbajshin për gjithmonë të vetën, kishin rregullue e shtrur rrugat si mbrenda si rreth qytetit, edhe zbuturue vendin me ndërtesë kryekëput moderne. Më pëlqen, ndër tjera, logu i tregut — „Mercato“, — edhe pallati ku kishin pasë përpara komandën e ushtrisë, e sod gjindei konsulati. Nuk kam hi mbrendë; — pse s' kishem ndonji punë, edhe pse më than se policija shqypitare, e cila e kishite qandrrën diku atij rrethi, bante kah një shkrolë në letrë...

— por më dftuen, se ndërtesa kishite 60 oda. Edhe e besova, pse për njëmend ishte e madhnueshme; posë kësaj, stolisë përjashta për bukuri, sa qi shogën e saj s' i a kishem pë kund në Shqypni.

Mbasditë vojëm n' *Ujë të ftoftë* — Krienero, — as 10 minuta me auto prej Ilmanit. Kruga, tue marrë gjithkund bri gjitull, pak pa marritë tu kroni, përshkohen nën një tunel të vogël. Ujëti e ftoftë është një send fort i rrallë për qytete bregdetare. Mësue për ma se dy javë me ujat e dobta, të randa e të xehia të Tiranës, të Durrësit e të Vlonës, ata ujë m' u duk njëmend të freskët e të lehtë; por, sado që delte si gurë prej shkrepit të gjallë, nuk mund të vëhej kurkund me ujë të pusave tonë.

Më ka rã disa heresh me e gëzue freskin e mbarmes në breg të detit; por, me u gjetë në një gjë aq të bukur të detit shqiptar, ku zemra të thotë: „është deti yt“, me të vërtetë po ishte një gjë fort ma e gjallë!... E rijshe e mendojshe, se shi njëkëtë sy të bukur e të natyrshtëm, të cilin Përendia deshti t' i a falë Shqypnis, e ku dikur mbeti mbrendë vetë flota e fuqishme e njëj lul Çezari, dikush e pau me rrugë me na e shkëputë nga trupi i atdheut!

Vlona kje për mue ma i pari vend, ku më ku-mboi ashtu rrumbullak toskërishtja. Vërtet, se nuk m' ishte ky një dialekt aq i panjoftun, sa me më gjetë fare të pagatuem. Libra e fletore tosknishte kishem pasë për doresh sa herë; ndie edhe kishem tue folë, ashtu kokrra-kokrra, zyrtarë e ushtarë e udhtarë, sidomos prej Tiranës e në Vlonë; por, tjetër është me e ndie nënin a tjetrin tue e folë, e tjetër është me u gjetë në një qandrrë, ku nuk veshtrohet, veçse ky dialekt.

Në fillim, deri që mos të të thehet veshi, është veshirë që mos të të pështojë ndonji mendim i ligjëruesit pa u kuptue. Mandej, ecë puna vetit: Mësohet njeri pa u kujtue, e vetë vendi të shtyn disi me i përdorë, tue folë, ndërtimet e bisedës, fjalët e mënyrët e toskvet.

Dialekti i Shqypnis së Poshtëme, me rrefye të vërtetën, m' u duk mjaft i tinglueshëm, i lehtë e përgjithsisht i bukur; por mjerisht tepër i vorfën kah fjalorin, e, çka është ma zi, fort i mangët përkat gramatika e synaksas. Fort të vrashta, posaçë së parit, m' erdhën ato: *Akoma, tani, harabai djemat, syt e hapura, shokët e tiia, figat e njoma*, e tjera, që tash më kanë dalë mendësh.

As në qytet, as ndër rrethe, e diqshem, se nuk ishin rrenoja e vjelërsina me randsi, të deja me u pãishie vetëm *Kanina*. Mbassi nuk bëhej fort larg, dava me shkue kambë. Nji sheti mbi ato kodra do t' ishte e kandëshme. Veçse Z. Famullitari i Vlonës, te ku kishem rã mik, kah dishronte me m' u bã shoq, pati mrisin të në porositte automobiliin.

Udhë, ndërtue tanë dredha-dredha gjithënjë në përpjete, ishte e rrejtun mirë. Me të dalun t' itallajvet nuk e rrihshin ma automobila e karroca.

Deri në rranxë të murevet të këshqijellit mund të shkohej pa ndeshë kund në ndonji pengim. Aty zdrypëm; e, tue pas' hetue rojën për maje të ledhevet, i bãm zã, tue e pvetë, a e kishim lëjen mehi e me pã këshqijellin.

„*Urdhëroni, Zotëri!*“ — na përgjegjën prej së nallit ata pakë rojtarë (s' ishin ma se tre vetë), edhe na e dhãn dorën tue na ndihnuem njerzisht me u kacavjerë nëpër shtigje, çarkue prej telash.

Përnjëmend shumë kishin punue mbrendë itallajit: Shpija kryekëpui të reja për komandë, kazerna të mëdha për ushtarë; aty stacioni i Marconit, e ndritë vendi gjithkah me elektrik, si mund të shitej prej telash, mbetë edhe lavierët për gjithë skaj. Ledhet e vjetra nuk ishin prekë fort. Në krah prej qytetit ngrehej një si kumbonare. Për të cilën më thãn, se kishite kenë sabati, qyshë kohën e turkut. Për rreth gjithkund shitej se ishin kenë dikur lulishta e kopëshitje.

Kërkue me xim në një natësi ma të pikatun të këshqijellit, për me kundruë rrethet. Hapa kartën e dhe-shkrojtës e u solla me fëtyrë prej detit. Ç' panoramë!... Ç' pikaturë!... Syni të trette ne e parë n' atë fond të pakufti, n' atë det, bã një me kupë të qielës. Në e rrmaktë, një pjesë e vargut të *Malevet të Karaburunit*, të cilat i bëshin rrethin i gjiut të Vlonës; ne e diathtë, *Kepi Treporit*, që e mbyllte atë sy detit, për të cilin Vlona është aq e lakmueme. Gati në mjedis, por ma kah presndimi, conte kryet prej ujit *Ishulli i thãt i Sazanit*; e dukej aty, shi në fyrmë të Vlonës, si një këshqijell i pãthyeshëm, që i kercohej delarit, kah i biente për bri. Qyteti prej andej nuk mund të shitej, s' e lëshin kodrat,

por dahej mirë sqelja rrethue prej barkësh, sandallash, e avulloresh në pushim.

Ma se një orë na ndejm tue e gëzue atë bukuri natyret, prej së cilës s'na bëhej me u dë. I u sollëm edhe një herë kështjellit përqark; e mbassi kundruem kodrat, luginat e malet në krah prej lindjes e jugut, në mies të të cilavet hetuem *Baba Tomorrine* majen e *Malit të Çikës*, râm me e pà qytetin e *Kaninës*.

Ai grumbull shpijash, ato rruga njimend të lakume, por rregullue e pasthue me mjeshtri prej ushtrisë italiane, i jepshin vendit një hije të kandëshme, një dukë poetike. Këtu — thaçë — u rrit Donika; njëkëtyne rrugavet ka shetitë e luejtë si fëmijë; prej këndej ka dalë, e stolisun si ma e mira ndër shoqe, ditën fatbardhë në të cilën krushqët e Skandërbeut erdhën e muerën nuse, për me e çue në Kruië... Ç'kremitë do të kët pà ky vend i vogël asi shlegu!... Ç'kangë e valle kombtare do të jën këndue n'atë rasë!...

Por shka, se Kanina e sodit m' u duk faret e dekun: a s'me kenë ndër vorre. Përposë ndonjij fëmijë, q' tallej tue lodrue nëpër ndërtesët e shkruumeme prej gjylevet, ase tue këcyce nëpër ato shkallë të gjata çemeniljet; e posë njëj plaku, q' e ndeshëm tue i grabë gomarit pà zà, në s'na rà në s'ijetëkush.

Na kalxuen se vjeitin para, kur shqypiarët kishin pasë mësy me e marrë Vlonën, popull i Kaninës e kishte lanë njëzjit vendin, e vojtë e mëshehë nëpër katundet e rrethit. Itali ja e kishte gjuë qytetin prej detit, e rrenue kështu me dorë të vetë godinat e bukra, q' i kishte shin kushitue aq shtrëjt. E këta, për arrësye se luftarët shqypiarë, vërtë trimë, ishin kenë hullë deri aty ngjat, në frymë të topavet t' armikut; njëherë nëpër shpijat e Kaninës, e mandej deri nën muret e kështjellit.

Ndejëm sa ndejëm tue u ëndë nëpër qytet; ma ndej shkue me e xanë automobilin, q' na prite në rrugë poshtë. Zdrypëm vetimë atyne kodrave, e morëm prej detit, tue u ndalë me pà pallatin e bukur, ndërtime njëtëherë kryekëput i ri, shi n'udhë, ku ishte vendue zyrtia e Federatës „*Atdheu*“. Prej andej htm me pà gandroren e elektrikut e kështu, gjatë kah sqelja, kthjem në shpi.

Për një shet, një a tri orësh, nuk pati si me kenë ma e bukur e ma e interesantëshme. Të gjithë, sa këm, mbetën të kënaqunë e të përmalluemë për shka kishim pà e ndie.

* * *

Nga Viona Fieri s' bëhej, veç një orë e gjysë. Qytet njimend i vogël, por sympatik. Rruga e ré, e ndrejte për fille të penit, cilë prej ushtrisë austriake kohen e luftës, ne e parë përkohëj, të dalmen prej Vionet, nëpër do kodrina të hijshme, pse të veshuna kryekëput n' ullij. Në jetën teme nuk më kishte rà me parrullishita të mëdhaja, punue e mbajtë me aq kujdes prej dore së njerit.

Kalohej mandej, për mjedis të do katundeve të begatëshme, deri q' biehej në fushën e Vijosës, e cila gati për 3 vjetë kje lama e të ndeshunavet të përgjakshme austro-italiane luftën europiane. Për rreth ma të mbramevet natësina të *Trevëllezër*, pà rà në *Mitol*, shifeshin endë gjurmët e forcimevet t' itallajvet, d. m. th. shpella, për të mëshehun municionet, llogore, tela, etj. Ura mbi Vijosë, ndregë e prishë kushdi sa heresh kohën e luftës, ishte gjithënjë e fortë edhe mjaft e bukur. N' anën e rrmaktë kishim kënetën e Artës me shëllinazat e veta.

Fieri, i venduem për fund të fushës së Muzeqës, i delte para i përvut e i heshtueshëm udhëtarit q' vinitë nga Viona, t' u hypmen mbi *Qafën e Lëvanit*, mësheherë e pa e pritë aspak mund të përshijet me s' krejt qytetit. Prej këso qale rruga çante drejt deri në pjacën gandrore.

Atë ditë ishte e marte, ditë pazarit për Fieri; rasë e mirë prandej, me vrojtë katundarët e atyne rretheve e tregun e tynve.

Diku veç prej vendit malarik e ujit të dobët, a s' dij q' me thanë, mue m' u dukën ata gjindë mjaft të ligëshitë kah shëndetja e aspak të bëshëm e të lidhunë me trup: me u a përgjã bregabuenasvet tone!

Përgjithsisht, të tanë shkurtalakë. Më çudit, ndër tjerë, kah pàsh disa, sidomos në burrim, të cilët për gjithnjatë vapë gushtit bëjshin në shpinë guna të trashë

leshit! Më thán, se i vëishin shi për punë të të xehitit; përse mbi ta po e thyeka hovin e vet rrexja e diellit, e kështu rrishin ma fresk. Në fillim nuk më hini në krye; por ma vonë gati m'a mbushën mendën edhe mue se mund të kishin arrësye!

Njerzë të butë mandej, m'u gján, njerzë të pafjalë e të shtruemë. Vejshe n'oroe një punë: Ishte mbushë ai log tregut me shitës e me blësë; por, jo se e ndiejshë një brimë, jo se të joshite kush me e blé një send!... Se ç'ndryshim, — thojshë vetë me veti — prej pazarevet tona! Ndër në të shurdhojn, s'të lánë me kalue prej zhurmet e fjalvet të mëdhaj qí gjéjn shitset, për me e qitë në shesh cisin e rrallë të gjás së veti me të bā përdhuni me u ndalë, në mos me l a blé, me i a kēqyrë. Po shi njëkëtë ploshti në të shitun e vuna n'oroe ma vonë edhe ndër tregtarët e qytetit; e atëherë e mora vesh arësyeu, pse në Vlonë kishin xanë vend tregtarë irraellit; të vetëmt, përta dij unë, në Shqypni.

Nji punë por fort të bukur u a paçë lakmi banorvet t' atyne krahinave. Andej gjindia ishin shumë të njerzishëm, sidomos në fjalë; krejt ndryshej prej nesh. Ape lativi *zol*, *zotrolle*, *zonjë*, niftë me titullin e kambës a të zyres, qí na këndej e shesim fort shtrëit, e qí vetëm ndër kto vjetët e fundit dishka kemi fillue t' a përdorim, andej jepen pa dhimbë, në ç' do rasë. Ketë virtyt njerzijt e ushtrojshin jo vetëm me të huejë, me zyrtarë e me të mëdhaj, por shumë herë edhe ndërmjet shoqis shogit, e deri në familje. Tu shpija mandej, sidomos ndër qytete, ku paçë rasë me e sprovue shpesh, ishin fort të ndershëm.

* * *

Në Fjeri, ku më tokoi me ndëjë afër dy javësh, gjeta shumë gjurmë e shëje t' atij qytetit të vjetër, Pojanit (*Apollonia*), aty për rreth. Më rá me pá para dyerve të shumë shpijave pjesë shtyllash shufit a gurit, gati të gjitha të stylit dorik; të nguluna sido në dhë e vendue aty, jo për ndonji farë hijeshijet, por me i përdorë si stola për t' u hypun kualvet!

Shumë prej zojash e zotnish së Fjerit bajshin una-za me gurë të gjetunë në Pojan: gurë të çmueshëm,

e shumta të kuqë; mbi të cilët shifej i dhenuu imtish i ja kryet, ja krejt trup i ndonij hyjinje greke a romake, apor ndonij shembull tjetër. Këta gurë, më kalxuen, se i gjéishin katundarët e Pojanit tue punue tokën. Mibshin arën: e kur mbas njëj shiu të fortë biente dielli, delshin gurët e kuqë tue flakrue mbi dhë.

Të holla mandej, t' Apollonis më rá me pá plot. Mu njeni prej zotnish së Fjerit, tue u kujtue se unë interesoheshem për to, pati mirsin të më jepte me zgjedhë 3 copë nga kolekcioni i veti; për të cilat do t' i a dij gjithmonë për nderë.

Në tjera gjurmë, shumë, t' Apollonis së herëshme u ndesha në Fjeri; por mjerisht, gati në kurrnji send ashtu të paprishun e të plotë. Përse, shka fterakët kishin pasë për rreth ase edhe mbrenda murevet të shpis, ushtarët e huejë, më kalxoishin, u a kishin hijekë doret pa i pvetë!

Nji ditës, tue u ankue për ketë gjà me pronarin e shpis ku kishem rá, ky më diftoi, se shi për fund të shkallës, në mür, kishte një basreljev gurit; por që në kohën e austriakvet, prej friget mos t' i a merrëshin, e kishte pas' mblue me balte edhe lye përsypri me gëlqere, në mënyrë qí mos të mund u dante aspak prej murit tjetër. Mbas luftës qí i bana, zotnija erdh ne e nësre, e për 5 minuta e zbuloi me thikë atë gür të dhenuu. Ishte një rrasë kund një 60 qm. për 50, mbi të cilën spikatte një zojë romake me një fémijë për doret, i cili kishte në të diathtën një vegjë muzikore në trajtë t' organit. Mbi krye të rrasës ishin shkruue dy rrashtia në greqishten e vjetër; por, përposë fjalës së parë, qí donte me thanë *gézou*, tjerat nuk mund të lexoheshin mirë.

Këto e sa mbetunina tjera, qí më biente me pá e me ndie prej vjetërsinavet të Pojanit, vijshin përherë e ma tepër tue m' a shue dishirin me vujtë sa ma parë n' atë katund, për të vrojtë me sy të mi, shka kishte mbetë sod prej asaj Apollonije së përmendun.

Në bisedë disi rá fjala e i a diftova një ditë Z. Nën-prefektit të Fjerit; edhe ky, jo veç se m' a pëitjeu, por më tha, se ai vetë do të vinte me m' u bā shog n' atë sheti. Dám ditën 7 gusht.

N'orën 5, nade për fresk, me dy kaleshina të vogël — pse bëm edhe shokë tierë dilektanta eskurasionit — u nisëm prej qyteit. Moti, s'është nevoja t'a tham, ishte si pisha; as rë, as njëgullë nuk e turbullonte atë paradite qiellën tonë.

Rruga, tue mbaitë gjithmonë kah prendimi, përshkoihë së parit nëpër fushoret e pamatuna të *Zhaari*, ku të punueme kollomboq, ku lanë djerr për kullosë. Mandej siellë gjithkund për rreth katundit të *Radosinës*, që i veshë për bukurë një kodre së blertë.

Për një dy orë, a njatë pari, mund të kapej Pojani nga Fieri. Udhëtimi ishte s'ka si bëhet ma i këndshëm; por, mendimi se shpejt do t'ishem mjedis *Apolonis* e në Monastirin e përmendun të *Shëna Mris*; se shpejt do të shifshë gurë të dhenujë, shtylla, basreljeva, trupore gjithfarësh; se do t'u gjindëshë, në një fjalë, aty ku dishroishe kaherë me u u gjetë: ky mendim m'i kishte shtitë etitet në shtat, e rruga më dukej se kurr s'po mbaron!

Por dikur mbaroi! — *Oe, Zolëri, shëpijat e Pojanit!* — m'a bani, siellë prej meje, karrocjet, kah më shifte si ndër grepa. Hapa s'yt e kërkoshem andej e këndej si i dishruem, prej friget mos të më rshitte gjë. Gjithënjë se po shof ato vjetërsina t'interesantëshme që kishem ndër mendë, sikur i kishem këndue në *Thaloczyn* e njëti; por, asnjë send. Nuk ishin shpilla e ndërtesë ato, ma të parat që pām, ku mund të hetoheshin sendet që kujtoisheh unë: Ishin, shumica, koliba e këso-lla ballet!

Landët e shpeshia e blerimi i madh, që e mblojshin gjithkah atë katund, nuk lëshin me pā kurrgjā; as Monastirin e *Shëna Mris*, të cilin pra, s'ekshim as 10 minuta. E mue më vinte keq... Me të zi që prita me zdrypë prej kaleshinit, ku më dukej veltja si i lidhun; — përse, për me dalë deri nalt tu kisha, duehej bā një copë kambë.

Gjithkund asaj kodrine rrugës deri te dera e Monastirit, copa e grimca tullash e gurësh: të gjitha tepri- ca të ndërtesave të vjetra t'atij rrethit!

Nëpër gjithato landë që i vesheshin kodrës, dhashin mbi tiera selvijat madhëshore njheret e përvaitues: shëj i sigurtë, se aty do t'ishë edhe kisha. Përse

duetjet ditë këtu, se që do kishtë, xhami a monastir ndër ato krahina është vallue me këso landësh së për-mallëshme.

Përshtypjen e kthellitë që sprovova n'atë ças kur u gjeçë përpara atij vendi shëjt të *Shëna Mris*, kurr s'kam me e harrue!... Gjithajo ndërtesë, pa zā e me një hije të randë, aty-këtu trandë e rrenue keqas prej flotës deltare anmike, të dukej se është një zojë veshun në të zeza, kah vajton me krye ulët madhnin e dikurshme, të hapun për gjithmonë...

Një herë së parit, tue u hi mbrendë, m'u bā si t'ishem tue u përshkue nëpër dyerët e kështjellit të Rozalës në Shkodrë. Muret, njashu të gjana, mos ma të nalta, krejt gurit të gjallë e të latuem; me ketë ndryshim veç, se ata gurë nuk ishin punue për atë mūr, por shitej meherë, se ishin pjesë e teprica të ndonjij tempulli a të ndonjij saraji senatorësh romakë. Krejt n'atë styl ngreheshin edhe muret e përjastëme rreth kishës e Monastirit.

Përnjimend që pra kishte pasë arësye Dr. Patsch-i me shkruë për ketë blok vigā ndërtesash, se „është një muzë i vërtetë!... Këtu, një krye luanit; atje, një rrasë me shkrola gregisht; në fund, një copë kapitel; ma nalt një kornice, vū në mūr veç sido; në njënë skāi t'oborrit, për tokë, një shtyllë e thyeme; në tjetrin, një rrasë vorrit.

Por, të gjitha këto shka shifshim na, ishin copa të pavlerë e të gjymtueme: sende që nuk i a kishin vletë mundin me i marrë në dorë; jase nuk u a kishin qitë shpenzimet e rrugës ushtarvet austriakë, të cilët për ma se dy vjetë — na kalxoishin — nuk kishin bā tjetër, çeq tue prekë n'ato vizare kombtare, që na sod do t'i kjaum të bjerruna për ketë jetë!

Aty-këtu, gjithkund shifeshin zgavrrat nëpër mu-re mbrenda e jashta Monastirit, ku mungonte ndonjij trupore a rrasë e vjetër e Pojanit.

Në mjedis, rrethue në të trija anët prej krahvet të kuvendit, ngrehesh krenare e e bukur kisha bizantine. Jo fort e madhe, por e bjedhtë. Në të him kishte një sarranxhë të kthellitë, me dy pusa anash, grykat krejt gurit një cope. Një afresk mjaft i vjetër, në krahin e

djathitë të derës, dante si me pasë' kenë ma i madh, si me pasë' përsi krejt ballin e kishës; por tash e kishin zbardhë, nuk pvetla, pse. Ndoshta i janë kenë dukë te për të vietrueme ato mure të pikturume...

Zoti e din, thaqë, sa herë do të na kenë quejtiun barbarë, a ma zi, në shqyptarët ata arkeologjë të huejtë, kur kanë pà ato mure artistike, ato shylla me kapitela gurit nji cope, *zbardhë me gëlqerë!*

Në mjedis të kishës përmbrenda nalsohej e madh-nueshme nji kupore, dikur edhe kjo krejt e ravizuerme. Tash prej soje nuk kishite teprue tjetrë, posë asaj pjese ma së nathtë, në të cilën ishte pikturue Shëlbuesi i rrethuem prej ëjësh.

Ëtteri i madh, fund e majë drunit, ishte punë dorret fort e hollë e e vjetrë. E fugure me gjithfarë subjektit, mjaft artistike edhe ato, e plotsojshin atë unjisi stolijet. Por moti, ndoshta pak edhe pakujdesi, ishin tue e grisë për kadalë edhe ketë përmbrendore kombiare.

Ishe me vetë i dyti i hueji tue e vrojtë me kujdes e pllamë për pllamë kishën përmbrenda; nji fëmijë kund nji a 10 vjeç rrinte gati me na u përgjegjë, ashtu kodrë mbas bregut, të pvetunavet tona geqe-toskixueme, qí i siellshin. Kur u gjetëm para nji kambaleci, mbi të cilin ishte vendue nji unjill i vietër gregisht, të miña, pa e pvetë kush, i a bani: *Këtu këndon zog u... këndon zog u i Priftit!*... Na të dy gegët këqyrëm njiherë shogishogin habitshëm. Nuk kuptojshim, shka donte me na thanë fëmija me ato fjalë. Por dikur e morëm veshit: Fëmija n'atë të vetën donte me na ditue ftue, se njaty, mbi njatë unjill kishite zakon me këndue ne e dielle, kohën e Meshës, i birti i *Dapas Anastazit*, djathtë nji a 15 vjeç.

N' oborr, para shpis së shërbitorvet, më rã me pà nji rrasë të madhe vorrit. Nji grue me vile rrushit në dorë, sigurisht nji hyinesshë, ishte dhene në të. Por kryet i ishte kenë hangrë e mbetë ai vend zgavrë. E kishin mbushë me ujë, e unë pash pulat e shpis kah pishin në kryet e hyinesshës!

Me zemrë të plastë prej dispiekut i u solla edhe nji herë rreth e rrokull Monastirit e Kishës, tue mës heue tjetrë, veç rrenime, shkatrime, copa e teprica...

„Kurruj dam mos me pasë pësue Shqypnija e ngratë prej luftës europiane, — thaqë — mjaft është ploja e grabija e vjetërsinavet të Pojanit!”

Më dittojshin, se shqyptarët e rrethit, ato ditët e para, tue pà atë dhunë qí ushtarët misën me i bà asaj shëjmorje, u ishio kenë kundërshtue e protestue për forcë, me fjalë e me punë. Por, e shka mund të bante forca e shqyptarvet të shkretë kundra regjimentavet në valë të luftës? Tre oficjera shqyptarë, më thán, e paguen me krye ketë kundërshtim kaq të drejtë; pse nëpër nji zhgarkim të tyrpshtëm kien gjykue për deke e mushketatë ndër rrethet e Fierit.

Lypa të më gojshin te „*Udha Mbret*”, të cilën ndokush e ka përzie me *Via Egnatia*. Ishte aty ngjat për fund të Monastirit, në krah prej prendimit. Mendja jeme, gjithënjë se po shof gjurmët e ndonijit udhe së vjetrë, kur më shrohet para nji copë nji a 10 metrasë kastranësh, krejt nji mozaik me grimasa mermerit të bardhë e të zi. Nuk ishte lojë, ishte punë rreth 2000 vjetësh: me gjithkëta dukej si t'ishite goditë sivityet!... E me me: ndue, sa shiu e breshni e akulli ka rã e asht ngri mbi të gjatë këlyne sa shekujve!

Nuk e di, deri ku mund të shtrihet përsypja e aij mozaiku, mbassi unë nuk kishem ngae me e gjurmue tue i a largue ferrat e gurët e dhën qí e kishin mbulue anesh. Barit e vogjël lodrojsnin mbi të; këshitu qí copat e mozaikut shkojshin për ditë tue u shkapërderdhë. Sa për kujtim, e mblodha edhe vetë nji gusht aso gurësh së vogjël e i mora me veti.

Vendi, ku moti shtrihet ajo Apollonia e përme: ndue, si edhe bregu i detit, shitej mjaft mirë edhe prej kodrës ku ishim; por më thán, se ma bukur kundrohej prej *Shyllas*, nji kodrë tjetrë, po edhe nji herë ma e nathtë se ajo e Monastirit të Shëna Mris. Mu në majë të kesaj gjindej në kambë nji shtyllë e mocme, e madhe e krenare, e cila mund të dabet fort kjarhtë edhe prej së largut; por vetëm me kaq, nuk ishem kondend.

Vetë i tretit, mbi shpinë të kalit, për pishën e zhegut u nisa me e pà për s'afërmit atë monument jetik. Rrugë e pa rrugë, fill veç në drejtim t'asaj kodrë, tue ndeshë ndër llogore të kthellta t' austriakvet, tue u therrë

nëpër tela e ferra e tue u shkye petkash, mrritëm lek e mbaramja tu shtylla.

Si të gjitha copat tjera që kishem pa përpara, nja-shtu edhe ajo ishte shtyllë dorik, krejt si mund të shifen edhe sod f. v. mbrenda tempullit të Poseidonit në Pestum. Për shka m'u duk mue, e natë mund t'ishte deri në 6 m., e me të zi më thotë mendja, se mund t'a përshijshin për së gjanit dy burra. Nuk ishte njëj cope; por, ato 5 a 6 pjesë që përbaishin, vijshin me kenë aq të mëdhaja, sa na u mrekulluem fort, tue mendue, si do t'i a kishin bërë ata gjindë, — e ndër ato kohë mandej! — me i çue përjetë e me i vù në vend!

Kishem mbetë shtang, tue e këqyrë atë shtyllë mbi kurriz s' asaj kodre: nuk më bëhej me i a dë s'yt! Edhe pa kenë një poet a sentimentalist, n'atë ças, aty përpara asaj teprice ndërteset, pa dashë vijën e i grumbullohen njeri njmijë kujtime; gjithfarësh: të bukura, të forta e të përmallëshme.

Krishe e mendojshe: Ku jë ti! Nijzet a mos ma qindvjeta kanë kalue, qyshëse krahët e robvet e dijeja e mjeshtrit e kanë çue në kambë ketë shtyllë!... Moti i gjatë i ka plandosë e shtruve për dhë një kah një njëqind e ma shoqet e saja, të mëdhaja edhe ato e të bukra si kjo!... Të kishite gojë kjo shtyllë me më folë, sa punë të hupuna, sa mysteret kishite me m'i zblue!... Kesh të më kalxonte nemose, se tempullin e të cilit zot ka stolisë, se sarajin e të cilit përander a patric ka hijeshue e mbajtë nën hijen e vet!... Por ajo nuk flet, pse me më folë nuk mundet; e veç rin njaaty tanë kreni e dispej, tue kundruet me natë e me ditë Adriatikutun e rrethet e mbetuna shkret, për me i ditue ndërkaq shtektarit, sa kje madhnija e romakut e se ç' qytet pati dikur në gjë të vet Shqypnijs!...

Zot, si siellen punët e shekulit! Se ç' të fortat ndërtime përtrin koha!... Prej Helenvet të Korçyrës, të cilet themeluen Apollonin tonë, e prej romakvet, që e mkanbën e e stolisën, nuk ka mbetë tjetër, veçse emni e ndonij trenim i grisun! E do katundarë, bulqë të përçutë e të lanunë, i banojn sot ato troje; ndërta me shtat e pallë e rëmojn e e shupurishin atë dhë, ku ngreheshin një ditë kryevepra artit!

Tretë gjithë-nji ndër këto kujtime, siellem me i a lë, shue një sy panoramës s' ish-Apollonis e të rrethetvet... Ç' ka me pë! Në një vend ma të kandëshëm e poetik, — thaqë — s' m' a merr mendja se ka me më rë ndo, një herë me u gjetë... Æsht tepër?... Ndoshita: Ishem fort i përmalluem!

Nderkaq deti shtrihet para nesh i pagjët edhe i kaltërt deri larg: deri që i trette sysh, tue u unijisue me qietllë; mjesa këndeje i rrithe lehtas brigjet e përputhej ambël me tokën tonë. Ndërshet kodravet blerore të *Deshitanit* e zallit të zbardhun prej krypet, njaty ku sod flën katundi i lodhun i Pojanit, mundoheshem me i a paraqitun veit atë Apollonin zamadhe, të cilën sod e kanë mblue rrenimet e stolis së vet.

Kah pësh se ku kishite vojte gjithajo madhni jetike, së veit më rën ndër mendë ankimet e Jeremis: „*Haecce est urbs perfecti decoris...*“ A njëmend se këtu kje ndonij herë ajo „*urbs magna et gravis*“, si e thretet Çjeroni?... Thue vërtet, se këtu Oktavat e Aristokracijs e e përanderis romake erdhën dikur, për me xanë dije e arte të bukura prej mësuësve ma të përmendunë të botes?...

I a lëshova edhe njëherë syt si dhimbëshëm asaj shtyllë vigane, e përdhëndeta me dorë; edhe mendueshëm mora me zdyrë prej kodrës, për me shkue e me i xanë shokët, që na pritshin tu kisha e Shëna Mris.

44. - Damë!

(NOVELLË)

— Përrzët, m' a çave kryet për ditë e për ditë: „Kur po shkon me u rrëtye, e me u rrëtye!“

— Po pra, kur e kë menden me e krye detyrën e Pashkëvelet?

— Të kam thanë ma njëherë: Njatë ditë, kur ti kë me kenë e zoja me më mujtë në damë...

Njëkështu i a këputte drat shkurt mesës së voglë, Suzanës, sa herë që kjo, sidomos gjatë krezhëmsh, e pvetite: „Baba gjysh, po ti pse thue gjithkëto uratë?...

edhe me pa Meshë, pse shkon kaq shpesh?... E ndër preke e ndër bekime e ndër nandya?... Të gjithë më thonë, se kam një gjysh të mirë e të devocëm; e mandej, si është puna që nuk e kryen detyrën e Pashkëve?..."

Thoshin se plaku, me gjithse burrë i mirë pra e i përsëritshëm, sa për punën e rrëfimit, s'i kandej me i a xanë në gojë kush. Dëjshin me thanë, se i kishte një 20 vjetë, që se s'ishle rrëfye. Prandaj, kur i a për-mendëshin gjyçja e shpis, trazobej; edhe mesës së vogëlë, të cilën përjimmend që e donte fort, kur simbas porosjet të s'amës e pyette, ai i a merre punën për gaz, e si gjithmonë, edhe atë mbramë i a bani.

— Tash rrëfchem, kur të më muih në damë.

— Njimmend e kë?

— Po, përjimmend!

— Atëherë, pra, mirë!

N'ato fjalë e vogla e shtrini dorën, të cilën gjyshi i a shtërngoi, si me kenë tue i dhanë besën e burrave.

* * *

Por, sa për këtë punë, plaku ishte në rrezik me dekë pa Sakramend! Suzana lojës së damës nuk i a dinte, veç njashu sa me kalue kohë. Jo ma që as n'andërë s'ë shifte, se mund t' a mujte gjyshin, atë lojtarin e fort, vërtet mjeshër në damë.

Sa i a niste kjo lojës, t'i rrinte gati ai, edhe me të parën e mujte.

— Këqyr moj, t' a xuna rob, njëkëtë; mandej... këtë tjetrën; mandej... edhe njëatë!... Po ti, ku i kë mendët?... Mos e luej atë, se tash po t' a hã... Qe, po të falli edhe një herë... Hajde, t' i a nisim prap!

— Uf, ma!... e mjera unë!... -- i a bante si në des-sprim e vogla, tue i hapë mënerueshëm ata sy të më-dhaj e të kaltërt, si syt e kokonës, që i kishin falë pri-ndej për Këshndella.

— ...Po ti venja menden, moj qyqel Mendo për-para, shka do të lueish, e mos u hapit si hutrojtë!... Qe, edhe një herë me luejtë, unë t' a báj damët!... Na tash; luej de! Kah shkon ti tash?...

E vajza, ulë kryet gati me e prekë me majë të

hurdës damën, e shëh, se kahjo t'i a mbajë, gjithkund i ka shitet e xanuna.

— Me shka më duket, lum mesa, — i tha një ditë tue qeshë — unë nuk po u rrëfyekam as sod njëzet vjetë! Edhe gjithë fajin e kë ti, që s' jë e zoja me më mujtë. Uh, e shkretë, për më më mujtë mue, duehet t' a bësh do shkollë përpara!

* * *

...Me bësh shkollë, me xanë me luejtë damë?... Ndos-shta, besat! Kush e din... nuk është gjë për t' u thanë!... — i a bante vetë me veti.

Kjo s' ishte, veç një fjalë, një marri me e mendue. Por Suzana, një ditë ndërsa e ama ishte tue e krehë, si tue qeshë i a xuni në gojë.

— Shtatë ditët e javës, moj vajzë, ti e din se i kë të xanuna me shkollë. Nuk kë, veç njëatë të shtunde mbasditë të lirë...

— A din shka? Nanë, un s' due me shkue ma me luejtë te kushrinat, qe!

— Mirë, mirë! Po e xam edhe, se nuk po shkueke kund me luejtë; por, ku mendon ti se po e gjen atë të papunë, i cili ka kohë me bjerë, për me të mëzue damën ty?

Prej rruginet shërbtorja i kishte ndie shka po bise-dëjshin amë e bijë. Erdh e u përzie edhe ajo n'ato fjalë e u kalxoi, se po e kishte ajo një ungi plak, dora vetë: Pjanec, sa t' a lypish; por, sa për punë të lojës, s' e kishte shoqin...

Çuen e e thirrën; edhe i a diffuen në këshill, si ishin punët. Marrë vesh qashien, i a bani: Për ashtu, m' a leni mue. Sa për lojën e damës, i dij unë do dre-dhi, që, tham, nierit të gjallë s' i shkojnë nëpër mendë; do lojë, që me e qitë, pa u kujtue, anmikum me të dy-ja kambët mbrendë.

I bân fjalët me lojtarin e madh, edhe rân në go-di për punë të kohës e të shpërblimit. Për gjithë të shtunde mbas buket, apor edhe ma shpesh, Suzana i shkonte, e përcjellun prej shërbtores, tu shpija, me u ushtrve në lojën e damës, tue i a blë një mbas njëj të-tana dredhit e mjeshtrit.

Ne e mbrame në shpi këqyre me i a xanë strategjit e lojës qi dinte gjyshi. Edhe shtitej gjithënjë si e trashë, e habitëshme edhe tue bā vullëndetish! gabime, sa me i a mbushë menden plotisht gjyshit, se mesa, as tash, as kurr s' do t' ishte e zoja me e xanë lojën.

Suzana gjithmonë niashtu, si fëmija: Merrte e i conte përpara kambësorët, i grumbullonte ndër skatë, kinse po e xā ngusht kundërshtarin, e i jepte me hanë ngër pa kurrnjë qellim. Ndërkaq plaku, tue mos e marrë në dorë punën e saj, llullën e duhanit në gojë, rrinte tue këndue gazetën. Dukej jo ndryshej, por si Golija tue e bā n' asgjā Davidin.

E diellja e Sh. Trini nuk kishite, veç edhe një javë. Atë mbrame në darkë, Suzana u ul me petkat e reja, lidhë flokët me nastrin mëndashit së bardhë, njëshë ijet me rrypin lëkuret, kundrat e lustrafinit e çorapët e bardhë.

Gjatë bukës, edhe mbasandej, folën e qeshën ç' mos kurr: drojshin mos t'a merrte gjumi gjyshin. U rrahën çashtë historijet, matematiket, letratytet e gjithëfarësh. Ndër tjera dikush e përmendi edhe punën e thueglës, e cila, e mirë e puntore āsht mjaft, por një dobi s' e ka kush prej soje l., Pse?

Mandej, si gjithmonë, Suzana u çue e i pruni plakut tasin e tehit, gatue ashtu si mbas dishirit së tij: të xehhtë, valë, me tri riska e jo ma tepër sheqer, edhe gotën e rakis së fortë mbrendë.

Së mbramit, gati si zhargas muer e e uli mbë tavolinë lojën e damës; edhe, pa e shikue në sy gjyshin, si mos me kenë gjā, i a ban: "A don? A e luejm edhe një lojë?"

— Hajde, mirë; por ti s' din me luejtë me mue; tash po të muij!

— Nuk ka gjā; veç fjalën qi m'a ké dhanë dikur, për punën e rrëfimit të Pashkëveç, a e ké harrue?

— Po moj, po; sa për mue, unë jam gjithënjë qi i rrij; por ç' dobi, se ti...

— Qe; a don të bardhat a të zezat?

Edhe, tue u shie, si gjithmonë, e trashë e hurrojë, i a fillon mëjherë me bā gabime mbas gabimesh me të mendueme, tue i dhanë me hangrë kambësorë e copa të mëdhaja, kot, njanën mbas tjetrës.

— Po ty unë të kam thanë, moj qyqe, se nuk jē e zoja të luejsh me mue. Pse s' i a ven pak menden? Ku e ké kryet?

Por ajo, gati si përgjumshëm, gjithënjë tue folë me të kushrinat edhe tue bā kinse po e mshij pluhurin ndër skatjet e tavolinës, pa pritë pa kujtue u zgjue. Muer e i rreshloi shpejt e shpejt në njanën anë kambësorët, i a dha lojtarit me i hangrë një a dy e tri copë, për me e gatue atë lojën e vet.

— Lum Suzana, me më ndigjue mue, ban mirë me i u shporrë për gjithmonë damës. Me shka më duket, kurr, kurr s' ké me e xanë.

— Jo; përiment qi kurr s' kam për t' a xanë Ndërkaq vajza, si ishte tue ndelë gërmuq mbi damë, ngrehet shtatit, i jep ne e diathtë shllungës së flokvet qi i kishin rā mbi ball, edhe në kreni i a ban:

— Tash pra, lum gjyshi, mjaft āsht tue m' ardhë keq me t' a prishtë, por... s' kam shka bāj... Të muja! qe, damë! A don ma?

— Ku?... E si?... Hiegu, moj!...

— Qe, pra, de! Luej, në mundësh...

Mesa e kishite mujtë përiment. I kishite bā rrethin pa u kujtue ai aspak: I a kishite hangrë një a gjashtë copë, të mëdhaja e të vogla; një a dy i a kishite bā robë, edhe këshitu, bā damë... "O eni, ju të gjithë e shifni, si e kam mujtë babën gjysh!"

Sitohet m' atë herë plakut, bāhet nervoz... Mue ndohet kin po qindroj me fjalë; por, për fund, i duehet me i ulë veshët.

— Edhe nji herë, edhe nji herë; se... e para e fëmijvet e e dyta... — i a ban me zā të trashë.

— Posi; kurr të dësh; ké lagër — i a kthen kjo si në të madh.

Por gjyshi prej habijet nuk i a kishite pasë vū menden drehis së mesës. E merr punën ma përiment, i

rrin gati e më një mundohet edhe ai t'i a bëj rrethin; por... turbullohet tue vù n' oroe se ajo, grima e fëmijës, e shikjon në sy me një siguri, si me e pasë filimin në grusht. Grihet vetë me veti, kah e sheh atë tue i luejtë ato lojë e vela me ata gishia të vogël, gjithëni buzën në gaz, e sigurtë n' atë punën e vet. Edhe së mbramit mbetë, as nuk i bëhet me u besue s'vjet të vet, kur e shef vetin të ndrym gjithkah.

— Qe, pra, edhe një herë, damë!... — tue geshë i a bane v ogla.

— Hajt, moj!

— Po besa; shikio!... Ti po më han këtu, edhe unë po luej njëkëtë... Mbasandej unë shkoj këtu, e ti.. kah i a mban?...

— Mjirë, mirë. Më ke mujtë, të lumtë!...

— E atëherë pra, — edhe lott i shkoishin rtkajë prej gëzimt — mbassi unë, more baba gjysh, të mufta, me u rëtye tash, kur do të shkojm një ditë bashkë? Kështu i kemi pasë fjalët, a s'?...

M'atë herë plakut i shkrete ndëj si pezull. Gjithfarë mendimesh e pengimesh i u grumbulluen si grëtht në krye... Por i dboi meherë, edhe i a bani:

— Deri kur mund të kryehet kjo detyra e Pashkëveit?

— S'ka mbetë, veç edhe një javë: deri të diellen qi të vijë.

— Atëherë, pra... të shtunden!

Edhe mendueshëm u çue e shkoj e xuni vend në krye të votrës.

P. Er.

45. - Motra për motrën.

(KALLXIM)

Një dialë i ri kishte një motrë, të mirë e të pastër si një ëjell. E donte si shpirtin, s'kishte të gjallë pa të; përse vetëm kjo dinte me e ngushllue sa herë qi njerzët e rrethanët e jetës e ngushtojshin. Por një ditë vajza, qi atëherë ishte një 20 vjeç, pa pritë pa kujtue u zbé

fëtyret e u ligshitue aq, sa i u desht me rá në të shtrume. Vllau i shkrete, tue pá në të shëje të kjarata deket, e tue drashtë mos t'a bierie atë motrë, qi mbi fëtyrë të kësaj toke s'kishte gjá ma të dashtun, erdh e u fik ré zemrë. Tue çue syt kah qiella, thonte me lotë për faje: „Zot, ç'të keqe i ka bá kuj kjo kriatyrë ëjellore! Kjo, kaq e mirë, kaq e pastër, qi s'din shka ásh mbekati, kjo me shkue e me më lanë vetëm? Në mende teme kujtova, o Zot, se një ditë do të shkojshem bashkë me të në Parriz; e tash, qe, kjo ásh kah gatohet me shkue pa muel...”

Shi m'atë ditë prej shtratt sé dekës motra muer e i shkrou një letër të vllaut, të cilën e mbaronte me këto fjalë: „Vllá i dashtun, mos kja! Zoti m'a çoi në vend dishirtin. Ti e din, si motra jonë e vogla, me jetën shka-ndullore qi ásh tue bá, ásh drejtue kulibúm kah dënimi i përjetëshëm. Për kthimin e sai i a bana fili Zottit jetën: i thaçë të lumit: Zot, po t'a fail jetën. Merre, edhe pse jam në ma të mirën kohë; por m'a pështo shpirtin e motrës.. Unë jam tue dekë, edhe do të des shpejt, pse Zoti m'a ndigjoi lutën. Por, kur të vijë ditja, nana jonë ka për të pá rreth veitit në lulishen e Parrizit biit e vet, të gjithë, pa i mungue kurnjenit! — *Jote motrë*”.

46. - Gëzimi i dyfishët

(NOVELË)

— A ndjeve, moj! — i a bani e ama së bijës — të mbys, me ndie se shkon ma te halla Leze.

— Po pse, nanë? Halla Leze pra ásh e mirë, muë më don fort, më falë...

— Njekështu po të tham. E mjera ti, me bá me i a shkelë derën!

E fëmija uli kryet. Dishka t'ha nëpër dhambë; por e ama s'e muer veshi.

Nuk i hinte kurrsi në trù ajo punë, ai ndërrim i papritun. Deri atëherë kishte shkue e ardhë e ndëjë për ditë, të thuesh, te halla, si me kenë në shpí të vet.

Të gjitha fjalët e kështillet më, i kishte pasë me të. Tash...

Edhë ajo, din Zoti, e donte ketë mesë e e shijonte a s' me kenë vajza e vet. Mbetë qyshë heret e vejë, mbasi fëmijë s' kishte pasë kurr, prendonte mbas Çelinës, vajzës së vogëlë të vllaut.

Kështu deri në një ditë. Râ deka e ungjit Filip, e dishka u dën çartas dy familjet për punë të njëj toke. Fjalë mbë fjalë, çastjen e kishin çue në gjyq. Kishin qitun advokatit, e advoketët — si ata, ngreh e mos këput! — shkojshin tue i mjelë gjithsa mundëshin të dyja palët.

Q'aso here ma as hishin, as delshin. Rrugës me u pasë ndeshë, i merrshin anën njana tjetrës.

Erdhi dita e Kungimit të parë: Gëzim i madh për zemrën e fëmijës. Kishite shpresue, se nenose atë ditë do t' a kishite pà hallën, do të kishite ardhë me i a pì kafen e përherimit, por, s' kje gjà.

Halla po, i ishte bà shode mesës, tue u dukë në Meshën e Kungimit. Çelina e kishite pà me bisht të synit në një bankë nën ata të familjes. Por puna kishite mbetë me kaq. Ajo e kishite dashtë hallën aty atë ditë, për me folë e me i kalxue festën e bukur, petkat e kundrat e reja, dhanit qì i kishin falë në shkollë, etj. E ajo, gjithënjë rrinte larg.

— Uf, mal! — i a bante kajherë e vogla vetë me veti. — Po e deri kur kesi soj, thikë e brisk? Pse mos me u pajtue ma një heret! Shka don me thanë kjo punë?

„Lë të bāhet, shka të bāhet! — tha një ditë — unë due me shkue“. Edhë u nis me i votë hallës tu dera. Gjithë rrugës shkoi tue u drithtë; por ç' dobi! S' e gjeti aty.

Erdhën Rrëshajët, Çelinën e krezmuën.

S' ishte kush me të atë ditë. Petku i bardhë mëndashit, kundrat e bardha, çorapët e bardhë gjithënjë të mëndashët... Mandej nuna, shpije së mirë e fort e pasun, e kishite çue edhe ma madhnisht se e lypie koha. S' kishite dashtë t' i a delte nunë në qytet për dhanit gatue famullës. Kishite thirrë për mjesditë miqë e t' atërra sa bari, a s' me kenë darsmë.

Kur u kthye prej kishet me famullën e lidhuan krejet me rryp të qindsun m'ari, miqasija kishin fillue

me ardhë. Ndër tierë, edhe halla Leze.

Ma të mbramët gati i a behën edhe prindja e Çelinës. S' kishin vù endë mirë kambë n' odën e pritës, kur u ndeshën sý për sý me kë s' e kishin pritë...

Si me pasë pà vetë të mallkuemin, jo ndryshej. Vetimë u drodhën me dalë.

N'atë peshitellim s' i kishite rá në sý kuj puna. Çelina por, mbretnesha e festës, i kishite pasë pà. Lëshue vëgmën në kupë të qiellës, kishite ngà, mbushë sý në vāj, me u a pré prindvet rrugën.

Ndie kushtimin e papritun, të gjithë u sollën kah dera. Si e muerën veshit ku ishte puna, i madh e i vogël i u përtrahën Çelinës; edhe s' i lëshuen anmiqët e gati dy vjetvet, deri qì s' i bān me u marrë ngrykë aty, ndër sý të të gjithve.

Ushtoi shpija prej gëzimit të dyfishët; por kurkush nuk e ndjeu ma të plotë, se zemra e famullës.

47. - Lypsi i Tagorës

(LEGJENDE)

Në një vjershtë poeti i madh hindjan ban përshkrimin e bukur të njëj lypsi, qì kalxon si u ndesh në fatin.

„Unë ishem atë ditë tue lypë derë në derë nëpër rrugat e katundit, kur poshoj së largut tue m' u afrue një karrocë arit e përiment madhështore. M' u duk veshja si t' ishem n' andrë, edhe thaçë me veti: Athue do të jët ky mbreti i të gjithë mbretënvet?

Marr zemrë, pse shpresët e mija u njallën n' atë cas, kah mendojshem, se tashma m' a kishite prù Zoti fatin te dera. Ndëja e e prila në kambë të më kalonte përpara, i sigurte se tashma me lémoshë të tij do të kishin mbarue për mue ditët e pësimit.

Karroca erdh e u ndal shi para meje.

Mbreti më shikoi një herë edhe, tue bā buzën në gaz, u ul prej karrocet.

— Pështove! — i tham veti.

Kur që, mbreti vetë po më shtrin dorën e m' a ban: „A kë gjà me më falë?!“

— Ah, si tash mue, njëj lypsi të shkretë, me i shtri dorën e me i lypë? Mos të duejë me luejtë me mue? — kështu mendova së parit.

Ndëja si i prëm, kah s' diqhem shka me bà, as shka me thanë. Mandej, qita dorën në strajcë, xora ka- dalë një kokrrë grunit sa grima, edhe i a dhagë.

Por... çudi! Kur në mbrame në shpi shpraza straj- cën me kashata të lypuna, që, se shoh përzie me fund- rrija edhe një thërmi arit, sa kokrra e grunut.

U bana me luejtë mëç e kiava prej desprimit. Ki- shem dashtë n' atë ças me i a pasë falë me gjithë zemrë krejt shka më qilluen me veti...

Shembëlltira tregon në poetin pagan vlerën e lë- moshës: Më kthye n' ar shka t' i falet lypsit qi shtrin dorën. Por tregon ma mirë vlerën e virtutit të krishtenë; mbassi Mbreti i Mbretënvet, posë se e xen si të vetën shka t' i falet të vorfënit, ka premtime edhe e ka më ndoresh përnimend me e shndërrue e me e shpërblye me të mira njëqind herë ma të mëdhaja e ma të rrë- neshme, se ari i tokës!

48. - Nana moderne e Famullitari

(NOVELË)

— Më ndieni, Z. Famullitar, se ju dhagë pakë mërzi. Kam ardhë kështu, kohë e pa kohë; por ma... s' po lán punët!

— Keni punë shumë, Zojë?

— Me të vluë mendët e krës, kaqë!...

— Pse, a thue prej fëmijsh a? Po sa keni?

— Ata s' janë shumë për të kenë; s' kam, veç një të vetëm, por asht për dhetët!

— Si?

— Po, edhe shi për punë të tij kam ardhë.

— Si t' i thonë emnit fëmijës?

— Tonin.

— Emën i bukuri!

— Njimend a? Me e pà, Zotni; krejt si ëjëll!

— Sa vjeç asht?

— Nandë vjeçë... Tash e shifni, se due me ju a prù të diellë me xanë katekizmin. Prandej kam ardhë, Z. Famulltar: Me ju bà me ditë, edhe me ju lutë, mos të m' a leni do e kudo; por të m' a veni ngjat fë- mijsh, qi të jën të dlirë, të veshunë si kush, edhe sido- mos qi të jën shëndosh.

— A asht shëndelilig a?

— Ashu fort, jo; veç drue... Po pse po më pvetnit?

— Jó, por e kam vù n' oroe, se këta të vetëm, këta djelmit e dishirit, të citët mbahen në shplakë të dorës e u këqyren s'yt, këta zakonisht janë ma të ligshhtë, ma të llastuemë e ma të praksuemë se tierët. Lime amë, dritë pastë, ka kenë ma e reja ndër dymbëdhelë vllazën...

— Zoti na ruejtë! Dymbëdhelë fëmij...

— Tonin' tand, tash po t' a vë, kur të vijë në katekizëm, bri njëj fëmijë fort t' urtë e të shëndoshët, qi asht i njimbëdhelë djalë i njëj grueje veritë të kështenë.

— Zotni Famullitar... Ç' po m' a qitni frigën.

— Kish të muishem! Veç, tash një herë frigën jeni tue m' a qitë ju. Po më thonë, se s' keni, veç një fëmijë; edhe atë, me shka po shof, e paskeni rritë keq, si një bimë qi mbahet n' odë xhamash.

— Ju ashtu mos thoni, Zotni. Tash m' a shifni djalim, kur të ju a qoj; edhe jam e sigurtë, se tash e dueni. Ju lutem, të m' a bani nierit!

— Zojë, nuk kishit mundun me i dhanë fund ku- vendit me një fjalë ma të bukur e ma për zemrën teme. Po, unë tash po mundohem djalim me ju a bà nierit, por ma fort të kështenë të njimendët!

P. Er.

49. - „Po bani e s' kje gjà?“

(KALXIM)

Të këqit, kah duen me i a tretë veitit frigën e gjyqit t' andejshëm, e me jetue gjithmonë të lirë tue bà

shka dishroin, bijn ç' mos për me e zhdakë prej me-
ndjet, se fill mbas kësaj nisë jeta tjetër q' s' din mbarim.
E pra, Feja e arësyeja ndër gjithë popujt e botës, që
se është xanë shekulli, e kanë rrejtë e mbajë përherë
të paltrandshme këtë të vertetë.

Por heraherë vetë njerzët e mirë, të ndrydhunë
nën peshën e randë të vuerjtjevet, tue çue s'yt e përva-
shëm kah qiella, fshajn e thonë: "Po a përjimmend na
pret një jetë tjetër?... Po bani e s'kë gjë?... A jam i
sigurtë, se këto pësimet e mija do t' a ken një ditë shpër-
blimin e vet? Po ata q' s' e çajn kryet për atë jetë e
janë vù me gëzue këtu mbë tokë, ata, a thue janë ma
të marrët, a ma t' urtët e botës? A thue përjimmend
ka në Qietlë një Zot të drejtë, i cili i sheh veprat e mija;
e një Parriz ashtu të bukur, si thonë, ku më presin gë-
zime të përjetëshme?..."

Shi njëkjo çashitje rrihej një ditë ndër aulet e Uni-
versitetit të Firencës. Profesor i filozofis, i përmenduni
Marsil Ficino (1433-99), ishte dhanë tue u a zballue
studentavet provët e arësytet e shumta, për me u a mbi-
shun mendën për padeksin e shpirtit: d. m. th. se njeri,
kur des nuk mbaron, por nisë për të amshimi.

Në valën e arësytimit një student, endë i dyshue-
shëm, i a pret fjalën e lypë lëjen me folë.

— Zotni Profesor, a lidhemi na të dy?

— E për shka?

— Po bëm keshu: Ma i pari, q' nder në të dy
të desë, t' i duket shogit e t' i dittojë, se andej po kishite
me të vertetë një jetë tjetër...

E tue i thanë këto fjalë, s'yt gjithënjë i kishite sjellë
kah qiella.

Mbas pakë ditësh, ndërsa studenti i natpërmendun,
emnit Mikel Mercani, ishte tue këndue n' odë të vet,
i ra ndër mendë besa, q' kishin lidhë me Profesorin e
filozofis. Ndërkaq ndien gjurmët e njëj kalli tue ecë trok
shi nën dritoret e shpis, edhe njiheret dën një zë, zanin
e Profesorit, i cili thekëshëm i a lëshon këto fjalë: "Mi-
kel, Mikel, mos u tut; nuk të kam rrejtë? P'unët po ishin
njashu si ju thojshem? Kà një jetë tjetër, kà!"

Me atë fill studenti veshet e turret me shkue e
me i a kalxue Profesorit punën. Por kur duel në rrugë,

një plakë e pveti, se ku ishte nisë me gjithë atë turr. Si
i dittoi se ishte drejtue kah shpija e Profesorit të njof-
tun për një fjalë me shumë randsi, kjo i a priti floftas;
Jo, mos e merr atë merzi; s' e kà një orë q' u hap zani
nëpër qytet, se Prof. Ficino ka dekë!

50. - Në Meshën e njimbëdhjetës

(NOVELLË)

— A do të kët vojte vonë? — pveti Gita shogën,
sà duel në rrugë.

— Me shka diç unë, mjesnata ka kalue kaherë. Uh,
kur e kam ndie tue rà 12!

Ndërkaq njimmend sahati i fretënvet rà 2.

Gita atë natë të madhe, natën e Sh. Palit e Sh.
Pietrit, kishite shkue te tezia për darkë. Kishite marrë
me vett, sa për shogun, Nelën, një vajzë një trembëdhjetë-
vjeçare, fort ma të rë se vedin, q' rrinte në të njëjtin
oborr.

Me thanë të drejtën, Neta njiherë s' kishite dashtë
me shkue: por i ishte kenë vù për s' teprit, e, gati për
mos me i a prishë, i ishte bà shogë n' atë gostë. Vertë,
se varzat, si tue shkue, si kur u këthyen në shpi, kiën
përcjellë, e i kiën vù njëqind porosi tezes, mos t' u a
dante synin; por qe!

Hëngu e gazi ishte shty afër mjesnatet; mbas dymbë-
dhetësh vonë kishin fillue me u shtrve sofrat.

Edhe varzat s' kishin pritë ma; veç, për një q' ishin
çue tepsiat, i kishin bà shëj shogjashogës, edhe ishin
çue me datë.

* * *

— E j Netë, si t' u duk gosta?

— Mo j, gosta, d. m. th. sofrat kiën shtrve me një-
mijë të mirat; s' kà pasë si bāhet ma mirë. Unë, a dro
mujta me shtu gjà në gojë; por, po tham... Kohë e pa
kohë nuk më shkon, s' jam mësue me hangrë mbas
mjesnatet. Me të kalxue të drejtën, lum Gita, falemi

nderës prej teje, ti për shogë më kë marrë; por unë, si të thaqë edhe die, për veti kurr s' kishem shkue. Jam mërzië, më ka lodhë gjumi; zhurma e brima më kanë rá në krye. Mandej, do lojta të marra, do gaze të pakrypë, do fjalë, do kangë, që ndiehen veç atë herë kur shierren bocujt e rakis, mue s' m' i pat- anda aspak, më janë velë. I kë ndie Markun e Kolën, kah gërgjishin njani tjetrin? Mandej Dani, sà mirë u rrinte gati me u përgjegjë ashtu lá e pa lá... Unë për veti merrshem e s' merrshem veshi; por, me shka shishë, do t' ishin fjalë, që mos me i hangrë as qeni; fjalë të mblieme, plot sherri...

— Jó, e mjerë! Gosta njëkështu e ka. A dro jemi mbledhë aty me thanë Rruzare?... Mandej, shka është një natë s' është për natë. Na falë Zotit...

— Mirë, mirë; gjithkush ka atë shpirtin e vet... Por për punë të Meshës, si po i a bëmë?

— Uh, mue më ka pasë dalë krejt mendjet. Kam dekë për gjunë. Mbassi për sod puna e Kungjimit s' është gjá, s' ka mbetë tjetër, veçse me shkue në Meshën e njimbëdhëtës. Më ban zà kur të bieje kumbona.

Me kaq kishin marrjet në shpi; e, tue i urue shogë qdashogës natën e mirë, u dën.

* * *

— Gité, a jë kund gati? Ka rá kumbona për Meshën e... zotivet. Shpejtoja; se besa, po mbesim edhe pa Meshë.

— Ka rá? Unë njiash sa u çova. S' jam kurr kund: S' jam lá, s' jam krehë, s' jam veshë, as s' kam pi tamblin, as... Po sa shpejt paska rá, moj! Ah, ma, edhe ky lajka i Fretënvet, si mos me pasë punë tjetër, veç se me u kacavjerrë për ato kumbonë! As s' mendon, se dikush mund të jët paqëf, a i xanun me punë, a... Neisel! Qe, qe, erdha.

Dikur Gita duel. Duel si mujt, me tualetë për gjysë.

S' mungojshin, veç edhe pakë minuta për kohë të Meshës.

Kisha njimend s' ishte larg; por, si do me kenë, punë pa u ndeshë në ndonji shogë a të njofuan, nuk

ishte. Edhe njimend, pak pa hi në kishë, dy veta i ndalën e i pvetën:

— Eji, Gité, si ju shkoi mbramë gosta? A bët qej?

— Ma mirë s' ka — i a pret shkurt Neta. — Tash shilemi. Na ndiej, Zoje, por jemi vonë, se Mesha tek paska fillue.

Hijn në kishë; gatëherë sa ishte çue unjilli. Kërkuen me e gjetë kund një vend ndër banka; por gjithkund ishte xanë. Ju u desh me ndëjë diku kah fundi i kishës, në kambë.

Kaluen rreth ujbekores; bën si me dashtë me tlye, edhe dishka u shenjuen në ball me dorë. Nji kryq donte me thanë n' atë menden e tyne: një kryq, si me kenë tue tremë mizat.

— Ohi Po a ti jë, Luci? Sa mirë, që të pash një herë! Po ti si po shkon, moj? Si është Marija? — i a bani Gita një shogë së vjetër.

— Nadja e mirë, Gité! Jó, falemi nderës Zotit, edhe mirë po jemi. Po ti, si po shkon?

— Uëh, si ka vojtë puna jeme! Mos pvet...

Edhe i a nisën kuvendit gjatë e gjatë... deri që i habiti kumbona e *Sanctus*.

Bën edhe një herë kryq; mandej vijuen gjithënjë bisedën. Dikur u rá në mendë me e lanë. Gita xuar m' atë herë oficen me rathë të prarumë prej borsiet, suell ndonji fage kot, pa kërkuë gjá në të; xuar edhe uratët zadefit, e i suell nëpër gishat, një a një grimë herë. Së mbramit u vù me kontrolluë gjinden, sidomos ve shën e gravet, që kishite përpara.

U çue Sakramendi, ato gjithënjë në kambë. Dishka ulën kryet, rrahën sa me thanë gjoksia, bën edhe një kryq ashtu me elegancë si përpara, edhe vijuen prej ku kishin mbetë.

— Ah, Luci, këqyre, si s' ka marre njajo njatie. Po ashtu tash, a vñhet në kishë? Si i ndëjka në shtat bluza? A s' me kenë thes? Mandej, ç' modë, se! Po, tash një tri vjetë njimend njashu e ka lypë; por sot... sot të qeshin... E njasaj në bankën e dytë para nesh, a i a shet kapelën? Jó, po këtyne si s' u vjen marre me e vù në krye atë paçavrë! Ani kush mandej, kin po shkoi mbas model! A i a njeh t' an?

...Po ky Meshtar, si s' mbaroi ma? Na plaku. Edhe këta f'retënt, ku shkojnë e i gjejnë do qygana, për me i qitë me na thanë Meshën e nimbëdhetës! Nder këso rasash duehen qitë Meshtarë të ri e të zhdërvjellët, që mos t' u kjajë puna në dorë. Ah! Luci, me kenë na, ç' kishim me i a thanë, a s'?... Edhe jam e sigurtë, se të gjithë njëkëta që janë niftu kishin me na ditë për nderë! Meshat kishin vojtë në Kungim. Laikja nderkaq duel me ndezë qirat për Sakramend.

— Gite, ti a po rin ma? Se unë, besa, jam për ngut; kam njëmijë punë në shpë pa bën. Pres mandej, se dikush më vjen. Kah mbasditja prap do të dal, se kam për të shkue në një dy a tri vende.

— Jo, t'a merrin edhe vetë. Sa të ndërrohet unjlli, po dalim; pse, besa, edhe vetë s' di si jam. Kemi ndëje mbarmë deri vonë, jam pa gjumë e asht tue më dhimbte kryet.

I bani shëj me dorë Netës, edhe bashkë me disa tjerë që ishin kenë asi mendimi e lán kishën.

— Oh, sá fresk, Luci; sá ajr i mirë! Jam kenë tue plasë së xehit në kishë.

— Moj, edhe unë njashu. Dishka erdh e m'u pëshuall. Po ti mbrellën e djellit, ku e kës? Mos e harro ve në kishë?

— Jo, por prej ngutit s' më rá në mendë me e marrë parë në shpë. Por na, s' jemi falë endë si kush..

Edhe t' u muerën ngrykë atbotë aty pará derës së kishës. Mandej vijuen tue këqyrë e tue kritikue veshën e sa zojave, që ishin tue dalë prej kishet. Dhán e muerën, përçapën njëqind punë të shoqevet, kthyen në gosh-tën e natës para. Nderkaq fillon populli grumull me dalë; funksioni kishite mbarue.

— Uh, po këta sa shpejt i a bënë! — tha Gita. Këqyri kin si n' idhnim sahatin e vogël të dorës, edhe dikur u dën.

Qatëherë porsa kishin kapë derën e oborrit, kur rán kumbonët e mjesdites!....

51. - Nji ricetë punë e madhe!

(KALXIM)

Vojt e u ankue te një njeri i Zoitit një grue, për punë sa i shoqi e merrte me të keq, e në shpë s' pranë fjalat e potera.

Ndëj Shëjti e ndigloi një herë deri sá s' pat ma; si mbaroi, i a bani:

— M' a ndigjon një këshill? Qe, merre njëkëtë shishe të vogël me ujë. Porsa yt shoq t' i a nisë me bër-titë, ti në të shpejtë xiere shishen, edhe mbushe gojën me kesi ujë; veç këqyr e mos gabo me e përdi!... Të shifësh mandej, se si po të shkon puna!

Grues s' i mbushej kurkund mendja se, tue mbushë bulshijt me ujë, mund do të ndreqej çastija e degamës familjare. Me gjithkëta, mbassi kishite nderim e çmim të madh për Shëjtin, e provoi.

Mbas pakë ditësh kihen grueja tu njeri i Zoitit.

— E, po si shkoi puna?

— Si dora e Zoitit po ishte ata ujë! Për një që ai i a niste me bër-titë, unë në të shpejtë mbushësh bulshijt me asi ujë; edhe, kah vetë s' kishem si me i përgjegjë, ai u merrzite e e lente.

Riceta e Shëjtit asht e dobishme ndër shumë rasa edhe sod. Provonje një herë, e do të shifni!...

52. - Tek e mbramja e kam gjete!

(NOVELË)

Atë herë kur, djalë i ri, nisa me e njoftë shka po ishte jeta, dashunija erdh e m' a zaptoi kryekëput zemrën. S' shifshem tjetër, as s' kishem në mendë tjetër, veç dashuni.

Kjo më rrinte ditë e natë para s' ysh e ngrehej për ball meje, i dejun prej soje, si një agim i përmatshëm dritash e shpresësh...

Më bahaj aso ditësh jeta si një nade e këthiellitë

pranverore, rrethue prej erës së drandofillevet të para...
 „Nuk është mirë, qi nieri të jët vetëm!...” — e the
 vetë Zotynë. Edhë i a tha Adamit në mjedis së parri
 zit të tokës. — Pra...

Dashunija! Me dashië e me kenë dashië prej kujt!...
 Ah, se ç' kangë hyjnore!

E atë fatlume, qi do të më shqonojë se të jëm
 gjallë, e me të cilën do të daj të mirë e të keq, vetë
 do t'a zgjedhi ndër njimijë... Vetë vetëm; nieri të gjallë
 s' lã me m' u përzie.

S' ka për të kenë kush me mue atëherë. Do të
 t' i kaloj ditët e mija vërtë si në një pariz mbë tokë.

* * *

Edhe kështu, t' u vuna me shikjue, me i bã me
 mendë ato planet e mija!...

Por, ma e para, së cilës i vuna gisht, diq.

Ishim hë-hë tue i dhanë fund punës së fejesës,
 kur, pak para se me i çue shejlin, u smu. S' ngjaiti:
 dergjë e dekë, tri ditë!

Njajo, vetëm kujtimi i saj dishka më përmallon...
 Ndoshia, pse kje jetëshkartun.

U kapa mas njëj tjetre. Por ajo, qyshë ditësh së pa-
 ra, më pveti: Jë i pasun ti? Kë gjã mbas shpirtit?

I kalxova; s' mund e rrëjta. Kur e muer veshit se
 ishem gisht, as me s' s' më këqyri ma.

E treta, mbas së cilës ishem tue luejtë mendësh, më
 ndali një ditë në rrugë e më tha truq: Të lutëm, m' u
 shport: s' m' a mbushë kurrkund synin!

Nejse ma; dikur u martova.

E pra n' at temen, mjaft u mundova mos me u
 ngutë, por qe...

E kishem mendue punën e martesës krejt poezi...
 e më duel prozë! Për do e shkado, për disa punë të vogla,
 na hinte fjala e degama e idhnimi.

E kështu, mue të shkretit, pa faj temin m' u deshti
 me u ndry e me ndëjë në veti: me i u shmanjë shqonjë
 e famijes, e me u mbyllë si mbrenda njaj burgu fildishit

Mora veshit ma vonë se, njëkështu si i jemj, pr
 ishte fati e rreziku i shumkuj.

Me gjithkëta, ideali jem lypite horizonte ma të hap-
 ta... jeta kërkonte një qellim...

Doishem me kenë edhe unë „dikushi“... Po pse jo?
 Por, e pash se, për me kenë dishka, duehej me
 pasë parë!...

Pra, s' ka tjetër: Të këqyrim e të fitojm parë! — i
 thaçë vetit.

I marrë, nuk ishem... gjithaq i lanun edhe, jo...
 T' i u vuna prandej punës e të fitova parë e parë e parë.

Kam gjithë edhe me i ruejtë, shka është ma vështirë
 se me i fitue, sidomos ndër këto kohët e socme.

Tash kam prej Zoitit shpin teme, tregitiza më pu-
 non s' ka ma mirë; kam bã edhe automobilin tem...

Kam të gjithë të mirat; kurrkuj s' i a kam lakmi.
 Gjinidia, kah shkoj rrugës, më këqyrim e më për-
 shëndesin. Nuk më bają n' asgjã si dikur. Më duket sod
 vërtia se dishka jam.

* * *

Mbassi pra, sod kam mrijtë me u bã „dikushi“,
 më ka hi në krye edhe me e bã „dishka“: një punë për
 të cilën të ndiehem për se gjallit, qi të më dalë pak zani.

Edhe njimend, një punë e bana.

Po shka?... Kishite me shkue tepër gjatë, me hi e
 me ju a ditue; edhe, s' ka gjithaqë randsi.

Nji send vetëm mund të ju a kalxoj: d. m. th. se
 gjithmonë e gjithkund kam ndeshë në padrejtisi; edhe e
 e kam pã, sa të këqí po ishin njerzët.

A thue, se vetëm mue më ka ndodhë kështu; a
 por u ndodhë gjithkuj njëшту si mue?

Kam pas' kujtue, se ka burni në shekull, ka besë,
 ka zezarë...

Po pse jo? Pse s' do të prissem dashëni e ze-
 mirë prej tjetresh, kurse vetë kishem aqë shumë për ta?

Por njerzët... ah, njerzët m' u përgjegjën gjithkund
 floftas! S' e ndesha, me thanë, një zemrë qi të më be-
 sonte, t' u çilte me mue, të m' a falte një grimë dashëni
 e të ndiente pakë dhimbë për mue!

Edhe unë atbotë, qi kam një zemrë kaq të ligshë,
 kaq të dhimbëshme, qi e ndiej aq fort mjerimin e shqit

unë erdha e u shporra krejt shogunjet e nisa me ndëje në veti.

Sikurse aso ditësh qi u martova, njashu u ndry- na prap në pyrgun e fildishit.

Edhe s' andejmi u vuna me e kundruer njerzimin kah kalonte...

Kaq m' u ndy shogunja, kaq m' u mërzit jeta, sa i thacë vetiti: „Sodit e mbrapa do të jetoj si ujku në pyll“.

E pra, unë s' jam ujku.

Mbas do kobe edhe vetmija, sado n' ato farë sa- rajesh qi kishem, filloi me m' u mërzitë.

Nji ditë i hypa automobilit e t' u vuna me shetitë. S' laçë qytet, as katund, pa pã. Por, tue mos m' a mbushë synin vendi jem, shkapërceva detin e dola për- jashta. T' i rësh botës kryq e tërthuer. Merr e len, nuk më mbet vend pa kërkue.

Fundi?...

Oe: Gati të gjitha vendet po ishin si nji nji. Buj- toret, gjithkund niashtu... Shërboret e kamerjerat, gjithë- nji njata, kudo qi të shkoish... Gjithkund rrënë, interesë, hypokrizi, gjinde e pazemrë...

As s' laçë theater, as koncert, as kinema pa kërkue. Por e pash, se kot: S' po ishin gjat! Kishem pasë kenë në gabim!

* * *

Si i provova tëtiana, vuna gishtin në tambëth, edhe i thacë vetiti: „Po tash, morë qyqar! Prej gjithkësa- zhurme e prej gjithëkij troku, shka kë fitue? shka kë në dorë?“

E i largova gërmadhet, qi ishin grumbullue për- mbi zemrën teme.

Dy sende, vetëm dy i pash se i kishin pasë mbetë: dashunja e natyrës, edhe nji kujtim i largët i religjionit, të cilin e këqyra, njashu sikurse i jepet mjerit kaihërë m' e këqyrë përmallshëm nji fotografi të vjetër e të zbehtë prej vjetësh e prej tymit, e cila na qet ndër mendë kohët e kalueme.

Natyrë?... Po, gjithmonë e bukur, e ré gjithmonë; por dishka si e ftohtë edhe ajo e e pazemrë!

Buzëqeshlë përherë, si në darsmë, si në mort. Natyrë?

Po unë dia me ditë shkoj tue e gëzue e tue e shijue përherë e ma pak: përse vjetët më peshojn tash randë mbi shpinën e lodhun.

Zot, sa të pagindresë e të kola kenkan punët e kësaj jete!

Pasuni, kambë e pozila shognore, nderime e famë e shëndel... të gjitha janë të kapina për nji fije penit, qi për ditë shkon tue u tëhollue.

Deka ka nisë me e qitë synin në krye të rrugës. Edhe, e shof se shpejt do të nisem.

A thue nuk banojm na për ndonji ditë në nji buj- tinë?...

* * *

Ah, edhe kjo jetë! Sa e kotë e e marrë!

Gjithëshkabja ka dekë e mbarue në mue, përposë zemrës.

„...E po ti, mori zemrë, ti pra njimend nuk don, nuk mund të disësh?“

Jo, jo: nuk mund të desë... Edhe gjithmonë e un- shme e e dishrueme për dashuni!

Po mirë; po ku është pra, kjo dashuni?... qi s' trah- ton?... qi nuk rrën?... qi nuk shnderon?... qi të rin gjithmonë për ngjat... edhe në mjerim, edhe kur të ka vù para e liga e deka e të ngushtojn krygat e jetës?... tue të përcjellë gjithkund për doret, pa zà, pa farë in- teresjet?... qi nuk din me të lëshue kurr, kurr... as n' am- shim?

Po ku është kjo dashuni, pa të cilën jeta s' ka kup- tim, e është si nji prallë, fund e maje rrënë?..

S' di si m' u dha atë mbrame, treitë ndër këto me- ndime, edhe hina në kishën e fëmijoris, në kishën e të parvet të mi... ku kishem bà kungimin e parë.

Mb' ëllër të madh, gjithënji rrinte i njaji Jezus, si përherë.

Edhe e njolla.

— Eni te unë — shkante prap se prap tue thanë eni te unë ju të gjithë qi pësoni... ju të gjithë qi kiani... ju të gjithë qi jeni lodhë!

Edhe vetë ishem një asish që thirrte Ai.

Pëshitetë kryet mbi bankë, erdhën e m' u paraqitën një kah një të gjitha andrrat e jetës. Kur këqyr, s' më kishte mbetë në grusht, veç pakë hi. Edhe e mora veshit kiarë m' atëherë se unë, çou e rrëxou, rrëju e kaqarrëu, s' kishem kah me i a mbajtë: me doemos një ditë do t' u kapshem te Ai... te Miku i përherëshëm... i vetmi... i vërtetë.

Mbyllazësh u lësheva atbotë ndër krahë të Tij.

...Tash, mori deké, mos të kjosha falë! Gjithkur të dësh, eia, se s' më tutet syni!

E kam gjetë tek e mramja Dashunin.

P. Er.

53. - Shplaka a Zotit!

(KALXIM)

Nuk dijm ma gjatë. Na po e shkruajm faktin njashtu si palëm rasë me e ndie prej gojie s' atynve që u ndodhën aso ditësh në vendin e ngjarjes.

Në një qytet të madh të Gjermanisë, në Muenchen, gushtin e vjetit 1938 një grue me shtat xanë, para se t' i falte Zoti fëmijën, vojtë një spital të qytetit, ku shërbeishin Motrat e Mishnierës. N' odën që i shenjuen, me të parën i paska rënë një sy një kryq, vjerrë në mur.

Ndërkaq grueja, si me pasë pë vetë të mallkuemin, i a ban Mungeshës që e përcelte: Ju lutem, Motrë, m' a thieqni odet atë kryq. I kryqzueni ka kenë një ju-deas me gjak e me fis, e unë me çfuten s' due me pasë punë.

— Më ndieni, Zoje, — i a pret me të butë Motra — Kryqjen, as s' e kam vendue vetë aty, as s' mund t' a hieki andej. Primi të vijë Mjeku Primar, edhe thueni atij.

S' vonoi shumë, e gruen e lironi Zoti. Ndërsa n' odën e bajes ishin tue e lënë tue e gatue fëmijën, që se Primari po hin n' odën e së djergunës për vizitë. Porsa e pau grueja: Zotni, i thotë, thoni ndokuj, Ju lutem, të m' a hieqë odet atë kryq. Nuk due kurrsesi, që fëmija i jem t' a shofë me sy atë judeas!

— Sa për kështu, i a pret Primari, mos u tulli, Zoje. Fëmija s' ka për t' a pë kurr për të gjallë të vet, edhe n' u baltë njëqind vjeç. Fëmijën e ka falë Zoti... të verbët dy sysh!

54. - "Forcë me të gjitha..."

(NOVELË)

Ora 2 mbas mjesnatet.

Një njeri i panjoftun është lëshue në vrap, ka mësy qelën e famullitarit, edhe i ka rënë gjatë e turreshëm ku- mbonës së derës.

— Zotni famullitar... Zotni Dom...

Prifti i shkrete, njatëherë në gjumë të parë, nisë me u sjellë nëpër shtat. Ka fillue dishka me e ndie se dikush i kërset në derë.

— Kush është?

— Një i lig, Zotni! Ju lutem, shpejtonja, një orë e më parë...

— I a merrta, që!

S' vonon, e famullitari veshet: Pullat e veladonit, gjysa mberthye e gjysa pa mberthye, hiedhë krahvet mantelin, vënë mbë krye sido kapelën e gjanë, ajun sysh prej gjumit, për shkallësh e teposhë.

— Ku?

— Në Rrugën R. N. 128.

— Burrë? Grue?

— Burrë.

— Atëherë pra, t' i a grahim: I ligu s' pret.

* * *

Natën për terr e vetëm në të trallë ndritun prej ndonjij lampe së mekte, ata dy me hapa të mëdhai e grabisin rrugën; përshkohen. Për me i a bënë ma shpejt, nëpër do shkurtioja e rrugica të ngushta. Rallë se e shëndërrojnë kah 'i fjalë.

— Sa ftofët sontë!

— Po... s' është xhtë!...

— Si është puna, a i ka rënë gjatë a?

— Jo, Zotni; është kenë i lig tash 18 muajtë...
— E famullitari u jep kambvet edhe ma fort, peshjtellë në mantelin e gjanë, rrasë kapelën deri ndër veshë, për me i qindruë murrilant, qi shkon tue vish këllue atyne skajëve, e tue shkundë e tue marrë me vetë ti gjetthet e thotë të landvet.

— Qe, pra, Zotni, njëkëtu!

* * *

Mbassi i kanë rã kumbonës, ndiehet një derë, e një tjetër kah cilet. Mandej, gjurmët e lehta përmbi shtrojet e rruginavet. Së mbramit qet kryet një shërbito-re; çilë derën, e merr me u zmbrapë.

— A jam mirë? — i a ban Prifti.

— Po, Zotni; por me kenë qi urdhnoni një grimë herë në salë, sa t' u baji me dijtë zornivet.

Edhe me kaq i prin famullitari; ven mbi tavolinë lampën, e zhduket.

— Po unë... flet vetë me veti Prifti — s' kam luejtë mëq me u que prej shtratit e me rrahë rrugat e qytetit, tash në dy mbas mjesnatej, nëpër gjithkëtë murrilë, për me ardhë e me pritë këtu...

E ndiehen gjithëni gjindja kah ngutshëm për shkohen rruginash, e çilu e mbyllu aso dyesesh, e fjalë, thanë si në vesh, pa mujtë me i rã në të shka mund t' ishte ajo zurmë.

— Shumë dyerët kenkan në këtë shpi! — i thotë veti famullitari. — Mandej, si s' i a kanë aspak të smundëtit të shkretë, qi është në fiji të mordës?...
Tek e mbramja duket në salë një zotni, veshë e mbathë e lëmuë...

— Zotni famullitër... mos të ju ngjatej, edhe një minut, sa t' a bëjm gati...
— Shka? Me e bã gati?... Sa për këtë, m' a leni muë; është puna jeme.

— Oh, jo Zotni, kurr e për këtë jetë. Kishite me kenë marre për në...
— Ndimmo Zot, edhe puna e këtyne të kështenve, të cilvet s' u bjen në mendë për shpirt, veç kur e shoë fin se u ka ardhë puna në të. Mandej, edhe atëherë duehet me u mundue me u a prã punën e Sakrame

ndevet me shumë kornname, e larg e larg e... Jo; këia të kështenë? — i a bante Prifti tue i rã salës kryq e tërthuer e tue shkrepë kambët.

Dyerët gjithëni çilen e mbyllen me ngusë. Një zojë e randë, me mantelin krahvet, i thotë zotnis qi ishte në salë me Priftin:

— Lum miku, tash, për në daç, mund t' i prish Zotni famullitari...

U çuen m' atëherë të gjithë; e, gjithkund mbas zojës së randë, merr e len aso odash e rruginash, qe se tek mbramja u kapën te ku ishte i ligu!

Oda ishte e ndritun mirë e krejt më regullë. Shisheet e barevet e ampulet e injekcionevet, vù rreshë e rresh mbi tavolinën ngjat shtratit. Gjindja e shpis, të gjithë, shërbitorë e kunetën, e shoqja, i vllau etj., rendue edhe ata njëni mbas tjetrit si ampulet e injekcionevet, po rriishin përvaishëm e si të këputunë dhimbet, për rreth atij shtratit, bardh si bora, mbi të cilin ishte shtri, ngri akull, krehë e lëmuë flokësh, veshë në të zeza, kravatën e bardhë, trup i njëj burri kund një a gjashtëdhjetë e ma vjetësh; stolisun parzmën me çmime arit, fitue dikur në luftë!

— Po ky tek paska dekë! — i a ban Prifti, idhun si helmi.

— Po, Zotni, ka mbarue qyshë mbramë i shuemi!
— Po ju, ku jeni kenë qi s' më keni bã me dijtë me kohë?

— Ah, Zotni famullitër — i a pret ajo zoja e randë, me mantelinë krahvet, tue bashkue duerët —
— Zotni... ky i shkretë, me ju pasë pã në shpi, vetëm kaq, ky sigurisht qi kishite mbarue para kohë!...

— !!! ...
— Por, Zotni, na jemi gjinde e kështenë... e ju lutemi t' a thoni ndonji uratë për shpirtin e këtij jetë shkurti... Oh, Zot! O i shkretë!...

Edhe i a nisë vajit.

Famullitari, trazue ke s' ve' për këtë komedi të pa-bukur qi i kishin luejtë, s' pret ma; veç, mantelin krahvet, për pa i përgjegjë merit të gjallë, lëshohet fuikare e mësyn derën. Çrueja i del para, edhe:

— Po ju, ku doni me shkue, Zotni, kështu?

- Unë a? Besa, unë fill e në shpi me fjetë.
 — Ah, jo, Zotni Familitar, mos na e bani ketë punë, nuk do të na e bani; s' do të keni aso zemre.
 — Pra, unë njiash; qe, shijnje.
 — Jo!
 — Po!

Edhe m' ato fjalë e kapë për krahit sagrestanin, qishte tue fjetë në kambë me strajcën e vojimit shëjt në dorë; çilë me hov derën, e fluturim për shkallësh e teposhtë. Ndërkaq zoja me mantelin krahvet, tue fshà i vëhet mbropa edhe, çue duerët kah qjella, lotët si pika e shiut, shkon tue thanë vetë me veti: "...Tek e mbramja... T' e din mirë, o Zot!... Shka mund të bëshem vetë ma tepër!... Na nimmend të kështenë jemi; por jemi edhe njerzë, kemi zemrë... Si mund t' i a helmatisësh të ligut të shkretë ato orët e fundit? Jo; s' kishem se si me u bësh vetë mizoria e dashunorit tim!... Ah, si jeni edhe ju Priftënt!... Gjinde e pazemrë!... Për faj tuej shumkush bierë edhe fën!"

...Në e nesret paradite familjet e t' atërmvet e të miqvet merrshin me postë letrën me rathë të zezë, kur këndoheshin këto fjalë: "Tue ju dhanë lajmin e përvaishëm të dekës së së shuemit Z. Akil Buzard i cili, i *forcuem me të gjitha Sakramendet e mbrame*, e la mbramë këtë shkretë vajit, jeni të fëtuemë të merrni pjesë në salikimin e tij, qi ka me u bësh në orën 5 mbasditë". — *Familja*.
 P. Fr.

55. - Për kurgjâsend...

(KALXIM)

Mendja e njerit, rasat e jetës, ndjelet e qellimet janë të lidhuna kaq ndërmjet vetit, sa shpesh një punë e vogël e e papritun mund të shkaktojë pasojë qi s' kemi mundun kurrsi t' i parashohim. Kështu qi s' duehet bësh n' asgjâ ç' do punë e parandisi e pavlerë. Shumkush, mbas një gabimi të bësh me doje a pa dashje, flën pa i râm aspak veshit. Kujton njeri, se puna e keqe ka mbas rre; ndërsa rrjedhet e zeza gjithënjë vijojn atë punën e

vet; të cilat njeri i shkretë shum herë, edhe me dashje, nuk e ka ndoresht t' i presi ma.

Zotni H. K. prej Budapestit — ditonte një rivistë me randsi (*Scuola Italiana Moderna*, me 28 prill 1934,) — shkonte e luate biljard shpesh në shpin e njëj miku të vet. Një prej ditësh, ndërsa janë në valën e lojës, gjyja e vogël fildisht, gjuetë paksi me hov, hiedhet e i bien xhamit të dritores s' odës, ku ishin tue luejtë; edhe s' andejmit kalon në salën e njëj shpije për ball, ku shkon e then një enë të kushuteshme Çinet. N' atë salë për rrezik paska pas' qillue tue fjetë një dac i madh, roditi së Angorës; i cili, zgjue tremshëm prej asaj zburme së papritun, çohet e këcen mbi një tavolinë, ku ishte tue zie xhezia e çajës në një spiriterë. N' atë shpejti ndeshet në të edhe e rrxon tue i dhanë kështu zjarmin shirojës së salës.

Dy lojtarët e biljardit, tue e pësh shka u bësh, ngasin në të shpejtë; por, ndërsa janë tue fikë zjarmin, qe se, ndie poterën, hin në salë e zoja e shpis, një plakë. E cila, tue pësh flakët, e sidomos tue gjete ata dy njerzë të panjoftunë mbrendë, paket, i bien të fikët, i merret goja edhe krejt gjymtyrët e anës së djathtë të trupit. Kaq, sa mbas pakë orësh des.

Tashit duehet me ditë këtu, se kjo zoja e motnueme, për të gjallë të vet e kishte ditue me gojë ma se një herë, se e kishte menden me i a bësh testament krejt shpin e pasunin njëj mese së vet. Porse qe, tash deka e papritun e hallës e len mesën e shkretë pa gjâ, ase vetëm me njëatë pjesë të gjâs qi i tokonte. Vaiza ishte fejtue ndërkaq për një dialë të rj, i cili aso ditësh, n' uzda jën e këtij trashigimi të së fejuemes, kishte ngrehë ndërtesa e fabrika të mëdha. Edhe tregtarët e banka i kishin dhanë uhât gjithënjë të pëshketunë në trashigimin e majm qi do t' i biente e fejuemja. Por djali, kur muer veshit se nuk ishte gjâ puna e pasunis s' andrueme, e dau vajzën. Ndërkaq çohen tregtarët e i a lypin se i cili atë uhân e vet; edhe ky i shkretë ban bankarrojtë e dël në rrugë të madhe!

Fundi: I u desht gjyqit me kapë në dorë katër çashtje përniherë! E për shka?... Për punën e gjyles së vogël të biljardit, së cilës lojtari i paska pas' rësh një grimë ma fort se lypej. Ndiç!...

56. - Bija për t'ân

(KALIM)

Ndër rrethet e një qyteti të vogël të Spajës, në majin e vjehtë 18... Shkruen njëni:

Nade heret nën rrezet e para të një dielli të shkelxveshëm kishem dalë, si delshem gadi për ditë, me rrarë pak ajr të kulluët. Atë ditë mbajta kah vorret e qytetit. Unë tue hi për deret hekurt, një burrë tjetër çatëherë tue dalë prej atij vendi të bekuem. Prej syvet t'ajunë u shifte, se kishte derdhë shumë lotë.

...Është vendi — thaçë me veti — i vajit e i rrjerimit! Edhe nuk i dhacë ma andej punës. Hoga kapelën, edhe plot përballim i përshëndeta të dekunët me një uratë të shkurtë. Në njënin krah kah të himt më ra në sy një vorr i çilun rishas. S' ishte një gjà e madhe për të kenë, porse ishte mbajtë me lule e blerim ç'mos kurnji tjetër. Andej kah kryet dy drandofille shatorre i kishie mbushë Zoti për bukuri e të dyja përpigeshin së bashkut, tue gërshetue lulet ma kuq se gjaku. Kah ma ja dajshin jo ndryshej, por si t' ishte një tubë e vetme drandofillësh. I ishin veshë kryqit mëmerit, e veg për nën të mundte me u këndue kjarhtë epigrafi. Një gjà krejt e thjeshtë: „*Flija e dashlënës bijnore*“.

Mejherë m'a muer mendja, se ai vorr do t' ishte një gjà e posaçme; ai shkrim dishkà donte me thanë, çekte ndonji mëshelsi. Edhe thaçë: S' do të là pa e zhbirue...

Ndërkaq rojtari i vorrevet po kalon asait tue shkue në punë të vet. Më pau mue ngri para atij vorri, edhe mendoj se do t' ishem një ndër admiratorët e asajë vajze heroike. Si m' u afrue: Zotni, më tha, e dijni, po, punën e kësaj filje?

— Punën e kuj?

— Të Marijes, të kësaj së shuemes. Këtu të gjithë e dijnë, se ajo vajzë e shkretë, si e thotë mbishkrimi, kje një martire e vertetë e dashlënës bijnore.

— Jo, jo; unë s' di ç' sendi mbi këtë punë; unë jam i huej në këtë vend. Të lutem, mos prito e m'a ditto, si ka kenë puna!

— E pra, këtu deri fëmija e dijn historin e saj, Zotnija lote duket se jeni të largët fort... Po tash, kah bāt me hi, a e ndeshët një burrë njashu një a 45 vjeç tue dalë? Njai ka kenë i ati.

— Shka? Ai ka kenë mizori i së bijës? Në fetyrë pra, s' m' u duk një gjakës. Krejt ndryshej: unë e pash kah nëpër mollzat e faqevet i rigojshin gjithënjë cirkat e lotvet.

— Posi, tash ka ndërrue faret, s' është kurrkund ai që ka kenë. Si një ditë për ditë nade heret vjen këtu; gërmatë, lagë e u vjen rreth lulëvet të vorrit të së bijës: mandej, kur mbaron punë, ulet e rin mbi një gür. Aty kjan e dënësë si fëmija për një copë herë të gjatë. I shuemi, me t' u dhimbte!...

— Po a ka shumë ditë që se ka dekë? E po kush ka kenë kjo Maria?

— Jo, s' janë tre muajt që ka hi në dhë. Maria ka kenë një vajzë një a 19 vjeç. Atë e kishie goditë vetë dora e Zotit: E mirë, e ardhëshme e mendëshme... si ajo ma! Jo, s' e ka pasë kund shogën në këtë vend. Kushdo që e njifte i a xente në gojë emnin me nderim.

Po bahen tri vjetë që Marijes i diq e ama. Q' atë herë i ra mbi krye kujdesti i familjes; edhe me dashëni e urti diji me e mbajtë si ma e mira zojë shpijet. Në një mënyrë krejt të posaçme i këqyrte sht babës. I vinte rreh me të butë e me t' ambël, veç me e pà kondend e mirë. Por ai, — Zoti e ndjettë për njato të mira e lëmoshë që tash është tue bāt — i ati, po tham, e merre gjithënjë me të keq. Vajza e mjerë s' ndiente prej gojë së tij tjetër gjithë ditën e nderme, veç të shàme, të trueme e të përbuzuna. Si i dispruem vente gojë fatziu deri në të Madhin Zot e vjellte nimmijtë të zezat. Bā si i çartun mbas deke së së shogës, rrezikziu u dha edhe mbas pijet; kështuqi heraherë u lëshue me e rrahë vajzën. Edhe e kishie shkye, po mos t' i a kishin xjerrë gjindja duerësh.

N' anën tjetër e bija s' e çille gojën. Kurr me u ankue me kend për shka i bante i ati; kurr me i xanë në gojë veset e tija me nier të gjallë! Barte e rrinte pà zā, si shëjtneshë; e veç lutte Zotin t' a biente në filje atë rrezikzi.

Nji ditë vajza tha vetë me veti: Shka mund të bāj unë për babën tem?... Si kishite me kenë, me pasë për t' i a falë Zotit ketë jetën temë, për me i fitue babs jetën e vërtetë?

Si tha, edhe bani. Bija heroike i a fali me gjithë zemrë ditët e jetës së vet Zotit për kthimin e t' et'.

Tu kambët e Tabernakullit, aty ku Krishti banon mjes nesh, e shishim pa dë vajzën, që prej aso dite sidomos, tue ndëjtë ndër gjutj e tue kja. Ndërkaq tu shpija jetonte tue bā pendesë e tue njinue gati për ditë. S' di si rronte gjallë ajo vajzë! Na të gjithë e shifshim e u mrekullojshim. Vetëm i ati, ai kishite vërtue e vijonte gjithënji atë punën e vet.

Kur që, nji ditë, ashtu si me njherë Marija erdh e u zbë e u bā fëtira e saj si qiri. S' i kishite mbetë farë fudijet në shtat; erdh e u shkri për bind; aq, sa i u desht me rā në të shtrueme. Zoti i a kishite pranue lutën për peshimin e shpirtit t' et', e i pëlqente me çue e me e marrë vajzën në ma të mirën moshë. Por desht nji herë i Lumi, qi edhe ajo t'a shifte për të gjallë të vet kthimin e babs.

Vajza gjindej ndër orët ma të mbramet e jetës; kishite fillue gati me hjekë. Ishite, prandej, çasi me i ditë flin e jetës së vet për peshimin e tij. U suell me fëtirë si mujt kah ai, edhe me buzë në gaz i thotë:

— Babë, unë po des!

— Po, moj vajzë, po e shof edhe vetë, — i për-gjegjë ai qyqat, mbushë sysh në lotë — po e shof; por i mjeri s' di shka të bāj për ty në ketë ças! Më kalxo, shka të bāj; urdhëno shka të dvesh, jam gati. E po kur ti mos të jesh ma me mue, unë kah do t' i a mbaj?

— Babë, dishka prap ti mund të bājsh për mue. Mund të më falësh gëzimin ma të madhin, qi zemra më dishron. Qe, dishiri jem: Babë, ktheju prej Zotit! Po kje se më premtton kaqë gjā babë, dije, se des kondend...;

— Po, moj vajzë, po t' a jap besën. Po, unë due me u bā ma i mirë. Por, ti rri me mue; më ndihmo të kthehem prej Zotit. Ah, moj bijë, rri me babën e shkrete; mos dis, jeto edhe pak për hatër tem. Më ndihmo të bāhem edhe unë i mirë e shëjt, si jë ti...

— Babë, nuk mund të jetoj ma; unë i a kam falë Zotit jetën për ty!

— Shka? I a kē bā fli jetën e të rit tand për mue? E unë, i mari, kurrjā me kupitue prej të prumit ty!... Jo veç se nuk t' a dijshe për nderë, por të mershem nëpër kambë e e përbuzëshem dashënin tande!

— S' ka kurrjā; unë i jam kushitue Zotit, kam mbajitë mëgjille e kam bā pendesë, qi të ktheheshe ti prej Zotit. Kaq, s' i due të Lumit tjetër.

Ndër këto fjalë i ati u lodh. Rā në dy gjutit para shtratit të saj e u zhgreh në vāj; mjesā vajza, me zā të mekun, tha:

— I Nalti Zot e pëlqeu prā flin e jetës-seme. Tash jam tue deké kondend, mbassi ti, babë, po më siguron, se do të kthehesh për së mbarit.

Kur i ati bani me u çue, vajza kishite mbarue. I a puthi me nderim ballin gati të ftofun, tue thanë këto fjalë:

— O Marije, dashënjia për babën tand të bani me deké martire. Zotynë t' a ka ndigjue flin. Unë do të kthehem, do të bāhem i mirë. Baba i nji martires do të jët me doemos i mirë!...

Njēkēshu, vijoi rojtari i vorrevet, njēkēshu i ati i ka marrë trashigim virtytet e së biēs, edhe tash āsht vertē nji shējt. Për mos me e qitē në harresē, e për me i ndējtē në të premittit qi i ka dhanē sē biēs në fill të mords, si nji ditë për ditë vjen kētu; ulet e rin do kohē bri vorrit të saj e i kēndon pērmallshēm fjalēt e rrasēs, qi ai vetē ka dhenē. „*Marija, Elija e dashunis bijnore*“.

Mandej plaku nuk foli tjetër, e shkoi në punë të vet. Kur mbeçë vetëm, më voji mendja te sa baba tēmijsh, të cilët kanë nevojë me pasë keso bijash bujare qi i a bājn fli jetën e vet Zotit për peshimin e tynve. Edhe më voji mendja te sa e sa bija të krishtena, të cilat kishin me mundë me marrë shembull prej kēsaj vajze heroike, qi tash flēn gjumin e të drejvet nën hijen e krygjes, mbulue prej drandofillesh së purpurta.

Th. Cherrier

58. - Bari i flokvet

(NOVELË)

Kjo më ka ndodhë shi sod nade, kah ora 11.

...Kenkam bā pa qethë! — thaçë vetë me veti, kur e pash në pasqyrë fëtyrën teme, verdh si çapini, me një dy qyme flokë mbi ball e do kaqurëla të rralë mbi lambëtha, a s' me kenë rremat e shëqes lotuese!

... Por jo; — thova — lë të rrijn edhe kësaj jave. E dola me shkue në redaksin e fletores, "*La Croix*", për me çue një artikull qj kishem shkruar: *Sjti e rrashitës së të dekunit*.

Rruga më biente kah rruestoria e famëshme e Filipit. Burrë i mirë ky Filipi, e mjeshtër n'atë të vetën; tek i cili mandej, klientat nuk kanë nevojë të presin shumë.

Qita kryet në derë, e nëpër koltrinat e xhamavet shikjova, a është kush. Edhe pash:

Poltirona I: një zotni me randsi, tue turfellue prej shkume së sapunit, me të cilën një djaloc ishte tue i a marrë frymën;

Poltirona II: një klient, gati, tue pritë briskun e rrues-tarit;

Poltirona III: një zotni tjetër; poltirona IV:... s'ishë xanë.

— Punë për t'u bā! — thaçë. — Edhe u futla mbrendë.

Pallton?... Zotni, — m' a ban shkarthi — kapelën? — Qe! — Mbrerelën?... koletin?... — Qe, të falem nderës!

— Ku po urdhënoni, Zotni... këtu? — Jo, njëjtë! — Me u rrue, Zotni? — Jo. — Me u qethë a? — Po.

— Si i dueni, Zotni, a t' u bie ashtu lehtë, sapak me krahën e gërshanë, apor?... —

— Po, po; njashtu!

— A dishroni ndonji fletore, Zotni?

— Po mirë; *La Croix*.

— Mjerisht këtë nuk e kemi. — Këq! — Po na s' mund t' i marrim, Zotni, të gjitha fletoret e Parisit. — S' po tham të gjitha; por *La Croix*!... Duket se e drashtëkeni!

— Po pse me e drashtë?... —

— Atëherë pra, tash po ju a çoj vetë, për ditë. Vec ju ruenju e mos shini tryezat me të!

Edhe ndërsa shkarthi po çille e mbyllte kashtet e rrafit, unë rrishe e mendojshe, se sa punë e mirë do t' ishte, me pasë për t' u a dërgue, falë — asht e ditun! të gjithë restaurantavet e të gjitha rruestoret fletorën *La Croix*.

Mandej, heshtim për një tre minuta. S' ndiehei, vec zhurma e lehtë e gërshanvet e e brisqvet, qj shkojshin tue qethë e tue rrue në klientat.

Sa për veti, mue më kandet fort, kur ndokush punon rreth meje, për me më zbukurue, ndërsa unë rrij pa bā kurgjā.

Për ball kishem një pasqyrë të madhe, e cila më paraqitë gjithëshka ishte tue ndodhë n'atë kohë në rrugën e madhe mbas shpinet. Aty e shishem, sa vlonte jeta e kryeqytetit! Shishem kualët e karrocet e tramet kah shkojshin e vijshin, si t' ishte tue i marrë mbrapa kush; e turmat e gjindvet kah përshkoheshin si valët e deit nëpër piacë, se i cili në punë të vet; e fëmijt e zojshat, qj ngjishin vrap, ma e shumta në ndonji pas-tigeri, me hangrë ambëlçina.

Sa ishem habitë tue këqyrë rrugën, zani i lëmuert i rruestarit me shumë korrnan.e m' a ban mbi krye:

— A diini gjā, Zotni, se kenkan tue ju rā flokët?... —

— Uh, punë e kahditëshme kjo; janë dhetë vjetë që se i a kanë fillue.

Edhe menjherë më voiti mendja të ku e kishite: te bari i flokvet, qj donte me m' a mbushë menden me e blë! "Eh, krahëthate — thaçë, vetë me veti — e kë gjetet! Ma kadalë se po më rren mue!..."

E m' u dha atëherë me e këqyrë me bisht të synit tollën e njëj shogji, qj ishte tue u qethë brī meje: krejt fushë e lāme, ku me të zi një dy fiye mbas rradakes ishin gjallë endë.

E mandej, sa me e gërgā pak, siellēm e i tham atij qj ishte tue më qethë e qj e kishite kryet edhe ai shogë, gati si unë:

— A m'a kalxon nii të drejtë! Mirë se mue; por ty, si është puna që të paskan rá flokët!

— Eh, Zotni, unë s'kam pasë me shka me u rá mbrepa!

— E po mue që s'më del ngaeia aspak me u marrë me ketë punë!...

Na u këput fjala. Ndëjem sa ndëjem; mbas nji grime, shkarthi ban edhe një të msyme. Më thotë:

— Janë dhete vjetë a ma tepër, që se qethi e rruet gjindë; edhe shumë herë më ká rá me ndie tue thanë si ju: "Nuk kam ngae!" Ma vonë, po; i gjindet koha, vecse... atëherë është tepër vonë!...

— Lene, lum miku, mos i jep ma përtet; mos kujto, se jam një katundar, i cili sod së parit ka ardhë në Paris... Unë, për në daq me e dijtë, rrij me shpí një-këtu ngjat; s'i báj pësë minuta me shkue! Dëshia me të thanë, se e kë kot të mundohesh me m'a mbushë menden mue, kinse flokët e rám, me ketë bár, kanë për të më dalë prap! Jo; përñimend e kam. Mos u lodh ndopak.

— Ju mos u ngutni, Zotni! Po të ju kishem thanë unë se, t'i lyemen me ketë shishe, flokët dalin prap si i keni pasë dikur, atë herë vertë se keni artësye të fitimi ashtu, edhe mue mund të më thirrni llapazan, a shka të dueni. Por, unë ju thaçë, se me ketë bár flokët "mund të ruehen mos me rá"; e kjo është krejt një gjá tjetër. Ju, Zotni, jeni një nier shkollet, edhe e dijni se flokët nuk janë një gjá e dekun; janë një organ i gjallë, krejt njashu si thoft, dhambët, lëkura... Edhe e dijni, se këta organe kanë shumë anmiqë, — për shembull shqimthin, me të cilin, po më vien keq me ju a thanë, ju kenkeni mbushë. Flokët mandej, mund të kën disa miqë, si b, f, gjketë lavandë...

— Shka? Unë me u lye me lavandë?...

— E keni gabim, Zotni. Na ernat e lavandat u a këshillojm e u a shesim zojavet e zojshavet, por jo Meshtarvet. Nuk flas këtu për artikuj *parfumerijet*; gash-tja është për *igjenë*. Nuk kemi punë me *flokë*; flas për lëkurën e krës, e cila kishite me kenë si toka, këta

bijn e rrien. Për këtë tham unë, se janë do bare, të cilat kanë fuqi me e forcue, me e mbajtë pastër edhe mos me i lanë mikrobët me xanë vend...

— A thoni për alkoho!...

— Jo, Zotni s'është punë alkoho!t. Alkoho! mund t'i mbáj flokët të butë e i ban me shndritë, ketë po; por s'është gjá për ju...

— Mos të dueni me thanë ndoshia për langun e kinës?...

— Nuk jeni kurkund atij krah!... Ma parë e ma dalë, kinia është një gjá e përzieme me gjithënduerë baresh... Mandej, s'mund të kurohet një organ, tue e lye pa dá e për ditë, gjithmonë me të njëjtin ród la- ngut. Të gjithë mjekët, që e kanë studjue me themel lëkurën e krës... madje, — marre me thanë — edhe na, që s'kemi njëmend gjithatë shkolle, por që merremi tash sa vjetë me ketë mjeshtrin e flokvet, klientavet u këshillojm, të lyehen me këto dy langje të posaçme. S'është gjá e vështirë: me kurrigjësend, me dy shishe të vogla, ndreqë nieri punë!... Vetëm friga a mërzijs e sidomòs llapazanat, që shkojn tue folë zi ku munden, tue i báj barit reklam të keq... Me kaq, deshta të ju tham, Zotni, se tolla i a merr njerit pashin, është e keqe!...

— Mos më kláj mue, lum miku. Meshtari nuk i këqyrë fort këto punë...

— Si tash!?... Për kundra, mue më duket, se Prifti, jo vetëm moralisht do të jët i mirë, por edhe për kah trajta e përjashtëme do të paraqitet bukur, që mos të kët kush shka me vù gojë në të. Në shoqni Meshtari duehet mos t'a korsië kambën ku e ka vù Perendija, as petkun që bár... Mirë, mirë; unë për ju po e kam, se sa për veti...

Heshim.

— ...Mandej, Zotni, këqyrnje edhe gjketë krahën. Në një famulli qytetit, ku jetoni ju... është dam mos t'a keni... për kurrigjësend. Posë kësaj, është një punë, që mund të bähët pa farë mërziyet. Qe; në mbrame, para se me fjetë, me u rá flokvet një a dy a tri herë. Nga xehësija e natyrëshme e gjumit, zgavrrat e lëkurës vijn

e hapen, edhe kështu dal-kadalë këto shkojnë tue e thihun tharmin e atij langu që ju përmenda. Si po e shihni, kura e flokvet bëhet tue fjetë... Ndiq, kot e keni, Zotni, që s'ë provoni njëherë. A dro po e keni me dam! A dro po fiken!

— Më len njëшту si jam. Të lutem, m'u shporr qafet!

— Po, Zotni, si t'urthënoni. Unë e kam detyrë me ndigjue: por kjo s'është me folë me arrësye.

Mëni fjalë. Mbas një grime i a baji:

— Neise... Po ato dy shishe, sa thue ti se kishin me kushtue?

— Po ju a harruët, Zotni, se njëdash m'urdhënuët të ju shporrem?

— Leni fjalët.

— Shka me kushtue, Zotni? Askurrigja: Dy frankë e pësëdhete shishja!

— Nimmend nuk kenkan shtrëjt...

— Edhe ju mbastojn për mën se një muej...

...Tue dalë prej rruestores, nësa shtrëngoishem në grusht të dorës ato dy shishe, i tham vedit: More qyqar, sa bukur diji me të shite në kurrë! Po ti, me sa mendë?

N'anën tjetër, mendoishe: E ku m'i gjën ti sod, s'po tham shumë, por disa asi burrash së mirë, të cilët t'a marrin mbi velt me e krye një qashitje të drejtë, ase një veprë bamirshet, sikurse bani tash njëky shkarrhi i keq i rruestores, vetëm për të më shitë dy shishe e barit të flokvet!... E mandej, Zoti e din, sa herë në ditë ky do të shkojë tue e përsritë predkun e velt

P. Er.

Plaku, si fëmija!

(NOVELË)

— E mandej, duen me më thanë, se shtypi është një fuqi, një punë e madhe... A s'është shtypi? Kurrë nisend!...

— Ti mos u ngut, bre burrë! Ti ashtu krejt n'asgjë mos e ban. Ndiej këtu:

Njoh unë një advokat, burrë të vjetër, që tash është në penzion. Njeri i mirë, që jeton në punë të vet, thue se s'është në këtë shekull. Ai veç, si një ditë një tjetër: han, pin, flën, flën, han e pin. Edhe natë prej balakonit të ndryshkun rin tue e shikjue mendueshëm fisin e njerzimin kah kalon e i zhduket ndër sy.

Dy punë, vetëm njëketo dy i kanë mbetë sod plakut; shpirti i tij është, me i ardhë rreth kopështit, edhe me këndue fletoren.

Për mot të mirë, e shumta e ditës i shkon ndër lule. I don fort: flet me to e i lëmon me dorë, si i lëmon njeri faqet e njoma të një fëmijë së dashtun.

E namu bëhet, ruejma Zot, me pasë për t'i a prekë kush! Nuk rrihet në shpë, veç me dalë e me e lanë!

Po rëndë, e kalon kohën nëpër do libra e shkrime të vjetra, që i ruen n'arkën me çifc. Por edhe, si një moti i mirë si i keq, ato dy orët e veta, ato s'i a luen gjatë, për me i a kushtue fletores.

Rreth kësaj gazete së shkretë, sa herë qet e bertet, kur, ja s'i a bjen posta n'atë kohën e vet; apor, kur ndonji guximtar, njeri i shpës, i a merr tinsë me e këndue!

Kur ulet në sofrë, për gjithë ditë dishka gjën shka me i diffue plakës së vet: ndonji lajm të fort, jo aq politikat, sa ndonji ndodhje të çuditëshme të ditës.

— Ti a din gjatë? A e kë marrë vesh, se parmbaramit i paskan pas'vjedhë atij katundarit, që rin me shpë në fund të rrugës sonë, gjashtë krën lopë e dy mēzet?

— Shka po kalxon, bre burrë! Po a dhet se kush?

— Jo. Kujtoj edhe, se kurr s'ka me u dijtë... Po këqyr, a e kë edhe një lugë minestrë aty?

* * *

Tashtu, po bëhet një javë e ma, që se Advokati asht tue e ndjekë ma me kujdes se kurr fletoren. Edhe atë ditë, mbassi e këndoi deri në fund të faqes së mbramë me, mbassi e palisi katërsh e e vun mbi numrat tjerë

në salë, si kot i shkuen s'at mbi një reklam me gërma të mëdha, qi thonte:

"Nji kâl i bukur, për t' u shitë!..."

Kaq; e s' i dha punës ma andej. Edhe ktheu n' o-dën e bukës, gjithënjë tue këndue, ashtu kot, një melodi të vjetër, me fialët e reklamit qi kishin pà në fletore: *"Për t' u shitë... për t' u shitë një kâl i bukur!..."*

Z. Advokatit, për mend asht një nieri, qi jeton me rregullë! Njashu, si atë ditë, i a bani edhe në e nesret. E këndoi fletoren, e paloi katërsh, edhe e vuni në turrë me tiera... Po e pse me ndërrue?... Edhe prap se prap i rân në sy gjithënjë ato fialët e reklamit: *"Nji kâl i bukur, për t' u shitë!..."*

— Oh, këqyre, këqyre; kalin ende s' e paska blë kush!... Paj, Zoti e din, si do të jët puna e atij kâl! Neise, po mue shka po më duehet! Unë gjâ me blë njëherë nuk kam e...

Të tretën ditë i hin në krye përherë e ma tepër lajmi i asaj shite; ne e mbasnesrit, nuk e cîn as ai vetë pse, veç disi i kande me e dijtë, si do të kët mbarue puna e atij kâl!

— Po t'j, shka po t' duehet, he krehtat! — i a ban vedit — me e xë kryet për atë rrashqel!... Kush e din, si do të jët puna e tij!... Mbas gjaset, më thotë mendia, se do të jët një kâl plak, i cili deri die ka ndëjë tue barrë, qygari, gurë e ranë; e tash, mbassi s' i duehet ma gjâ kuj, do t' a kën matë mirë e mirë disa ditë, edhe do t' a kën qitë me e shitë!

* * *

Atë ditë nade, ma të parën punë, sa i erdh fletoria, e kërkoi lajmin e kalit për t' u shitë; edhe u vù, jo ma përshit, si parandej, por me vemende, me e këndue krejt reklamia, fillim e mbarim:

"Nji kâl i bukur, për t' u shitë!"

Nji kal rodit së mirë, jo ma se pèse vjeç, i shëndoshët, i fort, i shpejtë, pa vese... Dikur në për-dorim të Kapitan R... Për hollisina, me u drejtue te Z. Sh. M., bulë me shpî në Rrugën X... Nr. 47.

— "...Këqyre; kenka një kâl ushtrijet!... Pèse vjeç!... pa kurnit ves!... kâl rodit!..."

Ah, kush e din si do të jët puna!... Prap tham, s' do të jët gjâ!... Jo more, gjân e mirë nuk e hiejë kush doret!... Do të jët një kâl i trumhasët, kâl i gjin-sun, qi ka për t' i a thye britit atij qi t' a shijë në doret!...

Në nbrame mbasandej, në kopëshin e lulëvet, i a bane vetë me veti: "Paj, kush e din! Kapidanit do t' i a kët mërztun shpirtin, edhe do të duejë me e hiejë shpijet atë kâl me djemën. Mjeri ai, qi t' a blejë atë farë gjâjet!"

* * *

Te nesërmen rá shi; një shi me erë. Nuk e la me dalë jashtë aspak.

Numrin e fletores atë mbasditë e hangri gjallë.

Prej titujsh e deri në lajmet ma t' imtat, s' i përshtoi gjâ pa këndue. Edhe, prap ndeshi n' atë bekim reklamit: *"Nji kâl i bukur, ...pèse vjeç... rodit së mirë..."* etj.

— Ah, ma! Na e çân kryet me ketë kâl! Duket, se s' u a blën kush!...

Krejt nervoz çohet e del në dritore. I a ban: "Ç' mot, falemi nderës Zotit! Jo për sivet, me gjithë ketë lagëshinë, nuk do të bähët kokrra e drithit; as malit as fushës!"

• Ne e nesret duel moti. Pak fresk nimmend, por qiella ndjehi e kthiellitë e pa erë. Edhe Z. Advokatit, mërziitë ma mbrendë e mbrendë, muer shkopin me dorsën ashtit, kujtim i së shogës qyshë ndër diët e para të martesës; edhe, kambë, kadalë-kadalë, duel me u shpi e me thithë pak asi ajri së kulluet.

— Oh, mbramja e mirë, Z. Advokat! — i a bani një plak, tue dalë prej derës për ball. — Kah po i a mbani kështu kaq vonë?

— Paj, dola ma një herë edhe vetë, kot veç, sa me thanë, pse u mërziia në shpi.

— Për ashtu, mirë; por po drue, mos të ju bëjë keq lagëshina. Zotni, ka rá shi shumë die e s' ka pasë se si me u terë.

Advokati një herë gati kje tue u kthye. U merr ndue: „Përnjimmend qì kenka balte; fort larg nuk u shkuekal... Sa për një sheti të shkurtë, kuj me i a mësy tash qì s' ka shumë ditë?... Po si kishite me kenë, me pasë për të shkue, — kot veç sa me thanë! — me e pá atë kalin, të cilin plasi tash ma se një javë fletorja tue na e lavdue?... Sa me e pá vetëm; pse mue, a dro po më duehet gjá kali sod?... Por, mbassi erdhna deri këtu, edhe ngaeshëm po jam...”

E u drejtue fill e te ku ishte ai kál për t' u shite: Me e pa, ç'farë roditi ishte, edhe a do t' ishin gjá gjitha ato fjalë të mëdhaja qì shkruente gazeta për të.

S' báhej fort larg; për një njëzet minuta u kap te shpija e bulkut. Rruga ishte e mirë; edhe e gjet fort ma terët se kishte pas' kujtue.

Po tash, — i tha vetit kur kje tu dera — a thue përnjimmend të hij, apor të kthehem kah kam ardhë?... S' asht marre për mue sod, plak me thija në krye, me shkue mbas kualvet?... S' po di!... Haj, mbassi po jam këtu, po hij veç e e shof atë kál të mrekullueshëm! Mue shka po më gjén?... Po pushoj nemose një grimë sa grima, edhe, në pastë, po e pí një gotë ashtu në kambë, sa me u forcue pak!

* *

— Zotni Advokat, për një kál, s' keni ç' t' i tho- ni! Ju paskeni kujtue se asht një rrashqel, një kál i mbe- tun, vojtë dam; edhe se Z. Kapitani paska „pas' dashtë me e hieë doret, përse nuk i kenka dashtë gjá!... Eh, Zotni, rrëhet nieri!

— Zotni Advokat, ju këqyrnje njëherë, mandej fol- ni. I lidhun në trup, leshzi si penda e korbít, shpatu- llat e gjana, kambët e holla; kryet e vogël, gjithmonë nalt, veshët e prehët... Mandej, venje n' oroe sa bukur ecë, *trok*, në daçi, apor *araaan*; gjithsi t' i pëlqejë nieri me e lëshue!

— Jo, more burrë i mirë, unë nuk jam tue t' a shá, pse s' paska të shám kalí. Kenka përnjimmend, punë e madhe; por, prap po të tham: menden me blé kál, nuk kam... Unë veç sa kot... me e pá vetëm... Mbassi

dola me sheitë këndeji pari, edhe ngaeshëm qillova, thaçë: Haide t' a shohim ketë kalin e gazetës!... Qe, njëkshu kje puna qì u shlyna deri këtu; edhe ti, të juëm, më fal, se të dhaçë merrzi...

M'ato fjalë katundari bani buzën në gaz. „Eh, o i shkretë! Edhe kuj, se, — lha vetë me veti — mue don me m' a shite, kinse, plakë tashma e në pushim, na e paske marrë një gjysë orel rrugë ashtu kot, krejt kot! — Mandej i tha:

— Zotni Advokat, njimmend qì pra, për një kál, nuk ka si bëhet ma i mirë! I lehtë e i butë, me i shkue njëi fëmije; krejt për ju. Kush ka ardhë kësaj jave me e pá, të gjithë kanë mbetë në të. I a kanë vù synin, edhe nuk e besoi, se shumë-shum me thanë, deri sod tri ditë ka me ndiehë në burg tem... Këqyrnje, Zotni, hë, sa i dashun, si me pasë mendë; venje n' oroe si tash po vien me m' a hangrë shqerin në shplakë të dorës... „*Harap*, këtu!... Padë fagen!...”

Edhe njimmend, kali i mësuem, tue e shiri kryet përmbi krahin e katundarit, me gjithën e gjatë shkoí e i a muar kokrrën e shqerit në grusht.

— Zotni Advokat, merrnje; e kam përimmend. Asht kál për ju!...

* *

Shkurt; Advokati i shkretë u gjet fort ngusht atë natë, kur u kthye në shpi gati errë; edhe, tue u ulë në sofrë, si i turpnuem, i tha së shqes:

— Mori grue, a mund t' a diësh, shka kam bà sod mbasdite?

Ajo kishite hapë sýl, e rrinte tue pritë, palë se shka po qet.

— A të bjën në mendë, kur tash një një javë t' a paçë përimmendë punën e njëj kali... qì kishite dalë me u shite?... Një kál roditi së mirë? një kal qì e lëvdonte e çonte në qietë ajo gazeta jeme?...

— Etë?

— Pó, njatë m' u mbush mendja e e bleva!...

— Té lumët na!

P. Er.

Era jodium

(NOVELË)

— Tash pra, Tomë, këqyr këtu: Rr. P. SH. N. 47. Edhe grabju kualvet!

Karrocjeri, natën e ndritun, si ditën, prej elektrikut, mbassi u a vringlloi një dy a tri herë kualvet në kam-zhik, e drejtoi karrocën në pikë të vrapit andej kah i urdhënoi Konti.

Qella, mbulue me rë, moti, i ftohtë; një erë, me të përrugë, gjithkund ngri akull: vende-vende edhe grumbujt e borës, rëndë do ditë përpara.

Me gjithse karroca ishte e mbyllun mirë e e veshun përmbrenda krejt me cohë të blertë, Konti i ri, me ato gorapë mëndashit mbathë, filloi me mbërdhite.

Por, së mbramit, kush i kishite faj? Atij nuk i ishte dashtë me shkue atë natë për ata të ftohtë në *ballo*.

Gjindja e shpis, ata ma fort, bje e bje, i a kishin mbushë menden: Dojshin me e martue!

Çudë edhe puna e dikuj-dikuj! Duen me t'a qitun lakun në fyt një orë e ma parë! Si mos me pasë kur...

* * *

Djalë i ri, pra, shpije së mirë, — ma se bir kon-tash! — i pasun edhe i pashëm, nuk i kandej zburma. Edhe kornamet e argtimet e habit e shekullit i kishin ardhë deri në fyt.

Po shi atë paradite, tue dalë me shetitë në kail të shalës, kryet e randuem me gjithënduerë mendimesh, kish-te shkue tue e pvetun vedin:

— Si do të bāhet kjo puna jemel... Të bāhem Prift?... S' më ka thirrur Zoti!

— Të martohem?... Mirë, se po martohem, por, e mandej?... Ç' rezik, ruejna Zot, kishite me kenë për mue, sot në ma të mirën kohë, me i a dhanë dorën tue u lidhë se të jem gjallë me ndonij aso kokonash, mendefutrace të llastueme, qi më siellen pa dá për rreth...

— Të rrij pa u martue?..

E kurr ndoshta ma kjarhtë s' i u duk, se n' atë

ças, sa e kotë e e tytë po ishte kjo jeta e njerit. I a gjasoi njatij dushkut të thāt, qi nade kishite shkue tue shkelë kamba e kalit në vrap.

— Por mue, shka po më duehet me i shite idhnim vedit për ketë punë!... — i a ban. — A dro s' mund të jetoj niishtu gjithëkund të më pëlqejë, në katund a në bieshkë, diku veç larg zburmës e pluhnit të qytetit?... Jose io; jeta do të jēt për mue gjithënjë e bukur, edhe tue shetitë prej një qyteti në tjetrin, e tue pā vendet e ndryshme të botës.

Nikëshu e ka kjo! Në fillim niherë sendet dish-ka të duken. Dal-kadalë por, ajo përshtypia e parë vien e të bāhet një gjā e zakonshme; mësohet njeri me to, deri qi viin e i mērziten!

Nji shtek pra, e s' kenka tjetër kjo jetë! Nji shtekim si përdhuni, qi e shryn nieren gjithënjë kah ajo jeta tjetër, e vërteta. Edhe, shka āst ma keq, ketë udhitim ai i shkreib āst i ngushtuem me e bā, i rrethuem zakonisht prej njerzvet, të cilët, për gjithëshka mendojn e kujdesen, por qi s' i biein veshit pak e aspak për atë cakun e fundit, qi u a cilë dekal!

* * *

Ndërkaq karroca xuni vend e muer me u sjellë kah pallati i synuem. Konti qili kryet e e hetoi Numrin 47. Zdiypji.

Kupa e qielles andej kah prendimi ka nisë me u kithellë; edhe ndërmyet rēvet, qi ngasin me u zhdukë mbas malesh, qesin synin hyjt me qinda, me mijal!

Sala e ballo; rreth e rreth oda, plot, njena ma e bukur se tjetra

Këtu nji *buffet*, me gjithënduerë pijesh e ambëls-nash. Ma andej zoiat, nanat e varzavet; janë ndejë ndër poltrona, tue shkiue. Prap, në nji krah tjetër, trimat luejn kumbarë, pa u ndie për së gjallit.

Në mjedis, këcejn: Djelmë të ri, fëmijë, të thuesh; zotni e zoja e zojusha, veshë në tualeta të kushuteshme, hiechen e rrëshasin përmbi ato shiroje të pluhnueme,

tue xanë vend hera herë e tuë shikue, si në çudi, ne e diatë e ne e shmbatë.

Edhe Konti, me të parën, hin në valle.

Qe... parizi i tokës! Kalojn përpara... një kah një të zgjedhunat e shekullit; të gjitha me buzë në gaz, krenare e të lume në zemrën e vet për atë kostum një ore, rreth të cilët kanë ndëje tue u mendue kushe-di tash sa muejt!... Kalojn si hije, si mos me kenë në vedit, me mendë të tretuna kushedi ku; edhe siellu vëç, e këce e këce, pa pushue kurr, me ata sy të mëdhai, por të shterrunë e të pajetë...

Kurr ndoshta si aty, n' atë salë plot balerina, të marruna mëç prej dishirit me u dukë e me tërhiqë rreth vedit syt e zemrat e publikut; kurr nuk e ka pë ma kiarë Konti kotnin e lehtësin e festavet të shekullit. E thotë: "A thue nimmend, se gjithkjo shkollë e gjithkuy münd që kam hieqë tash sa vjetë, qyshë në mocën e bukur të rinis, për me e stolisë e për me e forcue karakterin tem. të gjitha i kam hieqë vetëm e vetëm, për me i a falë ndonjënës prej këtyne zojushave?"

Edhe, tue mos i ardhun aty për aty një të gjithë, i largon ato mendime, edhe hin prap në mjedis të valles, tue i thanë vedit: "A din shka! Me këso kujtimesh në krye, kishë bā fort ma mirë me pasë ndëje në shpi!... Por, s' don me thanë gjā! Kushedi, ndoshta e ka premtime Zoti, për me e bā një punë me muel!..."

* *

Vena, thonë, āst e mirë, kur pihet niatëherë por-sa të xieret prej vozget. Kēshu edhe Konti i rī ka hī në valle; njëherë gati si pērdhuni, por sē mbramit, këcen. Edhe këcen bukur, i ka hije, e të gjithve u pēlqen.

Ishte e gjashta balerinë: Nji zojushë flokë-kuqes, pak zverdhane. Kishite shkue me e fētue vetëm për njerzi. I ishte dhimbte, pse e kishite pā ndējun si në vedit e si mēzitshēm në një skāj të salës.

Nijherë sē parit ajo i kishite thanë, se nuk mund të këcejte ma, ishte lodhë. Por ai, pa e ditë as vetë pse, kishite ngulë kambë... Ndoshta edhe prej krenijet; pse, posë shogesh, ajo vetëm kishite guxue me i a thye fjalën.

I po tash do të jet pra, kjo zojushë, e cila nuk erin gati me i a dhanë doren, edhe nuk kaqet si shogjet, kur Konti shkon e e fēton me këtyr me të?

Posë gjithë tjerash, kjo s' āst e lyenme fētyret.

As veshja e saj, nuk āst një gjā e posarime; l'ijeshitë, kreit e thjedshitë; por i ka hije. E sidomos puna e lavandës që lëshonte një erë, një profum që mos, kjo...

Qyshë në fillim, ndër hapat e parë, Konti s' i xēhet, edhe, në dshir me e ditë, se shka do t' ishte ajo erë e mirë, i thotë:

— Zojushë, me lēje, a m' a kalxoni një të drejtë?

— Urdhënoni!

— Unë i njoft edhe jam i zoti t' i daj meherë të gjitha profumet...

— ...Nimmend?... Të gjitha, të gjitha?...

— Po, sigurisht, Zojushë, të gjitha profumet!... Me gjithkëta, ju tham të drejtën... njelash... jo, s' jam i zoti t' i bie në të!

— Era vjollcë!...

— Po, vjollcë; por s' āst vetëm vjollcë.

— Keni arrēsyje. Po hajdeni pra, kërkoni, gjenie, në mundëshi me e ditë!

— Jo, jo; s' jam kurkund, kurkund!...

— S' kam që ju bāi, pra... Por sē mbramit sē mbramit, gjithë e keqja! S' po ju gjēn gjā, edhe në mos i blejshi në të!

* *

E pra, mos thoni ashtu, Zojushë! Përse do t' ishte kanë një e keqe pērnimmend e madhe, po mos të kishite ngulun kambë Konti Leroux me e diktue atë erë... edhe po mos të kishite xanë vend në mjedis të valles, me ju thanë: "Po ju, Zojushë, ju vien era jodium!"

M' atëherë n' ato fjalë ju u bāt kuq si coha. Edhe ai, nuk u ndal me kaq; por, tue pvetë për ju, mori vesh se ju kishi kenë po shi atë mbasditë gjithë kohën në smūtore, tue lidhë varrēt e të varruemvet, e tue mjekue të ligjēt e vorfēn, me njato duerē aristokratike! Edhe mrimni me u sigurue, se kjo erë e fortë, të cilën ju bājshi që mos për me e mēshenë, ishte era e jō-

djurnit, me. të cilin Ju, simbas urdhënit të kirurgut, kishin shkuar tue mjekue atë mbramë të ligët, dy orë para darkës.

Posë këtyne, Kontit dikush i ka kalxue, se Ju atë natë ishi duke aty n' atë ballo, si përdhuni, vetëm për me bërë vullëndesën e prindvet. Edhe ka mritjtë me marrë vesh, se Ju, Zojushë, i bërshi n' asgjë do sende, të cilavet shëkulli u jep gjithatë randis; e se Ju, gjatë ballos, mendët i kishi gjithënjë atje në smundëtores, tue u shërbye atyne puntorve të shkrete, të cilët pak para i kishi pasë lanë ndër duertë të kirurgut!

Kjo puna jote, Zojushë, kje vërtet' një shkëndi dritë për të atje n' atë salonin e ballos; ku, edhe ai sikur Ju, kishite ardhë e po këcente si përdhuni.

Po, Zojushë, i madh do t' ishte kenë dami, madje fort i madh, po mos të Ju kishite diktue prej njasaj ere së jodimmit, se ishi e dëjtë për të!

Mos me pasë kenë puna e njiut bari, Konti Leroux, edhe tash gjithënjë do t' ishte në dyshim se shka me bërë e Ju... nuk kishi me u thirrë sod: *Kontesha Leroux?*

P. Er.

CIP KATALOGIMI NË BOTIM BK TIRANË

Rrota, Justin

Rreth votrës: novela, romanxha, kalxime, legjenda etj. /

Justin Rrota. - Ribot - Shkodër:

Botime françeskane, 2005

232 f.; 21 cm.

ISBN: 99927-981-5-7

821.18 - 82

Formati: 70 x 100 /16

Tirazhi: 300 kopje.

Botuar: shtator, 2005.

Shtypur: Shtypshkronja "SHKODRA"

